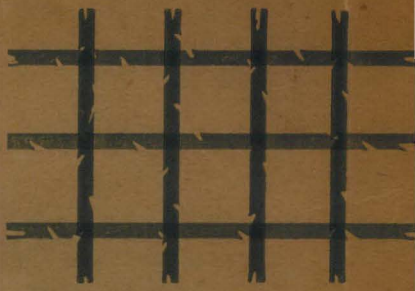
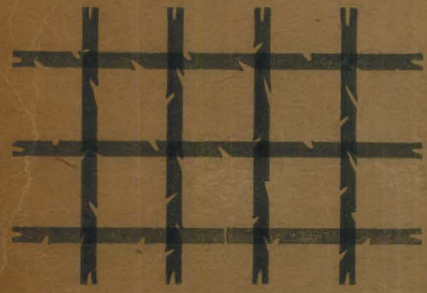
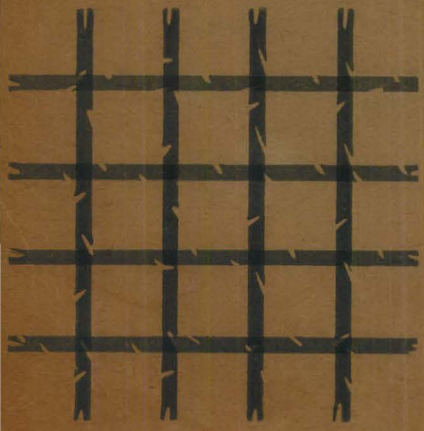
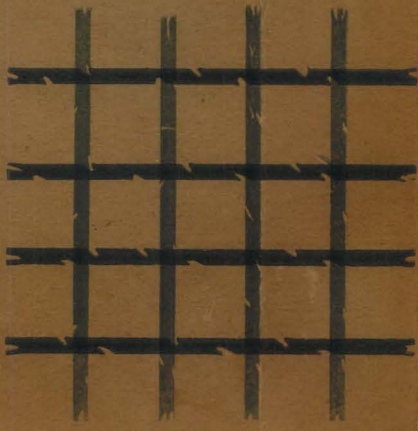
זלמן קאפלאן

הינטער די קראטן אין ראטנפארבאנד

זלמן קאפלאן : הינטער די קראטן
אין ראטנפארבאנד

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

ZALMAN KAPLAN
HINTER DI KRATN
IN RATNFARBAND

הדפוס הכללי בע"מ, תל־אביב, ר"ח השוק 26, טל: 81801

זלמן קאפלאן

הינטער די קראטן
אין ראטנפארבאנד

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

פארלאג „לעבנס-פראגן"
תל־אביב 1959 ישראל

געהיליקט דעם אַנדענק

פון מיינע אומגעקומענע חברים:

קאַפּלאַן פייוול, מאַלע און זון

קאַלטאַן ליפמאַן, גוטע און טאַכטער

פֿאַרוואַרט

סוף יאָר 1939:

די דייטשע האַרדעס האָבן שוין געהאַט פאַרנומען פוילן, און עס האָט זיך אַנגעהויבן די ערשטע פאַזע ענויים פון פוילישן יידנטום: געטאָס, געלע לאַטעס, „לאַפאַנקעס" צו צוואַנג־אַרבעט, מאַטערנישן און שרעקלעכע פיניקונגען, וואס האָבן זיך נישט איינמאָל געענדיקט מיט טויט.

ביי דעם־אָ מצב זענען די אויגן, דערהויפט פון דער יידישער יוגנט, געווענדעט געווען צו מזרח.

וואָרעם אויך רַאטנפאַרבאַנד האָט אָקופירט אַ שטיק פוילן, ביז בריסק, און יידן האָבן אין ענע ערשטע טעג פון סאָוויעטישער הערשאַפט אין די דורך איר פאַרנומענע מערב־געביטן געלעבט זיך גענוג רויק.

די סאָוויעטישע גרענעץ איז טיילמאָל געווען אָפן און מען האָט געקאָנט פראָנק און פרייַ אַריבערגיין אויף דער רוסישער זייט. און וועו אפילו זי איז געווען געשלאָסן, האָבן יידן זיך אויך אַן עצה געגעבן: זיי זענען געגאַנגען דורך זייטיקע וועגן, דורך טייכן און וועלדער, אַבי אַנצוקומען אינעם לאַנד פון „פרייהייט, גלייכהייט און גערעכטיקייט".

שווער איז געווען דער וועג צו דער גרענעץ דורך מאַלקין. די דייטשן פלעגן דאָרט באַפאַלן די יידישע דורכגייער, באַרויבן זיי, גוט צעשלאָגן און ערשט דערנאָך דערלויבן אַריבערצוגיין די גרענעץ.

געווען אויך אַנדערע ערטער ווו דאָס אַריבערגיין אויף דער סאָוויעטישער זייט איז געווען לייכטער. יידן האָבן אָבער אַלץ פּאַר ליב געזומען, אַבי אַוועק פון די דייטשן, אַבי צו געפונען אַ מקום־מנוחה און נישט זיין אויסגעשטעלט אויף מאָראַלישע און פיזישע לייד און פיין.

אָט אַזוי האָבן יידן געשטראָמט צו מזרח צו, צו דער סאָוויעטישער זייט, אין די הונדערטער, אין די טויזנטער, אין די צענדליקער טויזנטער.

נאָר דאָס שווער־געפרוועטע פּוילישע יידנטום האָט אויך אויף „יענער זייט" נישט געפונען קיין מנוחה.

נאָך די ערשטע עטלעכע רויקע חדשים, האָט זיך אַנגעהויבן דאָס היינט שוין גוט־באַקאַנטע פּעסער־פּראָבלעם. די סאָוויעטן־מאַכט האָט פאַרלאַנגט אַז אַלע אַריבערגעקומענע פון פּוילן זאָלן אַרויסנעמען סאָוויעטישע פּעסער און ווערן סאָוויעטישע בירגער.

ס׳רוב געקומענע האָט נישט געהאַט קיין חשק דאָס צו טאָן. זיי האָבן דערקלערט, אַז זיי זענען פּליטים און ווילן איבערווינטערן די מלחמה.

און דאָ האָבן זיך אַנגעהויבן פאַרפאַלגונגען קעגן די געקומענע: ווענען אין תפיסה און ווענען־גלייך טראַנספּאָרטירט אויף פּאַרשיקונג.

אַ סך פון די וועלכע האָבן אַרויסגענומען פּעסער האָט מען אַוועק־געשיקט אויף אַרבעט, ס׳רוב אין די קוילן־שאַכטן. די איבעריקע האָט מען פּאַרשיקט אין ווייטן סיביר, אין דערפלעך ווו זיי האָבן געמוזט אַרויסגעבן הויכע אַרבעטס־נאָרמעס. אַ טייל האָט מען פּאַרשיקט אין צוואַנגס אַרבעטס־לאַגערן ווו די לעבנס־באַדינגונגען זענען געווען ווייט נישט קיין מענטשלעכע, נישט צום אַריבערטראָגן.

אומעטום איז די אַרבעט געווען אַ שווערע און די פּראָוויאַנטירונג אַ נישט געניגנדיקע. מען האָט געהונגערט און געמוזט שווער אַרבעטן.

איז קיין וווּנדער נישט וואָס פיל, פיל פון די פּאַרשיקטע האָבן נישט אויסגעהאַלטן די שווערע לאַסט, געקרענקט אויף צינגאַ־פּעלאַגרא (אַוויטאַמינאָז) און אַנדערע חולאתן.

איינצלנע משפּחה־מיטגלידער און אפילו גאַנצע פּאַמיליעס זענען אומגעקומען, פּשוט אויסגעגאַנגען.

פון מיין משפחה זענען 8 פערזאָן אַריבער אויף יענער זייט און געבליבן זענען מיר נאָר צוויי.

פון מיינע נאָענטע פריינט זענען אַלע אומגעקומען.

צום צוואַנגס אַרבעטס־לאַגער זענען מיר פאַרשיקט געוואָרן 300 מאָן און בעת דער שיקאָרסקי־אַמנעסטיע אין יאָר 1941 זענען מיר אַרויס בלויז קנאַפּע הונדערט.

זיי אַלע — איז געווידמעט דאָס בוך.

זאָל עס פאַר די טויטע זיין אַן אָנדענק, און פאַר די לעבעדיקע אַ טרייסט.

דער מחבר

מיר „גייען" אריבער
די גרענעץ

קאַלטע, פראָסטיקע נאָוועמבער־טעג פון יאָר 1939. פון שטעט און שטעטלעך ציען מענטשן־מאַסן, דערהויפט יידן, צו מזרח־צו, צו די גרענעצן פון די אָקופירטע דורך דער רויטער אַרמיי, פוילישע געביטן. מיט „יענער זייט" האָבן יידן פאַרבונדן זייער האָפענונג אויף דערלייזונג.

נישט אויף יעדן אָרט איז לייכט אַריבערצוגיין. מען זאָגט, אַז דאָס פאַסיקסטע אָרט איז פשעמישל*). אַ סך לאָזן זיך אַהין פרובירן זייער מזל, צווישן זיי אויך — דער שרייבער פון די שורות און זיין פרוי.

די באַן פון קראָקע קיין פשעמישל איז פול געווען מיט יידן. פאַר אַלע איז געשטאַנען איין ציל, איין שטרעבן — וואָס שנעלער אַוועק פון די דייטשן, וואָס שנעלער אָנקומען צו די סאָוויעטן און ווערן באַפרייט פון לייד און פיין.

פאָרנדיק אין באַן, האָבן מיר, אַ גרופּע פון זיבן יידן, דריי פרויען און פיר מענער, באַשלאָסן צו האַלטן זיך צוזאַמען און טיילן

---

*) פשעמישל איז לויטן ריבנטראָפּ־מאָלאָטאָוו־אָפּמאַך געווען צעטיילט אויף צוויי טיילן. דער קלענערער טייל מיטן וואָקזאַל ביז צום „סאַן" האָט געהערט צו די דייטשן, און דער גרעסערער טייל, פון דער צווייטער זייט „סאַן", האָט געהערט צו די סאָוויעטן.

בשותפותדיק דעם גורל. אייגער פון דער גרופּע האָט דערציילט, אַז ער האָט אין פּשעמישל אַ באַקאַנטן באַן־אַרבעטער, אַ פּעפּעסאָוויץ. וועלכער האָט אים צוגעזאָגט צו העלפן אַריבערגיין די גרענעץ.

האָבן מיר אַזוי געלעבט אין דערוואַרטונג, אין שפּאַנונג ביז מיר זענען אָנגעקומען קיין פּשעמישל, און דאָ, בעת מיר זענען אויסגע־שטיגן פון באַן, האָבן מיר געהאַט אַן אויסטערלישע איבערראַשונג. יידן פון „יענער זייט" קערן זיך אום צוריק, זיי פאַרלאָזן די סאָוויעטן און ווילן דאָרט נישט פאַרבלייבן.

— וווהין איילט איר זיך אַזוי? — האָבן זיי אונדז געפרעגט מיט צעטומלטע בליקן. טויזנטער פּליטים — האָבן זיי דערציילט — וואַל־גערן זיך דאָרט אויף די גאַסן, האָבן נישט וווהין אַרייַנצוגיין, דאָס לעבן דאָרט איז שווער, נישטאָ פון וואָס און ביי וואָס צו פאַרדינען, מ׳גייט פשוט אויס פאַר הונגער!

ביי מיר האָבן זיך אָנגעקליבן אַ סך פּראָגעס צו די צוריקגעקומענע פון „דאָרט", געוואָלט וויסן וואָס עס טוט די סאָוויעטן־מאַכט אין שייכות מיט דעם מצב, צי פאַרזאָרגט מען נישט מיט אַרבעט די, וואָס זוכן צו לעבן פון דעם, א.ד.ג. אָבער אין דער מינוט איז גראָד אָנגעקומען דער באַן־אַרבעטער, וועלכער האָט געדאַרפט אונדז העלפן אַריבערגיין די גרענעץ. פון זיין זויערער מינע האָבן מיר גלייך פאַר־שטאַנען, אַז עפּעס איז נישט אין אָרדענונג. מיר האָבן נישט קיין טעות געהאַט, וואָרעם גלייך האָט ער איבערגעגעבן, אַז ס׳איז פאַר־לויפיק נישטאָ קיין שום אויסזיכט אַריבער צו באַקומען זיך אויף דער צווייטער זייט, אַז די גרענעץ איז געשלאָסן און וועט ווידער געעפנט ווערן קאָן מען נישט פאָרויסזען.

עס איז געוואָרן ביטער אויפן האַרצן. די שטימונג איז ביי אַלע אַ געדריקטע. געשלעפּט זיך פון מרחקים אַהער, צום „פּאַסיקן אָרט", און דאָ — כאָטש גיי און פאָר צוריק צו די דייטשן פון וועלכע מען איז אַנטלאָפן.

—— פיר אונדז, מענטש, דורך אַן אַנדערן וועג — האָט ווער פון אונדז זיך אָפּגעראָפן, — פיר אונדז אַוועק פון דאַנען.

— עס טוט מיר לייד, — האָט דער פּוילישער אַרבעטער, אַליין אַ פאַרצערטער, אָפּגעענטפערט. נישטאָ דאָ קיין אַנדערע גרענעץ ווי

דער טייך סאַן. די דייטשע וואַכן זענען דאָ פאַראַן אומעטום, זיי קאָנען, אַדער וועלן באַשטימט שיסן.

אינצווישן איז געוואָרן פאַרנאַכטיק. די זון האָט נאָך געשפּע׳ט מיט ליכט, געוואָרפן סנאָפּעס גאָלד־שטראָלן אויף די קליינע שטעטלשע הייזלעך און זיי אָנגעצונדן מיט רויט פייער, אָבער באַלד האָט זיך אַלץ אָנגעהויבן לעשן. ערגעץ ווייט איז די זון פאַרפאַלן געוואָרן און עס האָט אָנגעהויבן טונקלען. מיר האָבן נישט געוווסט ווו זיך אַהינצוטאָן. מיר האָבן מורא געהאַט אַז עס זאָלן נישט אָנ־קומען קיין דייטשן און אונדז פאַרשלעפּן צו אַרבעט. אין האַרץ ביי יעדן האָט זיך באַזעצט אַ ווייטאָג און געוואָגט, געוואָגט...

— פיר אונדז ערגעץ אַריין, ווייז אונדז אָן אויף אַ שטוב וועמעס שוועל מ׳קאָן איבערטרעטן — האָבן מיר זיך געבעטן ביים סימפּאַטישן באַן־אַרבעטער.

ווייזט אויס, אַז ער האָט דערפילט אונדזער פאַרלעגנהייט. ער האָט גענומען קנייטשן דעם שטערן, וואַרשיינלעך געניטשערט אין געדאַנק אַלע זיינע באַקאַנטע און צום סוף אונדז אַוועקגעפירט אין אַ שטוב ווו מיר האָבן אָפּגעגעסן, אויסגערוט זיך און געוואַרט אויף ווייטערדיקע ידיעות פון באַן־אַרבעטער, וועלכער איז אינצווישן אַוועק אין שטאָט געווויר ווערן וועגן אַנדערע מעגלעכקייטן.

ערשט שפּעט אין אָוונט איז ער צוריקגעקומען. ווידער האָבן מיר אַראָפּגעלייענט פון זיין פנים, אַז קיין גוטע נייעס האָט ער נישט פאַר אונדז. אָבער דאָך, זיצנדיק מיט אונדז ביים טיש, האָט ער געגעבן צו פאַרשטיין אַז אויב מיר ווילן דווקא אַריבערגיין די גרענעץ, וואָלט גלייך געווען אַוועקצוקלייבן זיך נאָך אַ 12 קילאָמעטער, ווו דער טייך איז נישט טיף און דאָרט, ויאַרשיינלעך, איז די שמירה אויך נישט אַזאַ שטאַרקע. זיין מיינונג איז, דעריבער, אַז מיר זאָלן גלייך פאַרטאָג זיך לאָזן אין וועג כדי אָנצוקומען צום אָרט פרישטיק־צייט, די בעסטע צייט אויף אַריבערצוגיין די גרענעץ.

מיר האָבן אָנגענומען זיין פאָרשלאָג. מיר האָבן קיין בעסערן נישט געהאַט, און אוודאי נישט קיין אַנדערן אויסוועג.

שפּעטע נאַכט־שעה. די אייגנטימער פון דער שטוב האָבן אויס־געבעט געלעגערס פאַר אונדז אויפן דיל. יעדער פון אונדז האָט גע־

וואָלט איינשלאָפן, דורכשלאָפן די עטלעכע שעה פֿאַרן לאָזן זיך אין וועג אַריין, אָבער קיינעמען פון אונדז איז עס נישט לייכט אָנגעקומען.

דער באַן־אַרבעטער וועלכער איז שוין געבליבן נעכטיקן מיט אונדז, האָט זיך אַוועקגעלייגט לעבן מיר. צווישן אונדז ביידן איז אַוועק אַ שטילער שמועס.

„א טעות צו מיינען — שעפּטשעט ער מיר אין אויער אַריין — אַז די דייטשן גרייטן זיך נישט צו מלחמה. טאַקע געמאַכט אַן אָפּמאַך מיט מאָלאָטאָוון, אָבער זיי שיקן כסדר אַריבער אוקראַינער אויף יענער זייט גרענעץ כדי צו אַגיטירן זייערע ברידער צו פֿאַרלאָזן די סאָוויעטן, אַריבערצוקומען אויף דער דייטשער זייט, ווו זיי וועלן אַריינטרעטן אין אוקראַינישן לעגיאָן וועמעס אויפגאַבע עס וועט זיין צו באַפרייען אוקראַינע און געבן איר זעלבשטענדיקייט און אומאָפּהענגיקייט".

„אויף באַנען און וואַגאָנעס זענען מיט קרייד אָנגעשריבן אַנטי־סאָוויעטישע לאָזונגען — האָט מיין שכן צוגעגעבן און זיך נאָך מער צעהיצט — זיי רייצן אַן די אוקראַינער, שפּילן אויף זייערע נאַציאָנאַליסטישע געפֿילן".

אַזוי ליגנדיק האָב איך אים אויך דערציילט אַז אויף אַן אויטאָ האָב איך געזען אַזאַ סלאָגאַן: „סטאַלין איסט אייז שוויין — ער פּאַרלאַנגט וואס איסט ניכט זיין". איך האָב אָבער גלייך צוגעגעבן, אַז אַ מלחמה מיט די סאָוויעטן, ווי שוואַך זיי זאָלן נישט זיין, וועט ברענגען אַ סוף צו היטלערן, וויל ער וועט דערשטיקט ווערן מיטן גרויסן שטח פון דער אומגעהויער גרויסער סאָוויעטישער מלוכה.

ווייס איך נישט צי האָב איך געדרימלט צי נישט, צי גאָר געזונקען אין מחשבותן — אויפגעוועקט האָט מיך אַ ליכטיקער פּרי־מאָרגן. אַ נייער טאָג האָט זיך געשטעלט. הויפּנס ליכט האָבן אַריינגעכוואַליעט דורך די קליינע פענצטערלעך. מיר זענען אויפגעשטאַנען, האָבן צוזאַמענגענומען די זאַכן און אויף אַ צוגעגרייטער פּור זיך געלאָזט אין וועג אַריין.

א שיינער זוניקער פרימאָרגן האָט אונדז באַגלייט. דער וועג איז געווען אויסגעגלייגט מיט גראָס, פּאַרוויאַנעטע בלעטער, פון בוים אַראָפּגעפֿאַלענע. שיין און טרוקן. פּוילישער האַרבסט. פּאַרשיכורנדיקע

שיינקייט פון פייזאזש. פעלד און וואלד, און צווישן זיי, אויף שמאלע וועגעלעך — אַ פור מיט וואַנדערנדיקע יידן, וועלכע לויפן, אַנטלויפן און ווייסן נישט וואָס עס דערוואַרט זיי דאָרט וווהין זיי וועלן אָנקומען.

מיר זענען דורכגעפאָרן אַ דאָרף און מיר האָבן פונווייטנס באַמערקט אַז דייטשע זעלנער פאָרן זיך ביים צוגרייטן פרישטיק. צו אונדזער גרויסער פרייד האָבן זיי זיך אפילו נישט אומגעקוקט אויף אונדז, און מיר זענען ווייטער געפאָרן. און אָט האָבן מיר זיך דערנענטערט צום סאַן. אַרום און אַרום אַ טויטע שטילקייט. פוסט און לער. שטיל בלעזלען זיך די וואַסערלעך אין טייך. קיינער טרייבט זיי נישט, קיינער יאָגט זיי נישט, לויפן זיי אַזוי זייער אַלטן וועג במנוחה, בשלווה.

מיר זענען אַראָפּ צום טייך. דאָס האָרץ מיינס האָט אויפגעצאַפלט. געשראָקן זיך, מורא געהאַט, אַז אונטן, ביים סאַמע וואַסער ליגן די דייטשן פאַרמאַסקירט, באַהאַלטן און ווי נאָר מיר וועלן זיך דערנענטערן וועלן זיי אונדז כאַפן, אויסשיסן, און — אַ סוף וועט זיין צו אַלעם.

איך האָב געכאַפּט אַ בליק צום צווייטן זייט ברעג און געזען אַ געפלאָנטער פון קוסטעס. עפעס האָט זיך געשאָטנט פאַר מייגע אויגן. יאָ, מענטשן! עטלעכע מיליטער־לייט! איך האָב זיי גלייך דערקענט, פאַרשטאַנען אַז דאָס איז שוין די רוסישע פאַטראָל. צו אונדזער פרייד איז נישט געווען קיין גרענעץ. מיין גאַנצער קערפער האָט געפיבערט ווי עס וואָלט זיך פאַר מיינע פיס צוגעקאָלערט אַ גרויס געווינס און איך דאַרף נישט מער ווי אַראָפּבויגן זיך און עס אויפהייבן...

קענענדיק אַביסל רוסיש האָב איך צו זיי אַריבערגעשריגן, געפרופן, געפרופן מיט בולטן פרייד־געפיל, געזאָגט זיי אַז מיר ווילן אַריבערגיין, אַז מיר ווילן צו זיי, צו די באַפרייער, און... קיין ענטפער איז פון יענער זייט, צו אונדזער גרויסער אַנטוישונג, נישט געקומען.

איך האָב אָבער נישט פאַרלוירן זיך און נישט געוואָלט אויפגעבן דעם שאַנס פון אַריבערגיין. „נישט געזאָרגט — האָב איך זיך געוואָנדן צו דער גרופּע — זיי שווייגן, איז אַ סימן אַז זיי זענען מסכים, לאָמיר אַריבערגיין דעם טייך".

מיר האָבן אויסגעטון די שיך, במחילה אַראָפגעצויגן די הויזן פון זיך, געזומען די פעקלעך אויף די פלייצעס, צי אויפן קאָפּ און זיך געלאָזן גיין אין וואַסער.

דער טייך איז געווען פלאַך. דאָס וואַסער האָט אין אַנהויב געגרייכט נאָר ביז צו די קנעכלען. שפּעטער איז עס געוואָרן טיפער, אָבער נישט דערגאַנגען מער ווי ביז צו די קניען.

מיר האָבן לייכטער אָפּגעאָטעמט. אַן איבערלעבונג אַ האַסטיקע, אַ שטאַרקע — אַ פריידיקע. אויס דייטשן, אויס היטלער! מיר זענען בשלום אָנגעקומען אויף דער סאָוויעטישער זייט, מיר זענען אויף איר טעריטאָריע, באַפרייטע זענען מיר, פרייע מענטשן! עפּעס אַ קלייניקייט?

מיר האָבן זיך שנעל אַרויפגעדראַפּעט אויפן זאַמד־אָנשיט. דאָס האַרץ צעפלאַטערט, פאַרשוומען און איבערגעלאָדנט מיט פרייד־געפילן, מיט טיפער איבערלעבעניש.

עטלעכע סאָוויעטישע זעלנער זענען אונדז אַנטקעגנגעקומען. זיי האָבן געהאַלטן די ביקסן אָנגעשטעלט קעגן אונדז. מיר האָט זיך געגלוסט לאַכן. „אייגענע" שטעלן אָן אַן אָנגעלאָדענע ביקס! מסתמא אויף קאַטאָווע, סתם אַזוי צו שפּאַסן.

אָבער ניין...

זיי זאָגן קלאָר און דייטלעך: מיר זאָלן צוריקגיין, צוריק פון וואַנען מיר זענען געקומען.

ווי אַ טונקעלער וואָלקן האָבן זייערע רייד פאַרשטעלט די פריער־דיקע פרייד־געפילן. וואָרעם וואָס הייסט דאָס צוריקגיין? צו ווער? צו וועמען? און ווער שיקט עס אונדז צוריק? די, צו וועמען מיר זענען געקומען? צו וועמען מיר האָבן אַזוי געאַרט?

— איך האָב דאָך צו אייך גערופן, געזאָגט אַז מיר גייען אַריבער — האָב איך זיך אַרויסגעשטעלט אין נאָמען פון דער גרופּע — איר האָט געשוויגן, הייסט עס אַז איר האָט נישט געהאַט דערקענען, אַז איר האָט אונדז דערלויבט אַריבערצוגיין צו אייך. אָבער לאָמיר אייך זאָגן — האָב איך צוגעגעבן — אַז סיי ווי וועלן מיר נישט האָרכן אַזאַ באַפּעל, זאָל זיין וואָס עס וועט זיין!

דערהערט אַזעלכע פעסטע דיבורים, האָבן די סאָלדאַטן זיך איבערגעשושקעט און געהייסן אונדז גיין נאָך זיי.

אויפן וועג איז איינער פון אונדזער גרופּע, אַ קאַטאָוויצער פּיפּיקער בחור, צו צו איינער פון אונדזערע פרויען און ביי איר אַראָפּגענומען דאָס זייגערל פון דער האַנט. ער האָט זיך צוגעשאָרט צו די זעלנער, מכלומרשט אָן כוונה, און נאָך מינוטן אָנגעהויבן מיט זיי צו פאַרהאַנדלען.

„פּיר־און־צוואַנציק שטייגער, האָט ער ווי געריעדט צו זיך, שווייצאַרישע אויסאַרבעטונג. ערשטער קוואַליטעט!"

די זעלנערס בליקן זענען צוגעפאַלן צום זייגערל ווי אַ טשאַטע בינען צו אַ זאַפטיקער בלום.

זיי האָבן איבערגעחזרט אויף רוסיש: „דוואַצאַט טשעטיריע קאַמיעניאַ! שווייצאַרסקיע טשאַסי! (פּיר־און־צוואַנציק שטייגער! שווייצאַרישער זייגער!)

דער משא־ומתן האָט נישט לאַנג געדויערט. זיי האָבן גענומען דאָס זייגערל און מסכים געווען אונדז אָפּצולאָזן, אָנזאָגנדיק און וואַרנענדיק אַז אויב כאַפּט אונדז אַ צווייטער פּאַטראָל זאָלן מיר נישט דערציילן אַז עס האָט אונדז שוין באַגעגנט פריער אַן אַנדערער פּאַטראָל און אוודאי טאָרן מיר גאָרנישט דערמאָנען וועגן שווייצאַרישן זייגערל.

צו אונדזער ביטער מזל האָבן מיר נישט באַוויזן קיין סך אָפּצוגיין און אַ פּרישער גרענעץ־פּאַטראָל האָט אונדז אָנגעיאָגט. די זעלנער זענען געווען ביז גאָר העפלעך צו אונדז, האָבן אונדז געהייסן זיך אַוועקזעצן אויף דער ערד, אָפּרופן און וואַרטן ביז זיי וועלן וויסן וואָס צו מאַכן מיט אונדז.

איינער פון זיי איז אַוועק אין נאָענטן דאָרף און גלייך געקומען צוריק מיט פערד און וואָגן. אויפן באַפעל פון דער וואַך האָבן מיר זיך אַרויפגעזעצט אויף דער פור, וואָס האָט אונדז געפירט פארויס, פארויס, אַלץ ווייטער אַוועק פון טייך, אַוועק פון דער גרענעץ, פון די דייטשן פון וועלכע מיר זענען אַנטלאָפן.

אַזוי פאָרנדיק האָט דערווייל דער טאָג זיך אויסגעענדיקט. עס האָט אָנגעהויבן טונקלען און באַלד איז צוגעפאַלן די נאַכט. אַלץ

האָט זיך אָנגעטון אין נאַכטיקן לבוש, דער הימל פֿאַרשטעלט, פֿאַר־
וואָלקנט, דער וואַלד אין סוד איינגעהילט, און אויך אונדזער פֿאָרן,
פֿילן מיר, איז אין סוד אַרומגענומען. מיר ווייסן נישט דעם ציל פון
פֿאָרן און פֿאַרוואָס לאָזט מען אונדז נישט אַליין גיין אונדזער פרייען,
באַפֿרייטן וועג.

נאָר גאָר פֿלוצלונג האָט ליכט אָנגעהויבן שעמעריען פֿאַר די אויגן.
מיר זענען אָנגעקומען אין פֿאַלוואַרק, ווו די פּור איז מיט אונדז
אַריינגעפֿאָרן, מ׳האָט אונדז „אָפּגעלאָדנט״, אַריינגעפּירט אין אַ צימער
אויף איבערצונעכטיקן, און דערלאַנגט אַ וואַרעמע זופּ. די מידע
קאַלטע ביינער האָבן אויפֿגעטייעט. ערשט דעמאָלט האָבן מיר זיך
אַרומגעזען, אַז מיר זענען נישט די איינציקע דאָ, און אַז כסדר האַלט
מען אין איין אַריינברענגען מענטשן, פֿאַרהאַלטענע נאָכן איבערטרעטן
די גרענעץ.

אין מיטן נאַכט האָט מען מיך אַרויסגערופֿן אויף אַן אויספֿאָרשונג.
איך האָב געדאַרפט ענטפֿערן אויף אַ סך, אַ סך פֿראַגעס וועגן מיין
אייגענער פּערזאָן און באַזונדערס וועגן צוועק פון מיין אַריבערגיין
אויף דער סאָוויעטישער זייט.

איך האָב דעם אויספֿאָרשער געגעבן צו פֿאַרשטיין אַ פּשוטן אמת:
אַז כ׳בין אַ ייד, אַז יידן דראָט אַ גרויסע סכנה ביי די היטלעריסטן.
צוליב די סיבות אַנטלויפן יידן פון יענער זייט דאָ אַהער, צוליב
דער סיבה בין איך אויך געקומען אַהער ראַטעווען דאָס לעבן. ביי
דער געלעגנהייט האָב איך שוין אויך דערציילט וועגן אוקראַיניש־לי־
גיאָן, וועגן די אַנטי־סאָוויעטישע לאָזונגען אויף די וואַגאָנעס און אוי־
טאָס א.אז.וו. צו מיין שטוינען האָט דער אויספֿאָרשער גאָרנישט פֿאַר־
צייכנט מיינע רייד אויפן פּאַפּיר, נישט איינגעהערט זיך, ווי זיי
וואָלט אים נישט אָנגעגאַנגען, אָדער ווי זיי וואָלטן אים גאָרנישט
געאַרט...

אויף צומאָרגנס איז געקומען צו אונדז אַ פּאָליטרוק און געהאַלטן
אַ רעדע.

זיינע רייד זענען געווען טרוקענע, האַרטע:

„זייט וויסן, איר אַריבערגעקומענע, אַז אויב עס זענען ביי אייך
פֿאַראַן גוטע כוונות און איר מיינט טאַקע דאָ צו לעבן אוז אַרבעטן,

וועט אייך אפשר אין אַנהויב שלעכט זיין, אָבער דערפאַר וועט אייך שפּעטער גוט זיין און איר וועט געניסן פון כל טוב מיט וואָס עס שפּע׳ט אונדזער ראַטן־מלוכה, נאָר אויב האָט איר אין זינען צו קאָמבינירן, דריידלען, נישט לעבן פון אַרבעט, וועט אייך תמיד זיין שלעכט".

ער האָט אָפּגערוט אַ ווייל, פאַרוויקלט מאַכאָרקע אין צייטונגס־פּאַפּיר, געבעטן אַ שוועבעלע, און אַרויסלאָזנדיק דאָס ערשטע וואָלקנדל רויך, צוגעגעבן:

„און דערווייל, (זיינע קליינטשיקע אייגעלעך האָבן זיך צעפּינקלט און אָפּגעדעקט אַזאַ ווינקל שמייכעלע), דערווייל וועט איר אָפּזיצן אַ שטראָף פּאַר אַריבערגיין אומלעגאַל די גרענעץ. אָבער נעמט זיך נישט איבער, האָט נישט קיין עגמת נפש; די שטראָף וועט זיין אַ קליינע, עט, נישט מער ווי אַ סימבאָלישע. דערפאַר וועט איר שפּעטער, דערנאָך, זיך פילן ווי פריַיע בירגער אין אונדזער ליבער ראַטן־מלוכה".

יעדער איינער פון אונדז האָט אויסגעזען ווי ער וואָלט אַראָפּ־געשלונגען אַ ביטערע פּיל, און דאָך זענען מיר צופריידן געווען וואָס מ׳שיקט אונדז נישט צוריק צו די דייטשן, אַז מען ליפּערט אונדז נישט אויס אין די נאַצישע הענט און מיר האָבן זיך געפּרייט מיט דער שטראָף וואָס וועט זיין אַ קליינע, אַ סימבאָלישע בלויז. ממש אַ גליק!

דעם זעלבן טאָג נאָך האָט מען אונדז צונויפּגענומען, אַ מאַן דרייסיק, אויפּגעלאָדנט אונדזערע זאַכן אויף אַ וואָגן און אָפּגעשיקט אונדז צופוס קיין פּשעמישל.

אויפן וועג האָבן מיר אָנגעטראָפן אַ סך יידן. די האָבן געצויגן אַהין און די אַהער. עלעהיי אַ צעמישענישׂ וואָלט אַראָפּ אויף די קינדער פון פּאָלק ישראל. די האָבן צוגעוואָרפן טרייסט־וועדטער, געמוטיקט, און די — האָבן זיך געפּרעגט אויף זייערע נאָענטע, וועלכע זענען געבליבן אויף דער דייטשער זייט.

— וואָס געשעט דאָ מיט אונדז? האָט אַ געדאָנק מיך געפּייניקט. וואָס וועט נאָך געשען? ווהין פירט דער וועג? וועלכער איז דער ריכטיקער?

מיר זענען אָנגעקומען קיין פּשעמישל. מיר טרעפן אָן מאַסן יידן אויף די גאַסן פון שטעטל. בעת מיר דערנענטערן זיך צום תפיסה־

טויער ווערט לעבן אונדז אַ שטאַרק אָנגעלויף און עס דערטראָגן זיך צו אונדז קולות נאָך איידער מען עפנט דעם טויער:

— גייט נישט אַריין! מישט זיך אויס מיט די מענטשן אין דרויסן געדענקט!

די אַרומיקע יידן האָבן נישט געוווסט, אַז מיר קומען מיט אַ פייערלעכן צוזאָג פון פאָליטרוק, אַז אונדזער שטראָף איז אַ קליינע, נישט מער ווי אַ סימבאָלישע, און דעריבער האָבן מיר באַשלאָסן צו זיין אָרנטלעכע מענטשן, אָפקומען דעם עונש און אַרויס „ווי פרייע בירגער פון גרויסן ראַטנפאַרבאַנד..."

אין פשעמישלעך תפיסה

בריט האָט זיך פאַר אונדז צעעפנט דער תפיסה־טויער און אונדז אַרײַנגעלאָזן טיף אין הויף אַריין.

דער תפיסה־הויף איז פול געווען מיט מענטשן וועלכע זענען פאַרהאַלטן געוואָרן צוליבן זעלבן פאַרברעכן וואָס מיר זענען באַ־גאַנגען — פאַר איבערטרעטן אומלעגאַל די סאָוויעטישע גרענעץ.

אונדזער גרופּע איז געבליבן זיצן אין אַווינקל פון הויף און געוואַרט אויף אַ פלאַץ אין די קאַמערן.

דערווײַל האָט ווידער אַ טאָג אָנגעהויבן גוססן. זון האָט זיך ערגעץ־וווּ איבערגעבויגן און איז פאַרשוווּנדן געוואָרן. טונקעלניש האָט אַראָפגעזידערט אויפן הויף ווי אַ שוואַרצע מויער, אונדז צו־געדעקט, אַרומגעצוימט און אָפּגעטיילט פון דער דרויסנדיקער וועלט. אַ קעלט האָט אונדז אַדורכגענומען, אויפגעשוידערט. געליאַרמען און געשרייען האָבן זיך געטראָגן פון די פאַרמאַכטע קאַמערן, אָנגעפילט דעם הויף־חלל מיט פאַרשידענע קולות. דאָס האָט אַזוי יידיש מאמע־לשון זיך געטראָגן אין חלל פון תפיסה־הויף. די שפּראַך פון ס׳רוב אַרעסטירטע.

שפּעט אין אָוונט האָט מען געמאָלדן אַז פרויען וועלן אַרויס־געלאָזן אויף דער פריי. אַ טייל פון זיי, נישט וועלנדיק זיך צעשיידן מיט זייערע מענער, האָבן באַשלאָסן צו בלייבן אין טורמע און טיילן מיט זיי דעם בשותפותדיקן גורל.

איך האָב אַנדערש געטראַכט. געטראַכט, אַז ס׳איז גלייכער אַז מיין פרוי זאָל זיך געפונען אויף דער פריי און אַזוי אַרום קאָנען זיך

באַמיען מיך אַרויסצונעמען פון געפענגעניש. מיר האָבן זיך טאַקע ווארעם געזאגט מיט דער האָפענונג צו טרעפן זיך באַלד אין דרויסן. אויב נישט מאָרגן איז איבערמאָרגן, ביז עס וועט זיך ענדיקן די סימבאָלישע סטראָף...

ערשט אין מיטן דער נאַכט האָט אונדזער גרופּע „זוכה" געווען אָנגענומען צו ווערן אין דער טורמע גופא. מ'האָט מיך אַריינגעפירט אין אַ קאַמער, וואָס איז געווען איבערפולט מיט מענטשן. קוים וואָס איך האָב געפונען אויף דער ערד אַ פּיצל אָרט פאַר מיינע מידע, צעבראָכענע ביינער.

איך האָב אויסגעשפרייט אונטער זיך דעם קאַץ, אַוועקגעשטעלט צוקאָפנס דעם טאָרניסטער, און אַ דערשלאָגענער, אַ דערשעפּטער פון לאַנגן מאַרש צופוס, שפּעטער פון זיצן אַ גאַנצן טאָג אויפן הויף, און דורכגענומען ביזן גרונט פון קעלט — בין איך שנעל אייngעשלאָפן.

וועג כ'בין אויפגעקומען האָב איך זיך ערשט גוט אומגעקוקט. מיינע שכנים — האָב איך געזען — זענען ס'רוב יידן. כמעט פון גאַנץ פוילן אָנגעלאָפענע. טייל פון זיי זענען אינגאַנצן געזעסן ערשט טעג, און טייל — שוין וואָכן. סיי די און סיי די האָבן נישט געוווסט וואָס עס וועט זיין מיט זיי.

אין אונדזער קאַמער זענען אויך געזעסן סחורה־שמוגלער, דערהויפט גויים. זיי האָט מען געכאַפט מיט זייגערלעך און אַנדערע סחורות. זיי האָט מען געהאַלטן עטלעכע טעג נאָר און אַרויסגעלאָזן. בכוונה האָט מען זיי אַרויסגעלאָזן, כדי ווידער זיי צו כאַפּן מיט סחורות, דערהויפט מיט די זייגערלעך צו וואָס יעדער רוסישער סאָלדאָט האָט אַזוי געגאָרט...

פון דעם אַלעם איז מיר שטאַרק טרויעריק געווען אויף דער נשמה. עפּעס האָט מיך אָנגעהויבן שרעקן דאָס זיצן אין טורמע. איך האָב פלוצלונג אויפגעהערט גלויבן אַז אָט־אָט ווערן מיר באַפרייט, אַז דעם פּאָליטרוקס רייד האָבן געהאָט אַ וואָסערן ס'איז ממשות. איך האָב אָנגעהויבן פרעגן, אויספרעגן בייַ די וואָס זיצן שוין לענגער ווען די אויסזיכטן אַרויסגעלאָזן צו ווערן, אָבער זיי האָבן מיר געענטפערט, אַז מען דאַרף האָבן מזל, און דער עיקר וועג מ'האָט ווענען אין דרויסן וועלכער זאָל „שמירן".

אויפן צווייטן טאָג פון מיין זיין אין טורמע בין איך געווען אַן עדות פון אַ ביז גאָר אַריגינעלער המצאה:

עטלעכע מענטשן אין קאַמער האָבן זיך אויסגעצויגן פאַר דער טיר און אָנגעהויבן שטאַרק זעצן מיט די פויסטן. זיי האָבן צוזאַמען גערופן אויפן קול: אַ דאָקטער, אַ דאָקטער! ראַטעוועט!

נאָך אַ שטיקל צייט האָט זיך געעפנט די טיר, עס זענען אַריין עטלעכע וועכטער און געפרעגט וואָס עס האָט פאַסירט. דער ענטפער איז געווען, אַז עטלעכע מענטשן האָבן אַוועקגעחלשט פון ענגשאַפט און מ׳מוז וואָס שנעלער האָבן אַ דאָקטער. ווי אַ באַווייז האָט מען דערווייל געמינטערט די „פאַרחלשטע", געגאָסן אויף זיי וואַסער. קיין דאָקטער איז טאַקע נישט געקומען, אָבער דערפאַר האָט מען זיי אינ־גאַנצן באַפרייט.

דער־אַ אויפטו איז אַוועק מיט הצלחה. אַזעלכע „סעאַנסן" זענען איינגעאָרדנט געווארן איין מאָל אָדער צוויי מאָל אין דער וואָך. די קאַנדידאַטן צום חלשן זענען אויסגעקליבן געווארן לויט דער ריי. סתם „אַוועקחלשן", נישט אָרגאַניזירטערהייט האָט מען נישט גע־טאָרט...

אָבער ליידער האָט מיר דאָס גליק נישט אָפגעגאָלטן. ווען ס׳איז געקומען מיין ריי האָט די „קאָמיסיע" מיך געפסלט. „טאָרסט נישט חלשן" — האָט מען געטענהט צו מיר. „ביזט אַ רויט־הויטיקער — האָבן זיי מאָטיווירט דעם באַשלוס — טאָ ווי קאָן אַ פאַרחלשטער ליגן אויסגעצויגן אויף דער ערד און דאָס פנים זאָל זיין רויט און געזונט?"

און עס האָט מיר גאָרנישט געהאָלפן. איך האָב מקנא געווען ווייספנימדיקע, העל־הויטיקע, פיינט געקראָגן מיין געזונטע רויטע פאַרב פון געזיכט און געבליבן זיצן אין טורמע, טאַקע נישט געחלשט.

אויפן דריטן טאָג פון מיין זיצן אין תפיסה האָב איך באַקומען אַ פעקל פון דרויסן. מיינע שכנים האָבן מיך געלערנט ווי אַזוי צוריק אַרויסצובאַזאָרגן אַ בריוול (אויף תפיסה־לשון — אַ „גריפס") און ווי אַזוי צו באַקומען אַריינגעשמוגלט בריוולעך פון דרויסן, פון דער פרוי מיינער.

נאָך דעם ווי כ׳האָב זיך אויסגעלערנט די „תורה״, איז אַוועק צווישן מיר און מיין פרוי אַ סטאַבילע קאָרעספאָנדענץ. אין איינעם פון אירע בריוועלעך האָט מיין פרוי מיט פרייד מיטגעטיילט, אַז עס איז איר געלונגען זיך איינצוארדענען ביי אַ יידישער משפחה, אַז זי האָט דאָרט אַ געלעגער אויפן טיש, אַז קיין בעסערן פלאַץ האָט זי נישט געקאָנט באַקומען ווייל די שטאָט איז פול מיט פליטים.

מיינע בריוו צו איר זענען פון מאָל צו מאָל געוואָרן אומעטיקערע. איך האָב געהאַט צו איר איין פאַרלאַנג: מיך אַרויסצונעמען פון תפיסה, אַלץ טאָן כדי מיך צו באַפרייען, ווייל חוץ אַלעם ווער איך אויפגעגעסן פון אומריינקייט, פון לייז, וואָס כ׳קאָן נישט איבער־טראָגן.

דער ענטפער פון מיין פרוי איז געווען אַ טראַגישער, אַן אומ־גלויבלעכער. זי האָט מיר געשריבן אַז זי טוט אַלץ וועגן אַרויסנעמען מיך, אָבער וויסן דאַרף איך, אַז איין זאַך וועט זי נישט טאָן — זי וועט נישט, ווי אַנדערע, באַצאָלן פאַר דעם מיט איבערגעבן זיך איינעם פון די תפיסה־אָפיצירן...

זענען ווידער אַוועק טעג נאָך טעג. איינער ענלעך צום צווייטן: לאַנגווייליקע, נודנע, מיט מאַטערנדיקע טראַכטעניש וועגן דער אַזוי מאָדנער נייער ווירקלעכקייט און וועגן אייגענעם ביטערן גורל.

עס האָבן זיך געביטן די פנימער אין קאַמער. מענטשן זענען באַפרייט געוואָרן, אַנדערע זענען געקומען אויף זייער אָרט. די קאַמער איז אָבער שטענדיק געבליבן פול, איבערפולט. עס איז נישט געווען וואָס צו מאַכן מיט אַזוי פיל שהען אין מעת לעת. האָבן די געשפילט אין קארטן און די — געשמועסט און געשמועסט וועגן טעג פאַר־גאַנגענע און טעג וואָס דאַרפן ערשט קומען.

איך האָב ווידער אַרויסגעשיקט אַ בריוועלע צו דער פרוי. איך האָב זי געבעטן צו זאָרגן דערפאַר, אַז ס׳זאָל אין תפיסה אַריין קומען אַ דאָקטער, וועלכער זאָל מיך אונטערזוכן און מיך אויסגעפונען אַ קראַנקן. אין איינעם אַ טאָג איז טאַקע געקומען אַ דאָקטער און מיך אַרויסגערופן אויף אונטערזוכונג. כ׳בין געווען זיכער אַז אָט אָט באַפרייט מען מיך, און — כ׳בין געבליבן ווייטער זיצן.

איך האָב אָנגעהויבן גלויבן אַז מיין שרייבן צו דער פרוי וועגן מיין באַפרייונג האָט נישט מער קיין זין, אַז עס איז נישטאָ קיין אויסזיכט עפעס צו דערגרייכן, און דאָך האָב איך עס געטאָן, געשיקט בריוועלעך צו איר און אין יעדן — דערמאָנט, געבעטן, געמאָנט אַז זי זאָל געפונען אַן עצה ווי אַזוי מיך צו באַפרייען פון הינטער די קראַטן און פון די לייז וואָס האָבן זיך אַזוי אָנגעפּגעט און אָנגעזעצט זיך אויף מיין גוף...

איר ענטפער איז שטענדיק געווען דער זעלבער, דער אייניצי־קער: פאַראַן איין אויסוועג, וואָס קאָן העלפן, אָבער זי איז עס נישט אומשטאַנד צו טאָן — זי וועט איר לייב נישט פאַרקויפן.

טרויעריק האָבן געקלונגען אירע ווערטער. איך בין שטאָלץ געווען מיט זיי. ביי מיין שווער געמיט האָבן זיי מיר פאַרשאַפט פרייד, אָבער גלייכצייטיק האָב איך זיך אָנגעהויבן זען אַן רעאַלע אויסזיכטן באַפרייט צו ווערן.

זעענדיק אַז פון דרויסן קאָן די הילף נישט קומען, האָב איך אָנגעהויבן וועגדן זיך צו דער מאַכט, געשריבן בריוו צום תפיסה־נאַטשאַלניק, געוואָגדן זיך מינדלעך מיט ביטעס, געפרעגט היתכן? מעג מען האַלטן אַן אומשולדיקן מענטשן אין טורמע, סתם אַזוי, אומזיסט און אומנישט און נאָך ביי אַזעלכע באַדינגונגען?

האָט דער תפיסה־אָפיציר, פאַר וועלכן כ׳בין דערשינען, מיך שטענדיק העפלעך אויפגענומען, רויק אויסגעהערט, יעדעס מאָל פאַרזיכערט, אַז אָט וועט מען מיך באַפרייען, עס דאַרף נאָר אַ טאָג פארביי, נאָך אַ טאָג און כ׳וועל זען די ליכטיקע שיין.

זענען פארביי טעג איינער נאָכן צווייטן, וואָכן זענען פארביי און אַרויסגעלאָזן האָט מען מיך נישט. אַלע גוטע הבטחות פון תפיסה־אָפיציר האָבן נישט געהאַט קיין שום ממשות, האָבן קיין ווערט נישט געהאַט.

אין איינעם אַ טאָג האָט זיך אין תפיסה־קאַמער באַוויזן אַן אָפיציר און פון זיין פנים האָט אַראָפגעשמייכלט עפעס אַ גוטע בשורה. מיר האָבן זיך אַרומגעשטעלט אַרום אים און יעדער איינער האָט אים געשטעלט די איינאונאיינציקע פראַגע:

— וועָן וועלן מיר באַפֿרייט ווערן? וועָן? וועָן וועט עס געשען? און ער — פון זיין צעשמייכלט פנים, פון מויל אַרויס איז אַן אייגציק וואָרט צו אונדז צוגעפֿאַלן און מיט טויזנטער טענער זיך צעקלונגען אין קאַמער־חלל:

— מאָרגן, מאָרגן!

— אויף אייער ערנוואָרט? — האָט ווער פון אונדז אַ פרעג געטאָן.

— אויף מיין ערנוואָרט — האָט דער אַפּיציר פּייערלעך געענט־פערט.

אָבער נישט מאָרגן און נישט איבערמאָרגן זענען מיר באַפֿרייט געוואָרן. דער אַפּיציר האָט זיך שוין מער נישט געוויזן אין קאַמער.

ס׳איז דורך אַ שטיקל צייט, אינצווישן האָט מען מיך עטלעכע מאָל געפֿרופן אויף אויספֿאָרשונגען וואָס זענען געווען אויבערפלעכ־לעכע, ווי פֿאַר יוצא צו זיין.

עטלעכע מאָל זענען געקומען אין קאַמער אַריין סאָוויעטישע אָפּיצירן, האָבן אָנגעוויזן אויף געוויסע מענטשן, געהייסן זיי מיט־נעמען די זאַכן, און יענע זענען טאַקע באַפֿרייט געוואָרן. מיך אָבער האָט קיינער נישט געפֿרופן, מ׳האָט נישט געהייסן נעמען מיר מיינע זאַכן און כ׳בין געבליבן זיצן. כ׳האָב קיין מזל נישט געהאַט, כאָטש אינעווייניק, אין האַרצן האָט געטליעט אַ ברעקל האָפענונג, און גע־חלומט האָב איך אַז פּאָרט וועט אַ נס געשען, ער וועט קומען אום־געריכט, מ׳וועט מיך אַרויסרופן אין קאָרידאָר און הייסן גיין, גיין אויף דער פֿריי, אַהיים, צו דער פֿרוי.

„אוי ווי איך וועל לויפֿן, ווי איך וועל לויפֿן — האָט מיר מיין פּאָנטאָזיע צוגעשפּילט.

און דאָך זענען געווען ספֿריטנערע פון מיר און זיי האָבן זיך טאַקע אַן עצה געגעבן, זיי זענען טאַקע געלאָפֿן, צו דער פֿרייהייט אַוועקגעלאָפֿן... געטאָן האָבן עס די, וועלכע זענען געגאַנגען פּאַר־טאָגס אין דער בעקעריי נאָך ברויט. אייגצלנע פּלעגן זיך אָפֿרייסן פון דער גרופּע און נעלם ווערן, פּלעגן זיך אויסמישן מיט אַנדערע, פּלעגן אַריינלויפֿן אין אַ שטוב און אַזוי אַרום שוין מער די תּפיסה נישט געזען פֿאַר די אויגן.

די תפיסה־שומרים האָבן זיך נישט שטאַרק איבערגענומען. וואָרעם זעענדיק אַז עס פֿעלן עטלעכע מענטשן האָבן זיי געכאַפּט צופעליקע דורכגייער אַבי צוצושטעלן אין דער תפיסה די זעלבע צאָל מענטשן וואָס זיי האָבן אַרויסגעפירט...

מיין שעה האָט אָבער נאָך נישט געהאָט אויסגעשלאָגן. איך בין געבליבן זיצן אין טורמע און געבענקט, געגאַרט באַפרייט צו ווערן אין נישט געווּסט וען דאָס וועט געשען.

אין מיטן דעצעמבער. אין דרויסן איז שוין גוט געשטאַנען דערווינטער, האָט מען אונדז איבערגעפירט אין אַ צווייטער תפיסה, אויך אין פּשעמישל.

ווי נאָר מיר זענען אַהין אָנגעקומען האָט מען אונדז גלייך אָפּ־געשוירן די האָר, אויסגעבאָדן און דעזינפעקצירט די זאָכן. אין גאַנצן ריין זענען מיר פון דעסטוועגן נישט געבליבן. אין געהיימע ערטער האָבן זיך נאָך געזאַמלט לעבעדיקע באַשעפענישלעך...

דאָ האָט מען נאָך ווייטער אַרײַנגעלאָזן פּאַר אונדז פּעקלעך פון דרויסן, אָבער די „גריפּסן" זענען שוין נישט דורכגעגאַנגען. די קאָנטראָל איז געווען אַ שטרענגע. דער רעזשים — פון אַן אמתער טורמע, גאָרנישט צו שפּעמן זיך מיט איר.

מיר זענען קוים אָפּגעווען עטלעכע טעג און עס האָט אָנגעהויבן דערגיין צו אונדז ידיעות אַז מען גרייט זיך אונדז אַוועקשיקן נאָך רוסלאנד. די־אַ נייעס האָט זיך שווער געלייגט אויף אונדזער געמיט. אַלע פּלענער זענען מיט אַמאָל זיך צעפּאַלן. אַלע האָפּענונגען — אויסגערונען.

ווּהין? ווּהין? — האָט יעדער איינער פון אונדז געפרעגט. ווּהין? — האָט די פּראַגע געמאַטערט בייטאָג און ביינאַכט.

קיין ענטפער דערויף איז נישט געווען. מ׳האָט זי נישט געקאָנט אויסאַנען. מ׳איז געווען צעבראָכן און דערשלאָגן פון דער שלעכטער בשורה.

„און וואָס וועט יעצט זיין?" האָב איך ליגנדיק וואָך אויפן בעטל געטראַכט. „וווּ לאָז איך איבער מיין פּרוי? אויף וועמענס באַראַט? פאַרוואָס קומט אונדז אַזאַ שטראָף? פאַר וועלכע זינד?"

נאָר די טורמע־וועגט וענען שטומע און שווייגן ווי עס שווייגט די נאַכט. די וועכטער, די תפיסה־אָפיצירן הערן אויס אונדזער וויי, אונדזערע טענות און שטענדיק שאָקלען זיי צו מיט די קעפּ, גיבן אונדז געראָטן און... מיר בלייבן ווייטער זיצן נישט געמשפּטע, נישט פּאַרמשפּטע, אָן אויסזיכטן, אָן האָפענונגען.

דער טראנספארט
נאך טשערניכאוו

עס איז שוין געווען ווייט נאך האלבער נאכט ווען מ׳האט אונדז ארויסגעפירט פון פשעמישלער טורמע. ווייס בלאנקעטיקער שניי האט זיך געשפרייט ווי דיוואנעס אונטער אונדזערע טריט. דאס שטעטל איז געווען איינגעהילט אין טיפן שלאף, מ׳האט אונדז געפירט איבער אירע גאסן, צו א זייטן סטאציע, ווו מען האט אונדז אויפגעלאדנט אויף וואגאנעס, די אזוי גערופענע „סטאליפינקעס".

„א מאדנער גלגול פון געשעענישן" — האב איך געטראכט. „אט־א דער סטאליפין, וועלכער האט אויף זיין געוויסן די מאסן־מארדן איבער די ארבעטער־טוער נאך דער רעוואלוציע פון יאר 1905 און וועלכער האט אויסגעקלערט די ספעציעלע וואגאנעס צום פארשיקן רעוואלוציאנערן אין די וויייטסטע מקומות פון רוסלאנד, האט זוכה געווען, אז די באלשעוויקעס זאלן זיך באנוצן מיט זיין אויפטו, פונקט אזוי ווי אין צארס צייטן... וואס איז דען דער אונטער־שיד פון דעמאלט ביז היינט? דער זעלבער מארשרוט, די זעלבע וועגן. אפשר טאקע קיין סיביר און אפשר נאך ווייטער? ווער ווייס עס?"

די זעלנער־וואכן האבן זיך כסדר געטוישט. זיי האבן אונדז געהיט מיט מאשין־געווער, ווי גאר וויכטיקע פארברעכער פאר וועלכע מ׳האט מורא אז זיי זאלן נישט אנטלויפן און באדראען דעם ווויל־שטאנד פון די בירגער...

אין די וואגאנעס איז געווען שטארק הייס. עטלעכע פון אונדז

זענען געפֿאַלן אין חלשות און מיר האָבן פֿאַרלאַנגט פֿאַר זייערטוועגן אַ דאָקטער. ערשט נאָך אַ שעה האָט מען צונויפגעקליבן די קראַנקע און נאָך אַ מעדיצינישער אונטערזוכונג — אַרויסגענומען זיי פון טראַנספּאָרט.

ענדלעך האָבן מיר געריכט פון אָרט. דער לאָקאָמאָטיוו האָט פֿריער אַרויסגעלאָזן עטלעכע ווילדע געשרייען אין דער וויסטער נאַכט אַריין, ווי ער וואָלט געמיינט איר אָנזאָגן אַ בייזע בשורה. די וואַגאָנעס האָבן זיך אַ טרייסל געטאָן און זיך אָנגעהויבן אַריינשניידן אין דער געדיכטער פינצטערניש אַריין, צווישן פעלד און וואַלד, דאַרף און שטעטל וואָס האָבן שוויגנדלדיק זיך געקנוילט פֿאַר די אויגן.

אייגער אַ וואַך־זעלנער האָט זיך אַריינגעלאָזט מיט אונדז אין אַ שמועס. ער האָט שטאַרק געלויבט דעם ראַטנפֿאַרבאַנד, דערציילט, אַז אַלע מענטשן, אָן אויסנאַם זענען פֿאַרזאָרגט מיט אַרבעט און בכלל איז אַלץ פֿאַראַן בשפע און ספּעציעל עסנוואַרג.

אונדז האָט זיך געוואָלט שמייכלען פון זיין לויב־געזאַנג. צו יענער צייט האָבן מיר שוין געהאַט אַ גוטן באַגריף וואָס ס׳איז פֿאַראַן און וואָס ס׳איז נישט פֿאַראַן אין רוסלאַנד. האָט טאַקע אייגער פון אונדז געוואָגט און אים אַ פֿרעג געטאָן:

— אַ פּאָמעראַנטשי או וואָס יעסט? (און פּאָמעראַנצן זענען ביי אייך פֿאַראַן?)

— אַ קאַק זשע, פּיאַט זאַוואָדאָוו פּאָסטראָילי (ווי דען זשע, פּינף פֿאַבריקן האָט מען אויפגעשטעלט) — האָט דער זעלנער מגיה וביה געענטפֿערט.

מיר האָבן זיך נישט געקאָנט איינהאַלטן און זענען אויסגעבראָכן אין אַ ספּאָנטאַניש געלעכטער. דער זעלנער האָט פֿאַרשטאַנען אַז ער האָט דאָ עפּעס מגזם געווען און פֿאַרשטייט זיך נישט מודה געווען, אַז ער וויסט נישט וואָס דאָס וואָרט „פּאָמעראַנטשי" באַדייט, וואָרעם אין רוסיש הייסן גאָר פּאָמעראַנצן — „אַפּעלסינ׳". געמיינט האָט ער אוודאי אַז עס איז אַזאַ מין פּאַבריקאַט, איז עס אוודאי פֿאַראַן אין אַלגליקלעכן ראַטנפֿאַרבאַנד און וואָס שייך די פּינף פֿאַבריקן האָט ער זיי אַליין אין זיין פֿאַנטאַזיע אויפגעשטעלט.

נאָך דער מעשה מיטן זעלנער האָט אייגער פון אונדזערע אַרעס־טאַנטן דערציילט וועגן אַ מיידל וועלכע האָט בשעת אַן אויספאָרשונג קעגן איר אין נ. ק. וו. ד. געענטפערט אויף דער פראַגע וועגן איר באַשעפטיקונג, אַז זי איז אַ סטענאָטיפיסטקע. דער פראָטאָקולאַנט האָט אָבער נישט געוווסט דעם באַדייט פון וואָרט און נישט אַראָפ־געלאָזן די פעדער אויפן פאַפיר. זיינער אַ חבר, וועלכער איז געשטאַנען לעבן אים און געזען די פאַרלעגנהייט זיינע, האָט אַ מאָך געטאָן מיט דער האַנט און אַ זאָג געגעבן:

— פישי „בליאַט", וו׳מאָסקוויע ראַזביערוט (שרייב „זונה", אין מאָסקווע וועט מען זיך שוין פאַנאַנדערקלייבן).

מיר האָבן געהאַט אַ צווייטן וואָך־זעלנער איז ער געווען זייער אַ בייזער. קיינמאָל האָט ער נישט געענטפערט גלייך, שטענדיק אונטערגעבורטשעט, פונקט ווי עס וואָלט אים נאָך אַ רעשט געקומען פאַר אונדזער פיין און לייד. מיר האָבן באַשלאָסן מיט אים זיך אָפּ־צורעכענען. איינמאָל, איז ער געשטאַנען אין וואַגאָן אָנגעשפאַרט אָן די פריטשעס. צוויי חברה־לייט אונדזערע האָבן אויסגענוצט די געלעגנהייט וואָס זיי זענען געזעסן אויף די אויבערשטע ברעטער און האָבן אים באַשיט מיט אַ ביסל „לעבעדיקע באַשעפענישלעך" אויסגעשאָקלטע פון זייערע פאַראומריניקטע מלבושים. מאָמענטאָל האָט דער זעלנער אָנגעהויבן שפירן דעם „אָנפאָל" און נישט געקאָנט מער איינשטיין אויפן אָרט. מיר האָבן זיך קוים איינגעהאַלטן פון צו לאַכן. נאָך אַ האַלבער שעה האָט דער בייזער היטער אונדזערער אָנגעהויבן זיך צו „שיבערן" אַז ס׳איז געווען אויף אים אַ גאָטס רחמנות. מיר האָבן געוווסט אַז איצט איז ער שוין „אין אָרדענונג", אַז ער וועט שוין פון דער „סחורה" נישט פטור ווערן דעם גאַנצן וועג און וועט זי נאָך האָבן צו פאַרטיילן...

מיר שלעפן זיך אומאויפהער. אַמאָל, אין מיטן טאָג, כאַפּסטו אַ בליק אין דרויסן זעסטו מענטשן, מענטשן אויף דער פריי, באַוועגן זיך, טאָן וואָס זיי ווילן, גייען ווהין זיי ווילן. און מיר? ווהין פאָרן מיר? ווו וועלן מיר זיך אָפּשטעלן? ווי לאַנג וועלן מיר נאָך אַזוי פאָרן?

איינער אַ וואַך־זעלנער האָט אויפגעבראַכן אַ סוד: מיר דער־נענטערן זיך צו קיעוו, אָט פֿאַרן מיר זי פֿאַרביי.

דער נאָמען פון שטאָט האָט מיר עפּעס געזאָגט: אַ יידישע שטאָט, יידישע קולטור, יידישע פּען־מענטשן, טעאַטער־מענטשן — איז נאָך דאָס אַלץ פֿאַראַן? ווי אַזוי לעבן זיי? געזען אַמאָל יידישע אויס־גאַבעס פון קיעוו מיט זייער מאָדנעם אויסלייג, דערשיינען זיי נאָך? ווי לעבט זיך דאָ יידן?

נאָר אָט האָט אונדזער עשאַלאָן זיך אָפּגעשטעלט. איך האָב געעפּנט די אויגן און אַראָפּגעלייענט פון סטאַציע־שילד דאָס אייר־ציקע וואַרט: טשערניכאָוו.

עס איז שוין געווען שפּעט ביינאַכט ווען מען האָט אונדז אָפּ־געלאָדנט. פּינצטערניש האָט אַלץ צוגעדעקט, פֿאַרשלייערט אין סוד, איינגעהילט אַלץ אין אַזאַ קאַלטער פּרעמדקייט. יעדער האַלבע שעה זענען צוגעקומען קאַרעטקעס און האָבן אַוועקגעפירט מיט זיך אַ צאָל מענטשן. מיר זענען געשטאַנען צוגעטוליעט איינער צום צווייטן און געשוויגן. שטום זענען מיר געווען ווי די נאַכט, שטיל ווי די וואַסערלעך אין די רינשטאָקן אין זייער געלאָף הינטערן דינעם אייז־שיכט.

מיר זענען געווען פֿאַרביטערט און די ביטערניש געטראָגן אין זיך מיט ווייטאָג. שטיל זענען מיר געווען. דעם איינציקן רעש האָבן דאָ אָנגעמאַכט די קאַרעטקעס, וועלכע האָבן זיך כסדר געביטן און אָפּגעשטעלט אונדז ביזן לעצטן אין דער תּפיסה אַריין.

ערשט שפּעטער זענען מיר געווויר געוואָרן, אַז טשערניכאָוו איז איינע פון די גרעסערע אוקראַיניש שטעט און אַז דאָ איז דער זיץ־אָרט פון דער העכסטער נ.ק.וו.ד.־אינסטאַנץ אויף גאַנץ אוקראַינע. צו איר דיספּאָזיציע איז געשטאַנען אַ ריזן־געביידע מיט הונדערטער, הונדערטער באַאַמטע, וווהין מ׳פלעגט פֿאַרשלעפּן טויזנטער, טויזנטער מענטשן אויף אומברחמנותדיקע אויספֿאַרשונגען. אין דעם־אָ בנין פון דער נ.ק.וו.ד.־צענטראַלע איז אויך געווען אַן אייגענע תּפיסה. אונדז אָבער האָט מען אַהין נישט אַוועקגעפירט. פֿאַר אונדז האָט מען צוגעגרייט פּלאַץ אין דער שטאָטישער תּפיסה — אייגע פון די גרעסטע אין גאַנץ אוקראַינע.

אין טשערניכאווער תפיסה

ווי נאָר מיר זענען דאָרט אָנגעקומען האָט מען אונדז אָנגעהויבן „אויסרייניקן" פון די לייז. אַ שווער שטיקל אַרבעט איז עס געווען. יעדער איינער פון אונדז איז געווען פֿאַרקראָכן ביז איבערן קאָפּ, ממש נישט צום אויסהאַלטן. האָט מען אונדז געפֿאַרעט אַ גאַנצן טאָג, געבאָדן, דעזינפעקצירט די זאַכן און ערשט שפּעט אין אָוונט זענען מיר פֿאַרטיק געוואָרן און זיך טאָקע אָנגעהויבן שפּירן ווי נייַ־געבוי־רענע מענטשן. נאָכן באָד האָבן מיר באַקומען אַ וואַרעמע זופּ, און מיר זענען „אַריינגעבעטן" געוואָרן אין תפיסה־קאַמערן.

די קאַמער אין וועלכער איך בין געוואָרן צוגעטיילט איז געווען אַ גרויסע און מיר האָבן געציילט דאָרט זעכצן מענטשן. יעדער פון אונדז האָט באַקומען אַ שטרוי־זאַק און צוויי קאַצן. ס׳איז געווען געגנוג באַקוועם.

מידע, דערשעפּטע פונעם ווייטן וועג, האָבן מיר זיך גלייך אַוועק־געלייגט און זענען אינגעשלאָפֿן.

אויף צומאָרגנס האָבן מיר געשלאָסן קאַנטשאַפט מיט די וועלכע זענען שוין דאָרט געזעסן פון פריער. צווישן זיי אַ שניידער פון וואַרשע, אַ האַנטווערקער פון בענדין, אַ פּאָביאַניצער ייִד, אַ מקורב פון גערער רבין, און נאָך אַנדערע.

עס זענען אויך געווען עטלעכע קריסטן. איינער, אַ רעכטער פּעפּעסאָוויץ פון קראָקע, אַ צאָל־באַאַמטער פון פּאָמערן, אַ לינקער פּעפּעסאָוויץ פון סאָסנאָווצע און עטלעכע פויערים.

אויפן צווייטן טאָג פון אונדזער אָנקומען האָט מען מיך אויס־געקליבן ווי דעם עלטסטן פון קאָמער. איך בין גלייך צוגעטרעטן דערפילן מיין אויפגאָבע, און אין דער ערשטער ריי אויסגעאַרבעט אַ טאָג־פּראָגראַם. ער האָט זיך אָנגעהויבן מיט גימנאַסטישע איבונגען און אַריינגענומען אויך ליטעראַרישע שמועסן, צייט־פאַרווייַלונגען, שאַך־שפּיל און דאַמקע. שפּעטער־צו האָב איך פאַרגעלייענט ביכער און זיי איבעגעזעצט אין פּויליש.

אין די ליטעראַרישע שמועסן האָט זיך אויסגעצייכנט דער צאָל־באַאַמטער פון פאָמערן, וועלכער האָט זייער אינטערעסאַנט געשמועסט וועגן די ווערק פון די פּוילישע קלאַסיקער.

אין די אָוונטן פלעגט זיך צוזאַמענזעצן די יידישע אַרעסטאַנטן־גרופּע און געפּירט שמועסן, אַראָפגערעדט זיך פון האַרצן. צווישן אונדז איז געווען איינער אַ וווּנדערבאַרער דערציילער. געווען איז עס דער האַנטווערקער, טשאַרני פון סאָסנאָווצע (היינט איז ישראל), וועלכער האָט במשך פון אַ סך נעכט איבערדערציילט זלמן שניאורס „דער קיסר און דער רבי", וואָס האָט זיך געהאַט געדרוקט אין וואַר־שעווער „מאָמענט".

דאָמקעס און שאַכן האָבן מיר אויסגעקנעטן פון ברויט און אָפּגעקראַצט קאָלך פון די וועגט פאַר די ווייסע פּיגורן און שטיינער...

ביי דעם אַלעם זענען מיר אָבער געווען איזאָלירט נישט בלויז פון דער דרויסנדיקער וועלט, נאָר אויך פון אַנדערע קאַמערן מיט וועלכע מיר האָבן געזוכט איינצושטעלן אַ קאָנטאַקט. אין אָנהויב איז דאָס אונדז נישט געלונגען צוליבן שטרענגן תּפיסה־רעזשים.

מיר האָבן אויך געזוכט אָנצוקניפּן באַציונגען מיט די שליסער, געוואָלט אַרויסקריגן פון זיי אַ וואָרט, אַמאָל עפּעס אַ נייעס, און אויך דאָס האָט זיך אונדז נישט איינגעגעבן. איינמאָל בלויז האָט איינער פון זיי באַרימערישט אַ זאָג געגעבן: „צוזאַמען מיט די דייטשן וועלן מיר באַהערשן די וועלט". זיין באַרימעריי האָט מיך געשטאָכן, אויפגערעגט. „אַנטשפּרעכנדיקע שותּפים" — האָב איך אינדערשטיל געשפּאָט. „אַ בונד פון פאַשיסטישן דייטשלאַנד און דעם רעוואָלוציאָנערן, קאָמוניסטישן ראַטנפאַרבאַנד..." ווי אַזוי איז עס מעגלעך? ווי אַזוי קאָן אַזעלכעס פּאַסירן? און וואָס איז די פּרייד און די באַ־

רימעריי פון דעם היטער אונדזערן מיט דעם בונד מיט די דייטשן?

איך האָב דעם ענטפער אויף די פראַגעס צו יענער צייט נאָך נישט געקאָנט געפונען, נאָך ווייניק געקאָנט די טרויעריקע ווירקלעכקייט, נאָך נישט גענוג געווען באַהאַוונט אין דער פאָליטיק פונעם פרייהייטס־ליבנדיקן קאָמוניסטישן רוסלאַנד...

צו דעם אַלעם זענען מיר נאָך געווען אָפגעריסן פון די וועלט־געשעענישן. דער תפיסה־מאַכט איז נישט געלעגן דערין, אַז מיר זאָלן האָבן אַ צייטונג, אַז מיר זאָלן וויסן וואָס עס טוט זיך דאָ און דאָרט, און ווי עס האַלט מיט דער מלחמה.

מיר אָבער האָבן נישט אויפגעגעבן אונדזער שטאַרקן ווילן צו הערן נייעס פון דער וועלט און מיר האָבן אויפגעקליבן צייטונג־ברעקלעך, וווּ נאָר עס האָט זיך געלאָזן. און אַז מען זוכט געפינט מען. איינער פון אונדזערע קאַמער־איינווינער איז איינמאָל צוריק־געקומען פון קלאָזעט אינגאַנצן אַ שטראַלנדיקער. ער האָט געהאַלטן אַ שטיק צייטונג אין האַנט און אַלע האָבן זיך אַרומגעזעצט אַרום אים און מיט די אויגן געניטשטערט די נייעסן.

אָבער ווי נאָר מיר האָבן איבערגעלייענט די ערשטע ידיעה איז אונדז פינצטער געוואָרן פאַר די אויגן. מיט גרויסע אותיות איז איבערגעגעבן געוואָרן, אַז די דייטשע אַרמייען האָבן איינגענומען פאַריז. דאָס וואָס איז זיי נישט געלונגען אין דער ערשטער וועלט־מלחמה, האָבן זיי איצט דערגרייכט. און אין אַזאַ קורצער צייט, אָן איבעריקער אָנשטרענגונג. איינגענומען די הויפטשטאָט פון דער וועלט, דאָס פרייַע פאַריז...

און וואָס וועט זיין דערנאָך? וועט אַזוי פאַלן לאַנד נאָך לאַנד? — האָבן מיר געפרעגט.

ווי אַ דונער אין מיטן העלן טאָג האָט אונדז געטראָפן די דאָזיקע שלעכטע בשורה. מיר האָבן זיך געפילט נידערגעשלאָגן און ווילנדיק נישט ווילנדיק איז אויפן געדאַנק געקומען דעם שליסערס באַרימערייַ אַז די דייטשן מיט די רוסן וועלן צוזאַמען באַהערשן די וועלט.

אין קאַמער האָבן מיר אויך געהאַט אַן אָפטימיסט, אַ טרייסטער, וועלכער האָט זיך באַמיט אַביסל צו באַרויקן אונדזערע געדריקטע געמיטער. געווען איז עס דער צאָל־באַאַמטער פון פאַמערן, וועלכער

האָט אויף אַלע צרות און שלעכטע ידיעות געהאַט איין פּזמון:
„וואַרט צו, די מלחמה האָט זיך נאָך נישט פּאַרענדיקט, דאָס רעדל
וועט זיך איבערדרייען".

האָבן מיר יאָ און נישט געגלויבט, געחלומט און נישט געחלומט
און פּונדעסטוועגן געוואַרט אַז דאָס רעדל זאָל זיך טאַקע איבער-
דרייען, און מיר, די זיצנדיקע אין דער טשערניכאָווער תפיסה, זאָלן
אויך זיין צווישן די געהאָלפענע...

די אויספארשונגען

אין אייגער אַ מיטן דער נאַכט האָט מען אונדז אויפגעוועקט פון שלאָף. אין קאַמער האָבן זיך באַוויזן עטלעכע נ.ק.וו.ד.־לייט און אויסגעפרעגט זיך אויף נעמען וואָס הויבן זיך אָן מיטן אות „ב". עטלעכע הענט האָבן זיך אויפגעהויבן — אַ סימן אַז עס זענען פאַראַן אַזעלכע. דאַן האָט אייגער פון די אַריינגעקומענע אַרויסגענומען אַ ליסטע, מכלומרשט געמאַכט זיך זוכן, און אַ פרעג געטאָן:

— אַ זילבערמאַן או וואָס יעסט? (און זילבערמאַן איז ביי אייך פאַראַן?)

מיר האָבן געוווסט, אַז זיי זוכן נישט קיין זילבערמאַן, און אַזוי זוי נאָר דער זעלבער ספּעקטאַקל האָט זיך אָנגעהויבן איבערחזרן נאַכט נאָך נאַכט, האָבן מיר מער קיין הענט נישט געהויבן, נאָר געווארט אַז זיי זאָלן אַליין אויסרופן דעם נאָמען וועלכן זיי פאַר־לאַנגען צו דער אויספארשונג.

אין אייגער אַ נאַכט, גאָר שפּעט שוין, האָט מען אויסגערופן מיין נאָמען. כ׳האָב זיך שנעל אָנגעטון און בין אַרויס פון קאַמער אין באַגלייטונג פון היטער. אונטן האָט שוין געווארט אויף מיר אָן אויטאָ אין וועלכן מ׳האָט מיך אַריינגעזעצט. מיר זענען געפאָרן איבער דער שטאָט וואָס איז שוין געווען ליידיק פון מענטשן. ווו נישט וווּ האָט פון אַ שטוב אַרויס אַ בליק־געטון מיט העלע ליכט, וואָס איז גלייך פאַרלאָשן געווארן. עס איז געווען אַ פראָסטיקעווינטער־נאַכט, מיר איז אַזוי גוט געווען פון דעם פאָרן און געוואָלט,

אַז עס זאָל זיך אַזוי ציען, ציען אָן אַ סוף, אפילו זיצן אַזוי הינטער די קראַטלעך אין דער קאַרעטקע, אַבי זען דעם דרויסן, זען פאַר זיך אָן אָפענע וועלט, זיצן אַזוי און שווייגן, זיין אַזוי מיט זיך אַליין, מיט זיך אַליין, און פאָרן...

נאָר אָט האָט זיך דער אויטאָ אָפגעשטעלט פאַר דער געביידע פון דער נ.ק.וו.ד.־צענטראַלע וועמעס פענצטער עס זענען געווען אינגאַנצן פאַרטונקלט.

דאָס הארץ מיינס האָט אין מיר געצאַפלט בשעת מ׳האָט מיך געפירט איבער די שיינע טרעפן פון דער געביידע. אָ שרעק איז מיך באַפאַלן, כאָטש די טירן מיט די נומערלעך האָבן געמאַכט דעם אייַנדרוק פון האָטעל־צימערן אין וועלכע עס רוען, אין אַזאָ שפּעטער נאַכט־שעה, די אָנגעפּאָרענע געסט.

מ׳האָט מיך אַריינגעפירט אין אָ צימערל און געהייסן מיך אָווענק־זעצן פאַרן טיש. אַנטקעגן מיר זענען געזעסן צוויי מענער, אייַנער — אָ הויכער, אָ פּעסט־געבויטער כאָאָל מיט אַן אויסגעפּאַשעטער מאָרדע, און דער צווייטער — אָ דאַרער, אָ נידעריקער מיט פּינטל־דיקע אייגעלעך. דער לעצטער האָט מיר גלייך געזאָגט אַז ער איז אָ ייד און אגב אורחא געפרעגט ביי מיר אין וועלכער שפּראַך איך וויל רעדן.

זיין אָדעסער יידיש איז געווען אָ צעקאַלעטשעטער און איך האָב אים קוים פאַרשטאַנען, און אַזוי ווי איך האָב נאָך געדענקט רוסיש פון אַמאָל, האָב איך געזאָגט אַז כ׳וויל ליבערשט רעדן רוסיש. מיינע אויספאָרשער האָבן זיך איבערגעבליקט און איך האָב באַמערקט וויפל חידוש איך האָב אַרויסגערופן ביי זיי מיטן וועלן רעדן אויף זייער לשון...

— פון וואַנען קענסטו די שפּראַך? — האָבן זיי צוזאַמען געפרעגט ווי זיי וואָלטן נישט געוואָלט פאַרשפּעטיקן מיט דער פראַגע.

— נאָך געלערנט אין שול, אין צאַריזשן רוסלאַנד — האָב איך זיי באַרואיקט און מתכוון געווען זיי אַרויסצופירן פון וועלכן ס׳איז טעות.

איך האָב געענטפערט אויף פערסאָנאַלע פראַגעס: דעם נאָמען, דעם טאַטנס נאָמען, דער מאַמעס נאָמען און זייערע טאַטעס נעמען,

ביים איבערגעבן פרטים פון טאַטנס צד איז אַלץ געגאַנגען כשורה, אָן שום שטרויכלונגען. דאַקעגן ביי דער מאַמעס צד האָב איך זיך אַביסל פאַרפלאָנטערט און געענטפערט אז כ׳געדענק נישט איר פאָטערס נאָמען.

— היתכן? — זענען ביידע אויפגעשפרונגען און געפרעגט זיך: „וואָס איז די קאָמבינאַציע?"

איך האָב זיי דערקלערט אַז מיין מוטער שטאַמט פון זייער ווייט, פון אַ שטעטל פראַשקי, אַז איך בין דאָרט קיינמאָל נישט געווען, אַז דער מאַמעס פאָטער איז יינג אַוועקגעשטאָרבן און איך ווייס נישט זיין נאָמען, ווייל אין פוילן האָט מען קיינעמען נישט געפרופן מיטן פאָטערס נאָמען.

זיי האָבן געקנייטשט מיט די שטערנס, איבערגעקוקט זיך, דערנאָך מיר געקוקט אין די אויגן אַריין און קוים פאַרדייעט מיין ענטפער.

בעת איך האָב אויסגערעכנט מיינע זיבן שוואָגערס און די צענטצוועלף פעטערס און מומעס האָב איך זיך ווידער געפלאָנטערט מיט זייערע פאָטערס נעמען און האָב נאָך מער פאַרשטאַרקט דעם אומצוטרוי צו מיר. זענדיק אַז כ׳קאָן אומזיסט און אומנישט אַרייפאַלן האָב איך מוותר געווען אויף נאָך משפחה־מיטגלידער וועמען איך האָב געקאָנט אויסרעכענען, און אויב איך האָב יאָ וועמען ס׳איז דערמאָנט, האָב איך צוגעטראַכט אַ פאָטערס נאָמען פון דער הפטורה אַרויס...

מיינע אויספאָרשער האָבן זיך אָבער נישט באַגנוגענט מיט די נעמען און איך האָב געמוזט אויפגעבן זייערע אַדרעסן. חוץ דעם האָבן זיי אויך פאַרלאַנגט נעמען פון באַקאַנטע און פריינט און איך האָב אָנגעגעבן נעמען פון עטלעכע פריינט וווינענדיקע אויף דער דייטשער זייט.

— און קרובים אין אויסלאַנד? — האָט דער כאָכאָל אַ פרעג געטאָן.

— פאַראַן — האָב איך שנעל געענטפערט.

— אין וועלכן לאַנד?

— אין בעלגיע און אין אַמעריקע.

און כדי מ׳זאָל מיך נישט צופיל פייניקן האָב איך גלייך געמאָלדן

אַז כ׳ווייס נישט זייערע אַדרעסן, ווייל איך האָב צו זיי קיינמאָל נישט געשריבן.

אין דעם מאָמענט האָט זיך געעפנט די טיר און ס׳איז מיט פעסטע טריט אַריין אַ שטייפער מיליטער־מאַן. מיינע אויספֿאָרשער האָבן זיך אַ הייב־געטאָן פון די שטולן, אַוועקגעשטעלט זיך אויסגעצויגן ווי אין אַ מיליטערישן פּאַראַד.

דער אַריינגעקומענער מיליטער־מאַן האָט נישט אַראָפּגעלאָזן זיינע בליקן פון מיר, ווי ער וואָלט מיך געוואָלט היפּנאָטיזירן.

ער האָט פֿלוצלונג אַ פרעג געטאָן:

— צו וועלכער פּאַרטיי האָסטו זיך געהערט?

— צו קיין שום פּאַרטיי. געווען אַן אומפּאַרטייאישער.

זיינע אויגן־בליקן האָבן זיך איינגעביסן אין מיר און ער האָט זיך אָפּגערופן בייז:

— אומפּאַרטייאיש זענען בלויז אַ פּאָר הויזן. דו ביסט אַ בונדאָוויץ — האָט ער צו מיר אַ טייטל געגעבן מיט דער האַנט.

— פּאַרוואָס עפּעס אַ בונדאָוויץ? — גיב איך אַ פרעג.

— ווייל ביזט דאָך פון אַ יידיש שטעטל און דערצו אויך אינטעליגענט און אַלע אינטעליגענטן האָבן געהערט צום בונד.

איך אָבער האָב זיך געהאַלטן ביי דאָס מיניקע: אַן אומפּאַרטייאישער בין איך און שוין.

דער מיליטער־מאַן, זעענדיק אַז איך גיב נישט נאָך, האָט אַ זאָג געגעבן:

— טאָ אויב אַזוי ביסטו געווען אַ ציוניסט.

איך האָב זיך צעלאַכט אויפן קול און אַ פרעג געטאָן:

— ווי אַזוי קאָן מען אַזוי שנעל איבערגיין פון איין עקסטרעם צום צווייטן?

דער מיליטער־מאַן האָט זיך אָנגעבויגן צו מיר און גאָנץ פּאַרטרוילעך געפרעגט:

— טאָ אפשר ביסטו גאָר געווען אַ קאָמוניסט?

— ניין, נאָר אומפּאַרטייאיש.

אין דעם מאָמענט האָב איך אָנגענומען מוט און געבעטן דער־לויבעניש צו שטעלן אַ פּראָגע.

— פרעג — האָט דער מיליטער מאַן אָפּגעענטפערט.

איך גלויב, אַז ס׳איז אייך באַקאַנט אַז איך און נאָך פּליטים ווי איך זענען נישט באַגאַנגען קיין פאַרברעכנס. מען האָט אונדז אַרעסטירט אין פּשעמישל און עס האָט געהייסן אַז אַט־אַט וועט מען אונדז אַרויסלאָזן צים פּוך זענען מיר אַזש אַהער מגולגל געוואָרן, אָפּגעריסן פון ווייב און קינד. פאַר וועלכער זינד? אין דער זעלבער צייט האָט מען ווי אונדז אַרעסטירט שמוגלער פון סחורות און זיי האָט מען אַרויסגעלאָזן, זיי האָט מען באַפרייט. ווו איז יושר?

— פון וואַנען ווייסטו אַז מ׳האָט זיי באַפרייט?

— ווייל כ׳האָב ביי אייניקע פון זיי געבעטן בשעתן אַרויסלאָזן זיי פון קאַמער אַריינצובאַזאָרגן מיר פאַרשידענע זאַכן, און זיי האָבן מקיים געווען זייער צוזאָג. איז עס אַ סימן?

— מען וועט זיי נאָך איינזעצן — האָט דער מיליטער־מאַן גענטפערט.

— און איך גלויב נישט דערין — האָב איך מיט פאַרביטערונג צוריקגעוואָרפן אַן ענטפער.

דער פרעמדער מאַן האָט זיך אַ קער־אַף געטאָן מיטן פנים פון מיר און איז אַרויס מיט כעס פון צימער.

ערשט דאַן זענען מיינע ביידע אויספאָרשער אַרויס אויף מיר מיט אַ „ויצעקו". אַ גרויסע זינד בין איך באַגאַנגען: ערשטנס, האָב איך זיך נישט אויפגעשטעלט, ווי זיי, בעת דעם אַריינקומען פון אָפּיציר, וועלכער איז אגב דער הויפּט־שעף פון דער נ.ק.וו.ד. און צווייטנס, האָב איך מיר דערלויבט צו רעדן עזותדיקע רייד און נישט וויניק חוצפהדיק.

זייערע אויגן האָבן געברענט פון כעס. די שוואַרצאַפּלען זענען ביי זיי ווילד געלאָפן הין און הער. עס האָט זיי פאַרדראָסן מיין האַלטונג, און מיך, דעם אומבאַהאָלפענעם האָט אויך פאַרדראָסן. איך בין אין כעס געווען הלמאי מ׳האָט מיך אויפגעוועקט נאָך האַלבער נאַכט, הלמאי מ׳האַלט מיך אָפּ אַזוי לאַנג אויף אויספאָרשונג און מ׳טשעפּעט זיך צו מיר ווי שפּינען צו אַ בידנער, שוצלאָזער פליג. איך האָב ליבערשט געוואָלט שווייגן, נישט ריידן מער, נאָר אַזוי

ווי כ׳בין שולדיק געווען מיינע אויספֿארשער אַן ענטפער, האָב איך דעם חוב אָפּגעצאָלט:

— ערשטנס, איז דער וועלכער איז דאָ געווען, בלויז אי״ער שעף און נישט מיינער — האָב איך זיך פֿאַרטיידיקט — און צווייטנס, פון וואַנען זאָל איך וויסן, אַז ער איז אייער שעף? שטייט עס דען ביי אים אָנגעשריבן אויפֿן שטערן? און דריטנס, און דאָס האַלט איך איז דער עיקר, צי האָב איך דען ליגן געזאָגט? האָט איר דען מיך נישט געווארנט אַז נאָר דעם אמת, דעם גאַנצן אמת דאַרף איך אייך דערציילן? האָב איך טאַקע אַזוי געטאָן: דערציילט דעם אמת, לעבן מיר דאָך עפּעס אין אַ לאַנד פון פּולער פרייהייט?!

איך האָב געהאַט דעם געפיל, אַז מיינע ווערטער האָבן זיי גערירט. עס האָט מיר אויסגעזען אַז זיי פילן זיך געטראָפן און זיי האָבן אָנגעהויבן רעדן צו מיר אַ ביסל איידעלער, מיט אַ נידריקערן טאָן און שנעל איבערגעריסן די אויספֿארשונג.

ס׳איז קוים אַ וואָך פֿאַרביי ווי מ׳האָט מיך אין איינער אַ נאַכט, ווייט נאָך חצות, ווידער אויפגעוועקט און אַלץ האָט זיך נאָך אַמאָל איבערגעחזרט: איך האָב געדאַרפט זיך שנעל אָנטאָן, פֿאַר דער טורמע האָט געווארט אַן אויטאָ אין וועלכן כ׳בין אַריין אין באַגלייטונג פון באַוואָפנטע היטער, געפֿאָרן איבער אַ ליידיקע שטאָט, אויסגעלייקטע גאַסן, טונקעלע נאַכט, דורכנעמענדיקע קעלט, און... די זעלבע גרויסע נ.ק.וו.ד.־געבײדע, דאָס זעלבע צימערל, די זעלבע צוויי אויספֿארשער...

מיר האָבן זיך באַגעגנט ווי מענטשן, וועלכע קענען זיך שוין פון לאַנג, פון גאָר לאַנג...

דאָס מאָל האָבן די אויספֿארשער מיך אויסגעפרעגט וועגן באַקאַנטע, וועלכע געפינען זיך אויף דער סאָוויעטישער זייט. איך האָב אויפגעגעבן עטלעכע נעמען פון פריינט, וועגן וועלכע כ׳האָב געוווסט אַז זיי לעבן אין וולאַדזשימיעזש וואַלינסק: איינער קאַפּלאַן פייוול מיט פרוי און קינד (שפּעטער אומגעקומען אין פֿאַרטיזאַנער־קאַמף), קאָלטאָן ליפמאַן מיט פרוי און קינד (אומגעקומען ביים אַריינמאַרש פון די דייטשן) און איינער שוואַרצמאַן — אין ביראָבידזשאַן.

איך בין מיאוס אַריינגעפֿאַלן. נישט צוליב די ערשטע דערמאנטע

נעמען, נאָר דווקא צוליבן קאָמוניסט. איך האָב געדאַרפט אָנגעבן געוויע פּרטים פון וואָנען איך קאָן אַים, ווי לאַנג זענען מיר פריינט, פון וואָנען איך ווייס אַז ער לעבט אין ביראָבידזשאַן, און צי כ׳שטיי מיט אים אין קאָנטאַקט.

די גאַנצע אויספּאָרשונג האָט זיך די נאַכט באַצויגן נאָר צו אים. מען האָט מיך געמאַטערט מער פון צוויי שעה מיט פּאַרשידענע פּראַגעס וועגן זיין פּערזאָן ביז עס איז זיי ווייזט אויס נמאס געוואָרן דער ענין, אָדער זענען מיד געוואָרן און זיי האָבן איבערגעריסן די אויספּאָרשונג.

נאָך עטלעכע טעג האָט זיך ווידער איבערגעחזרט דער זעלבער ספּעקטאַקל: אויפגעוועקט מיך נאָך האַלבער נאַכט, אַוועקגעפּירט מיך צו דער נ.ק.וו.ד. און ווידער האָט מען מיך געזומען אונטער אַ קרייץ־פּאָרהער.

מען האָט מיך איבערגעפּרעגט וועגן די פּאַרשידענע פּאַרטייען, וועלכע זענען געווען טעטיק אויף דער יידישער גאַס, און וועגן מיין באַציונג צו זיי.

איך האָב דערקלערט אַז אַלע פּאַרטייען זענען געווען לעגאַל און האָבן געפּירט אַ קולטורעלע און פּאָליטישע טעטיקייט צווישן דער יידישער באָפעלקערונג. אין מיטן רעדן האָב איך זיך אַרויס־געכאַפּט אַז כ׳בין אייגנטלעך געווען אויף אַ רעפּעראַט.

נו, האָט מיר מער קיין צרות נישט געפּעלט. איך האָב געדאַרפט ענטפּערן ווער ס׳איז געווען דער רעפּערענט, צו וועלכער פּאַרטיי ער האָט געהערט און א.וו.

— י. לעוו — האָב איך געענטפּערט נישט טראַכטנדיק אפילו — פון לינקע „פּועלי ציון".

מיינע אויספּאָרשער האָבן נישט געקאָנט צי נישט געוואָלט בכוונה „פּאַרדייען" מיין אויפקלערונג וועגן דער אידיי פון די לינקע „פּועלי ציון". זיי האָבן דווקא געוואָלט שרייבן בלויז „ציוניסטן" און נישט אַז עס רעדט זיך וועגן אַן אַרבעטער־פּאַרטיי, וואָס איז אפילו נאָענט צום קאָמוניזם.

איך האָב אָנגענומען קוראַזש און דערקלערט מיינע אויספּאָרשער אַז דער וויכוח מיט מיר וועט גאָרנישט ענדערן די זאַך און אויב

מ׳וועט נישט שרייבן געוויס דאָס וואָס איך זאָג, וועל איך נישט אונטערשרייבן דעם פּראָטאָקאָל.

האָבן זיי מיך צורו געלאָזן מיט דער לינקער פּועלי ציון און זיך געזומען צום רעפּעראַט גופא. די פּראַגעס האָבן זיך געשיט איינע נאָך דער אַנדערער:

— וועגן וואָס האָט ער גערעדט, דער לעוו? וויפל מענטשן זענען אים געקומען הערן? איז דער רעפּעראַט געווען אַן עפּנטלעכער? וועט יאָ, צי איז ער געווען פּלאַקאַטירט אין די גאַסן?

פון די און פון נאָך פּראַגעס, וואָס מ׳האָט מיר געשטעלט האָט מיר אָנגעהויבן שווינדלען פאַר די אויגן. איך האָב זיך געוואָלט אַרויסדרייען און געענטפערט אַז כ׳געדענק נישט גאָרנישט, כ׳ווייס נישט וויפל מענטשן עס האָבן אָנטייל גענומען אויפן רעפּעראַט און כ׳דערמאָן זיך נישט אויף וואָס פאַראַ טעמע ער האָט גערעדט. איך האָב זיי אויך אויפגעקלערט, אַז דער אָרט רעפּעראַטן איז שטענדיק געהאַלטן געווארן עפּנטלעך, אַז ווער עס האָט געוואָלט האָט געקאָנט קומען הערן, אַז פּלאַקאַטן אין די גאַסן האָבן שטענדיק מודיע געווען וועגן די רעפּעראַטן, און אַז אַלע פּאָליטישע אָרגאַניזאַציעס זענען געווען לעגאַל אין פּוילן, חוץ די קאָמוניסטישע.

אָט דער איינציקער רעפּעראַט וועלכן כ׳האָב דערמאָנט האָט מיך אויסגעמאַטערט שיינע עטלעכע שעה, איך האָב געהאַט פון אים צו זינגען און צו זאָגן. ביז מיינע אויספּארשער האָבן זיך אָרומגעזען, אַז עס הויבט שוין אָן טאָגן, האָבן זיי איבערגעריסן די אויספּאָרשונג און באָפוילן מיך צוריק צו פירן אין טורמע.

עטלעכע טעג האָב איך געהאַט מנוחה. מ׳האָט מיך געלאָזן דורכ־שלאָפן די נעכט אויפן געלעגער, נישט געשלעפּט מיך אין דער ב.ק.וו.ד.־געביידע, ביז... אין איינער אַ נאַכט האָט מען זיך ווידער דערמאָנט אָן מיר, מ׳האָט געעפנט די קאַמער אין אַ שפּעטער נאַכט־שעה, מ׳האָט מיך אויפגעוועקט, געהייסן זיך אָנטאָן און מ׳האָט מיך אָוועקגעפירט מיטן אויטאָ צו דעם באַקאַנטן ב.ק.וו.ד.־הויז, וואָס האָט אָרויסגערופן ביי מיר אַ ווידערגעפיל און נישט ווייניק אויפּרויז קעגן דער עוולה וואָס מ׳באַגייט לגבי מיר און אנדערע אומשולדיקע אָרעסטירטע.

דאָסמאָל האָט מען מיך אַרײַנגעפירט אין אַן אַנדער צימערל און צו אַן אַנדערן אויספֿאָרשער. אין מאָמענט ווען כ׳האָב זיך אַוועק־געזעצט פֿאַרן טיש, האָט דער אויספֿאָרשער אַרויסגענומען פון שופֿ־לאָד מיין מיליטער־ביכל און אָנגעהויבן מכלומרשט סתם אַזוי מישן די בלעטלעך. שפּעטער האָט ער אויפֿגעהויבן די אויגן אין דער העלפֿט און אַפֿערגעקוקט צו מיר.

— אין וועלכן יאָר האָסטו געדינט אין פֿוילישן מיליטער? — איז געפֿאַלן אַ פֿראַגע.

— אין יאָר 1920.

— הייסט עס, אַז האָסט געקעמפֿט קעגן אונדז, קעגן דער רויטער אַרמיי?

— נישט געגנוי אַזוי — ענטפֿער איך אָפּ. איך האָב געדינט אין אַ סאַניטאַר־אָפּטיילונג, אפֿילו נישט געהאַט קיין וואָפֿן. חוץ דעם בין איך דאָך נישט געווען קיין פֿרייוויליקער און געמוזט גיין אין מיליטער לויטן געזעץ.

מען איז איבערגעגאַנגען אויף אַ צווייטער טעמע וועגן דער איצטיקער מלחמה. איך האָב אויפֿגעקלערט דעם אויספֿאָרשער, אַז דער אויסברוך פון קריג צווישן דייטשלאַנד און פוילן האָט געטראָפֿן דער לעצטער אין אַ גרויסע אומאָרדענונג. אַ גרויסע צאָל מענטשן האָבן נישט דערהאַלטן די מאָביליזאַציע־רופונגען, וואָס זענען צו זיי אַרויסגעשיקט געוואָרן, וויל די דייטשן האָבן גלייך אָפּגעשניטן גאַנצע שטחים און זיי באַזעצט. די מאָביליזירטע האָבן אויך נישט געהאַט צו וועמען זיך צו מעלדן ווייל אַלץ איז זיך שנעל צעפֿאַלן.

מיין אויספֿאָרשער האָט זיך אַרײַנגעלאָזט מיט מיר אין אַ וויכוח, געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז עכטער פֿאַטריאָטיזם פֿאַרלאַנגט פון דער באַפֿעלקערונג אין פֿאַל פון קריג אַליין זיך צו אָרגאַניזירן אין קאַמף מיטן שונא.

איך האָב דערויף געענטפֿערט:

— איר שטעלט זיך נישט פֿאָר ווי וויט דורכגעפֿרעסן ס׳איז געווען דאָס לאַנד מיט דייטשע שפּיאָנען און דיווערסאַנטן. זיי זענען געווען פֿאַרטרעטן אומעטום, זענען טעטיק געווען אויף אַלע געביטן פון לעבן, דערהויפּט אונטערן דעק־מאַנטל פון אַנטיסעמיטיזם און

שנאה צו יידן. דאָס איז געווען די הויפּט סיבה פאַרוואָס דער גאַנצער פּוילישער וויידערשטאַנד איז אַזוי שנעל צעפאַלן.

איך האָב געענדיקט מיינע „מיליטעריש״ אָפּשאַצונגען און מען האָט מיך צוריק אָפּגעשטעלט אין תפיסה אַריין.

נאָך עטלעכע טעג האָט מען מיך ווידער אויפגעוועקט שפּעט ביינאַכט און אַוועקגעפירט צו דער נ.ק.וו.ד.

ווען מען האָט מיך אַריינגעפירט אין אויספאָרשונגס־צימער, האָב איך דאָרט קיינעם נישט געטראָפן. אויפן שרייב־טיש זענען געלעגן גאַנצע שטויסן פּאַפּיר, אויף דער וואַנט קעגן איבער מיר האָט גע־האנגען דאָס בילד פון פעליקס דזשערזשינסקי.

זיצנדיק אַזוי אַליין האָב איך אָנגעהויבן סך־הכלן מיינע טעג. ווי דורך שפּאָרונעס זע איך יעדן פרימאָרגן ווי טאָג גייט אויף, צע־העלט זיך, פאַרלייכט אַ ווענig — דאָס אַלץ, אין שליחות פון דער נאַכט. שפּעטער פאָרשלינגט זי אים, לעשט די ליכט זי׳נע, און דאָן, הייבט זיך אָן די גיהנום־יסורים פון די אַרעסטאַנטן אין דער טשערני־כאָווער תפיסה, דאָן ווער איך, און פיל אַנדערע, קאַנדידאַטן אַראָפּ־געטריבן צו ווערן פון בעט, אָפּגעשיקט צו ווערן אין דער נ.ק.וו.ד־געביידע, איבערגעגעבן צו ווערן אין איינעם פון די צימערלעך אַריין, צו די אויספאָרשער אין די הענט. ווי די נאַכט וואָלט נאָר אויף דעם באַשאָפן געווארן, ווי עס וואָלט קיין אַנדער פּראָגראַם פאָר איר נישט געווען — פאָר איר, דער גרויזאַמער נאַכט אין סאָוויעטן־פאַרבאַנד...

די טיר האָט זיך פלוצלונג געעפנט און ס׳איז אַריינגעקומען דער אויספאָרשער. אין דעם מאָמענט האָב איך גראָד געקוקט אויפן בילד וואָס אויף דער וואַנט.

— ווער איז דער אויף וועלכן דו קוקסט? האָט דער אויספאָרשער געפרעגט.

— פעליקס דזשערזשינסקי, דער הויפּט פון „טשעקאַ״ — האָב איך געענטפערט.

— און וועמען נאָך קענסטו?

— סטאַלינען, ליטווינאָוון (וועלכער איז דעמאָלט געווען „אַ־ראָפּגעזעצט״), מאָלאָטאָוון, און אַנדערע.

מיין אויספאָרשער האָט זיך געחידושט פון מיין גרויסער „בקיאות" און איך האָב אים גלייך באַרויקט אַז נישט פערזענלעך קען איך זיי, נאָר פון לייענען זיי, אָדער פון הערן וועגן זיי ווי די, וועלכע פירן אַן מיטן סאָוויעטישן מלוכה־לעבן.

דער אויספאָרשער האָט מיר נאָך געשטעלט עטלעכע נישט וועזנטלעכע פראַגעס און מיך אָפּגעשיקט צוריק אין תפיסה.

נאָך צוויי מאָל האָט מען מיך געוועקט פון שלאָף און אַוועק־געפירט צו דער נ.ק.וו.ד. און מיט דעם האָט זיך געענדיקט די סעריע אויספאָרשונגען. דאָס כסדרדיקע שלעפן זיך ביינאַכט, דאָס נישט שלאָפן און דאָס אנשטרענגען זיך ביים זוכן ענטפערס אויף די פראַ־געס פון די אויספאָרשער האָט מיך אויסגעמאַטערט און אויסגעשעפט מיינע כוחות. די לעצטע אויספאָרשונג האָט מיך גאָר אַרויסגעפירט פון די כלים און איך האָב אָנגעהויבן היסטעריש צו שרייען, צו קלאָפן אין טיש און פרעגן הלמאי מען האָלט מיך אַן אומשולדיקן אין טורמע, פאַרוואָס מען פייניקט מיך אַזוי מיט די אויספאָרשונגען, אין דער צייט וועז זיי ווייסן גוט אַז כ׳בין אַריבער די גרענעץ נאָר כדי צו ראַטעוועז דעם לעבן און נישט מער.

בעת דעם היסטערישן אָנפאַל זענען מיינע אויספאָרשער זיך געזעסן רויק, געוואַרט אַז כ׳זאָל זיך איינשטילן און דערנאָך האָבן זיי זיך פאַרענטפערט, אַז אייגנטלעך פאָרשן זיי דאָך נישט מער ווי נאָר פערסאָנאַלע פרטים וואָרעם מ׳קאָן דאָך נישט סתם אַרייַנ־לאָזן אין סאָוויעטן־לאַנד יעדן איינעם, וועלכער טרעט איבער די גרענעץ. און אפשר בין איך גאָר אַ באַנדיט, אָדער ווער ווייס וואָס אַנדערש? זיי ווילן טאַקע נישט מער ווי פעסטשטעלן וואָס פאַרא מענטש איך בין און דאַן וועט מען מיך גלייך באַפרייען, מ׳וועט מיך נישט האַלטן סתם אין דער וועלט אַריין. אַזעלכע אומרעכטן ווערן נישט באַגאַנגען אין ראַטנפאַרבאַנד. דאָס קאָן נאָר געשען אין די קאַפּיטאַליסטישע לענדער, ווו עס הערשט טעראָר און אונטער־דריקונג.

מיט אייזערנע צוואַנגען האָב איך זיך אָפּגעהאַלטן פון אויפ־וויזן דעם גרויסן שקר פון זייערע רייד און אַראָפּגעשלונגען זייער אויפקלערונג, כאָטש איך האָב זיי יאָ געהאַט וואָס צו זאָגן וועגן די

אומרעכטן וואָס ווערן באַגאַנגען אין ראַטנפאַרבאַנד לגבי מענטשן, וועלכע האָבן נאָך קיין פרייַען טראָט נישט געטאָן אויף דער סאָוויע־טישער ערד און זענען געשלייַדערט געוואָרן אין טורמעס אַריין...

דאָ דאַרף איך, וואָס אַן אמת, זאָגן אַז די אויספאָרשונגען קעגן מיר זענען אַדורך פאַרהעלטנישמעסיק רויק, אָן פיזישן צי גייַסטיקן דרוק אויף מיר, אָבער דאָס איז בלויז געווען מיין פערזענלעך גליק. ביי אַנדערע האָט מען גלייַך דערקענט אויפן פנים ווי אַזוי עס איז זיי דערגאַנגען בעת די אויספאָרשונגען. אַסך פון זיי האָבן דערציילט אַז די אויספאָרשער האָבן זיי געפרעגט וועגן די אינסטרוקציעס וואָס זיי האָבן באַקומען פון די היטלעראָווצעס פאַרן איבערגיין די גרענץ. דערביי האָט מען זיי באַשאָנקען מיט עפּיטעטן ווי „היטלערישער שפּיאָן", „שליח פון געסטאַפּאָ" א.א.וו. צוריקקומענדיק פון אַזעלכע אַרט אויספאָרשונגען האָבן די אַרעסטירטע, אַממייסטנס יידן, אַרומגעדרייט זיך אין קאַמער ווי צעבראָכענע שאַרבנס. בעת די אויספאָרשונגען האָבן זיי זיך געווארפן אויף דעם דיל און געשריגן, געליאַרמעט, געפרעגט זיך ווי אַזוי מ'האָט פאַרשטאָכענע אויגן צו באַשולדיקן יידן אין שפּיאָנאַזש פאַר די דייטשן, אין דעם, אַז זיי קומען מיט אינסטרוקציעס פון די היטלעראָווצעס.

איך האָב געפרוווט טרייסטן און באַרויקן די צעבראָכענע מענטשן אין קאַמער, געגעבן זיי צו פאַרשטיין אַז אונדזער חוב איז צו האַלטן זיך, צו זיין שטאַנדהאַפטיק, כדי צו קאָנען איבערלעבן דאָס, וואָס שטייט אונדז נאָך פאָר, אָבער די באַלייַדיקונג איז געווען צו גרויס, צו וווּנדיק אויף צו קאָנען פאַרטראָגן די אומזיניקע באַשולדיקונגען פון די אויספאָרשער און ס'איז גאָר נישט קיין וווּנדער ווען זיי האָבן נישט אויפגענומען קיין שום טרייסט־ווערטער.

***

אַמערגסטן פון אַלע האָט אָפּגעשניטן דער לינקער פעפּעסאָוויץ. דער אַזוי נאָענטער צום קאָמוניזם. אים האָבן די אויספאָרשער גע־פּיניקט עד חרמה.

„דיין אַרט איז געווען צו זיצן אין פוילן — האָבן זיי געטענהט,

געדאַרפט קעמפן אויפן פלאַץ און נישט קומען זוכן שוץ אונטערן פאַרטוך".

פון זיין רעוואָלוציאָנערישקייט האָבן זיי געמאַכט אַש און בלאָטע, זי אויסגעלאַכט, און אָפּגעחוזקט פון איר. און ווען ער האָט דערקלערט, אַז ער איז גרייט צוריקצופאָרן נאָך פוילן וווּ ער וועט אַרגאַניזירן אַן אונטערערדישע באַוועגונג אין קאַמף מיט די דייטשן און צוליב דעם וויל ער מ'זאָל אים געבן אינסטרוקציעס, האָבן זיי אים באַשולדיקט אין דעם, אַז ער איז אַ היטלערישער שפּיאָן, און האָט בייזע כוונות כלפי דעם ראַטנפאַרבאַנד.

דער מענטש האָט זיך בעת די אויספאָרשונגען עטלעכע מאָל צוזאַמענגעבראָכן, געווייַנט ווי אַ קליין קינד, פאַרלוירן אין גאַנצן די גלייכגעוויכט, און איז אויך צוריקקומענדיק אין קאַמער אַרומגעגאַנגען צעדולט, מיט שרעקלעכער קאָפּווייטאָגן און געוואָרן שפּעטער גלייכגילטיק צו אַלץ. עלעהיי דער גאַנצער „איך" זיינער וואָלט פאַנאַנדערגעפאַלן, וואָלט אויפגעהערט צו עקזיסטירן.

מחשבותן. אין וואַכע מינוטן, ליגנדיק שלאָפלאָז אויפן האַרטן געלעגער, האָבן טראַכטענישן אָפּטמאָל מיך צוריקגעפירט צו די אויספּאָרשונגען אין דער נ.ק.וו.ד.־צענטראַלע. אַ פאַרמעגן מיט פאַפּיר — האָב איך אין זינען געהאַט — וועט דאָרט פאַרנוצט אויף נאַריש־קייטן, אויף פאַרשידענע דעטיילן, אויף פראַגעס און ענטפערס וואָס האָבן נישט די מינדסטע באַדייטונג, מיט מיינע אויגן האָב איך געזען דעם באַרג פאַפּיר וואָס איז געוואָרן אָנגעשריבן וועגן מיר. דער אַקט מיינער איז געוואַקסן און איך האָב אַ מאָל אַ טראַכט געטון, אַז אויב איך, אַזאַ קליין מענטשעלע, פאַרנעם אַזוי פיל פאַפּיר, פאַרברויך אַזויפיל אויספאָרשער, טאָ וויפל פאַפּיר אויף אַקטן דאָרף מען פאַר דער גאַנצער טשערניכאָווער תפיסה, פאַר אַלע תפיסות אין ראַטנפאַרבאַנד? וויפל אויספאָרשער דאַרף אַזאַ לאַנד צו האָבן אויף צו קאָנען מאַטערן אַזוי פיל אומשולדיק געשליידערטע מענטשן אין טורמעס?

אַן אַנדערש מאָל האָב איך צו זיך אַליין געזאָגט: קינדישע טראַכטונגען. האָט נישט קיין אַנדערע דאגות ווי נאָר וועגן פאַפּיר... די ריזן געביידע פון דער טשערניכאָווער נ.ק.וו.ד. האָט עטלעכע

הונדערט צימערלעך, וואָס דאָס באַדייט: עטלעכע טויזנט „דיעלע״־ שרייבערס, שונאים־זוכערס, פייניקער, א.א.וו. ווי גרויס איז דער פּאַרנעם פון דער אומגערעכטיקייט אין יענעם הויז און אין ענלעכע אין רוסלאַנד הייזער?! ווי גרויס איז דער גרויל אינעווייניק, אין די שפּעטע נאַכט־שעהן, וועו די פּענצטער פון די הייזער זענען פּאַר־ טונקלט, מ׳זאָל נישט זען, מ׳זאָל נישט וויסן, מ׳זאָל נישט הערן...

די אַלע טראַכטענישן האָבן מיך געבראַכט צו דער אויספירונג, אַז כ׳מוז אויפגעבן יעדער האָפענונג וועגן אַן ענדערונג, סיידן — נאָר אַ נס... נאָר אַז עפּעס אויסטערלישעס וועט געשען...

אָבער דער נס איז נישט געשען. די שליטה איבער אונדז האָט געהאַט די נ. ק. וו.ד. אונדזערע נעכט האָבן צו זיי געהערט. זיי האָבן געשריבן אונדזערע אַקטן, געגעבן אונדז פּאַראַגראַפֿן און דאָס פּאַפּיר האָט אַלץ אויפגענומען, געוועו געדולדיק, האָט אונדז באַשולדיקט אין וועו ווייסט וואָס...

ביטעס און קאַרעספאַנדענץ

זייענדיק סטאַראָסטע אין אונדזער קאַמער, האָב איך געהאַט אויסצופירן פאַרשידענע שליחותן. אין נאָמען פון די אַרעסטאַנטן האָב איך זיך געוואָנדן צום תפיסה־דירעקטאָר וועגן צוטיילן אונדז טינט און פעדער און פאַפּיר צו שרייבן בריוו און ביטעס. דער דירעקטאָר האָט באַווילליקט נאָכצוקומען אונדזער בקשה און געגעבן די דער־לויבעניש אויף עטלעכע שעה בלויז אין דער וואָך.

עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ שרייבן צו משפחה און פריינט — על פי רוב דורך יידן. די פאַליאַקן האָבן נישט געהאַט קיין צוטרוי צו דער דערלויבעניש, נישט געוואָלט שרייבן אין פויליש, און רוסיש האָבן זיי נישט געקענט. אַ טייל פון אונדז האָט סתם נישט געוואָלט שרייבן צו משפחה און פריינט, צוליב מורא אַז עס זאָל זיי נישט שאַדענען.

אויך איך האָב געטונקען די פעדער אין טינט. איך האָב געשיקט עטלעכע בריוו צו דער פרוי, וועלכע האָט זיך געדאַרפט געפונען, לויט דעם ווי מיר האָבן זיך געהאַט אָפּגערעדט, אין פינסק.

חוץ דעם האָב איך נאָך אַוועקגעשיקט בריוו צו קאַלינינען — דעם פאַרזיצער פון „וויערכאָווני סאָיוז", און צו סטאַלינען אַליין. איך האָב די בריוו געשריבן אין יידיש, ווייל מ׳האָט אונדז געזאָגט, אַז מיר קאָנען שרייבן אין וועלכער שפּראַך מיר ווילן נאָר.

איך האָב אין די בריוו צו די „גדולים" דערציילט אַז איך זיץ שוין אַרעסטירט מער פון אַ האַלב יאָר אָן וועלכער ס׳איז שולד, אַז

כ׳בין אַ פליט, אַן אַנטלאָפענער פון די נאַציס, פון די דייטשע מערדער, און האָב איין באַגער — צו אַרבעטן און לעבן אויף דער פריי. צום סוף האָב איך אין די בריוו געבעטן מ׳זאָל מיך באַפרייען ווי אַ לאָיאַלן מענטש, וועלכער וועט וויסן ווי אַזוי צו דערפילן זיינע בירגערלעכע פליכטן. אויסער דעם האָב איך אויך אונטערגעשטראָכן אַז מיין פרוי געפינט זיך אין אַנדערע אומשטענדן און ס׳איז איר באַשטימט שווער אין איר אַליינקייט, צווישן פרעמדע מענטשן און אַן מיטלען צום לעבן. אַזוי האָב איך אויך געבעטן, אַז אויב עס איז נישט מעגלעך מיך אינגאַנצן צו באַפרייען, טאָ זאָל מען מיך אַרויס־לאָזן אונטער דער אויפזיכט פון דער מיליץ, אַבי נישט צו שמאַכטן אין טורמע וואָס כ׳האַלט פאַר אַן אומרעכט.

נאָכן אַוועקשיקן די בריוו האָב איך יעדן טאָג געוואַרט אויף ענטפער. איך האָב געלעבט אין שפּאַנונג, געוועבט חלומות. האַלבע נעכט בין איך אָפּגעלעגן וואַך, שלאָפלאָז. יעדער ריר אין קאַמער־טיר האָט מיך געמאַכט אויפציטערן. איך האָב געזען אין פאַנטאַזיע ווי מען רופט מיך אין תפיסה־קאַנצעלאַריע, מען לייענט מיר פאָר קאַלינינס ענטפער אין וועלכן ער דריקט אויס זיין מיטלייד מיט מיר און זאָגט צו גלייך אַנטקעגנצוקומען מיין בקשה.

איך האָב ליב געקריגן צו ליגן וואַך און האַלטן פאַרמאַכט די אויגן. איך האָב געחלומט וועגן יענע גליקלעכע מינוטן ווען מען וועט מיר הייסן צונויפנעמען די בגדים און אַרויסגיין אויף דער פריי.

אוודאי וועט עס געשען. דער פירער פון אַלע פעלקער, דער גרויסער סטאַלין וועט אַליין לייענען מיין בריוו, וועט שטאַרק געירט ווערן פון מיין טראַגישן צופאַל און וועט גלייך באַפעלן מיך צו באַפרייען. ווי דען אַנדערש? עס דאַרף נישט הערשן קיין אומרעכט אין זיין לאַנד. עס טאָרן נישט געשען קיין עוולות דעם סאָוויעטישן בירגער, בפרט די ניי־אָנגעקומענע וועלכע זענען נאָך נישט באַקאַנט מיט די געזעצן פון לאַנד. מ׳באַדאַרף אים דעריבער גלייך באַפרייען, ממש גלייך.

„אָט וואָס עס הייסט געראַטעוועט״ — האָב איך אַזוי שווימענדיק אין זיסן חלום פעסטגעשטעלט. דער תפיסה־נאַטשאַלניק באַקומט אַ

פֿאַראַרדענונג מיך צו באַפרייען און נישט בלויז וואָס ער פילט אויס דעם באַפעל נאָר ער בעט נאָך ביי מיר אַנטשולדיקונג. „אַ מיס־פֿאַרשטענדעניש — זאָגט ער — האָט פּאַסירט, אַזעלכע זאַכן געשען נישט אין פרייַען, גליקבערעגנדיקן סאָציאַליסטישן רוסלאַנד, ניין", והראיה...

צומאָרגנס שטיי איך שטענדיק אויף אַן אַנטוישטער. דער טונ־קעלער סופּיט פינצטערט אַראָפּ צו מיר, צו מיין טרויעריק געמיט. ווי נאָר איך עפן אויף די אויגן זע איך אַ פּעטע שפּין אין איר אַראָפּ־און אַרויף־מאַרש לענג־אויס איר אייגן געוועב. כ׳הער זיך איין אין קרעכצן פון אַנדערע מיט־שותפים צו לייד און פיין און כ׳פֿאַרטרייב די חלומות וואָס פֿאַרפירן, וואָס זענען אַזוי נישט ווארשיינלעך.

אין אייניעם אַ טאָג האָט מען מיך געוראפן אין קאַנצעלאַריע. איך בין געווען צעטומלט פון איבערראַשונג, געפילט אַן אָפּהענטיקייט. מחשבותן האָבן זיך געקייטלט, געהעקלט זיך און צעפאַלן. איך האָב זיך קוים דערשלעפּט צו דער ביורא, בין מיט אונטערגעבראָכענע טריט אַריין אינעווייניק און געוואָרט אויף דער קורצער מיטטיילונג פון נאַטשאַלניק: „ביסט פריי!"

נאָר שטאָט דעם האָט מען מיר דערלאַנגט אַ צעקנייטשט פּאַפּירל און מיך געפרעגט צי כ׳קען לייענען יידיש.

איך האָב אַ בליק געטון אויפן בריוול און ס׳איז מיר פינצטער געוואָרן פֿאַר די אויגן. כ׳האָב דערקענט מיין בריוול, וואָס כ׳האָב אַוועקגעשיקט מיט אַ חודש צוריק צו מיין פרוי.

— וואָס ביסטו אַזוי געירט? האָט דער נאַטשאַלניק געפרעגט אַ פֿאַרוווונדערטער.

— דעם בריוו האָב איך מיט אַ חודש צוריק געשיקט צו מיין פרוי, דאָ אין קאַנצעלאַריע עס אויפגעגעבן, פֿאַרוואָס איז עס נישט אָפּגעשיקט געוואָרן? פֿאַרוואָס?

דער נאַטשאַלניק האָט מיר געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז די תּפיסה־מאַכט מוז פריער איבערלייענען אַלע בריוו אייַדער זי שיקט זיי אַוועק און אַזוי ווי קיינער פֿאַרשטייט נישט דאָ קיין יידיש איז מיין בריוו געלעגן אַזוי לאַנג, אַבער איצט וועט עס שנעל אָפּגעשיקט ווערן.

וועו מ׳האָט מיך אַ צווייט מאָל געזופן אין קאַנצעלאַריע איבער־לייענען בריוו געשריבן אין יידיש, האָב איך געזען אַז די שופלאָד איז פול מיט פאַרשריבן פאַפיר און פאַרשטאַנען אַז דאָ איז זייער בית־הקברות, צי גאָר זייער עולם־האמת און זייט דאַן נישט דער־וואַרט מער קיין ענטפער אויף מיינע בריוו צו די פירער פון ראַטע־פאַרבאַנד. איך האָב נישט געגלויבט מער, אַז מ׳האָט זיי אַוועקגעשיקט...

ביכער

אין נאָמען פון מיינע קאַמער־חברים האָב איך זיך געוואָנדן צום נאַטשאַלניק וועגן פאַרזאָרגן אונדז מיט ביכער.

נאָך דער דאָזיקער אינטערוועניע האָט זיך אין עטלעכע טעג אַרום באַוויזן די טורמע־ביבליאָטעקאַרין, מיטברענגענדיק מיט זיך עטלעכע ביכער. זי האָט זיך באַוואָרנט אַז אונדז אַליין איז נישט דערלויבט צו קומען אין דער ביבליאָטעק אַריין, דערפאַר אָבער וועט זי יעדער וואָך אַליין זיך מטריח זיין און קומען טוישן עטלעכע ביכער. באַקענענדיק זיך מיט איר אַביסל נענטער, האָב איך זי געבעטן צו פאַרשאַפן אונדז פוילישע און יידישע ביכער. קיין פויליש בוך האָט זי אונדז קיינמאָל נישט פאַרזאָרגט, דאַקעגן האָבן מיר בלויז איין מאָל באַקומען אַ בוך פון שלום־עליכם.

ס׳רוב ביכער זענען געווען פאָליטישע, וואָס האָבן באַהאַנדלט פאָליטישע און עקאָנאָמישע פראָבלעמען. אַזוי ווי אין קאַמער האָט קיינער נישט געקענט קיין רוסיש, האָב איך פאַרגעלייענט די באַקומענע ביכער. אין איינעם אַזאַ בוך האָט זיך געראַדט וועגן דער גרויסער הצלחה פון די אויסגערופענע „פּיאַטילעטקעס". אַזוי איז געשילדערט געוואָרן דער גוואַלדיקער טעמפּאָ און די אומגעהויערע דערגרייכונגען פון דער סאָציאַליסטישער ווירטשאַפט פון ראַטנפאַרבאַנד.

דער רעכטער פּעפּעסאָוויץ האָט זיך גלייך אַרויסגעזאָגט אויף אַ דראַסטישן אופן וועגן בוך: „איין גרויסער בלאָף — האָט ער זיך געהיצט — איך גלייב נישט אין קיין אייניציק וואָרט. קיין שום גליקן

זענען נישטאָ אין דעם לאַנד, און אוודאי נישט אַזוי ווי זיי זענען געשילדערט אין בוך".

חוץ אים האָט זיך קיינער נישט געוואָלט אַרויסזאָגן וועגן בוך און דאָס צוליב פאַרשטענדלעכע טעמים... מ'האָט פשוט מורא געהאַט.

וועג מ'האָט מיר אַריינגעבראַכט שלום עליכמ'ס בוך „איבערן טייך סמבטיון" האָב איך זיך שטאַרק דערפרייט. דער סיפור־המעשה האָט אינטריגירט: אַ רייזע צו די רויטע יידעלעך. אַ וועג פול מיט שטרויכלונגען, פול מיט דורכפאַלן און שווערקייטן און אַז ער דער־שלאָגט זיך שוין אַהין, קומט אָן מיט מזל אויף יענער זייט סמבטיון, נעמען די רויטע יידעלעך און אַרעסטירן אים, זעצן אים איין אין טורמע, טון אים אָן עינויים קשים און לסוף לאָזן זיי אים אַרויס בתנאי ער זאָל גאָרנישט דערציילן וואָס ס'האָט פאַסירט מיט אים.

איך האָב דערזען אין דער דערציילונג אַן אַנאַלאָגיע צו אונדזער מצב, צו אונדזער קומען צו די רויטע זעלנערלעך, צו די אַרעסטן און פאַרשפאַרן אונדז אין תפיסה, און געוואָלט שוין האַלטן ביי דער ענדע, ביי דעם אַרויסלאָזן בתנאי אַז מיר זאָלן גאָרנישט דערציילן...

לויט דעם ווי כ'האָב דעמאָלט שוין געטראַכט וואָלטן מיר סיי ווי נישט אויסגעהאַלטן און עפעס דערציילט, מיר וואָלטן זיך מתיר נדר געווען און געבראָכן דעם תנאי...

דער הונגערסטרייק

דאָס עסן איז געוואָרן ערגער פון טאָג צו טאָג און מיר האָבן אָנגעהויבן צוהונגערן. מיר האָבן דערמאָנט צו גוטן די ערשטע טעג פון אונדזער אָנקומען קיין טשערניכאָוו. די זופ איז דעמאָלט געווען געדיכט און געשמאַק. און אויב האָט ווער געוואָלט נאָך אַ שיסעלע זופ, איז נישט שווער געווען דאָס צו באַקומען. אָבער ביס־לעכווייז איז די זופ געוואָרן שיטערער און ערגער, וואַסעריקער. דער עולם האָט זיך אָנגעהויבן אויפרעגן און חושד געווען, אַז מען צילט דערמיט אָפצוגעווינען אונדז פון עסן, ביז מיר וועלן אויס־ציען די פיס.

מיט יעדן טאָג איז געוואַקסן די אומצופרידנקייט און מ׳האָט זיך געמומען בונטעווען. איך האָב מורא געהאַט פאַרן אויסגאַנג פון דער זאַך, געוואָרנט אַז אויב מ׳וויל עפעס דערגרייכן מוז יעדער איינער וויסן מיט וואָס אַזאַ אַקציע שמעקט און יעדער דאַרף זיך פילן גלייך מיטפאַראַנטוואָרטלעך פאַר דעם וואָס קאָן און וועט פאַסירן.

אַז די זאַך איז אַלעמען אויפגעקלערט געוואָרן האָבן מיר אין איינעם אַ טאָג באַשלאָסן נישט צו נעמען דעם מיטאָג, וואָס מ׳וועט אַרייַנברענגען.

שטענדיק, מיטאָג־צייט, עפנט דער שליסער די טיר, מיר שטעלן זיך אויס אין אַ ריי און יעדער באַקומט פון קוכער אַ שיסעלע זופ. דאָס מאָל, אַז דער שליסער האָט געעפנט די קאַמער־טיר, האָט

ער קיינעמען נישט געטראָפן. מיר זענען אַלע געזעסן אויף אונדזערע ערטער.

דער קוכער וועלכער האָט זיך נישט אָריענטירט וואָס דאָ קומט פאָר, האָט אַ רוף געטון: „פאָדכאָדיטיע" (גייט צו), אָבער קיינער האָט זיך נישט געירירט פון אָרט.

„טשאָ עטאָ?" (וואָס איז דאָס?) — האָט דער קוכער זיך צעברומט און געקוקט אויף אונדז מיט פאַרוווונדערונג.

„זאַבאַסטאָווקאַ־לי?" (אפשר אַ סטרייק?) — האָט ער געפרעגט האַלב אין געלעכטער.

מיר האָבן נישט געענטפערט, אפילו נישט געקוקט צו אים.

„אווידים" (מיר'ן זען) — איז צו אונדז דערגאַנגען זיין האַרט קול בעת ער איז אַרויסגעלאָפן פון קאַמער און געלאָזט שטיין דעם קעסל עסן.

עס האָט לאַנג נישט געדויערט און ער איז צוריקגעקומען מיטן הויפטקוכער.

„רעביאַטאַ" (קינדערלעך) — האָט זיך צו אונדז דער לעצטער געוואָנדן — „באַדענקט זיך גוט וואָס איר טוט. נעמט די זופ, אַז נישט וועט זיין שלעכט מיט אייך".

מיר האָבן נישט געענטפערט. ביידע קוכערס זענען אַרויסגעלאָפן פון קאַמער צעטראָגן, צערייצט.

נאָך עטלעכע מינוט איז אַריינגעקומען די דאָקטערשע פון דער תפיסה. אַ טיפישע יידענע מיט אַ גרויסן קאָפ שוואַרצע האָר ווי זי וואָלט געטראָגן אַ שייטל. פון איר פנים האָט אַראָפגעשטאַרט אַ לאַנג־שפיציקע נאָז און די פּלייצע — אַביסל אייגנעבויגן. אירע אויגן־בליקן זענען געווען בייז און שטעכיקע. זי איז ארומגעלאָפן ווי אַ וויכער אין קאַמער, צו צום קעסל, פאַרזוכט אַ לעפל זופ און געזומען שרייען, לייַארמען, געוואַלדעווען, אַזש אַ ווייסער שוים האָט אַנגעהויבן שפריצן פון אירע מויל־ווינקלען:

„אַזאַ גוטע זופ ווילט איר נישט עסן? אין אַ פּענסיאָן זייט איר, צי וואָס? דאַרמאַיאַדניקעס זייט איר! דאָס איז אייער דאַנקבאַרקייט?"

זי האָט געשיפעט ווי אַ שלאַנג, די האָר זענען זיך ביי איר צעפלויגן אין אַלע זייטן, האָבן זיך געשטייפט ווי נאָדלען, נאָר זיך

אייגצושטעכן אין אונדז. זי האָט באַקומען דעם אויסזען פון אַ מכשפה.

מיט אירע קורצע דיקע פיס איז זי אַרומגעלאָפן איבערן קאַמער און צו איר באַדויערן נישט געקאָנט אָנטרעפן אויף קיינעמס בליקן. מיר האָבן אַלע געהאַלטן די קעפ אַרונטערגעלאָזן, נישט געוואָלט וי זען. דערפילנדיק אונדזער באַציונג צו איר, איז זי מיט כעס אַרויס פון קאַמער און האַסטיק צוגעקלאַפּט הינטער זיך די טיר.

נאָך איר איז אַריינגעקומען דער פאָליטרוק. זיינע טריטעלעך זענען געווען לייכטע, קוים וואָס זיי האָבן אָנגערירט דעם דיל. ער האָט געזען אַרום זיך דעם שטילשווייגנדיקן עולם און מכלומרשט זיך גאַרנישט געמאַכט דערפון.

ער האָט אָנגעהויבן רעדן ווי צו זיך אַליין, אָדער צו די פיר וועגט פון קאַמער. ער האָט דערציילט ווי אַזוי דער ראַטנפאַרבאַנד האָט איינגעגנומען אוקראַינע. ס׳איז געווען אַ שווערער קאַמף. אָבער צענד־ליקער טויזנטער מענטשן זענען דערשאָסן געוואָרן. מאַסן דערפער זענען פאַרניכטעט געוואָרן. אומברחמנותדיק איז געווען די סאָוויע־טישע מערכה ביז זי איז בייגעקומען די פיינט, זיי באַזיגט. אַזוי שטאַרק איז דער ראַטנפאַרבאַנד וואָס שטעלט זיך נישט אָפּ פאַר קיין שום קרבנות אויפן וועג צו דערגרייכן די געשטעלטע פאַר זיך צילן.

„אויך מיט אייך וועט זיך אונדזער מאַכט אַן עצה געבן — האָט דער פאָליטרוק פלוצלונג זיך צעקאָכט — פאַרשטייט זיך אַז עס וועט צוגיין אַביסל שנעלער און אַביסל לייכטער ווי אין אוקראַינע...״

זיין דרשה האָט געמאַכט אויף אונדז אַ פיינלעכן איינדרוק, אָבער דאָך האָט דער עולם זיך נישט איינגעבראָכן. קיינער איז נישט צו צום קעסל נעמען די פאַרציע זופ. אַלע האָבן געצאָרנט, געברענט מיט כעס און... געלאָזן דעם פאָליטרוק אַרויסגיין פון קאַמער.

ווי נאָר ער איז אַרויס, האָט זיך באַלד געיאָוועט דער וויצע־נאַטשאַלניק פון דער תפיסה. ער האָט אונדז געוואָרנט און געלאָזט וויסן, אַז מיר געפינען זיך נאָך אין דער אויספאָרשונגס־פאַזע, און דער הונגער־בונט קאָן זיך שלעכט אָפּרופן אויף אונדזערע „דיעלעס״, און דעריבער ראָט ער אונדז נישט נאַריש צו מאַכן זיך און נעמען די זופ.

קיינער האָט נישט געענטפערט. אין קאַמער איז געווען שטיל ווי אין אַ קבר.

אויך דער ווּיצע־נאַטשאַלניק איז אַרויס מיט גאָרנישט. ער האָט פאַרן אַוועקגיין פאַרביסן די ליפן, קוים איינגעהאַלטן דעם גרימ־צאָרן און צוגעהאַקט די טיר הינטער זיך.

די שפּאַנונג האָט כסדר געיערט. די שטימונג איז געווען אַ גע־דריקטע. מיר האָבן זיך אָפּגעגעבן אַ חשבון און גוט געוווסט, אַז מיר זענען אין די הענט פון דער תפיסה־מאַכט, אַז מיר זענען צו שוואַך אין קאַמף, אַז זי וועט זיך אוודאי נוקם זיין אין אונדז, און דאָך — דאָך האָבן מיר זיך געהאַלטן און אַליין באַוונדערט דעם אייגענעם מוט אין אַזעלכע שוערע פאַר אונדז מינוטן.

עס זענען בלויז פאַריבער מינוטן און אין קאַמער האָט זיך באַ־וויזן דער תפיסה־נאַטשאַלניק.

— וואָס האָט פאַסירט? — איז זיין ערשטע פראַגע געווען צו אונדז. פאַרוואָס ווילט איר נישט עסן?

ווי דער סטאַראָסטע פון קאַמער בין איך צו צום נאַטשאַלניק און אים אויפגעקלערט, אַז מיר זענען גאָרנישט אויסן, מיר זענען אַלע פליטים וועלכע שמאַכטן אומשולדיק אין תפיסה און פאַרשטייען נישט פאַרוואָס מיר דאַרפן הונגערן.

איך האָב זיך אָנגענומען מיט מוט, דערפילט זיך אַביסל דרייסטער און אַ זאָג געטון צו אים:

— אדרבא, נאַטשאַלניק, זע ווי וואַסעריק ס׳איז די זופ, זע אַליין! פאַרזוך!

דער נאַטשאַלניק איז צו צום קעסל, אַ מיש געטון מיטן גרויסן לעפל, געהייסן רופן די קוכער, וועלכע זענען אגב געשטאַנען הינטער דער טיר, און געוואָלט הערן די שטראָפן וואָס דער נאַטשאַלניק וועט אויף אונדז אַרויפלייגן.

— נעמט צו די זופ — האָט ער באַפוילן די אַריינגעקומענע קוכערס. און צו אונדז וועגדיק זיך אַ זאָג געטון:

— זאָרגט נישט, איר וועט באַלד באַקומען אַ גוטע זופ! מיט אַפעטיט אייך!

אַ האַלבע שעה שפּעטער האָבן די קוכערס אַריינגעבראַכט אַ

פרישן קעסל געדיכטער זופ. דער עולם האָט זיך דערפרייט און מיט הנאה זיך געגומען צו דער אכילה.

מען דאַרף אָבער נישט קיין טעות האָבן און מיינען, אַז ביי דעם איז עס געבליבן. קוים עטלעכע טעג פאַרביי און די זופ האָט ווידער אָנגעהויבן ווערן וואָס אַמאָל שיטערער. אָבער נאָכאַמאָל אַזאַ סטרייק אונטערנעמען האָט זיך שוין נישט געגלוסט. דער קאַמפּסגייסט איז נישט געווען מער אַזוי שטאַרק. איבריקנס, האָט זיך נישט געוואָלט האָבן אין קאַמער פאַר אַ גאַסט דעם פאָליטרוק און עס האָט זיך נישט געוואָלט כלל הערן זיין דערציילן ווי אַזוי דער ראַטנפאַרבאַנד באַזיגט זייַנע שונאים און קעגנער...

דער נסיון
פון א געראָר חסיד

מיט אונדז אין קאַמער איז געזעסן אַ גערער חסיד, אַ יינגערמאַנטשיק פון פּאַביאַניץ, אַ מקורב פון גערער רבין. די גאַנצע צייט האָט ער נישט פּאַרזוכט די זופן וואָס מ׳האָט פּאַר אונדז געבראַכט. ער האָט געלעבט בלויז אויף שוואַרץ ברויט, צוקער און טיי, אָדער וואַסער. די זופ פלעגט ער אויסטוישן אויף צוקער.

נאָר אָט האָט זיך אונטערגעראָקט ער׳ב־פּסח צייט. ס׳איז טאַקע קיין ברעקל זון נישט אַריינגעפאַלן אין טונקלען קאַמער, אָבער דאָך האָט זיך געפילט דעם סוף ווינטער, דעם אָנקום פון פרילינג. אויפן זכרון זענען געקומען יענע טעג פון ערשטן בליעכץ, פון מילדן טוי אויפן פעלד, פון פרימאָרגנדיקן פייגל־געזאַנג, און דאָס אַלץ האָט אַזוי פּאַרקלעמט ביים האַרץ און געגאָגט. יענע אַמאָליקע פרילינג־טעג זענען איצט געווען גאָר ווייט פון אונדזער באַגעם. אויף דער נשמה האָט געדריקט אַ אומעטיקייט, דאָס געמיט איז געווען שווער. נאָר אויב מיר אַלע האָבן זיך נישט געגרייט צום זמן חרותנו, האָט אָבער דער גערער חסיד נישט פּאַרגעסן אָן אָנקומענדיקן יום־טוב. געקליבן זיך אַפילו אים מקיים צו זיין כדת וכדין. מיר האָבן אים געפרווט אָפּרעדן, געוואָלט אים באַאיינפלוסן, אַז ער זאָל נישט וואַגן צו לעבן גאַנצע אַכט טעג אָן זופ און אָן ברויט, עס איז דאָך ממש פיקוח נפש און ער מעג מוותר זיין אויף דער מצווה — אָבער מיר האָבן גאָרנישט געפּועלט ביי אים.

האָבנדיק אַ פּאָר רובל אין טאַש האָב איך געהאַט אַ מעגלעכקייט

צו קויפן עפעס אין טורמע־געוועלבל און טאָקע דאָרט איינגעהאַנדלט צוויי מאָל צו האַלבע קילאָ צוקער. אַנדערע האָבן אויך אים פאַר־קויפט זייער צוקער פאַר זיינע זופן און ברויט־ראַציעס און דער פסח איז אַדורך בשלום. אונדזער גערער חסיד האָט זיך נאָך פסח געפילט טאָקע אַביסל אָפגעשוואַכט, אָבער — געזונ מוטיק און מונטער. מיר האָבן אַלע באַוונדערט זיין שטאַרקן ווילן און טיפער אמונה.

דער ערשטער מאי
אין טשערניכאווער תפיסה

פּרילינג פון יאָר 1940:

אַ האַלב יאָר איז שוין פֿאַרביי ווי מיר זיצן אין טשערניכאָווער תּפיסה. עס נעמט גאָרנישט קיין סוף. קיינער ווייסט נישט ווי לאַנג מ׳וועט אונדז נאָך אַזוי פֿאַרשן און וואָס עס וועט זיין נאָך דעם.

די טעג האָבן בלייאיק געשוווערט אויפן געמיט. מיר האָבן זיי אויסגעפּילט מיט שפּילן שאַך, דאַמקע, מיט לייענען און מיט אייַנ־אַרדענען ליטעראַרישע שמועסן.

אין איינעם אַ טאָג האָט וועער געלאָזט פֿאַלן אַ וואָרט אַז מיר דערנענטערן זיך צום ערשטן מאַי, דעם גרויסן אַרבעטער יום־טוב, וואָס איז דאָך אין רוסלאַנד פֿאַרוואַנדלט אין אַ מלוכה יום־טוב.

פֿאַרשידענע השערות זענען אַרויסגעזאָגט געוואָרן. מאַנכע האָבן געגלויבט אין אַמנעסטיע, אַז מ׳וועט אונדז באַגנעדיקן. אַנדערע האָבן געהאָפט אַז מ׳וועט אונדז מיט עפּעס מהנה זיין לכבוד „יום־טוב". וואָרעם פֿאַרוואָס דען נישט? זענען מיר דען אַזעלכע שווערע פֿאַר־ברעכער, צי גאָר שווערע פֿאָליטישע פֿאַרזינדיקטע?

בלויז דער פּעפּעסאָוויץ פון קראָקע האָט אַלע אונדזערע פֿאַנ־טאַזיעס צעטריבן און פֿאַריאָגט, זאָגנדיק צו אונדז: יאָלדן וואָס איר זייט, קדחת וועלן זיי אונדז געבן, איר וועט שוין זען, געדענקט מיינע רייד, הלוואי זאָל דער ערשטער מאַי נישט זיין ערגער פון אַנדערע טעג פון אַ גאַנץ יאָר.

מיר האָבן זיינע רייד נישט געגלויבט אין אַכט. עד כדי כך האָט

קיינער נישט געוואָלט און נישט געקאָנט גלויבן. „דאָס איז נישט מעגלעך" — האָט מען זיך קעגנגעשטעלט. „אין אַזאַ טאָג וועט מען אָן אונדז נישט פאַרגעסן, אפשר גאָר וועט מען וועלן פון אונדז פטור ווערן און מ'וועט אונדז בכלל באַפרייען". „עפעס אַ קליניקייט, דער ערשטער מאַי? אַזאַ גרויסער אַרבעטער יום־טוב?!"

עטלעכע טעג האָבן מיר געלעבט אין שפּאַנונג, אין דערוואַרטונג, ביז עס האָט אָנגעזרוקט די נאַכט פון ערב ערשטן מאַי און מיר זענען געגאַנגען שלאָפן מיט אַן אָנגענעמען געפיל, אַז עפעס גוטס וועט אונדז מיטן אויפשטיין איבערראַשן.

אין מיטן נאַכט האָט אונדז איבערגעוועקט אַ שטאַרק געפילדער פון אַ כאָפּטע נ.ק.וו.ד.־לייט, וועלכע האָבן זיך האַסטיק אַרייngעריסן אין קאַמער און אַלעמען אַראָפּגעיאָגט פון די געלעגערס און אַרויסגעיאָגט אין דער אונטערוועש אויפן קאָרידאָר.

מען האָט אונדז שטרענג רעווידירט און געלאָזט שטיין אין דרויסן האַלב נאַקעט. מיר זענען געווען דערשטוינט, אָפּהענטיק, אָן לשון אין מויל. מיר האָבן נישט געווסט וואָס עס דאַרף באַדייטן דער ווייזיט אין אַזאַ שפּעטער נאַכט־שעה און צו וואָס זיי צילן.

דער פּעפּעסאָוויץ פון קראָקע האָט, ווי אַ זיגער, צינייש געלאַכט פון אונדז און צוגעווארפן:

— אָט האָט איר אייער שמחה, אייער האָפענונג, דער ערשטער מאַי איז געקומען... נו? אַ קליינער יום־טוב? אַ פריילעכער, האַ? אַ נביא בין איך, האַ? אַ נביא...

נאָך אַ גוטע שעה האָט מען אונדז צוריק אַרייngעלאָזן אין קאַמער, ווו אַלץ איז געווען פאָגראָמירט. אַלע שטרוי־זעק צעפליקט. די שטרוי אַליין צעשפּרייט איבערן דיל, צעטרעטן. די שאַכן און דאַמקעס צוגענומען. אַלץ איז געווען איבערגעקערט און עס האָט זיך געזען, אַז מיט געניטקייט האָבן זיי געזוכט אין יעדער שפּאַרונקע, אין יעדן ווינקל.

מיר האָבן גלייך געמוזט צוריקשטעלן די „אָרדענונג" אין קאַמער און דערנאָך זיך אַוועקגעלייגט מידע צוריק אויף די געלעגערס. קיינער פון אונדז האָט שוין מער נישט געקאָנט איינשלאָפן. מיר זענען געווען מלא־כּעס און אויפגעברויזט צוליב דער אָפּגע־

סוענער מעשה־נבלה און געזען אין דער פלוצלונגדיקער רעוויזיע אין אונדזער קאַמער, אַ רעזולטאַט פון אַ חשד אַז מיר האָבן זיך געגרייט צום ערשטן מאַי מיט אַ רעוואָלוציע, מיט אַן אויפשטאַנד קעגן דער ראַטן־מאַכט. אַנדערש האָבן מיר נישט געקאָנט פאַרשטיין דעם פלוצלונגדיקן איבערפאַל, דעם „וואַרעמען" קבלת פנים צו וועלכן מיר האָבן זוכה געווען אין דער נאַכט פון גרויסן אַרבעטער־יום־טוב אין דער אַזוי ריזיקער אַרבעטער־מלוכה.

צומאָרגנס האָט זיך געשטעלט אַ טאָג ווי יעדער טאָג אין תפיסה: דער פרישטיק — ווי יעדער פרישטיק פון אַ גאַנץ יאָר, גאָרנישט יום־טובדיק. אַרום מיטאָג־צייט האָט מען אונדז אַרויסגעפירט אויפן שפּאַציר. צוויי נ.ק.וו.ד.־לייט מיט רעוואָלווערן אין די הענט האָבן אונדז באַגלייט. מען האָט אָנגעזאָגט און געוואָרנט צו פאַרהאַלטן זיך היינט ספּעציעל רויק, נישט רעדן צווישן זיך קיין וואָרט.

נו, איז דאָס שוין איינמאָל געווען אַן ערשטער מאַי־שפּאַציר. ווי אבלים האָבן מיר אויסגעזען. פאַרשעמטע, מיט אַראָפּגעלאָזענע קעפּ, מיט שלאַבעריקע טריט, ווי די ערד וואָלט אונטער אונדזערע פיס נישט געווען זיכער...

פון שטאָט, פון אירע גאַסן, זענען צו אונדז דערגאַנגען מוזיק־טענער, מעלאָדיעס פון שאַלנדיקע אַרקעסטערס. הילכיקע ערשטע מאַי־אויסרופן האָבן זיך געטראָגן אין חלל און האָבן דערלאַנגט צו אונדז אַריין, אין טורמע־הויף אַריין, ווו מיר האָבן שפּאַצירט...

„זאָל לעבן דער ערשטער מאַי", זאָל לעבן דער גרויסער אַר־בעטער־יום־טוב, זאָל לעבן די פריינטשאַפט פון פעלקער", א.א.וו.

איבער די אַלע לאָזונגען האָט אומאויפהער געהילכט דער רוף: „זאָל לעבן דער גרויסער סטאַלין".

און מיר, אין טורמע־הויף, האָבן שפּאַצירט שווייגנדיקע. באַליי־דיקטע. רעוואָלווערן האָבן אונדז באַגלייט אויף אונדזער שפּאַציר. מיר האָבן זיך נישט געקאָנט פרייען, מיר זענען געווען אומעטיק, דערשלאָגן.

נאָר פלוצלונג האָט דער אַרקעסטער אין דרויסן אָנגעהויבן שפּילן דעם „אינטערנאַציאָנאַל". די נ.ק.וו.ד.־לייט האָבן אונדז שנעל אַראָפּ־געטריבן פון הויף, צוריק אַריינגעיאָגט אין קאַמער אַריין. אונדזער

שפּאַציר האָט אין ערשטן מאַי געדויערט אַזוי אַרום פיל וויניקער ווי אין יעדן נאָרמאַלן טאָג, און געווען איז דער דאָזיקער טאָג פאַר אונדז מיט שרעק אָנגעלאָדן, מערער פון אַ געווייגלעכן טאָג.

צו מיטאָג איז אַריינגעקומען דער פּאָליטרוק. ער איז געווען פון אויבן ביז אַראָפּ אויסגעשמעקט מיט אָדעקאָלאָן. פון מויל האָט זיך געשפּירט אַלקאָהאָל.

ער האָט אַרויסגענומען אַ גרויס טאַשן־טיכל, אויסגעריניקט די נאָז און אָנגעהויבן רעדן מיט אונדז ווייכע רייד, געטרייסט אונדז, אַז ווען מיר וועלן אַרויס פון תפיסה, וועלן מיר צוזאַמען מיט אַלע פייערן אין פרידן דעם גרויסן יום־טוב פון דער אַרבעטער־וועלט, דעם ערשטן מאַי.

קיינער פון אונדז איז נישט אומשטאַנד געווען אָנצונעמען די „האַרציקע" הבטחה פון פּאָליטרוק. מיר זענען געזעסן ווי שטומע פּי, איינגעבויגן, צוזאַמענגעקורטשעט ,אין אַ פיינלעכער שטימונג. מיר האָבן מיט גאָרנישט זיך אָפּגערופן, נישט געוואָלט פרעגן און נישט געוואָלט הערן זיין ענטפער. מיר זענען געווען אָנטוישט און געוואָלט בעסער זיין מיט זיך אַליין, בלויז מיט זיך אַליין...

אַזוי האָט אויסגערונען די האָפענונג צו אַ וועלכער ס׳איז פאַר־לייכטערונג אין טאָג פון ערשטן מאַי.

דער טאָג פון טרויס צו אַ בעסערער וועלט און בעסערן מאָרגן, איז פאַר אונדז אַדורך אין טיפער דעפּרעסיע. מיר וואָלטן קיינמאָל זיך נישט פאָרגעשטעלט אַז אַזעלכעס איז מעגלעך אין סאָציאַליסטישן רוסלאַנד, דאָס רוסלאַנד וואָס האָט געזאָלט זיין דאָס „פאָטערלאַנד" פון אַלע אַרבעטער פון דער גאָרער וועלט.

קינדער
אין טורמע

אונדזער קאַמער האָט זיך געפונען אויפן צווייטן שטאָק. אַרויס־גייענדיק אויפן שפּאַציר, פלעגן מיר דורכגיין אַ לאַנגן קאָרידאָר מיט אָן אַ שיעור קאַמערן, און דורך די טרעפּ צוקומען צום הויף.

נישט איינמאָל האָט זיך מיר אויסגעדאַכט אַז איך הער אַ קינדער־קול, וואָס קומט אַרויס פון אַ וועלכן ס׳איז קאַמער און וואַנדערט אַרום אין קאָרידאָר.

איך האָב לכתחילה נישט געוואָלט צולאָזן אין געדאַנק אַ מעג־לעכקייט, אַז מ׳האַלט קינדער אין אונדזער טורמע. עפּעס איז מיר אויסגעקומען חידושלעך די זאַך, אַז 23 יאָר נאָך דער גרויסער באָלשעוויסטישער איבערקערעניש און סאָציאַליסטישער דערציונג זאָל מען דאַרפן האַלטן קינדער אין טורמע, אָדער אַז עס זאָלן זיין קינדער פאַרברעכער. איך האָב באַשלאָסן געווויר צו ווערן וויפל אמת עס איז פאַראַן אין מיין השערה און איך האָב געזוכט די וועגן ווי אַזוי דאָס צו דערגיין. איך האָב אַריינגעצויגן אין דער נייגעריקייט אַלע אַרעסטאַנטן פון אונדזער קאַמער און אָפּגעמאַכט מיט זיי, אַז היות ביים „שפּאַציר״ זענען מיר אויסגעשטעלט צו צוויי אין אַ ריי, וועל איך זיך אַריינשטעלן אין ערשטן „צווייטל״ און וועל אַ ווייַלע בלייבן שטיין ביי דער קאַמער פון וועלכער עס זעט מיר אויס, אַז פון דאָרט הער איך דאָס קינדער־קול און דורכן „יודאַש״ וועל איך קאָנען זען ווער עס זיצט אינעווייניק. די הינטערשטע רייען וועלן

דערווייל גיין געלאָסן און ביז זיי וועלן זיך דערנענטערן צו מיר וועל איך שוין אַלץ וויסן.

דער פלאָן איז אויסגעפירט געוואָרן מיט אַ ענויער פינקטלעכקייט. אַרויסגייענדיק אויפן שפּאַציר, האָבן די פאָדערשטע רייען אין קאָרידאָר זיך שנעל באַוויגן פאָרויס און די הינטערשטע זענען בכוונה געגאַנגען געלאָסן.

וועג אונדזער „צווייטל" איז צוגעקומען צו דער פאָרויסגעזעענער קאַמער, האָב איך זיך אָפּגעשטעלט, מכלומרשט פאַרבונדן די שיך, בין צוגעפאַלן צום „יודאַש" און באַמערקט אַ פולע קאַמער מיט קינדער, ס׳רוב 10—12 יעריקע.

די יינגע חברה האָט מיך גלייך „דערשנאַפּט" און איינער פון זיי האָט מיך געפרעגט צי איך האָב צום פאַרריכערן. וועג איך האָב אים געענטפערט, אַז איך האָב נישט קיין טאַבאַק, איז דער „חברה־מאַן" אַרויס אויף מיר מיט אַ „מענה־לשון", מיט וועלכן עס האָבן זיך נישט געקאָנט פאַרשעמען עלטערע פאַרברעכער.

איך האָב שנעל פאַרמאַכט דעם „יודאַש" און בין צוריק געלאָפן צו מיין ריי. איך האָב געפילט, אַז דאָס פנים פלאַמט מיר פון בושה, פון דעם, וואָס די אויגן האָבן געזען.

צוריקקומענדיק פון שפּאַציר האָב איך ענוי איבערגעגעבן מיינע חברים וואָס איך האָב געזען. מיר האָבן געשטוינט און נישט פאַרשטאַנען פאַרוואָס מען האָלט עפּעס קינדער־אַרעסטאַנטן אין אַזעלכע שווערע באַדינגונגען, אין דער שווערסטער און גרעסטער טורמע אין אוקראַינע.

זינט דעמאָלט האָבן מיר אָבסערווירט דעם קינדער־קאַמער. שפּעטער אַריין האָבן מיר זיך שוין אפילו פאַנאַנדערגענומען אין די געשרייען און געוואַלדן, וואָס פלעגן קומען פון יענער קאַמער.

ווי מיר זענען אויך געווויר געוואָרן, זענען אין קינדער־קאַמער פאָרגעקומען אָפּטע געשלעגן וואָס האָבן זיך אפילו געענדיקט מיט אַרויסנעמען זיך די אויגן, איינער דעם צווייטן.

אין יעדן פאַל פלעגן די שומרים שנעל ליקווידירן אַזאַ קינדער־געשלעג דורך אַרויפלייגן שווערע שטראָפן, שיקנדיק אפילו אין

קאַרצער, אָדער אין אייגצל־קאַמער, פונקט ווי מ׳האָט עס געטון מיט די דערוואַקסענע.

פון די זעלבע קינדער־ארעסטאַנטן האָבן מיר נאָך געהאַט אַ סך אויסצושטיין. זיי האָבן אונדז שפּעטער אָנגעטון פּאַרשידענע צרות צרורות, נישט אין תפיסה, נאָר אינגאַנצן ביי אַנדערע געלעגנהייטן.

דער פאליטרוק

אונדזער תפיסה, ווי אַלע אַנדערע תפיסות אין רוסלאַנד, האָט געהאַט אַן אייגענעם פאָליטרוק. זיין אויפגאַבע איז געווען אויפצוקלערן אונדז פאַרשידענע פאָליטישע און אַלגעמיינע ענינים פון סאָוויעטישן לעבן און אויפהויבן אונדזער מאָראַל. פון צייט צו צייט פלעגט ער זיך באַווייזן אין קאַמער, אויספרעגן זיך געמיטלעך און אפילו אינטים ווי אַזוי עס דערגייט אונדז, צי מיר האָבן וועלכע ס׳איז פאַרלאַנגען, אָדער באַדערפענישן. אין איינוועג פלעגט ער שוין מיט אונדז אייגיין אין אַ שמועס וועגן אַנדערע ענינים.

וועו איינער פון אונדז האָט ביי אים געפרעגט פאַרוואָס מען האַלט אונדז אין אַרעסט, אין דער צייט וועו מען האָט אַמאָל געזאָגט אין פוילן. אַז אין רוסלאַנד עקזיסטירן נישט מער קיין טורמעס, האָט דער פאָליטרוק נישט געבנדיק אפילו אַ פינטל מיטן אויג געענטפערט, אַז ס׳איז ריכטיק אַזוי, אַז אין רוסלאַנד זענען טאַקע נישט פאַראַן קיין תפיסות, בלויז פרעוועניטיווע אַרעסטן ביז צום אורטייל. נאָכן אורטייל, אָדער מען וועט באַפרייט, אָדער מען וועט איבערגעשיקט אין אַרבעטס־לאַגערן, ווו מען לעבט זיך פולשטענדיק פריי, מ׳האָט צו עסן און צו טרינקען, און מען באַקומט נאָך געלט פאַר אַ צולאָג.

אין די לעצטע חדשים פאַרן אַרויסטראָגן די אורטיילן קעגן אונדז, האָט דער פאָליטרוק זיך אָפטער באַווייזן אין קאַמער און ווידער געראַדט וועגן די גרויסע מעלות פון די אַרבעטס־לאַגערן, ווו מ׳איז כסדר אויף פרישער לופט וואָס ס׳איז, ווי באַקאַנט, געזונט פאַר דעם אַרבעטנדיקן מענטשן.

„יעדער וועט דאָרט אַרבעטן ביי זיין פאַך" — האָט ער אונטער־
געשטראָכן. און וועלנדיק אונדז אָנטון אַ נחת־רוח, צוגעגעבן:
„אפילו אַ פרוי וועט יעדער איינער זיך קאָנען צוקלויבן און טאַקע
וויסן פון אַ לעבן".

און כאָטש מיר זענען שוין געגוג געווען אָפגענאַרט, האָבן מיר
געוואָלט גלייבן אין זיינע רייד. געטראַכט: אפשר האָט ער רעכט,
וואָרעם עס איז דאָך טאַקע בעסער צו זיין אויף דער פריי, אין אַן
אַרבעטס־לאַגער, ווי שמאַכטן אין אַ טורמע. וועלן מיר טאַקע אַרבעטן
יעדער ביי זיין פאַך, אין אַ פאַבריק, צי אין אַ וואַרשטאַט, אַנדערע
אין פעלד, און מיר וועלן אַזוי איבערקומען די שטראָף, וואָס מ'וועט
יעדן פון אונדז צופסקענען.

האָבן מיר געגלייבט און געוואָרט אויף דער פרישער לופט ווי
עס האָט זי געשילדערט דער פאָליטרוק...

בלויז דער צאָל־באַאַמטער פון כאיניץ האָט נישט געגלייבט אין
דעם אַלעם, און אפילו נישט שטאַרק געגאָרט, אַז עס זאָלן מקויים
ווערן דעם פאָליטרוקס צוזאָגעכצער.

— וועט מען זאָל מיך לאָזן אויסקלייבן — האָט ער געזאָגט —
בלייב איך גערן דאָ.

מיר האָבן פאַרשטייט זיך נאָך דעמאָלט נישט געוווסט ווי ווייס
גערעכט ער איז און נישט פאַרגעשטעלט זיך אַז אַנטקעגן יענער
פרישער לופט אין די מקומות וווּ מיר זענען פאַרשיקט געוואָרן, איז
די תפיסה אין טשערניכאָוו געווען ממש אַ גן־עדן...

די אורטיילן

זומער פון יאָר 1940:

לויטערע זון שפיגלט־אַראָפּ אין תפיסה־הויף אַריין בעת מיר גייען אויפן „שפּאַציר". שיינע, ליכטיקע טעג. עס בלויט דער הימל איבער אונדז ווי אַ דורכזיכטיקער גלאָז־דאַך. עס איז אַזוי אָנגענעם אונטערן פרייען הימל...

נאָר ווי לאַנג דויערט דען אונדזערס אַ שפּאַציר? ווי לאַנג זענען מיר הימל און ליכט? ווי לאַנג?

אונדזערע טעג הייבן זיך אָן און גייען אויס אין קאַמער ווו ס׳איז אייביק טונקל און פאַרנאַכטיק. עס דריקט אויפן האַרצן אַ שוועריקייט, פון וועלכן מ׳קאָן זיך נישט באַפרייען.

נאָר אָט איז געקומען אַ שינוי. מיר האָבן נאָך טאַקע נישט גע־וווסט זיין באַדייט, אָבער פאָרט האָט עפעס אָנגעהויבן געשען.

מען רופט אַרויס מענטשן פון קאַמער און זיי קומען נישט מער צוריק, ווערן נעלם, מ׳גיט זיי נישט פאַרן אַוועקגיין די פערזענלעכע זאַכן זייערע. טאָ וווהין קומען זיי אַוועק? ווהין פירט מען זיי איבער? וואָס געשעט מיט זיי?

מיר האָבן געזוכט עצות און תחבולות ווי אַזוי געווויר צו ווערן דעם סוד פון די אַרויסגעפירטע. מיר האָבן זיך אָנגעהויבן צום סוף משער זיין, אַז מען נעמט אַרויס פון קאַמער די, ווועלכע זענען פאַרן באַקומען דעם אורטייל און דעריבער האַלט מען זיי אפשר איזאָלירט. מיר האָבן באַשלאָסן, אַז אויב עס וועט זיך טאַקע אַרויסווייזן אַז אונדזערע השערות האָבן אַ יסוד, וועלן די, וועמען מ׳וועט אַרויס־

פירן פון קאַמער און וועלן איבערגעפירט ווערן אין אַ צווייטער, צו־ ווייסן געבן דורך אַ ספּעציעלן אַלפאַבעט וואָס זיי וועלן אויסקלאַפן דורך אַ וואַנט, סופּיט, אַדער דיל, וואָס מיט זיי האָט פאַסירט.

אין איינעם אַ טאָג האָט מען מיך אַרויסגערופן און אַוועקגעפירט צום נאַטשאַלניק. אַריינקומענדיק צו אים, האָט ער מיר געהייסן אַוועקזעצן זיך און ער איז געווען צו מיר געגנוג העפלעך.

ביז דער געשפּרעך האָט זיך אָנגעהויבן האָבן אַלע מיינע מחשבות אָפּגעטרעטן אָרט בלויז פאַר איין טראַכטעניש — איך האָב געווויגן און געחשבונט די „יאָרן" וואָס שטייט מיר פאָר צו באַקומען פאַר דעם באַגאַנגענעם פאַרברעכן פון איבערטרעטן די גרענעץ.

איך האָב אויסגערעכנט מיינע אַלע חטאים, מיינע פאַרברעכנס כלפי דעם ראַטנפאַרבאַנד: מיט אַ צוואַנציק יאָר צוריק האָב איך געדינט אין פּוילישן מיליטער, וואָס האָט צו יענער צייט געקעמפט מיט די באָלשעוויקעס; איך האָב מיט מיינע אייגענע אויערן גע־ הערט אַ רעפעראַט פון אַ לינקן פּועלי ציוניסט; איך האָב פריינט, אַ יידישן קאָמוניסט, וועלכער לעבט אין ביראָבידזשאַן, א. דגל. ווער ווייסט וויפל יאָר תפיסה, צי פאַרשיקונג אין סיביר עס קומט פאַר אַזוינע האַרבע חטאים?

נאָר גלייך האָט אַ צווייטע מחשבה גובר געווען די פריערדיקע, אפילו זי אויסגעלאַכט און אין איינוועגס מיך באַרויקט: וואָס הייסט עפעס אַן אורטייל? פאַרוואָס? עס האָט אויסגעבראַכן אַ קריג, די גרענעצן פון לעגדער זענען נישט געווען אָפּגעשלאָסן, בפרט אין די אָקופּירטע געביטן, נו, זענען מענטשן געגאַנגען הין און קריק, אַנדערע בלויז אַהין, צו די סאָוויעטן, ראַטעווען דעם לעבן, נישט צו זיין צוזאַמען מיט די דייטשן. קומט דערפאַר צו משפּטן? וואָס פאַראַ אורטייל קאָן אַרויסגעטראָגן ווערן קעגן אַזאַ, אַדער קעגן אַזעלכע מענטשן בכלל?

איך בין זיכער געווען, אַז דער נאַטשאַלניק האָט באַמערקט ווי איך פיבער אינגאַנצן, ווי אַלץ אין מיר ציטערט, ווי עס וואַנדערן די שוואַרצאָפּלען מיינע הין און הער אין דערוואַרטונג פון דעם וואָס ער וועט מיר זאָגן.

— נעם זיך נישט איבער און זיי נישט צו עמפינדלעך — האָט ער אָנגעהויבן צו מיר רעדן ווייך און איידל. מען וועט דיך אַוועק־שיקן פון דאָ אין אַן אַרבעטס־לאַגער. די צייט וועט שנעל אַדורך און דערנאָך וועסטו לעבן ווי אַ פרייער מענטש.

אָפּגעזאָגט די הקדמה, האָט ער מיר פאָרגעלייענט דעם אורטייל וואָס די „טראָיקע" אין קרעמל האָט אַרויסגעטראָגן קעגן מיר: דריי יאָר אַרבעטס־לאַגער פאַר אַריבערגיין די גרענעץ מיט דער מעג־לעכקייט פון אַראָפּרעכענען די צייט וואָס כ׳בין שוין אָפּגעזעסן.

מיין ערשטע פראַגע איז געווען צי כ׳קאָן פאָרלאָנגען אַן אַדוואָ־קאַט, וועלכער זאָל נעמען מיין ענין אין האַנט, צי כ׳קאָן אָנגעבן אַן אַפּעלאַציע נעמנדיק אין באַטראַכט, וואָס כ׳בין אַ פּליט און כ׳ווייס נישט צי עס איז חל אויף מיר דאָס רוסישע געזעץ.

דעם נאָטשאַלניקס ענטפער איז געווען קורץ און קלאָר:

— נישטאָ קיין אַפּעלאַציע קעגן דער „טראָיקע". זיי זענען אַל־מעכטיק. נישט מער אויב דוווילסט זיך וועגדן צום פאָרזיצער פון העכסטן סאָוויעט וועגן אַמנעסטיע, קענסטו עס טאָן.

מינוטן שפּעטער האָב איך אַריינגעשפּאַצירט מיט מיינע צוגע־פּסקנטע דריי יאָר פאַרשיקונג אין אַ נייער קאַמער אַריין און געפונען דאָרט די וועלכע זענען פאָר מיר אַרויסגענומען געוואָרן פון אונדזער קאַמער און האָבן זיך אויך אַרומגעטראָגן, יעדער מיט „זיינע יאָרן".

צו מיין צופרידנהייט האָט זיך די פרישע קאַמער געפונען הינטער אונדזער פריערדיקער, און איך האָב גלייך אָנגעהויבן „„אויסקלאַפן" אַלע אורטיילן פון די באַקאַנטע (צווישן זיי האָט זיך אויסגעטיילט דער אורטייל פון לינקן פּעפּעסאָוויעץ: אַכט יאָר פאַרשיקונג, ער איז געווען שרעקלעך צוזאַמענגעבראָכן.

אויבן האָבן די ידיעות וועגן די אורטיילן (ווי זיי האָבן שפּעטער איבערגעגעבן) אַרויסגערופן אַ צערודערונג און געמאַכט אויף יעדן אַ פיינלעכן אייndrוק. עס איז פאַר אַלעמען קלאָר געוואָרן, אַז די „יאָרן" וועלן קיינעמען נישט מיידן, יעדער וועט אַרויסגערופן ווערן צום נאָטשאַלניק און וועט פון זיין מויל הערן דעם אורטייל וואָס עס האָט אַרויסגעטראָגן די אַלמעכטיקע „טראָיקע". מ׳האָט שוין אויך קלאָר געוווסט, אַז בקרוב וועט מען אונדז אַוועקשיקן פון דאָנען,

און עס האָט אַנגעהויבן מאַטערן די פראַגע: ווהין וועט פירן דער וועג? אין וועלכע ווייטע מקומות וועט מען מגולגל ווערן?

אין איינעם אַ טאָג האָב איך זיך אַנגעטראָפן אין קאָרידאָר אויף דעם אַדוואָקאַט, וועלכן מ'האָט מיר אַמאָל געהאַט צוגעשטעלט, לויט מיין פאַרלאַנג. איך האָב אים אַ פרעג־געטאָן וואָס ער זאָגט וועגן דעם אומגערעכטן אורטייל קעגן מיר, וועגן דעם משפטן אַ פרעמדן מענטש, אַ פּליט פאַר אַריבערגיין די גרענעץ, בפרט אַז איך האָב איבערגעלאָזט אויף הפקר אַ פרוי מיט אַ קינד, ממש אַן מיטלען צום לעבן.

„און וואָס איז דאָ די עוולה?" — האָט ער מיר צוריקגעוואָרפן עטלעכע וועכטער — „דו פאַרסט דאָך אַרבעטן! וואָס פאַראַ שלעכטס טוט מען דיר מיט דעם?"

און ער האָט זיך אָפּגעטראָגן, האָט נישט געהאַט מער וואָס מיר צו זאָגן, נישט געוואָלט מיך פאַרטיידיקן. מ'האָט מיך, הייסט עס, גאָר יושרדיק באַהאַנדלט: אנשטאָט צו זיצן אין טורמע, פאַרזאָרגט מען מיך גאָר מיט אַרבעט, דאָס הייסט, אַז ס'איז באמת נישטאָ וואָס זיך צו באַקלאָגן.

נו, גיי זוך דיר אַן אַדוואָקאַט אין רוסלאַנד, וועלכער זאָל וועלן געמען דיין ענין אין האַנט אַריין — האָב איך טרויעריק סך־הכלט מיין מצב, גיי און געפין אַזאַ איינעם..

דער עטאפ

אין לעבן פון מענטשן זענען פאַראַן אַ סך געשעענישן וואָס בעת זיי פאַסירן רופן זיי אַרויס אַ טיפן אײַנדרוק, מען רעאַגירט שטאַרק, מען לעבט זיי אינערלעך איבער, אָבער די צייט קומט און פאַרוויישט זיי, און זיי ווערן דאָך פאַרגעסן.

פאַראַן אָבער אויך געשעענישן, פאַסירונגען אין לעבן וואָס קריצן זיך אַזוי איין אין זכרון; וואָס עסן זיך אַזוי אַריין אינעם האַרצן און אינעם מוח פון מענטשן, אַז זיי באַגלייטן אים במשך דעם גאַנצן לעבן און קאָנען קיינמאָל נישט פאַרוויישט ווערן פון זכרון, אַפילו די צייט איז צו שוואַך זיי אויסצורייסן פון געדעכטניש.

אַזעלכע זענען געווען די איבערלעבענישן בעתן גאַנצן עטאַפּ אונדזערן פון דער טשערניכאָוער תפיסה צו די מקומות וווהין מען האָט אונדז פאַרשיקט.

אויב גיהנום — איז דאָס וואָס מיר האָבן מיטגעמאַכט איינע פון די שטאַרקסטע גיהנום־סצענעס, און אויב קאָשמאַר — איז קיין גרעסערער נישט געמאָלט. איז דען אַ וווּנדער אַז אַלץ איז אַזוי אין זכרון איינגעקריצט? איז אַ וווּנדער אַז בשעתן דערמאָנען זיך נעמט אַרום אַ גרויל דעם, וועלכער האָט דאָס אַלץ איבערגעלעבט?

מ׳האָט אונדז אַרויסגעגעבן אַלע פּערזענלעכע חפצים און פון אונדז פאַרמירט אַן אָפּטיילונג. מיר זענען אַוועק צופוס צום וואָקזאַל און צופרידן געווען בלויז פון דעם וואָס נאָך ניין חדשים אָפּזיצן אין טונקלען קאַמער געפינען מיר זיך אונטערן פרייען הימל און באַוועגן אַביסל די ביינער.

אויף איינע פון די ליניעס האָבן שוין געווארט אויף אונדז די באַקאַנטע „סטאָליפּינקעס", וועלכע האָבן אונדז אַוועקגעפירט און אָפּגעשטעלט אויפן קיעווער וואָקזאַל.

אַ האָפּטע נ.ק.וו.ד.־לייט האָבן אונדז אַרומגערינגלט, נישט אַזוי ווייט כדי אונדז צו היטן, אַז מיר זאָלן נישט אַוועקקומען, ווי אַז עס זאָל זיך קיינער פון די אויפן וואָקזאַל געפינעדיקע זיך מענטשן, נישט צו אונדז דערנענטערן.

פונדעסטוועגן זענען צו אונדז צוגעפאַלן בליקן אין וועלכע עס האָט זיך געזען מיטלייד און פאַרצווייפלונג. זיי האָבן אָבער נישט געוואָגט צוצוקומען נענטער צו אונדז און מיר האָבן אויסגעזען ווי אין חרם אַריינגעלייגטע לעבן וועלכע מען טאָר נישט שטיין, שוין אָפּגערעדט — פון רעדן מיט זיי.

נאָר לאַנג האָט מען אונדז אויפן וואָקזאַל נישט געהאַלטן. באַלד האָט מען אונדז אויפגעלאָדנט אויף פראַכט־אויטאָס און אַוועקגעפירט ערגעץ אין אַן אומבאַקאַנטער ריכטונג און אונדז אַראָפּגעלאָזן אין אַ גרויסן הויף.

מיר האָבן פאַר קיין פאַל נישט באַנומען וווהין מ׳האָט אונדז אַוועקגעפירט, ווו מיר זענען און וואָס עס דאַרפן באַדייטן דאָס פרעכ־טיקע הויז וווהין מ׳פירט אונדז אַריין, די אויסערגעווייניקע שיינע מאַרמאָרענע טרעפ, אויף וועלכע מיר טרעטן, און דער ריזן האָל מיט די אויסגעשפרייטע טעפּיכער און די הויכע צעצווייגטע אָלעאַנ־דערס ביי די זייטן.

„ווו געפינען מיר זיך?" — האָט איינער דעם צווייטן געפרעגט. „וואָס איז עס אַזוינס דאָס הויז? אַ האָטעל? אַ פּאַלאַץ? אַן נ.ק.וו.ד.־געביידע?"

מ׳האָט אונדז אַריינגעשטופּט אין אַ זייטיק גרויסן צימער וועל־כער איז נאָך פון פריער געווען פול מיט מענטשן. קוים וואָס מיר האָבן געפונען אַ ווינקל ווו זיך אַריינצוקוועטשן.

איך האָב חשק געהאַט צו וויסן פרטים וועגן אָרט ווו מיר גע־פינען זיך און איך האָב מיט שווערקייטן זיך צוגעשאַרט צו איינעם אַ רוס, וועלכער האָט מיר אויסגעזען צו זיין אַ סימפּאַטישער מענטש. איך גיב אים אַביסל טאַבאַק צו רויכערן און ער דערציילט מיר, אַז דאָ

איז דער זאַמלפונקט פאַר די וועלכע ווערן אָפגעשיקט אין עטאַפּ. און וואָס שייך די געבוידע גופא — איז זי אַ מוסטער־טורמע צו ווייזן אויסלענדער וועלכע קומען באַזוכן סאָוויעטן־פאַרבאַנד. אַזעלכע מוסטער־טורמעס זענען פאַראַן אין אַ סך ערטער פון לאַנד און ווען עס קומען גאַסט פון דער דרויסנדיקער וועלט, פירט מען זיי ווייזן אַ מוסטער־קאָלכאָז, אַ מוסטער־פאַבריק און אַ מוסטער־טורמע...

הערנדיק דאָס האָב איך באַדויערט פאַרוואָס איך האָב נישט געהאַט קיין מזל אַריינצופאַלן אין אַזאַ מוסטער־טורמע, און זיך געטרייסט מיט דעם פאָליטרוקס הבטחה און אויפקלערונג, אַז פאַרט איז בעסער צו אַרבעטן און לעבן אויף פרישער לופט און כ׳האָב מער נישט באַדויערט דאָס וואָס האָט שוין סייווי געהערט דעם עבר.

צווישן דער גרויסער מאַסע אַרעסטאַנטן האָבן זיך אַרומגעדרייט עטלעכע סאָלדאַטן אין די אוניפאָרמען. איך האָב זיך צוגעשטופט צו זיי, געשלאָסן קאַנטשאַפט און אָנגעהויבן אַ שמועס. זיי האָבן אָפּנהאַרציק דערציילט אַלץ וועגן זיך.

מיט צוויי פון זיי האָב איך זיך אַוועקגעזעצט אין אַווינקל, אָנגעשפּאַרט זיך אין וואַנט, און געלאָזט אין אַ זייט דעם גאַנצן ווירוואַר, דעם טומל.

זיי האָבן מיר געוויזן ביכעלעך, אַז זיי זענען קאָמסאָמאלן. האָבן אָנטייל געהאַט אין אַריינמאַרש פון דער רויטער אַרמיי אין די באַלטישע לענדער. ווי נאָר זיי זענען דאָרט אַהינגעקומען זענען זיי מוראדיק איבערראַשט און אַנטוישט געוואָרן. זיי האָבן זיך געפילט אָפּגענאַרט און פאַרפירט. וואָרעם יאָרן־לאַנג האָט מען זיי אַריינגעקנעלט אַז אין די קאַפּיטאַליסטישע לענדער שטאַרבן אַרבעטער פון הונגער, און זייער לעבן איז מלא לייד און פיין. אָבער ווי אַנדערש האָט זיך אַרויסגעוויזן די ווירקלעכקייט! ווי אַנדערש האָט מען זיי געמאָלן אין וואָרט און אין שריפט. זיי האָבן געלעבט מיט דעם גלויבן אַז שרעקלעך ביטער איז דעם אַרבעטנדיקן מענטשן מחוץ די גרענעצן פון סאָוויעטן־פאַרבאַנד, און אָט זענען זיי אָנגעקומען קיין ריגע — אַ פרעכטיקע שטאָט. די מענטשן באַקליידט מיט טעם און געשמאַק, אויף רוסלאַנד געזאָגט. און ערשט די געשעפטן — כל טוב אין זיי, נישטאָ קיין רייען. און ווינונגען רחבותדיקע. אַ פריי לעבן, אַ פריי־

לעכס. און די אַרבעטער „נעבעך" — אַז עס וואָלטן זיך די מיליאָנען רוסישע אַרבעטער געוווּנטשן אַזאַ לעבנס־ניוואָ

— פֿאַרוואָסזשע האָט מען אייך אַרעסטירט? — האָב איך געפרעגט און געמאַכט זיך ווי כ׳וואָלט גאָרנישט קיין אַנונג געהאַט ווי אַזוי אַזעלכעס קאָן דאָ פּאַסירן.

— ווייל מיר האָבן נישט געהאַט קיין שכל, ווייל מיר זענען נאָך צו יונג, אָן דערפאַרונג.

— וואָס מיינט דאָס צו זאָגן?

— אונדזער אַרעסט האָט אַ סיבה: מיר זענען געזעסן, אַנטשולדיקט אונדז, אין קלאָזעט, און געמיטלעך דורכגעשמועסט די גאַנצע זאַך. דאָס הייסט, ווי ווייט ס׳איז ביי אונדז נישט אין אָרדענונג.

— טאָ וואָסזשע איז ווייטער געשען? איר זייט דאָך געזעסן אויף אַ זיכער אָרט?..

— משמעות אָבער אַז אויך קלאָזעטן האָבן ביי אונדז אויערן און אַ מויל אויף צוצוטראָגן ווו מען דאַרף. מיר האָבן באַקומען גלייך אויף גלייך: ביידע צו פינף יאָר.

אַזוי שמועסנדיק האָבן זיי, אגב אורחא, אויך דערציילט וועגן פּינלענדישן פּראָצעס און די דורכפאַלן דאָרט, וועגן פאַרביסענעם ווי־דערשטאַנד פון די פּינלענדישע זעלנער און די גרויסע צאָל געפאַלענע רוסישע סאָלדאַטן אויף יענעם אָפּשניט.

„זאָל מען אונדז נאָר אַרויסלאָזן אויף דער פריי — האָבן ביידע געערעדט אינגאַנצן פריי — וועלן מיר וועגן אַלץ דערציילן: וועגן דער שפּע אין די קאַפּיטאַליסטישע לענדער און וועגן דער אכזריותדיקייט אין אונדזערע טורמעס, זאָל מען אונדז נאָר פריי לאָזן..."

איך האָב געפילט דעם ווייטאָג מיט וועלכן די צוויי יינגע מענטשן האָבן געערעדט, פאַרשטאַנען אַז זיי האָבן זיך געקאַנט פילן אַנטוישט און אָפּגענאַרט, טרעפנדיק זיך צום ערשטן מאָל אין לעבן מיט אַ ווירקלעכקייט, וועלכע איז זיי פאַלש פאָרגעשטעלט געוואָרן, אָבער מיינע אויערן האָבן מורא געהאַט צו פאַרנעמען אַזאַ גרויסע דאָזע „אפּיקורסות", האָב איך זיך אַוועקגעשאָרט פון זיי און בין צוריק צו מיין אַלטער חברה פון דער טשערניכאָווער תפיסה.

פון מינוט צו מינוט האָט אָנגעהויבן ווערן ערגער. מ׳האָט אָנ־
געבראַכט עטאַפּניקעס און זיי אַלע איינגעזאַמלט אין צוויי־דריי
צימערן, ממש קעפּ אויף קעפּ, נישט צו זיצן און נישט צו שטיין.
מיר זענען געווען אָפּגעשלאָסן און מ׳האָט נישט אַרויסגעלאָזן אַפילו
דערליידיקן אַ פּיזיש געברויך... האָט מען נישט געהאָט קיין אַנדער
אויסוועג און זיך געקליבן אין אַ ווינקל און דאָרט זיך דערליידיקט.
דער געשטאַנק איז געווען אומדערטרעגלעך. מענטשן האָבן געקלאַפּט
אין טיר און געפּאָדערט אַז מ׳זאָל זי עפענען און זיך איבערצייגן
אין וואָס די צימערן זענען פאַרוואַנדלט געוואָרן. אונדזער רוף איז
געבליבן אָן ענטפער און מיר האָבן ווייטער זיך געשטיקט מיט די
אומדערטרעגלעכע שרעקלעכע ריחות פון וואָס פיל מענטשן האָבן
פשוט געחלשט.

נאָכן אָפּזיין צוויי טעג אין דער גרויסאַרטיקער „מוסטער־טורמע״
האָט מען אונדז אויפגעלאָדנט אויף משא־וואַגאָנעס און אַוועק מיט
אונדז אין ווייטן וועג אַריין.

יעדע נאַכט זענען אַריינגעקומען אין וואַגאָן וואַך־סאָלדאַטן, האָבן
אונדז אויסגעשטעלט אין ריייען און געצייֿלט, גוט רעווידירט דעם
וואַגאָן, קאָנטראָלירט אויב מיר האָבן נישט אַמאָל אַוועקגעריסן אַ
ברעט כדי צו קאָנען אַנטלויפן א. א. וו.

אָפּגעטאָן זייער מלאכה, זענען זיי אַרויס פון וואַגאָן און אונדז
פאַרשלאָסן פון דרויסן.

טאָג גייט אויף און שרומפט איין, פאַרשווינדט. אַזוי אויך מיט
דער נאַכט, אַזוי מיט דער זון, מיט דער לבנה און שטערן. זיי פּיקן
זיך אויס אויפן הימל און לעשן זיך.

אַזוי גייען פאַרביי טעג, מעת־לעתן.

זייער אָפּט האָט דער שלעפּ־צוג זיך אָפּגעשטעלט און מ׳האָט
געדאַרפט אָנטרינקען דעם לאָקאָמאָטיוו. ביי די געלעגנהייטן האָט מען
געעפנט די טירן פון די וואַגאָנעס און די וואַך־זעלנער האָבן זיך
גלייך אַוועקגעשטעלט ביים איינגאַנג מיט די ביקסן און אַרויפגעזעצטע
באַגנעטן אויף זיי, גרייט צו שיסן אויב עס וועט ווער פרובירן
אַנטלויפן.

אונדזער גרופע, די תושבים פון דער טשערניכאָווער תפיסה. און באַזונדערס אונדזער קאַמער, האָט זיך געהאַלטן צוזאַמען, האָבן געהיט אייגער דעם צווייטן, געבילדעט אַזאַ מין פאַראייניקטן פראָנט. אין אַ געוויסער מאָס, און צו דעם אייגנטלעך בלויז האָבן מיר געצילט, האָט עס אונדז אויסגעהיטן פון גניבות און רויבעריין — דורך טעראָר און ברוטאַליטעט — וואָס זענען דורכגעפירט געוואָרן אין די וואַגאָנעס — דורך די אונטערוועלטניקעס, וועלכע האָבן אונדז מיטבאַגלייט אין עטאַפּ.

און אָט האָט ווער געלאָזט פאַלן אַ וואָרט, אַז מיר דערנענטערן זיך צו מאָסקווע, אַז אָט אָט קומען מיר אָן...

ווי שיין עס האָט אָפּגעקלונגען דער נאָמען! די הויפטשטאָט פון דער מעכטיקער סאָציאַלער רעוואָלוציע. דאָ האָט מען פון טראָן אַראָפּגעזעצט דעם צאַר, וועלכער איז געזעסן הונדערטער יאָר אויפן קאַרק פון רוסישן פאָלק. אויסגעקערט האָט מען דאָ די קעניגלעכע דיקטאַטור, כדי אויפצובויען אַ נייע וועלט, אַ בעסערע, אַ וועלט פון יושר און גערעכטיקייט. אויף די יסודות פון מענטשן־ליבע און הויכער מאָראַל האָט מען געדאַרפט אַוועקשטעלן דעם בנין פון סאָוויעטישן לעבן, וואָס זאָל שיינען איבער דער וועלט...

אָט איז זי איצט מאָסקווע! דאָ זיצט סטאַלין „דער פירער, דער פאָטער פון אַלע פעלקער". הייסט ער טאַקע אונדז פירן קיין סיביר, צי אין אַנדערע פאַרשיקונגען? ס'טוט ווייַ די טיפע אַנטוישונג, ס'טוט אַזוי ווייַ...

מיר פאָרן ווייטער, נאָך ווייטער. אויף איינער אַ סטאַנציע האָבן מיר זיך אַביסל לענגער אויפגעהאַלטן. אַ נייגעריקער מענטש איז צו צום סאָלדאַט, וועלכער האָט אונדז געהיט און געפרעגט ביי אים, ווער מיר זענען.

— קאראמאנשטשיקי (קעשענע גנבים) — איז זיין ענטפער געווען.

מיר האָבן זיך געפילט טיף באַלייַדיקט און אַרויסגעשריגן פון די וואַגאָנעס אַרויס אויפן קול:

— נישט אמת! נישט אמת! מיר זענען נישט קיין גנבים! נאָר אומגליקלעכע פליטים פון פוילן! ווי פאַרברעכער פירט מען אונדז!

אַ צווייט מאָל זענען מיר שטיין געבליבן אויף אַ וואָקזאַל און לעבן אונדזער עשאַלאָן איז גראָד געשטאַנען אַ פּאַסאַזשיר־צוג. מיר האָבן בגניבה זיך דורכגערעדט מיט עטלעכע פּאַסאַזשירן, וועלכע זענען געשטאַנען ביים פענצטער. מיר האָבן זיי דערציילט ווער מיר זענען און וואָס מיט אונדז פּאַסירט, אָבער מער ווי באַדויערן האָבן זיי נישט געקאָנט און אין אויסדרוק פון סימפּאַטיע האָבן זיי אונדז צוגעוואָרפן פּאַפּיראָסן און סענדוויטשן.

פּיר וואָכן האָט געדויערט דאָס שלעפּן זיך איבער רוסלאַנדס מרחקים, אין הונגער און אין אומריינקייט, פּאַרשלאָסן און אָפּגעריסן פון דער וועלט און פון מענטשן, ביז מיר זענען אָנגעקומען קיין אַרכאַנגעלסק.

מען איז אַראָפּ פון די וואַגאָנעס און מען האָט אונדז געפירט אויספּאַרען און אויסבאָדן. מ׳האָט מיך מיט נאָך אייניעם געשיקט ברענגען עסן פון דער קוך.

אַ זעלנער האָט אונדז צוגעפירט צו אַן אָרט וווּ עס זענען געשטאַנען צוויי פעסער געקאָכטע פיש. דער ריח זייערער האָט אַזש פּאַררישן. ביי מיין חבר האָבן די אויגן זיך צעגליט און די באַקן — צעפלאַמט. אויך איך האָב געקוקט גיריק אויף די ווייסע ים־פיש און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז כ׳וואָלט בכוח געווען אויפצועסן ווער ווייס וויפל פון זיי.

איך האָב זיך נישט געקאָנט באַהערשן און געפרעגט ביים זעלנער:

— מעג איך עפעס טועם זיין פון די פיש?

— וויפל דו קאָנסט — האָט ער אַ שמייכלנדיקער געענטפערט און מיין חבר און איך, זענען צוגעפאַלן צו די געקאָכטע פיש און נישט אַזוי שנעל זיך אָפּגעריסן פון זיי.

— כאָטש איינמאָל זיך אָנגעגעסן צו דער זעט — האָט מיין חבר ווישנדיק די ווינקלען פון מויל געריעדט צו זיך אַליין.

— אפשר שוין פּאַר מאָרגן אויך — האָב איך צוגעגעבן. וועט ווייס?

אויף א שיף

ווייט, גאָר ווייט פון צענטראַל־רוסלאַנד ליגט אַרכאַנגעלסק, אָבער פאַרט איז נאָך דאָרט נישט עק־וועלט. כדי צוצוקומען אַהין, פירן נאָך אַ סך וועגן, דורך ים און יבשה, דורך וויסטענישן און ווילד־בראשיתדיקע שטחים.

אונדז האָט די „טראָיקע" אין קרעמל, ווייזט אויס, צי אפשר דער וויסטער גורל, טאַקע אַהינצו געטריבן.

גלייך צומאָרגנס נאָכן אָנקומען קיין אַרכאַנגעלסק, האָט מען אונדז אַוועקגעפירט צו אַ ים־ברעג און דאָרט אויפגעלאָדנט אויף אַ שיף. אַראָפגעלאָזן אונדז גאָר אונטן, אין אַ גרויסן זאַל אַריין (אויב מ׳קאָן עס אַזוי אָנרופן) ווו אַרום די וועגט זענען געווען אויפגעשטעלט דרייגאָרנדיקע פריטשעס.

אונדזער טשערניכאָווער גרופע האָט זיך געהאַלטן צוזאַמען. פון דערפאַרונג שוין געוווסט אַז קודם־כל מוז מען זיך גוט היטן פאַר די „אורקעס", וועלכע האָבן אונדז איבערן גאַנצן וועג אָנגעטאָן גע־ברענטע צרות.

איינמאָל האָט מען צו אונדז אַראָפגעלאָזן אַ גרופע קינדער־פאַרברעכער. מיר האָבן געוווסט אַז ווי נאָר זיי וועלן אָפגעפונען פאַר זיך זייער מקום, וועלן זיי גלייך נעמען אויספירן שליחותן פון די עלטערע אונטערוועלטניקעס און עס וועט שווער זיין צו דער־היטן זיך פון זייערע ספריטנע הענט.

די שיף האָט געירט פון אָרט, געשוומען אין ים אַריין.

הימל און וואַסער. די שיף שניידט זיך טיף צווישן די כוואַליעס. פּייגל באַגלייטן אונדז אין וועג אַריין. פּאַטשן מיט די פליגלען, מאַנען זייער חלק — דערנערונג פאַר זיך.

איך קוק מיך אַרום און זע די מיטשותפים אונדזערע אין דער „רייזע איבער דער וועלט". אַן ארגאַניזירטע פאַרבערעכער־וועלט. זיי פאַרשיקט מען און אונדז פאַרשיקט מען... זיי האָבן אויף זייער געוויסן מאַרדן, און מיר האָבן איבערגעטרעטן די רוסישע גרענעץ... צוזאַמען איז אונדזער וועג צו עק וועלט.

אין אָנבליק פון דער בשותפותדיקער רייזע האָט זיך אפילו פאַרגעסן ווער און וואָס מען איז, ווי עס וואָלט נישט פאַרבליבן מער קיין זכר פון אַמאָליקן מענטש. איך האָב געקוקט אויף זיך, אין זיך אַריין און געדאַכט אַז דורות גאַנצע בין איך שוין אַלט, אַ ווייטער גלגול פון אַ ווייטע עבר.

דאָס גיהנום האָט זיך אָנגעהויבן גלייך ווי די שיף האָט געירט. פון פריער נאָך האָבן די פאַרבערעכער און גנבים אונדז גוט אָבסערווירט, זיך אַרומגעזען, אַז דער רוב פאַרשיקטע זענען יידן און פאַליאַקן פון די מערב־געביטן, דאָס הייסט, אַזעלכע וועלכע זענען אַנטלאָפן פון זייערע היימען און פירן מיט זיך זאַכן וועלכע עס לוינט צוצוגנבענען זיי.

זיי האָבן שוין נישט אַראָפגעלאָזט קיין אויג פון אונדזערע געפעק, אונטערגעשיקט די יינגע אורקעס, וועמען זיי האָבן אַרייַנגענומען צו זיך — אויסקוקן ווער עס האָט אַ גרויסן באַגאַזש און צו וועמען עס איז לייכטער צוצוקומען.

אונדזער גרופּע האָט גלייך פון דער ערשטער מינוט אָן זיך באַוואָרנט וויפל זי האָט נאָר געקאָנט. מיר האָבן זיך אויסגעזעצט אין אַ קרייז, אַוועקגעלייגט די זאַכן אין דער מיט כדי עס זאָל זיי קיין פרעמדע האַנט נישט קאָנען דערגרייכן.

אָבער נישט אַלע האָבן זיך אַזוי ארגאַניזירט ווי מיר, האָבן געלייגט זייערע זאַכן צוקאָפּנס, געטראַכט אַז אַזוי וועלן זיי גוט קאָנען אָפּהיטן זייער בידנע פאַרמעגן פון רויב און זענען דורכגעפאַלן.

אין דער זעלבער צייט זענען די וואַך־זעלנער זיך געזעסן אויפן דעק און פאַרברענגט, געווייטלט זיך, גערעדט וועגן פרויען און געשפילט אין קאַרטן.

שעה נאָך שעה איז פאַרביי. טאָג איז ערגעץ ווייט אויסגעגאַנגען און פינצטערניש האָט זיך אַרויפגעדראַפעט אויף די שיף־וועגט און אַראָפגעפאַלן צו אונדז אין קעלער־זאַל.

די אונטערוועלטניקעס האָבן זיך גלייך אַ לאָז געטאָן צו דער אַרבעט, האָבן געראַבוועט, געגזלט, געשלעפט בכוח פרעמדע זאַכן. פון אַלע זייטן האָבן זיך געטראָגן געשרייען, געוואַלדן, ווי עס וואָלטן געפיניקטע גערופן הילף קעגן זייערע פיניקער.

עטלעכע מענטשן זענען אַרויפגעלאָפן צו די וואַך־זעלנער, איבערגעגעבן וואָס עס קומט אונטן פאָר, אָבער יענע האָבן זיך נישט געירט, זענען נישט אַראָפ מאַכן אַרדענונג, אָננעמען זיך פאַר די באַרויבטע.

אַ גאַנצע נאַכט זענען מיר געזעסן צוזאַמענגעטוליעטע און נישט געוואָלט זיך צולענען. מיר זענען געווען פאַרצווייפלט. נישט געווסט מיט וואָס און ווי אַזוי עס וועט זיך ענדיקן דער גרויל.

ווען טאָג האָט אויפגעשיינט האָבן מיר עטוואס לייכטער אָפּ־געאָטעמט, כאָטש די אונטערוועלט־חברה איז געווען גענוג חוצפהדיק אין מיטן העלן טאָג, און דורכגעפירט גניבות ביי דער מיטהילף פון די יינגע אורקעס.

און אַזוי איז ווידער געלאָפן שעה נאָך שעה, און מיר זענען געווען אין איין שרעק און ציטערניש פאַר דער נאַכט וואָס דאַרף אָנקומען, וואָס דאַרף זיך אַראָפלאָזן צו אונדז מיט אַזאַ געדיכטער פינצטערניש.

מיר האָבן נישט געדאַרפט לאַנג ווארטן. עס האָבן אָנגעהויבן אויסברעכן גענוואָלדן און געשרייען, די אונטערוועלטניקעס האָבן זיך איינפאַך געווארפן אויף פרעמדע זאַכן און מיט כוח געראָבט.

ווי אַ דזשונגל האָט אויסגעזען אונדזער זאַל. ווי עס וואָלטן מלחמה געפירט מענטש מיט חיה.

מיר האָבן אויפגעציטערט און פון אַלעמען האָט זיך געטראָגן איין געשריי — „ראַטעוועט!"

פֿלוצלונג האָט זיך דערהערט אַ צווייטער רוף: „געוואַלד, מען שלאָגט, מען הרגעט!"

באַלד האָט מען זיך איבערגעגעבן, אַז נאָכדעם ווי איינער פון די פֿאַרשיקטע האָט זיך אַנטקעגנגעשטעלט אַ רויב־פֿרוווו האָט די „ווילע" חברה אים אַרויסגעשלעפּט אויף די טרעפּלעך און אים דאָרט דער־הרגעט אויף טויט.

עס האָט נישט לאַנג געדויערט און אַ צוואַנציק וואַך־זעלנער מיט לאָמטערנעס אין די הענט און אָנגעלאָדענע רעוואָלווערן האָבן זיך באַוויזן אין אונדזער ווין־זאַל. זיי האָבן אויסגעקליבן אַ פּינף אונטערוועלטניקעס און מיטגענומען מיט זיך.

שפּעטער זענען זיי אַראָפּגעקומען צו אונדז גוט צעשלאָגן, צע־בלוטיקט, מיט לעכער אין די קעפּ.

נאָך דער נאַכט האָט דער פֿאָגראָם איבער אונדז אין אַ געוויסער מאָס נאָכגעלאָזן. אייניצלנע גניבות זענען אָבער נאָך ווייטער פֿאָר־געקומען. די גניבהשע הענט האָבן נישט געקאָנט רוען, און ווי נאָר זיי האָבן זיך געפֿונען לעבן אימיצנס אַ הפּץ, האָבן זיי עס אַ שלעפּ־געטאָן מיט זיך צו די אורקישע פּריטשעס צו.

געוואָן אויך צוישן אונדז אַ פּוילישער אונטערוועלטניק. וואָס האָט זיך אָנגעשלאָסן אַן דער באַנדע אורקעס, אָנגעוויזן ביי וועמען צו רויבן. שפּעטער האָבן זיי אַליין ביי אים אַלץ אָפּגענומען...

גרויליקע און גרויזאַמע טעג, ווי סצענעס פון דאַנטעס גיהנום, זענען געווען אויף דעם שיף. הימל און וואַסער און פייגל, און — אונטערוועלטניקעס. אַזוי ביז מיר האָבן אין איינעם אַ טאָג זיך דער־שלאָגן צו אַ ברעג. דאָרט האָט מען אונדז אויסגעלאָדנט און צוגעפּירט צו אַן אָרט ווו עס זענען געשטאַנען און שוין געוואַרט אויף אונדז לייַדיקע ביידלעך.

אויפן וועג צו זיי האָט אונדז באַגעגנט אַ רוס מיט אַ לאַנגער באָרד און געריידט צו זיך אַז אויך מיר זאָלן הערן:

— ווידער קרבנות, פּרישע קרבנות.

אין דער פאליאר-סטרעפע נאריאן מאר

ווייטער האָט מען אונדז נישט געקאָנט פאַרשיקן. דאָ ענדיקט זיך די וועלט. דאָ איז דער לעצטער פונקט אויף דער ערד. דער העכסטער פונקט — נאַריאַן מאַר. דאָ איז די פאָליאַר־סטרעפע. עס ציען זיך אייזבערג, און מיר אינצווישן... פון דאָ צעשיקט מען אויף אַרבעט אין די אַרומיקע פאָליאַר־אינדזלען, דער עיקר, אין דער קוילן־שאַכט אַריין אויף דעם פראַנץ יאָזעף־אינדזל.

דער העכסטער פונקט אויף דער ערד. דאָס נידעריקסטע באַשע־פעניש דאָ, איז דער מענטש. אַ שקלאַף איז ער, אַ קנעכט קעגן זיין ווילן. אומבאַהאָלפן איז ער. ווער וויס דען דעם גורל זיינעם אויף פאַרשיקונג אין די אייזבערג?

ערשט אָנקומענדיק אויפן אָרט, זענען מיר געווויר געוואָרן וואָס פאַראַ געפערלעכן וועג מיר האָבן דורכגעמאַכט; אַז מיר זענען דורכ־געפאָרן דעם בעריגגער אייגגוס, אַז אונדזער שיף האָט אָנגעטראָפן אויף אַן אייזבאַרג און אים אין דער לעצטער מינוט אויסגעמיטן.

מ׳האָט אונדז אויך דערציילט, אַז איינע אַזאַ שיף מיט מענטשן־שקלאַפן האָט זיך דאָ וועג צוזאַמענגעשטויסן מיט אַן אייזבאַרג און אונטערגעגאַנגען מיט די מענטשן.

מער פרטים ווייסט מען נישט. אונטערגעגאַנגען. דערטרונקען געוואָרן, און — שוין. רוסלאַנד איז גרויס. מענטשן אין די שוועך מיליאָנען, טאָ וואָס פאַראַ ראָל שפילט אַ שיף מיט מענטשן?

זענען מיר צופרידן געווען וואָס מיר זענען כאָטש אָנגעקומען בשלום, וואָס מיר האָבן אויסגעמיטן קאַטאַסטראָפעס און געפינען זיך שוין אויף אַן אָרט. מיר זענען אַריין אין ביידלעך און האָבן שוין וווּ אַוועקצולייגן דעם קאָפּ. נאָר אַ צרה וואָס די גנבים זענען דאָ ווידער טעטיק, איבערהויפּט ביינאַכט. זיי רייסן אַפּער פון אונטערן קאָפּ דאָס פּעקל זאַכן פון פאַרשיקטן, און — נישטאָ צו וועמען צו רעדן.

אויפן צווייטן טאָג פון אונדזער אָנקומען, בין איך אַרויס אַביסל אַ קוק געבן וואָס עס טוט זיך אין לאַגער און געוואָלט זיך אַזוי אָרום באַקענען מיט די עלטערע איינווינער פון לאַגער, די תושבים. איך בין פאַרבייגעגאַנגען אַ ביידל ווו מ׳האָט געשפילט אין שאַך און פאַרשטאַנען גלייך אַז דאָס זענען נישט קיין אונטערוועלטניקעס. איך האָב זיך אָפּגעשטעלט און געפרעגט צי כ׳קאָן זיך צוקוקן צו דער פּאַרטיע. בינו לבינו האָב איך זיך באַקאַנט מיט איינעם פון זיי.

ווי דער מנהג אין לאַגער, האָט מען מיך קודם־כל געפרעגט אויף מיין פאַראַגראַף לויט וועלכן מ׳האָט מיך פאַרמשפּט, כדי אַזוי אָרום צו וויסן צו וועלכער קאַטעגאָריע איך געהער. אַזוי ווי כ׳בין נאָך נישט געווען באַקאַנט מיט די פאַראַגראַפן, האָבן זיי פאַרשטאַנען אַז זיי האָבן צו טאָן מיט אַ „גרינעם", צו וועלכן מ׳האָט, אגב, אין לאַגער דעם גרעסטן צוטרוי.

דער רוס מיט וועמען איך האָב זיך נאָר־וואָס געהאַט באַקאַנט, האָט מיר גלייך „אויסגעשיט" זיין „פּעקל".

ער האָט דערציילט, אַז ער שטאַמט פון אַן אָרט ווייט נאָך מאָסקווע. דאָרט האָט ער געפירט אַ רויק לעבן מיט זיין פרוי און צוויי קינדערלעך, געהאַט אַן אייגן שטיקל פעלד אָרום דער כאַטקע און געצויגן פרנסה פון אַרבעטן אויף דער באַן ווי אַ מאַשיניסט. זיין גאַנץ לעבן איז ער געווען אומפאַרטייאיש. נאָכן קיראָוו־מאָרד, בעת עס האָבן זיך אָנגעהויבן די גרויסע אָרעסטן, איז ער אויך אַרײַנגעפאַלן. אויף די אויספאָרשונגען האָט ער זיך נישט איינגעבראַכן, פאַרקערט, געשיגן, געליאָרעמט: היתכן? וואָס האָט מען צו אים? ער לעבט אַן ערלעך שטיל לעבן, באַשיידן, קיינער האָט נישט צו אים, איז אומפאַרטייאיש, דערפילט זיין פליכט ווי עס באַדאַרף צו זיין. עס קאָנען וועגן דעם עדות זאָגן די מענטשן פון דער באַן־דירעקציע.

נאָר צו זיינע רייד האָט מען זיך נישט צוגעהערט. מען האָט אים געפרעגט צי ער האָט אָנטייל גענומען אין דער רעוואָלוציע פון יאָר 1905. זיין תשובה איז געווען אַ פאָזיטיווע. האָט מען אים געפרעגט הלמאי ער האָט נישט אָנטייל גענומען אין דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע פון יאָר 1917, איז ער געווען קעגן איר?

מיט כלערליי שבועות און חרמות האָט ער דערוויזן, אַז ער איז אין זיין גאַנץ לעבן נישט געווען קיין קאָנטרערעוואָלוציאָנער, אַז אין יאָר 1905 איז ער געווען אַ בחור נאָך, האָט ער זיך אַליין געשטעלט צום קאַמף. שפעטער אָבער האָט ער חתונה געהאַט, איז אַוועק ווויינען אין אַ ווייטן העק, און ווען ס׳איז אויסגעבראָכן די רעוואָלוציע איז זי אַהין נישט דערגאַנגען. געלעבט האָט ער זיך רויק, נישט געמישט זיך אין פאָליטיק, און ווי נאָר אַ ברעקל פרייַע צייט, האָט ער זיך פאַרנומען מיט דעם פּיצל ווירטשאַפט און אָפּגעגעבן זיך דער פאַמיליע.

אָבער די נ.ק.וו.ד. האָט פון גאָרנישט געוואָלט וויסן. שוואַרצע טעג זענען דעמאָלט אַראָפּ אויף רוסלאַנד. לעבן און נישט לעבן איז געלעגן אויפן וואָגשאָל. די פראָקוראַטאָרן האָבן זיין פאַרטיידיקונג נישט אָנגענומען און מ׳האָט אים צוגעפסקנט צען יאָר. צען יאָר פאַר־שיקונג. פרוי און קינדער זענען געבליבן אינדערהיים. וועט ווייס וואָס זיי מאַכן, ווי אַזוי זיי לעבן, בפרט אין מלחמה צייט? קאָן זיין אַז זיי זענען אויפן פראָנט, אפשר לעבן זיי נאָך און אפשר נישט, וועט ווייס? וועט ווייס?

ער האָט אָפּגעזיפצט און אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ צום שאָך־צו.

דער פאַרטנער זיינער צום שאָך־שפּיל, אַ לענינגראַדער רוס, האָט אויך געהאָט וואָס צו דערציילן: מען האָט אים באַשולדיקט אין טראָצ־קיזם. ער האָט געלייקנט שטיין־און־ביין, געזאָגט אַז אַלע באַשולדי־קונגען קעגן אים זענען אויסגעטראַכט, פשוט פאַלשע.

פאַר די חוצפהדיקע רייד האָט מען אים אַרויפגעלייגט אויף אַ טיש, צעשפרייט אים די פיס און די הענט, געבונדן אים און געשלאָגן. ווען ער האָט אונטער די קלעפ געחלשט, האָט מען געגאָסן אויף אים וואַסער, געמינטערט און ווייטער געשלאָגן. שפעטער האָט מען אים אַרייַנגעזעצט אין קאַרצער, געהאַלטן אויף ברויט מיט וואַסער, נאָר ער האָט נישט נאָכגעגעבן און נישט צוזאַמענגעבראָכן זיך.

דער ענטפער אויף דעם איז געווען — צען יאָר. אַ געשאַנק אַזאַ. צען יאָר פאַרשיקונג אין דער פאָליאַר־סטרעפע, צווישן קאָלטע אייזבערג...

בעת מיין ערשטן שפּאַציר אין לאַגער, האָב איך אָנגעטראָפן און באַקאַנט זיך מיט אַ דייטשן קאָמוניסט, פּריער אַ טעטיקער אין קאָמינטערן. מ׳האָט אים אין איינער אַ נאַכט אַרויסגענומען פון בעט און גלייך אים פאַרשיקט אַהער, אַזוי אַז עד היום ווייסט ער נישט וואָס זיין חטא איז געווען. דאָ איז ער שווער קראַנק געוואָרן, ליידט איצט פון רעוומאַטיזם אין די גלידער. וואָס אָן אמת באַקומט ער אָפט צו עטלעכע טאַבלעטן אַספּירין, אָבער זיי העלפן אים ווייניק. איז ער מיד, צעבראָכן, פאַרצווייפלט און זעט בכלל נישט קיין שום אויסזיכטן זיך צו ראַטעווען.

נאָך עטלעכע טעג אָפּזיין אין לאַגער בין איך אַוועק אין דער אַמבולאַטאָריע און זיך געמאָלדן ווי אַ קוואַליפּיצירטער „לעקפּאָם״ (פעלדשער).

דער דאָקטער האָט מיך גוט אויפגענומען, געבעטן אַז כ׳זאָל מיטאַרבעטן אין די אויפנאַם־שעהן און בכלל זיך אַריבערטראָגן אַהער.

כ׳האָב געזומען מיין רוקזאַק פון ביידל, געזעגנט זיך מיט אַלע באַקאַנטע און אַריבער ווינען אין דער אַמבולאַטאָריע.

אין רוקזאַק האָב איך געהאַט אַ גוטן קאָפּ און מיין פרויס קליידער, וועלכע איך האָב געשלעפּט מיט זיך דעם גאַנצן וואַנדער־וועג זינט מ׳האָט אונדז פאַנאַנדערגעשיידט, בשעת זי אַליין איז געבליבן מיט מיינס אַ ביסל וועש און אַן אָנצוג, ווי צום אָנדענק...

צומאָרגנס נאָך די אויפנאַם־שעהן בין איך אַוועק צו מיינע באַקאַנטע פון טשערניכאָוער תפיסה, געזוימט זיך אַביסל און ווען כ׳בין צוריקגעקומען האָב איך שוין מיין רוקזאַק נישט געטראָפן. אַ גניבהשע האַנט האָט מיין ביסל פאַרמעגן ביי מיר אַוועקגערויבט. סיי דער פרויס זאָכן — כאָטש איך האָב זיי נישט באַנוצט — און סיי דער קאָפּ, זענען מיר זייער אַ שאָד געווען. איך בין גלייך אַוועקגעלאָפן מעלדן דער לאַגער־וואַך וועגן דער גניבה, און צו מיין באַדויערן, גאָרנישט אויפגעטאָן.

שפּעטער אַריין האָב איך שוין פּאַרשטאַנען פּאַרוואָס עס פּועלט נישט קיין אינטערוועניג ביי דער לאַגער־וואַך, פּאַרוואָס זי באַמיט זיך נישט צו העלפן דעם באַוואוסטן. די סיבה איז אַ פּשוטע: די וואַך־סאָלדאַטן אַליין זענען שטילע שותפים צו די גניבות.

צוליב די אָפּטע רויבערייען אין לאַגער, האָבן מענטשן אָנגעהויבן פּאַרקויפן זייערע זאַכן און פּאַרן געלט אייגנעהאנדלט עסנווארג. קויפערס און פּאַרקויפערס האָבן נישט געפּעלט און דער מסחר אין לאַגער האָט געבליט ווי קיינמאָל נישט.

אין אַמבולאַטאָריע האָט צוזאַמען מיט מיר געאַרבעט אַ מעדיקער פון טיפליס. ער האָט דורכאויס געוואָלט אָפּקויפן ביי מיר מיין מאַנטל, וועלכער האָט ביי אים שטאַרק נושא־חן געווען. ער האָט מיר פּאַרגלייגט איך זאָל נעמען ביי אים זיין מאַנטל, שוין אַ היפש אָפּגעטראָגענעם, און ער וועט מיר צוצאָלן געלט און אַ צוגאָב פון ווורשט. איך האָב צום גלייכן נישט מסכים געווען. מיין מאַנטל איז מיר אַ שאָד געווען, איז מיר טייער געווען, האָט געהערט צום יענעם עבר וועלכער האָט אַזוי פיל דערמאָנט. אָבער דער טיפליסער מעדיק האָט מיר געגעבן צו פּאַרשטיין, געטענהט צו מיר: „ביזט נאָך אַ גרינער. סיי ווי וועט מען דיר דעם מאַנטל אַראָפּציען. מיט כוח וועט מען אים ביי דיר אָפּנעמען, דעמאָלט וועסטו ביי גאָרנישט בלייבן. מיין מאַנטל אָבער, וועט קיינער ביי דיר נישט נעמען און וועסט נאָך האָבן אי געלט אי ווורשט".

זיינע רייד האָבן מיך נישט איבערצייגט. איך האָב נישט קיין חשק געהאַט אַראָפּצונעמען פון זיך דעם מלבוש, כאָטש דער מעדיק האָט מיט די בליקן זיינע אים מיר נישט פּאַרגינען און מיט אומגעדולד געווארט אַז כ'זאָל ענדלעך אָננעמען זיין פּראָפּאָזיציע.

עס זענען אַדורך טעג און מיר האָבן אויפגעהערט צו רעדן וועגן מאַנטל.

אין איינעם אַ טאָג האָבן מיר זיך אַוועקגעלאָזן אויף אַ שפּאַציר. דער טיפליסער מעדיק האָט מיר דערציילט ווי אַזוי ער איז אַהער אַריינגעפאַלן.

אין סטודענטן־קלוב אין טיפליס זענען אין שפּיל־זאָל פּאַראַן

קליינע, נידעריקע טישעלעך. צווישן זיי זענען אויסגעשטעלט פאַר־שידענע פיגורן פון באַלשעוויסטישע גדולים.

ער איז געזעסן ביי אַ טישל און געשפּילט שאַך, געווען פאַרטיפּט אין אַ פּאַרטיע. ער איז אַ פּאַרברענטער שפּילער און אין מיטן אַ פּאַר־טיע עקזיסטירט פאַר אים גאָרנישט. אין אַ געוויסן מאָמענט האָט ער זיך פאַרגעסן, אַראָפּגענומען ס׳היטל פון קאָפּ און צו זיין ביטער מזל עס אַרויפּגעלייגט אויף לענינס סטאַטוע־קאָפּ. נו, האָט מען אים געמשפּט, באַשולדיקט אים אין קאָנטרעוואָלוציע וואָס איז בולט געקומען צום אויסדרוק — לויט די באַשולדיקונגס־אַקטן — אין זיין ביטול־באַציונג צום פירער און פאָטער פון דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע — וולאַדימיר אילּיטש לענין.

און עס האָט גאָרנישט געהאָלפן. קיין שום התנצלות איז נישט אָנגענומען געוואָרן. מיט אַלע מיטלען האָט ער באַוויזן און געוואָלט איבערצייגן, אַז ער איז גאָרנישט אויסן געווען, אַז זייענדיק אַזוי פאַר־טון אין דער פּאַרטיע האָט ער די וועלט נישט געזען פאַר די אויגן א.אז.וו. די באַשולדיקער האָבן אָבער אַנדערש פאַרשטאַנען און אים צוגעפּסקנט פינף יאָר פאַרשיקונג.

זיין „פּעקל״ און די „פּעקלעך״ פון אַנדערע פאַרשיקטע, האָבן אויף מיר געווירקט פאַטאַל, האָבן מיך אויפּגעטרייסלט ביזן יסוד. מיט מיין פּשוטן שכל האָב איך פּאַר קיין פאַל נישט געקאָנט באַגרייפן פאַרוואָס מען טראַכט־אויס פאַר אייגענע בירגער, פאַר מענטשן בכלל, אַזעלכע גיהנום־ליידן און וויסטע פאַרשיקונגען.

מען האָט געהאַלטן אין איין ברענגען טראַנספּאָרט נאָך טראַנס־פּאָרט, און מיין פּחד איז געווען מען זאָל מיך נישט אַמאָל אַוועק־טראַנספּאָרטירן אין אַ קוילן־שאַכט, ווו כ׳וואָלט באַצייטנס זיך גע־דאַרפט געזעגענען מיטן לעבן.

מיט א בארזשע
אויף דער פעטשאָרע

אין איינעם אַ טאָג האָט מען מיך צוגעטיילט צו אַ טראַנספאָרט אויף אַ בארזשע.

וויפל עס האָט זיך נאָר געלאָזן האָט מען זי אויסגעפילט מיט פריטשעס, און דאָס — גאָר אונטן, ווי אין וואַסער־קעלערן.

דאָרט איז געווען דער מקום פאָר די שקלאַפן. אויבן, אויפן דעק האָבן זיך געפונען די וואַך־זעלנער, די לאַגער־באדינונג, די קוך, אַ דאָקטער און איך — זיין געהילף.

אַ קליינער דאַמפער האָט געשלעפט די בארזשע, און זי איז צוליב דעם געשוומען געלאַסן אויפן וואַסער. פון אייז־ים זענען מיר אַראָפ־געפאָרן אונטן, אין דער פעטשאָרע. דער טייך האָט זיך געצויגן ברייט און טיף. פאַרשידענע פיש זענען אַרומגעשוומען, אַזעלכע סאָרטן וואָס מיר האָבן אין לעבן נאָך נישט געזען, צווישן זיי — לאַקסן וואָס מיר האָבן אַמאָל, אין נאָרמאַלע צייטן געגעסן געהויכערטע.

די וואַך־זעלנער, געווינטע צו די נסיעות, האָבן אויסגענוצט די געלעגנהייט וואָס אונדזער בארזשע האָט זיך געשלעפט ווי אַ טשערע־פאַכע און געכאַפט כל המינים פיש.

מיר זענען אָנגעקומען צו אַ געוויס אָרט און די בארזשע האָט זיך אָפגעשטעלט. דער קאָמענדאַנט איז אַראָפ מיט עטלעכע זעלנער, האָט זיך געזוימט אַביסל צייט און שפּעטער זענען זיי אַלע צוריקגעקומען באַלאַדנט מיט קאָנסערוון־פושקעס. ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזן

זענען זיי אַראָפּ אין אַ נאָענטער קאָנסערוון־פאַבריק פון קוראָפּאַטוועס אוו פון דאָרט מיטגענומען פאַר זיך צידה לדרך.

שלעפּן מיר זיך ווידער אויפן ברייטן טייך. עס באַגלייטן אונדז טשאטעס ווילדע קאַטשקעס, געגנדז און אַנדערע מינים געפליגל, נאָר אַממיינסטנס קוראָפּאַטוועס. וועלכע האָבן, אגב, אויסגעזען אַנדערש פון די אין אונדזערע מקומות, קלענער אין וווקס אוו אינגאַנצן באַדעקט מיט ווייסע פעדערן.

איינמאָל זענען צו אונדז צוגעשוווומען שיפלעך מיט אָרטיקע פויערים. זיי האָבן געריעדט דין אוו קוויטשענדיק אוו פאָרגעלייגט אַ טויש־האַנדל. דער עיקר האָבן זיי פאַרלאַנגט סוכאַרעס אוו געגעבן האָבן זיי פאַר דעם מילך.

האָבנדיק אַ סך סוכאַרעס, האָב איך זיי גערן געטוישט אויף מילך וואָס איך האָב אַריינגעזויפט אין זיך פאַר טעג פאָרגאַנגענע אוו טעג קומענדיקע, וועלכע האָבן נישט אויסגעזען צו זיין אַזוי רייך אין דעם געטראַנק.

די מענטשן אונטערן דעק האָבן נישט געהאַט מיט וואָס צו אָטעמען. דאָס גאַנצע ביסל לופט איז אַריין דורך די טרעפ, ביים אייגאַנג. ערשט נאָך אַן אינטערוועניע פון דער סאָניטאַרער אָפּטיילונג, ד.ה. פון דאָקטער אוו פון מיר, האָט מען דערלויבט צו עפענען צוויי פענצטער אוו ס׳איז אַביסל לופטיקער געווארן.

נאָך עטלעכע טעג האָט אויף דער באַרושע אָנגעהויבן בושעווען אַ דעזינטעריע. זי איז געשטיגן פון טאָג צו טאָג ביז עס האָבן אונדז אויסגעפעלט מעדיקאַמענטן. מיר זענען געווען שטאַרק פאַרצווייפלט. מענטשן זענען געלעגן אָפּגעשוואַכט, אָן כוחות. דער דאָקטער אוו איך זענען אַרומגעגאַנגען אַרום די קראַנקע, אָבער אונדזערע מיטלען זענען געווען אַרעמע, ממש נישטיקע. עס איז אַ רחמנות געווען צו קוקן אויף די ליידנדיקע מענטשן אוו ס׳איז נישט געווען צו וועמען צו רעדן, צו וועמען זיך צו וועגדן נאָך הילף.

פונדעסטוועגן האָט דאָס ביסל קאַלי־היפּערמאַנגאַניקום וואָס איז געווען אין אונדזער באַזיץ, פאָרט עפּעס אויפגעטאָן. מיר האָבן עס געגוצט מיט גרויס צמצום אוו טיילווייז אָפּגעהאַלטן מיט דעם די דעזינטעריע.

זעענדיק ווי דער מצב זעט אויס, האָבן מיר אינטערוועניִרט ביים קאָמענדאַנט פון דער באַרזשע וועגן אַרויפלאָזן אויפן דעק גרופּעס שוואַכע מענטשן, כדי זיי זאָלן קאָנען כאַטש במשך עטלעכע שעה לייכטער אָטעמען. דער קאָמענדאַנט האָט אינאָנהויב זיך געקוועלט און לסוף נאָכגעקומען אונדזער פאַרלאַנג.

צו אונדזער גרויס באַדויערן האָט אָבער באַלד פּאַסירט אַן אומגליק און צונישט געמאַכט די דערגרייכטע פּריוויליגיעס. אין אַ געוויסן מאָמענט האָט זיך דערהערט אַן אַלאַרם־רוף. די וואַך־זעלנער האָבן אַרויסגעלאָזן אַ סאַלווע קוילן, און מיר האָבן זיך אויסגעצויגן אויף דער ערד, נישט וויסנדיק וואָס עס איז געשען. באַלד אָבער האָט מען אונדז איבערגעגעבן אַ טרויעריקע בשורה, אַז עטלעכע מענטשן זענען אַרייַנגעפאַלן אין וואַסער, אָדער האָבן זיך בכוונה אַרונטערגעלאָזן כדי צו אַנטלויפן. סיי ווי — דער קאָמענדאַנט האָט באַלד אויסגענוצט די געלעגנהייט און צוריקגעצויגן די הנחות פאַר די שוואַכע און קראַנקע. זיי האָבן מער נישט געקאָנט זען די ליכטיקע שיין, נישט געקאָנט מער אַזוי פריי אָטעמען. זיי האָבן זיך געדאַרפט שטיקן אונטן, אין דער געדיכטעניש, אין שמוץ, און נישט געקאָנט אַרויס פון דער קרענק.

עטלעכע וואָכן האָט עס אַזוי געדויערט. ביז מיר האָבן זיך אין איינעם אַ טאָג ענדלעך דערשלעפּט צום סוף פון דער פּעטשאָרע, און אָנגעקומען אויף אַן אָרט מיטן נאָמען קאזשוע. דאָרט האָט מען אונדז אויסגעלאָדנט און מיר האָבן גלייך געמאָלדן, אַז מיר האָבן עטלעכע שוועסטער־קראַנקע און אַ 15—20 לייכטע קראַנקע נאָך דורכגעמאַכטער דעזינטעריע.

איך בין זיכער געווען אַז מיר וועלן באַקומען אַ שווערן פאַרוורף פאַר דער גרויסער צאָל קראַנקע, וואָס עס קאָן אויך אויסגעטייטשט ווערן וויִ אַ לייכטזיניקע באַציונג צו די מענטשן. אָבער דער אַרטיקער דאָקטער האָט אויפגענומען אונדזער באַריכט מיט אַ שמייכל אויף די ליפּן און אונדז געדאַנקט פאַר דער הילף וואָס מיר האָבן אַרויסגעוויזן די קראַנקע און פאַר דער מינימאַלער צאָל זייערער. ווי ער האָט אונדז שפּעטער איבערגעגעבן, ברענגען די באַרזשעס מיט

זיך ביי זייער אָנקומען אַ סך מער קראַנקע ווי מיר האָבן געבראַכט און אַפילו אויך טויט־פאַלן.

דער דאָקטער און איך האָבן לייכטער אָפגעאָטעמט און זענען צופרידענע אַוועק פון געזונטהייטס־אַמט.

אַרויסגייענדיק פון דאָרט האָב איך מיר געטראַכט: צוואַנציק קראַנקע מענטשן — הייסט גאָרנישט. אַ קליינע צאָל... אַנדערע ברענגען מער קראַנקע, אַפילו טויט־פאַלן באַגלייטן די נסיעה אויף דער באַרזשע. דערביבער קומט אונדז אַ דאַנק. אַ דאַנק פאַר דעם וואָס מיר האָבן געבראַכט געזונט מענטשן. שקלאַפן צו אַרבעט.

האַ? ווי האָט געזאָגט דער פּאָליטרוק אין דער טשערניכאָווער תפיסה? — „פרייע לופט"... „יעדער ביי זיין אַרבעט"... און אפשר טאַקע?

צוויי טעג האָבן מיר געזרוט און אויפן דריטן טאָג האָט מען אונדז צעטיילט אין עטלעכע אַרבעטס־באַטאַליאָנען.

איך בין באַשטימט געוואָרן ווי דער לעקפאָם אין איינער אַ קאַלאָנע. מ'האָט מיך געפרעגט צי איך וויל אין אַ רוסישער, אָדער פּוילישער אייניהייט און איך האָב אויסגעקליבן אַ פּוילישע. איך האָב נישט געוואָלט האָבן צו טון מיט רוסישע אונטערוועלטניקעס, וועלכע האָבן אונדז באַגלייט, אַנהויבנדיק פון דער טרויעריקער רייזע אויפן ים, ביז אַרכאַנגעלסק.

דער אָרטיקער דאָקטער האָט מיר געגעבן אינסטרוקציעס ווי אַזוי זיך נוהג צו זיין מיט קראַנקע, אָנגעזאָגט אַז אין פרינציפ מעג איך באַפרייען ביז צען פראָצענט קראַנקע פון דער אַרבעט, אָבער בתנאי אַז די איבעריקע זאָלן אויספילן דעם גאַנצן אַרבעטס־פלאַן. פונדעסטוועגן האָט מיר געראָטן צו באַפרייען קראַנקע פון אַרבעט נאָר אין גאָר, גאָר נויטיקע פאַלן.

איך האָב באַקומען אַביסל מעדיקאַמענטן פאַר מיין אָפּטיילונג און זיך צוגעשטעלט צו דער פאָרמירטער פּוילישער גרופּע וואָס איז באַשטאַנען פון 300 מאַן, צווישן זיי — אַ קליינע צאָל יידן.

מיר באשאפן א לאנער

פּוסט און וויסט אַרום און אַרום. מיר גייען צופוס און ווייסן נישט ווו מיר וועלן זיך אָפּשטעלן. עטלעכע הונדערט מענטשן זענען מיר און שלעפּן קוים אונדזערע מידע גופים. די היץ איז גרויס. מען איז דורשטיק. ס׳ווילט זיך געפינען אַ קוועלעכל, אַביסל וואַסער צו באַנעצן די ליפּן — מען טאָר אָבער נישט אַרויס פון דער ריי. פּאַרן אָפּמאַר־שירן האָט מען בפירוש געמאָלדן אַז ווער עס וועט זיך לאָזן אַ קער רעכטס אָדער לינקס, וועט דערשאָסן ווערן אויפן אָרט. וואַך־זעלנער מיט הינט רינגלען אונדז אַרום, היטן אונדז שטרענג. נאָר סיי ווי האָלט קיינער נישט ביי אַנטלויפן. קיינער ווייסט נישט וווהין צו אַנטלויפן. יעדער באַגערט און קוקט אויס אַז עס זאָל זיך שוין ענדיקן דער מאַרש, אַז מ׳זאָל זיך קאָנען אַביסל אָפּרוען ,ערגעץ ווו אַוועק־לייגן די צעווייטיקטע, צעבראָכענע ביינער.

נאָר מיר גייען. די זון ווארעמט נישקשהדיק. עס טרוקענען די ליפּן, זיי ציען זיך צונויף, מען חלשט פּאָר אַ טרונק וואַסער.

נאָר אָט איז געקומען אַ באַפעל אָפּצורוען זיך. אַ קאַלוזשע וואַסער האָט זיך צעשפּיגלט אַנטקעגן דער זון, ווי עס וואָלט אַ ברונעם זיך אַנטפּלעקט על פּי נס פּאָר די מידע גייערס. מענטשן לויפן צו, ציען זיך אויס אויף דער ערד און הייבן גיריק אָן טרינקען דאָס שמוציקע וואַסער. איך בעט זיך ביי זיי צו באַהערשן זיך, נישט צו טרינקען, ווייל ערשט נאָך דעם דאָזיקן געטראַנק קאָן מען אויף אַן אמת קראַנק ווערן, אַפילו אומקומען.

קוים, קוים וואָס כ׳האָב זיי איבערצייגט און די שוואַכע מידע מענטשן זענען צוריק אַריין יעדער אין זיין ריי. קיינער האָט נישט געוואָלט אַרויפציען אויף זיך אַליין קיין קראַנקייט. לעבן האָט יעדער געוואָלט. אינעווייניק, ערגעץ טיף אין האַרצן האָט טראָץ אַלע ליידן און פיין, געטליעט אַ גלויבן, אַ האָפענונג צו דערלעבן עפעס בעסערס. האָט מען נישט געוואָלט איינשטעלן, מען האָט זיך איינגעהאַלטן, רעזיגנירט פונעם וואָסער און ווייטער געגאַנגען, געענדעט די ליפן מיט שפייעכץ און געשלעפט זיך.

אין אַ געוויסן מאָמענט איז איינער פון די מענטשן קראַנק געוואָרן און איך האָב זיך געדאַרפט מיט אים מטפל זיין. דער באַטאַליאָן איז געגאַנגען זיין וועג פאָרויס און איך מיט אַ וואַך־זעלנער זענען געבליבן הינטערשטעליק מיט דעם קראַנקן, וועלכער האָט פאַר קיין פאַל נישט געקאָנט שטעלן די פיס און גיין ווי יעדער איינער.

אינצווישן איז צוגעפאַלן די נאַכט. אַ געדיכטע פינצטערניש האָט אַלץ צוגעדעקט און אַנגעוואָרפן אַ פחד מיט איר ריזיקער לייַדיקייט. דער זעלנער האָט אונדז איבערגעלאָזן אַליין, געזאָגט אַז ער וויל אַניאָגן דעם באַטאַליאָן, געהייסן אונדז גיין אַזוי לאַנג ביז מיר וועלן זיי אַניאָגן. ער האָט אויך צוגעזאָגט, אַז שפעטער וועט ער זיך אומקערן צו אונדז.

דער קראַנקער איז געגאַנגען טריט ביי טריט, און דאָס איז אים אויך שווער אָנגעקומען. די פינצטערניש האָט אָפגעווישט אַלע תחומים, אַלע סטעזשקעס און וועגעלעך. מיר האָבן פאַרלוירן יעדער ריכטונג, בישט געוווסט ווהין זיך אַ ריר צו טון.

נישט האָבנדיק קיין אַנדערע ברירה האָבן מיר זיך אַוועקגעזעצט אויף דער ערד און באַשלאָסן צו וואַרטן ביז דער זעלנער וועט צוריקקומען.

איבער אונדז האָט געהויערט אַ שוואַרצער הימל און נאַכט האָט זיך געקנוילט צווישן אים און דער ערד. מיר זענען געזעסן אומעטיקע, געשעפטשעט שטיל צווישן זיך און די לייַדיקייט האָט אונדזער קול צעטראָגן, פאַרגרעסערט און עס צעשיט אין אַרום.

פלוצלונג האָט אַ הונט זיך דערנענטערט צו אונדז. גלייך נאָך אים איז אָנגעקומען דער זעלנער, וועלכער האָט אונדז פריער פאַר־

לאָזן און מיר זענען שוין צוגעגאַנגען צו אַ קליין וועלדל. דאָרט האָבן מיר געטראָפן אונדזער באַטאַליאָן. די מענטשן האָבן געזאַמלט צווייגן, געצונדן פייערן און זיך אויסגעלייגט אויף דער פייכטער ערד.

מידע און פאַרמאַטערטע פון לאַנגן וועג זענען מיר אַלע געלעגן צוזאַמענגעטוליעט אייניר צום צווייטן, מיט די פּנימער צום פייער.

די צווייגלעך האָבן געקנאַקט מיט אַזאַ געוואַי, געשפּריצט מיט פונקען אין דער געדיכטער פינצטערניש. מיר זענען געלעגן און געוואַרעמט זיך, דער רוב פון אונדז איז געלעגן וואַך, נישט געשלאָפן. מיר האָבן געקוקט סתם אין הימל אַריין. נישט געזוכט איצט קיין באַשייד צו אַלעם, נישט אויפגעלעבט קיין זכרונות פון פאַרגאַנגענע טעג, נאָר געקוקט דעם מאָרגן אין פּנים אַריין, געוואָלט וויסן וואָס וועט זיין מיט אונדז דאָ, אויף דעם נייעם אָרט וווּ מיר דאַרפן אָנהויבן לעבן.

נאָר דאָס וועלדל איז געווען מיט פינצטערניש אָרומגענומען. די נאַכט האָט עס פון אַלע זייטן פאַרצוימט, און דער מאָרגן האָט נאָך דערווייל פון קיין שום ווינקל צו אונדז נישט אַרויסגעשיינט...

אינדערפרי האָט דער קאָמענדאַנט געהאַלטן פאַר אונדז אַ רעדע. ער האָט דערקלערט אז דאָ, אויף דעם אָרט וועלן מיר דאַרפן לעבן. די ערד — האָט ער געזאָגט — וועט דאָ צום ערשטן מאָל באַטרעטן דורך מענטשן. נישטאָ דאָ קיין וועג און קיין שטעג, קיין ביידל נישט. אַלץ וועלן מיר דארפן אַליין שאַפן, אַליין בויען, אויפשטעלן. דאָס איז אייגנטלעך די אויפגאַבע אונדזערע און צו דעם צוועק האָט מען אונדז אַהערגעבראַכט. קיינער טאָר נישט אָפּשטיין. חוץ דעם מוזן די באַראַקן ווי אַמשנעלסטן אויפגעשטעלט ווערן, אַ נישט וועלן מיר דאַרפן שלאָפן אויף דער פייכטער ערד.

זיין רעדע האָט דער קאָמענדאַנט פאַרענדיקט מיט שטאַרקע קאָמפּלימענטן פאַר דעם ראַטנפאַרבאַנד און פאַר דעם פאָטער פון אַלע אַן אויסנאַם פעלקער — דעם חבר יאָסיף וויסאַריאָנאָוויטש סטאַלין.

איך האָב געבעטן ביים קאָמענדאַנט צו דערלויבן מיר רעדן

אַ פּאָר וועטער. ער האָט מיר געגעבן די דערלויבעניש און איך האָב בערך געזאָגט אַזוי:

„דער גורל האָט אונדז אַהער פֿאַרוואָרפן. צי מיר ווילן יאָ, צי מיר ווילן נישט, דאַרפן מיר זיך דאָ איינאָרדענען, טאָ לאָמיר קודם־כל זאָרגן פֿאַר אונדזער געזונט און גלייך אויפֿשטעלן עטלעכע באַראַקן, כדי נישט צו ליגן אויף דער פייכטער ערד. מיט געמיינזאַמע אָנשטרענגונגען, יעדער לויט זיין יכולת, לאָמיר שאַפֿן דאָס נויטיקסטע פֿאַר אונדז — אַ דאַך איבערן קאָפּ".

ווי נאָר איך האָב געענדיקט די פּאָר ווערטער זענען צו צו מיר עטלעכע יוצר־משרתים פון קאָמענדאַנט מיט אַ טענה הלמאי איך האָב נישט דערמאָנט און נישט פֿאַרענדיקט מיט אַ פּאָר לויב־ווערטער פֿאַר סטאַלינען.

איך האָב זיי געענטפֿערט: מילא, דער קאָמענדאַנט האָט עס געטאָן, איז נאָך צו פֿאַרשטיין, אָבער ווי קום איך דערצו? וואָס האָב איך נויטיק אים צו דערמאָנען? אפשר דאַנקען פֿאַר דעם וואָס מ׳האָט אונדז אַהערגעשיקט? דאַנקען פֿאַר דעם אַלעם וואָס מיר האָבן שוין דורכגעמאַכט זינט יענעם פֿאַרשאָלטענעם טאָג פון אַריבערגיין די גרענעץ?

זיי האָבן אַראָפּגעלאָזן די קעפּ, פֿאַרשטאַנען מיין פּאַרביטערטקייט און דאָך צוגעגעבן:

— יאָ, אָבער ביי אונדז פירט זיך אַזוי...

אין זעלבן טאָג נאָך האָט מען איינגעטיילט די מענטשן אין דרויזשינעס. די האָבן געזעגט ביימער, די — אַרומגעהאַקט די צווייגן, און די האָבן זיי אַרומגעטשעט. באַלד האָבן זיך אָפּגעפונען פֿאַכמענער און מ׳האָט אָנגעהויבן אויפֿשטעלן הייזלעך: פֿאַר דער מאַכט, פֿאַר אַ קוך און ווינונגס־הייזקעס פֿאַר די מענטשן.

נאָך עטלעכע טעג אינגאַנצן האָט מען שוין געקאָנט זען די קאָנטורן פון אַ נייעם ישוב אויף דער צום ערשטן מאָל דורך מענטשן באַטראַטענער ערד.

אַ נייער גיהנום־לאָגער איז צוגעקומען צו דער מאַפּע פון די אָזוי פיל דאָ פֿאַראַנענע אַרבעטס־לאָגערן מיט די פֿאַרשיקטע פון אַלע עקן פון ריזיקן רוסלאַנד.

מיר בויען א שאסיי

אַ ביז גאָר בידנער פערדל איינגעשפאַנט צו אַ וועגל האָט מיט־
געשלעפט אַהער אונדזער שפייז־זאַפאַס, וואָס האָט זיך שנעל געגומען
אויסלאָזן. נישט ווייט פון אונדזער לאַגער איז געווען די הויפט־
שפייז־באַזע, וועלכע האָט באַדינט אַ סך לאַגערן, אַבער מיר האָבן צו
איר נישט געקאָנט צוקומען. מיר זענען געווען אָפּגעריסן פון אַרום.
אָן אַ וועג און אָן אַ מעגלעכקייט צוצופירן פּראָדוקטן פאַרן לאַגער.

דער באָדן איז געווען אַ בלאָטיקער, פול מיט קאַלוזשעס און גרי־
בער. מיר האָבן דעריבער פאַרשטאַנען, אַז אויב מיר וועלן אַליין נישט
זאָרגן דערפאַר צו האָבן אַ וועג צו דער באַזע, וועלן מיר גאָנץ לייטיש
הונגערן.

מיר האָבן, דעריבער, גלייך צוזאַמענגעשטעלט אַ בריגאַדע וואָס
האָט געהאַט די אויפגאַבע צו בויען אַ שאָסיי. מ׳האָט צעזעגט אַראָפּ־
געלאָזענע ביימער, אַרומגעטעשעט זיי פון די צווייגן און זיי געלייגט
אין דער בריי, איינעם לעבן צווייטן.

מיט שווייס און מי פון די מענטשן האָט זיך די אַרבעט געוואקסן
פאָרויס, ביז מ׳האָט זי פאַרענדיקט.

נאָך אַ קורצער צייט האָבן אָנגעהויבן קומען אין לאַגער אַריין
וועגענער מיט שפייז.

אין יענע ערשטע טעג האָבן מענטשן זיך נאָך געגעבן אַן עצה.
דער לאַגער איז נאָך נישט געווען אַרומגעצוימט, מ׳האָט זיך געפילט
פרייער, און ווי נישט איז זיך אַרויסגעהאָלפן. מען איז אַרויס אין דער
נאָענט, מ׳האָט אויפגעקליבן שוואָמען, אַזעלכע גרויסע שוואָמען וואָס

מיר האָבן קיינמאָל פריער נישט געזען. אויך ביי דער אַרבעט פלעגט מען זיי אָנקלויבן, אָפקאָכן זיי אין בלעכענע פושקעס און אונטערלענען זיך מיט דעם דאָס האָרץ. וואָס אַן אמת האָט געפעלט צו דעם אָביסל זאַלץ וואָס איז נישט געווען בנמצא, נאָר אַזוי ווי עס האָבן אַ סך זאַכן געפעלט, און מיר האָבן זיך צוגעווויגט צו זייער פעלן, האָבן מיר צום עסן אָן זאַלץ אויך געמוזט זיך צוגעווויגען.

אין די וועלדער ווו מיר האָבן געאַרבעט האָבן מיר אויך געהאַט מאַלינעס און יאָגדעס. די לעצטע זענען געווען אַנדערע ווי אין פוילן: מיט אַ קליין קערעלע אינעווייניק, און זייער טעם — זיס־זויערלעך. עס האָט אָפט גערעגנט. דאָס וועטער איז על־פי־רוב געווען טריב. דער הימל — גרוי, פאַרוואָלקנט, ווי שטענדיק אין כעס. אויף דער ערד האָבן מיר געטאָפטשעט אין בלאָטע, אין נאַסקייט אַז ס׳האָט אַזש דורכגענומען די ביינער.

אין איינעם פון אָזעלכע טריבע טעג איז אויסגעפאַלן ראש השנה און ס׳איז אַראָפגעפאַלן דער ערשטער שניי. מיט דעם האָט זיך אָנגעהויבן דערווינטער. די טעג זענען געווארן קירצער. די נעכט לאַנגע, און עס האָבן זיך גלייך געשטעלט פרעסט בייסיקע, שניידיקע.

די אַרבעט אין לאַגער איז אַבער צוליב דעם נישט געווארן אָפגעשטעלט. מען האָט אָפגעריניקט דעם שניי און געאַרבעט אויף דער גאַנצער פאַרע.

מען באזייטיקט מיך פון דער ארבעט

אין די ערשטע טעג זענען נישט געווען קיין קראַנקע. מ׳האָט געלעבט אין שוועריע באַדינגונגען — אין אומריינקייט, געווען פּאַר־לייזיקייט, געטאָן עבודת־פּרך און איבערגעהאַלטן. שפּעטער אַריין האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן עטלעכע דערקילונגען, עס האָבן זיך געיאַוועט אַ רעוומאַטיקער און אַ האַרץ־קראַנקער. איך האָב זיי אַלע־מען באַפרייט פון דער אַרבעט. דעם האַרץ־ליידנדיקן האָב איך פּאַר־אַרדנט צו לייכטער אַרבעט אין באַראַק.

אין איינעם אַ טאָג האָט זיך אין דער אַמבולאַטאָריע באַווייזן דער נאַטשאַלניק און מיך אויסגעפרעגט וועגן די קראַנקע. מיר זענען אַריין אין באַראַק און איך האָב אים פּאָרגעשטעלט יעדן פּאַל באַזונדער. אויף דעם האַרץ־לײדנדיקן האָט ער מיך געפרעגט אויב ער האָט היץ.

„אין אַזעלכע פּאַלן האָט מען נישט קיין היץ, ס׳האַרץ איז ביי אים אָפּגעשוואַכט״ — קלער איך אויף דעם נאַטשאַלניק.

„אָן פּיבער האָסטו נישט געהאַט קיין רעכט אים צו באַפרייען״ — האָט דער נאַטשאַלניק מיט רוגזה זיך געוואָנדן צו מיר.

„פּאַר דעם בין איך פּאַראַנטוואָרטלעך״ — האָב איך אויפן אָרט רעאַגירט.

„וועט מען זען, מען וועט זען ווער ס׳איז פּאַראַנטוואָרטלעך״.

און ער איז אַרויס פון צימער מלא כעס.

צוויי טעג שפּעטער איז געקומען אין דער אַמבולאַטאָריע אַ דאָק־טאָרשע. איך האָב איר געוויזן די קראַנקע, און ספּעציעל דעם האַרץ־

לייִדנדיקן. אין געשפּרעך מיט מיר האָט זי מסכים געווען צו מיין אַנדלונג, געזאָגט אַז איך בין פולשטענדיק גערעכט.

אָבער ווייזט אויס, אַז נישט מער ווי אין געשפּרעך מיט מיר איז יי געווען אויף מיין זייט. וואַרעם נאָך עטלעכע טעג האָט זיך באַוויזן א רוסישער לעקפאָם און איך בין באַפרייט געוואָרן פון „פאָסטן", בין צוגעטיילט געוואָרן צו אַן אַרבעטס־בריגאדע. איך האָב פאַרקאַטשעט די אַרבל און געזומען זיך צו דער עבודה. דער כוח פון נאַטשאַלניק האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר פיל שטאַרקער ווי מיינער...

אויך דער האַרץ־לייִדיקער איז צוגעטיילט געוואָרן צו אַן אַרבעטס־בריגאדע. נאָך עטלעכע טעג האָט ער ביי דער אַרבעט באַקומען אַ האַרץ־אַטאַק און איז געשטאַרבן אויפן אָרט.

ווייס איך נישט ווי לאַנג ער וואָלט אויסגעהאַלטן מיטן האַרץ־פעלער, אָבער אַז די שווערע אַרבעט צו וועלכער ער איז צוגעטיילט געוואָרן האָט שנעל אַן עק געמאַכט צו זיין לעבן — איז גאָר קיין ספק נישט.

דער לאַגער־נאַטשאַלניק וועלכער איז געווען דער מלך איבער אונדז, האָט גאָרנישט געוואָלט וויסן. דער קראַנקער האָט נישט געהאַט קיין היץ, האָט ער אים צוגענומען די באַפרייונג וואָס איך האָב אים געהאַט געגעבן און בידים גורם געווען זיין טויט.

דער פרישער לעקפאָם האָט „געווּוסט" ווי צו אַרבעטן. די ערשטע זאַך וואָס ער האָט געטאָן איז געווען — נעמען כאַבאַר. ער האָט געגעבן באַפרייונגען פאַר שיך, פאַר הויזן, פאַר יעדער זאַך וואָס מ׳האָט אים געגעבן.

די אמתע קראַנקע האָבן דערפון געליטן. זיי האָט דער לעקפאָם נישט געקאָנט באַפרייען. ער האָט געמוזט האָבן פלאַץ פאַר די וואָס האָבן באַצאָלט מיט מתנות.

איינמאָל איז אַפילו דערגאַנגען צו אַ סקאַנדאַל. מ׳האָט צוגע־טראָגן צו דער מאַכט, אַז דער לעקפאָם נעמט כאַבאַר פאַר באַפרייען פון אַרבעט. מ׳איז אַראָפגעקומען מאַכן ביי אים אַ רעוויזיע און מ׳האָט געפונען ביי אים אַ גאַנצן מאַגאַזין מיט שיך, וועש, און אַנדערע זאַכן.

אָבער ווי דער שטייגער איז אין רוסלאַנד האָט מען דעם גאַנצן „עסק" פאַרריבן, ווי אין וואַסער אַרייַנגעוואָרפן. דער לעקפאָם איז

געבליבן ביי זיין אַרבעט (מיט די זאַכן האָט ער זיך שוין, נעבעך, געמוזט אַוודאי טיילן.) און געטאָן וואָס ער האָט געוואָלט: געטיילט זיך מיטן נאַטשאַלניק און זיינע געהילפן מיט די וויטאַמין צ׳ טאַבלעטן וואָס זענען אַנגעקומען, געגומען וווייטער כאַאַר, געקיניגט ביד חזקה, און מענטשן וועלכע האָבן נישט געהאַט צו געבן אין דער האַנט־אַריין זענען קראַנקערהייט געווען געצוווּנגען צו גיין צו דער אַרבעט.

דער לאגער

ימען פון טרערן האָט די ערד דאָ איינגעזאָפּט אין זיך. קרעכץ און וויי האָט אָן אויפהער געעכאָט אין חלל. נישט געווען ווער עס זאָל זיי דערהערן, ווער עס זאָל זיי אויפנעמען, ווער עס זאָל זיך איבער אונדז, די מענטשן־שקלאַפן, דערבאַרעמען.

מיר האָבן געבויט אַ באַן־ליניע. דער שטח אין דער טונדרע איז נישט געווען קיין גלייכער און מיר האָבן געדאַרפט טיילמאָל אויס־קאַרטשעווען שטיקער וואַלד, טיילמאָל באַזייטיקן בערגלעך און טייל־מאָל פאַרשיטן גריבער.

די ערד איז דאָ אַפילו זומער ווייכלעך נאָר ביז 20—30 סענטי־מעטער. ווייטער איז זי שטיין־האַרט, פאַרפרוירן און מ׳האָט געמוזט שווער אַרבעטן, טיילמאָל אפילו אונטערלייגן דינאַמיט כדי זי צו צעטרייבערן.

און געיאָגט האָט מען אונדז ווי מיר וואָלטן שולדיק געווען זייער אַ סך; געטריבן ווי מ׳וואָלט נישט אַזוי געמיינט די אַרבעט גופא, ווי נאָר אַוועקצונעמען ביי אונדז די כוחות.

אַלץ האָט זיך געווואָנדן אין דער אויסגעאַרבעטער נאָרמע. דער שליסל צום לעבן איז געווען די נאָרמע. דער מענטש ווי אַזעלכער איז פאַרלוירן געגאַנגען, האָט אויפגעהערט צו עקזיסטירן. די נאָרמע איז געווען זיין לעבנס־שיין.

האָט ווער אויסגעאַרבעט די גאַנצע נאָרמע האָט ער באַקומען טעגלעך 900 גראַם ברויט, אַ פליישיקע זופ צו מיטאָג און ברויט אין אָוונט.

די וועלכע האָבן נאָר אָנגעצויגן 75 פּראָצענט פון דער נאָרמע, האָבן באַקומען 600 גראַם ברויט, און די וועלכע האָבן אויסגעאַרבעט נישט מער ווי 50 פּראָצענט פון דער נאָרמע — 400 גראַם ברויט אָן אַ זופּ צו מיטאָג.

סטאַכאַנאָוצעס האָבן באַקומען 1,200 גראַם ברויט אַ טאָג, געדיכטע זופּן מיט צולאָגע. זיי האָבן אויך באַקומען צוגעטיילט אַ בעסערן, וואַרעמערן באַראַק און בעסערע הלבשה. אַזאַ איינעם האָט מען אין לאַגער גלייך דערקענט.

אין אונדזער לאַגער איז געווען בלויז איין בריגאַדע סטאַכאַנאָווצעס. זי איז געווען באַשעפטיקט ביים אַראָפלאָזן ביימער. ביי די איבעריקע אַרבעטן האָט בלויז אַ קליינער צאָל געקאָנט אַרויסברענגען די פּולע נאָרמע. אויך די צאָל מענטשן וועלכע האָבן דערגרייכט די 75 פּראָצענט פון דער נאָרמע איז נישט געווען גרויס. כמעט אַ העלפט פון די מענטשן האָט קוים דערגרייכט 50 פּראָצענט פון דער נאָרמע.

האָט טאָקע געהערשט אַ גרויסער הונגער אין לאַגער און מענטשן זענען פון טאָג צו טאָג שוואַכער געוואָרן, די כוחות זענען אַוועקגעקומען.

אויפגעשטאַנען איז מען פינף פאַרטאָג. אָפּגעפאַרטיקט זיך שנעל מיטן פרישטיק האָט מען זיך גלייך געדאַרפט שטעלן אין די רייען. עטלעכע וואָך־זעלנער פלעגן אונדז אַרומרינגלען און טאָג ביי טאָג איבערחזרן דעם פּזמון, וועלכן מיר האָבן שוין געקענט פון אויסנוויניק — „ווער עס וועט אַרויס פון דער ריי, רעכטס אָדער לינקס, וועט אָן וואָרענונג ווערן דערשאָסן".

אַזוי ווי דאָס ביסל חיות וואָס יעדער איינער פון אונדז האָט נאָך אויפגעהאַלטן, איז נאָך אַלעמען אַ שאָד געווען, האָבן מיר זיך געהיט נישט אַרויס רעכטס און נישט לינקס כדי נישט דערשאָסן צו ווערן.

בדרך־כלל האָט דער אַרבעטס־טאָג באַדאַרפט באַשטיין פון אַכט שעה. אָבער דער כלל איז קיינמאָל נישט אָפּגעהיט געווארן. בפרט די וועלכע האָבן נאָר דערגרייכט די 50 פּראָצענט פון דער נאָרמע האָבן געמוזט האָרעווען געצוווונגענערהייט אַפילו צוועלף און אויך פערצן שעה אין מעת־לעת.

חוץ דער אויסערלעכער אַרבעט איז מען נאָך מחויב געווען אויס־צופירן אין באַראַק קאָלעקטיוועס אַרבעטן, אויפן חשבון פון אונדזער פרייער צייט האָבן מיר אַליין אויפגעשטעלט אַ צוים אַרום דעם לאַגער און אַ באַראַק צום וואַשן זיך. די מענטשן זענען אָבער געווען אַזוי פאַרליזיקט און אומריין, אַז דאָס וואַשן זיך האָט נישט קיין סך גע־האָלפן בפרט אַז מיר האָבן נישט געהאַט מיט וואָס דורכצופירן אַ דעזינפעקציע אויף די מלבושים.

איך האָב צוליב דעם פאַרגעשלאָגן צו גראָבן אַ גרוב, דורכלאָזן אַ רער, וואָס וועט וואַרעמען און שאַפן אַ הייסע טעמפּעראַטור.

מיר האָבן טאַקע אַזוי געטאָן, טיילווייז געלייזט דאָס פראָבלעם פון דורכרייניקן זיך, אָבער אינגאַנצן געהאָלפן געוואָרן פון דעם זענען מיר נישט.

פאַרלייזיקטע, אָפּגעשוואַכטע און פאַרמאַטערטע, איז גאָרנישט קיין וווּנדער וואָס די צאָל קראַנקע איז כסדר געשטיגן. אַפילו אין דער סטאַכאַנאָוסקער גרופּע האָט מען אָנגעהויבן קרענקען. די הויכע אַרבעטס־נאָרמעס וואָס זיי האָבן געמאַכט האָט אָפּגעשוואַכט זייערע אָרגאַניזמען, אויך דאָס גוטע עסן האָט נישט געקאָנט מער העלפן און נאָך אַ קורצער צייט איז די דרוזשינע זיך אינגאַנצן צעפאַלן.

אין די ערשטע טעג נאָך מיין פאַרלאָזן די אַמבולאַטאָריע, האָב איך געמיינט אַז אויסאַרבעטן 75 פּראָצענט איז באמת אַ לייכטע זאַך, און איך האָב טאַקע אין אָנהויב אַרויסגעגעבן אַזאַ נאָרמע. איינמאָל האָב איך זיך אָפּילו אָנגעשטרענגט און אַרויסגעגעבן גאָנצע 100 פּראָ־צענט, אָבער באַלד האָב איך אָנגעהויבן אָראָפּפאַלן ביז 60—50 פּראָ־צענט. די פאַלגן דערפון: פאַרקירצטע שפּייז־קאַרטע, ווויניקער ברויט, מיטאָג אָן זופּ, אַזוי אַז איך האָב אָנגעהויבן שוואַכער ווערן, בין אָפּגעקומען פון די כוחות און כ׳וואָלט אוודאי אַזוי אינגאַנצן צוזאַ־מענגעפאַלן ווען נישט אַ קוכער, וועלכער האָט אויף מיר רחמנות באַקומען און מיר כסדר אונטערגעגרוקט אַ צוגאָב שיסעלע זופּ.

נאָר דאָס האָט וויניק געהאָלפן. כ׳בין געוואָרן וואָס אַמאָל מער שוואַכער און יעדע מינדסטע אָנשטרענגונג האָט מיך מיד און מאָט געמאַכט.

זעענדיק ווי איך האָלט מיטן געזונט־מצב, האָבן די היטערס ביי

דער אַרבעט געלאָזן מיך אָפטער וואַרעמען ביים פייער, צוזעצן זיך אויף דער ערד און רוען.

אין איינעם אַ טאָג איז צו אונדזער בריגאָדע צוגעטיילט געוואָרן אַ יידישער אויפזעער, אַ געוויסער ווייס פון שעדלעץ. אין יאָר 1935 האָט ער ווי אַ באַוווסטזיניקער קאָמוניסט נישט געוואָלט מער לעבן אין פאַשיסטישן פּוילן, נישט געקאָנט פאַרטראָגן דאָס לעבן דאָרט, געוואָלט זיין אַ פרייער מענטש אין דער פרייער סאָציאַליסטישער ווירקלעכקייט, און ער איז אַריבער אין „גן־עדן" — געשווארצט די גרענעץ און זיך דערשלאָגן צום אויסגעבענקטן לאַנד.

אין 1938 האָט מען אים, ווי אַ סך אַנדערע, וועלכע זענען צוליב אידעישע טעמים אַריבער נאָך רוסלאַנד, פאַרשיקט אין די אַרבעטס־לאַגערן. איצט ווען ער איז געווען מיט אונדז צוזאַמען, האָב איך אים אויפן אויער אַ פרעג געטאָן: „הא? האָט זיך געלוינט דער גאַנצער „עסק"? איז כדאי געווען?"

מיין יידישער אויפזעער האָט אַראָפגעלאָזט דעם קאָפּ. ער האָט מיר נישט געוואָלט קוקן אין די אויגן אַריין, און אויך נישט ענטפערן אויף מיין פראָגע.

אין איינעם אַ טאָג האָט מען אונדז געמאָלדן, אַז אַוונט־צו וועט אונדז באַזוכן אַן אַרטיסטן־גרופּע און וועט געבן אַ קינסטלעריש אויפטריט.

די בינע האָט מען איינגעאָרדנט אין אונדזער באַראַק, וויל ער איז געווען דער באַקוועמסטער דערצו — דער לעצגסטער אין לאַגער. איך בין אַבער געווען אַזוי מיד און דאָס געמיט מיינס אַזוי צעבראָכן, אַז די „בשורה טובה" איז מיר נישט אַנגענאַנגען און איך האָב לידער בערשט באַשלאָסן צו ליגן אויף דער פריטשע און רוען ווי הערן טעאַטער־שפּיל. איך בין נישט געווען אַן אייגאונאייניציקער. אַנדערע האָבן אויך געטאָן דאָס זעלבע ווי איך. זיי זענען געבליבן ליגן אויף זייערע געלעגערס און זיך אָפּגעזאָגט צו געניסן פון דער משטיינסגעזאָגטער „שמחה" אין לאַגער.

אין אַוונט האָט די גרופּע אַרטיסטן פריילעך געמאַכט אין באַראַק. צו אונדזערע פריטשעס זענען דערגאַנגען טענער פון געזאַנג און שפּיל, אָבער אַנשטאָט הנאה האָבן דערפון, האָט פון מיר אַרויס־

געקלאָגט מיין אינערלעכער וויי. טרערן זענען מיר גערונען פון די אויגן, גערונען איבערן פנים און אַראָפגעגליטשט זיך אויפן דיל. איך האָב זיך נישט געקאָנט באַהערשן. די נטיה פון וויינען, וואָס כ׳האָב אַגב קיינמאָל נישט געהאַט, איז אין לאַגער געוואָרן בייַ מיר אַ מין געווויינהייט. געגומען האָט עס זיך פון שוואַכקייט, אַזוי אַז וויַ נאָר עפעס אַן איבערלעבעניש האָב איך זיך גלייך פאַנאַנדער־ געווויינט.

אין אַ געוויסן טאָג בין איך געוואָרן הייזעריק. חוץ דעם האָב איך באַמערקט, אַז כ׳בין אַביסל געשוואָלן, וואַרשיינלעך פון הונגער.

דער לעקפאָם האָט מיר דערקלערט, אַז לויט די אינסטרוקציעס בין איך נאָך „נישט קראַנק" אויף אָפגעשיקט צו ווערן אין שפּיטאָל אַריין. ער האָט אָבער געטאָן מיט מיר אַ חסד און מיך איבערגעלאָזן אין לאַגער.

מיט יעדן טאָג בין איך אָבער מער געשוואָלן געוואָרן און לסוף נאָך צובאַקומען אַ דעזינטעריע מיט בלוט.

אַזוי ווי אין אַזאַ פאַל טאָר מען נישט לאָזן דעם קראַנקן אין לאַגער, האָט דער לעקפאָם נישט געהאַט קיין ברירה און געמוזט מיך אָפשיקן אין שפּיטאָל אַריין.

אין שפיטאל

אין אַנהייב האָב איך זיך נישט געקאָנט פאַנאַנדערנעמען, נישט געווּוסט צי חלום איך, צי האָב איך עפּעס נישט רעאַלע זעאונגען, אַדער ליג איך טאַקע אויף אַן אמת אין אַ בעט און רו. איך אַרבעט נישט און האָב נישט אין זינען קיין נאָרמעס.

אַלץ איז געווען ווי פאַרנעפּלט. איך האָב נישט געקאָנט זיך נאָך אָפּגעבן קיין דין־וחשבון פון דעם וואָס פּאַסירט מיט מיר. בלויז איין זאַך געווּוסט, ס׳איז מיר גוט, ס׳איז מיר לייכט, אַז איך האָב נאָך קיינמאָל אין לעבן נישט אַזוי הנאה געהאַט ווי היינט פון ליגן אין בעט, אָן זאָרג, אָן מינדסטן ווילן אויפצושטיין.

איך בין געשלאָפן גאַנצע טעג. מ׳האָט מיך קוים געקאָנט אויפוועקן צום עסן. איך האָב גערוט און די ביינער האָבן זיך אויס־געגלייכט ווי נאָך אַ לאַנגע צייט שלעפן שווערע משאות.

אַבער מיטן אָפּלויף פון טעג איז די דעזינטעריע אַוועקגעקומען. דאָס געשווילעכץ האָט אָנגעהויבן אָפּגיין, און דער אַפּעטיט איז וואָס אַמאָל גרעסער געוואָרן.

איך האָב זיך אין אַ געוויסן טאָג אָנגעטראָפן אויף אַ באַקאַנטן, וועלכער איז געווען מיין געהילף ביים אויפשטעלן דעם לאַגער. ער אַליין האָט דאָ געאַרבעט אין דער אַדמיניסטראַציע און זיך געקאָנט מיט די דאָקטוירים. איך האָב אים געבעטן צו רעדן מיט זיי וועגן אָנגאַזשירן מיך אין שפּיטאָל ביי מיין פּאַך. ער האָט עס געקאָנט געטאָן אוג דער הויפּט־דאָקטער האָט מסכים געווען דערצו.

דער דאָקטער האָט אָפּגעהאַלטן מיט מיר אַ קורצן געשפּרעך און גלייך מיך צוגעטיילט צו אַן אינערלעכער אָפּטיילונג מיט דער אויפגאַבע פּאַנאַדערצוטיילן רפואות צווישן די קראַנקע לויט די אָנווייזונגען פון באַטרעפנדיקן דאָקטער.

עס זענען אָפּגעלאָפּן טעג און איך בין געווען צופרידן פון מיין אַרבעט. איך בין נעכטער געוואָרן מיט דעם דאָקטער און ער האָט מיר דערציילט, ווי אַזוי ער איז אַהער מגולגל געוואָרן.

שולדיק אין זיין פּאַרשיקונג איז נישט קיין אַנדערער ווי דער גרויסער רוסישער שרייבער, מאַקסים גאָרקי, וועלכער האָט אין אייַנעם אַ טאָג געגומען און אַוועקגעשטאָרבן. די נ.ק.ו.ד. האָט אַרעסטירט די דאָקטוירים, וועלכע האָבן אים געהיילט. און אַזוי ווי ער איז געווען זיין אינטערניסט, האָט מען אים אַרעסטירט צוזאַמען מיט אַנדערע גאָרקיס דאָקטוירים וועמען מ'האָט פּאַרגעוואָרפן, אַז זיי האָבן אים געסמט. אַלע דאָקטוירים און ער צווישן זיי, האָבן באַקומען אורטיילן און זענען פּאַרשיקט געוואָרן צו צוואַנגס־אַרבעט אין די לאַגערן.

אָפּזייַענדיק אַ שטיקל צייט אין שפּיטאָל, איז צו מיר אייַנמאָל צוגעקומען אַן אונטערוועלטניק און געבעטןביי מיר הילף צו אַ גע־וויסער קרענק. ער האָט זיך פּאַרטרויט פּאַר מיר, אַז ער איז אימפּאָ־טענט און ער וואָלט מיר דאַנקבאַר געווען אויב כ'וואָלט אויסגע־פונען אַ רפואה, וואָס זאָל אים אומקערן די פּאָטענץ. דערביי האָט ער מיר פּאַרזיכערט, אַז אויב די רפואה וועט געבן אַ גוטן רעזול־טאַט, וועט ער וויסן ווי אַזוי מיר צו העלפן.

אין יענעם מאָמענט האָב איך זיך דערמאָנט, אַז זיצנדיק אין תפיסה האָבן מיר געפרעגט אַמאָל אַ זעלנער וועגן דעם לעבן אין לאַגער, וועגן דער אַרבעט דאָרט א.אַ.ו.ו. אויף אונזער פראָגע האָט דער זעלנער געענטפערט קלאָר און דייטלעך, אין עכט רוסיש: „ראַבאָטאַט בודיש, נאָ יעבאַט — ניע זאכאָטשש" (אַרבעטן וועס־טו, נאָר צו באַציונגען וועסטו קיין חשק נישט האָבן). דער אונטער־וועלטניק וואָס איז צו מיר צוגעקומען האָט אָבער יאָ חשק געהאַט. נאָר צו זיין גרויס באַדויערן, געווען אימפּאָטענט.

איך האָב אים געגעבן צו פאַרשטיין, אַז אַזעלכע אַרט רפואות זענען אין אַ לאַגער־שפּיטאָל בדרך־כלל נישט פאַראַן, נאָר אויב ער וועט זיך גוט דערנערן, און דער עיקר עסן פלייש, איז צו גלויבן אַז ער וועט די פּאַטענץ צוריק באַקומען.

נאָך עטלעכע טעג האָב איך וויידער אָנגעטראָפן דעם אונטער־וועלטניק און אים כמעט נישט דערקענט. ער האָט ווייניק אויס מיין עצה געגומען ערנסט און עוסק געווען ווי עס באַדאַרף צו זיין אין דער אכילה.

אַזוי האָט זיך צו מיר אויך געוואָנדן אַ קוכער, אַז כ׳זאָל אים פאַרשענערן דאָס פּנים וואָס איז פול געווען מיט לעכער. איך האָב אים געמאַכט הייסע קאָמפּרעסן אויפן פּנים, מאַסאַזשירט, געשמירט די הויט וויפל עס האָט זיך נאָר געלאָזן. צי דאָס פּנים איז שענער געוואָרן וויס איך נישט, אָבער דערפאַר האָב איך פון אים יעדן טאָג באַקומען אַ פּיין מיטאָג.

אַזוי זענען דורך טעג נאָך טעג, וואָכן נאָך וואָכן און איך בין צוריקגעקומען צו די כוחות, האָב זיך געפילט געקרעפטיקט ביז — אין אַ געוויסן טאָג איז אַראָפגעקומען אין שפּיטאָל אַריין אַ קאָמיסיע, און אַזוי ווי כ׳האָב נישט געהערט צום רעגיסטרירטן אָפּיציעלן שפּיטאָל־פּערסאָנאַל, האָט מען מיך באַזייטיקט און אָפּגעשיקט אין אַן אַרבעטס־לאַגער.

אין א נייעם לאגער

איך בין אַנגעקומען אין נייעם לאַגער אין חודש נאָוועמבער. די פרעסט האָבן דערגרייכט מער פון פערציק גראַד. נישט געקוקט דערויף האָט מען אונדז געטריבן צו דער אַרבעט. פאַקטיש האָט מען אין אַזעלכע טעג נישט געדאַרפט אַרויסגיין פון לאַגער, די אַר־בעט האָט געדאַרפט אָפגעשטעלט ווערן, אָבער די מאַכט איז לאַגער האָט עס נישט געטראַכט אפילו צו טאָן. קיין רחמנות־געפילן מצד דער נאַטאַשלסטוואָ צו אונדז איז נישט געווען, וואָרעם ווער אייי־גנטלעך זענען מיר דען געווען? שקלאַפן, קנעכט, פאַרקנעכטעטע צו די ווילדע אינסטינקטן פון נאַטשאַלניקעס, פאַרקנעכטעטע צו די, וועלכע האָבן אין נאָמען פון דער מאַכט אַרויפגעלייגט זייער האַנט אויפן גורל פון אונדזער לעבן.

דער ווינטער, די פרעסט האָבן זיך איינגעביסן אין די ביינער. מענטשן האָבן אָפגעפרוירן הענט און פיס, אויערן און אַנדערע גלי־דער. אָבער אַנשטאָט צו דערטיילן הילף פאַר די־אָ מענטשן, האָט מען גאָר קעגן זיי צונויפגעשטעלט ראַפאָרטן פאַר „סאַבאָטאַזש" מעשה סדום: מען שלעפט אַרויס צו אַרבעט ביי פערציק גראַד פראָסט און מער, אָ מענטש פרירט אָפ אבריס, ווערט ער דערפאַר באַשטראָפט... וואָרעם נישט דער פראָסט, הייסט עס, איז שולדיק נאָר די מענטשן, וועלכע האָבן נישט קיין ווּאילאַקעס און טראָגן נישט קיין הענטשקעס.

אמת טאַקע, עס זענען געווען פיל פאַלן אַז מענטשן האָבן זיך אַליין געמאַכט פאַר אינוואַלידן. זיי האָבן בכוונה זיך אָפגעהאַקט

ביי דער אַרבעט צווישן פינגער, צי מער, אַפילו אַ שטיק האַנט, אַבי אַן עק צו מאַכן צו די ליידן. אַנדערע האָבן זיך אַרײַנגעשטעקט בכוונה אַ שטיק האָלץ אין פלייש, כדי אַרויסצורופן אַן אַנטצינדונג. געווען אַזעלכע וואָס האָבן זיך דורכגעלאָזן אַ פאָדים אין פלייש אַריין כדי אַרויסצורופן אַ שווערן פלעגמאָנע און אַזוי אַרום אָפגעשיקט צו ווערן אין שפיטאָל אַריין — דער אייניציקער שאַנס פטור צו ווערן אויף אַ שטיקל צייט די שווערע אַרבעט און אַנדערע צרות.

אָבער די דאָקטוירים האָבן געהאַט אינסטרוקציעס פון דער נ.ק.וו.ד., וואָס האָט געהאַט די אויפזיכט איבער אַלע לאַגערן, און איר איז נישט געלעגן דערין אויסצוגעפינען די סיבות פון די געפרוי־רענע גלידער, זי האָט צונויפגעשטעלט ראַפּאָרטן און געווען די איניציקע שולדיקע — די קראַנק־געוואָרענע מענטשן.

מיט דער אָפּטיילונג צו וועלכער איך בין געוואָרן ציגעטיילט, האָט אָנגעפירט אַן אינזשעניר מיט וועמען איך האָב זיך גאָר שנעל באַפריינדעט. אַליין אַ פּאַרמשפּטער, ווי איך, האָב איך נישט קיין מורא געהאַט צו פרעגן ביי אים ער זאָל מיר דערקלערן, וואָס ס׳איז דער אונטערשיד צווישן דער אַמאָליקער צאַרישער קאַטאָרגע און דעם היינטיקן פאַרשיקונגס־סיסטעם פון דער באָלשעוויסטישער מאַכט?

ער האָט זיך אַרומגעקוקט מיט שרעק און לכתחילה געשוויגן. איך האָב זיך צעלאַכט און זיך אָפּגערופן: „וואָס האָט איר מורא? פאַר וועמען האָט איר מורא? איר זייט דאָך אַ פאַרמשפּטער אוז האָט שוין אייער אורטייל, נישט אַזוי״?

דער אינזשעניר האָט אָפּגעזיפצט און שטיל געענטפערט:

„דו ווייסט נאָך גאָרנישט ברודערקע ווו דו גיפינסט זיך. זאָל נאָר ווער אונטערהערן אַזאַ שמועס און צוטראָגן דאָרט, ווו מ׳באַ־דאַרף, און אַזעלכע סוואָלאָטשעס פעלן נישט דאָ, קאָן מען דיר־דערלאַנגען אַ צוגאַב־שטראָף, ווי עס דערלאַנגט אַ האָרציקער קוכער נאָך אַ שיסעלע זופ — מען שענקט דיר נאָך עטלעכע יאָר צו „פאַר־

ברענגען" אין לאַגער און פאַרשפּאַרסט שוין צו זען די גרויסע וועלט, דיין היים. פאַראַן דאָ אַזעלכע".

מיר האָבן ביידע אַראָפּגעלאָזט די קעפּ, געשוויגן אַ ווייַלע, שפּעטער האָט ער מיך אָנגעכאַפּט פאַרן אַרבל און מיך נאָכאַמאָל געוואָרנט: „געדענק, טו נישט מער אַזאַ נאַרישקייט, רעד נישט סתם מיט וועמען ס'איז, פרעג נישט קיינעם גאָרנישט. אויב דו ווילסט נאָך בלייבן לעבן."

מיר האָבן ווידער שווער אָפּגעזיפצט און זענען זיך אַוועקגעגאַנגען יעדער צו זיין אַרבעט.

אויפן וועג האָב איך אָנגעטראָפן אַ וואַך־זעלנער וועמען כ'האָב געהיילט בעת אונדזער רייזע אויף דער באַרשע. ער האָט זיך מיט מיר שטאַרק דערפרייט, זיך אויסגעפרעגט אויף מיין מצב, אַוועקגעלאָפן אויף אַ רגע און געקומען צוריק מיט אַ לאַבן ברויט. ער האָט אים מיר דערלאַנגט אין דער האַנט אַריין און איך בין צעמישט געוואָרן פון איבערראַשונג, נישט געוווסט ווי אַזוי און מיט וואָס אים אָפּדאַנקען.

אַזוי שטייענדיק, זאַלבע־צווייט, האָט זיך מיר אַרויסגעכאַפּט פון מויל אַ פראַגע: „זאָג, ברודערקע, האָב איך זיך געוואָנדן צו אים פריינטלעך, וואָס וועט זיין דער סוף אונדזערער? אָט אַזוי ווי מען מוטשעט אונדז, וועלן דאָך אַלע דאָ אומקומען?!"

מיין באַקאַנטער זעלנער האָט זיך אומגעקוקט צי קיינער הערט נישט אונטער און אַ זאָג געטאָן:

„אויב דו ווילסט וויסן, איז דאָס טאַקע דער ציל: דאָ אַרבעטן און דאָ שטאַרבן", „עס לוינט זיך נישט מער אַריינצוחקרענען".

איך בין געבליבן ווי צוגעגליווערט צום אָרט. איך האָב נישט געזען ווי דער וואַך־זעלנער איז אַוועק פון מיר. זיינע עטלעכע ווערטער האָבן געלעכערט די געהירן מיינע, מיך אינגאַנצן צעשרויפט: „דאָ אַרבעטן און דאָ שטאַרבן". הייסט עס, אַז מיר וועלן שוין קיינמאָל פון דעם פאַרשאָלטענעם אָרט נישט אַרויס, אַז דאָס שקלאַפן־לעבן וועט זיך אַזוי ציען און ציען, ביז מען וועט אַוועקפאַלן אַזוי ווי יענער האַרץ־ליידנדיקער, ביי דער אַרבעט, ביז די כוחות וועלן אויסגיין און דאָן וועט מען אויסהאַקן אַ גרוב אין דער האַרטער ערד, אין וואַלד,

צי אפילו הינטער די באַראַקן, און באַגראָבן ווערן ערגעץ־ווו נישט ווייט פון לאַגער. איז עס מעגלעך? וועט שוין טאַקע נישט זיין אַנדערש?

אין דער־אָ נאַכט און אַ סך נעכט דערנאָך בין איך שלעכט געשלאָפן. איך וואָלט באַשטימט מוותר געווען אויף דעם לאַבן־ברויט פון זעלנער, אַבי נישט צו הערן זיינע עטלעכע ווערטער וואָס האָבן אַרויסגעריסן די האָפענונג, די שטרעבונג, דעם גלויבן איז טאָג פון דערלייזונג.

אין אַ געוויסן טאָג האָט זיך אין לאַגער באַווייזן אַ גרויסע „שישקע" פון נ.ק.וו.ד. אויף אינספעקציע. איך בין צופעליק געווען אין צימער פון לעקפאָם וועז ער איז אַהין אַרייַנגעקומען. איך האָב אויסגענוצט די געלעגנהייט און אים אַ פרעג געטאָן צי ער וואָלט באַווילליקט מיך אויסצוהערן. נאָכן באַקומען פון אים די דערלויבעניש, האָב איך אים דערציילט מיין מצב און געזאָגט דערביי, אַז וועז מען וואָלט מיך געלאָזן אַרבעטן ביי מיין פאַך וויי אַ פעלדשער, וואָלט איך אַ סך מער נוצן געבראַכט. ער האָט אויפן אָרט באַווילליקט אַנטקעגנצוקומען מיין בקשה, אָנגעזאָגט דעם רוסישן לעקפאָם מיך צו באַשעפטיקן אין דער אַמבולאַטאָריע.

צומאָרגנס איז דער „גדול" פון דער נ.ק.וו.ד. אַוועקגעפאָרן און מיך האָט מען צו דער אַרבעט אין דער סאַניטאַר־אָפטיילונג נישט געפונען. איך בין געבליבן ביי מיין שווערער אַרבעט.

איינמאָל איז דער לעקפאָם קראַנק געוואָרן און מ׳האָט מיך אַוועקגענומען פון דער אַרבעט כדי אים צו פארטרעטן. אַזוי ווי צו די אויפגאַבן פון לעקפאָם האָט אויך געהערט די אויפזיכט איבער דער קוך, האָב איך זיך דעם טאָג אויך אינטערעסירט מיטן עסן. דאָס מיטאָג איז דאָסמאָל נישט געווען צו נעמען אין מויל אַריין. די זופ איז געווען געקאָכט אויף פאַרשטונקענע פיש, אַז עס האָט ממש געעקלט.

נאָך מיטאָג בין איך אַריין צום לעקפאָם און איינגעטענהט מיט אים, אַז עס וואָלט יושרדיק געווען אָנצושרייבן אַ ראַפאָרט קעגן אַזאַ שלעכט עסן. איך האָב ביי אים געפרעגט זיין מיינונג און נישט באַקומען פון אים קיין קלאָרע תשובה.

אַז כ׳בין אין אָונט נאָכאַמאָל אַריין צום קראַנקן לעקפֿאָם, איז מיר גלייך אַקעגן געקומען אַ שטים וואָס האָט זיך געטראָגן פון אַ צווייטן צימער: „וועט עס וועט וואָגן עפּעס צו זאָגן אויף מיר, וועל איך אים אויפהענגען. זאָל יענער וויסן, אַז איך בין אַ מענטש וואָס שרעקט זיך נישט פֿאַר גאָרנישט.״

איך האָב דערקענט דעם נאַטשאַלניקס שטים, כאָטש איך האָב אים אַליין נישט געזען. די רייד זענען געזאָגט געוואָרן אויף מיין אַדרעס און איך האָב פֿאַרשטאַנען, אַז דאָס האָט דער לעקפֿאָם איבערגעגעבן דעם נאַטשאַלניק דעם געשפּרעך פון נאָך מיטאָג. מיר איז געוואָרן פריקרע יעדע מינוט ביים לעקפֿאָם אין צימער און בין אַרויס. „ער וועט שוין האָבן אַן אויג אויף מיר״ — האָב איך צו מיר געזאָגט — געקומען מיך אָנשרעקן, אַז כ׳זאָל נישט וואָגן צו שרייבן אַ ראַפּאָרט קעגן שלעכטן עסן, און ער וועט עס מיר שוין וואַרשיינלעך נישט שענקען. ווי יעדער איינער נאַטשאַלניק — האָבן די מחשבות מיינע זיך אויסגעבריטערט בעתן געלאָסענעם צוריקגאַנג אין באַראַק אַריין — וויל ער וויטער מיסברויכן, וויל נישט אַז מ׳זאָל אים כאָפּן. קום איך גאָר, אַזאַ וועריל, אַזאַ נישטיקער שקלאַף און שלאָג פאָר צו שרייבן אַ ראַפּאָרט קעגן שלעכטן עסן וואָס עס הייסט אויך באַשולדיקן דעם נאַטשאַלניק...

צומאָרגנס האָט מען מיך געפֿרופֿן אין קאַנצעלאַריע. דער שרייבער האָט מיר געהייסן אַוועקזעצן און גלייך מיר געזאָגט כ׳זאָל חס האָבן אויף זיך, און נישט שרייבן קיין אַנקלאָגעס.

איך האָב פֿאַרזיכערט דעם שרייבער אַז כ׳האָב נאָך נישט געשיקט קיין שום אַנקלאָגע, איך האָב בלויז געוועדט מיטן לעקפֿאָם און נישט מער. ער האָט נאָכאַמאָל מיר אָנגעזאָגט, אַז כ׳זאָל זיך נישט מישן אין ענינים וואָס געהערן נישט מיר און גלייכצייטיק מיר צוגעזאָגט, אַז דאָס עסן וועט זיך פֿאַרבעסערן. איך ווידער האָב פייערלעך דערקלערט אַז כ׳וועל מקיים זיין דאָס, וואָס כ׳נעם אויף מיר: נישט רעדן וועגן שלעכטן עסן, נישט שרייבן קיין ראַפּאָרטן, קיין אַנקלאָגעס, גאָרנישט, אַבי עס זאָל שטיל ווערן...

נאָר מיין ענוש האָב איך יענעם טאָג סיי ווי באַקומען. דעם מאַנטל וועלכן כ׳האָב נישט געוואָלט פֿאַרקויפן דעם טיסליסער מעדי־

קער, האָט מען מיר צוגעגנבעט אין באַראַק בשעת איך בין געזעסן אין דער קאַנצעלאַריע. איך האָב אים געזוכט און נישט געפונען. איך האָב דערין געזען אַ נקמה־אַקט מצד דעם נאַטשאַלניק, וועלכער האָט אגב, נישט באַגנוגנט זיך דערמיט און צוגעגרייט פאַר מיר אַ צווייטן נקמה־אַקט וואָס האָט שיעור געקאָסט מיין לעבן.

קאַלטע ווינטערדיקע טעג. איינער פראָסטיקער פון צווייטן. נישט יעדן טאָג האָבן מיר געקאָנט אויסאַרבעטן די פאַרויסגעזעענע אַרבעטס־שעהן. צוליב דער גרויסער קעלט האָט מען אונדז אַ סך מאָל אין מיטן דער אַרבעט אָפגעשיקט צוריק אין לאַגער אַריין.

אין איינעם אַזאַ פראָסטיקן טאָג בין איך, זייענדיק ביי דער אַרבעט, אויף אַ רגע צו זיך אַנווּאַרעמען ביים פייער און איך האָב דערשפּירט אַז איין וואַילאַק נעצט דורך דעם פּיס. אינצווישן איז די פראָסט געווָארן שטאַרקער. ביי איינעם איז אָפגעפרוירן געווָארן די נאָז, ביי אַן אַנדערן — די באַק. ערשט מיטאָג־צייט איז אָנגעקומען דער נאַטשאַלניק און דערלויבט אונדז צוריקצוגיין אין לאַגער אַריין. דער פוס מיינער האָט געשטאָכן ווי מיט שפּילקעס און איך האָב קוים, קוים זיך דערשלעפּט אַהיים, צום באַראַק צו.

ווי נאָר כ׳בין אַריבער די שוועל פון באַראַק האָב איך גלייך אַראָפּגעשלעפּט דעם וואַילאַק און אָנגעריבן דעם פוס. איך בין אַוועק צום לעקפאָם, איינגעשמירט מיר דאָרט דעם פוס מיט איכטיאָל־זאַלב און די ווייטאָגן האָבן עטוואָס נאָכגעלאָזן.

צומאָרגנס האָב איך ווידער געפילט, אַז דער פוס איז לגמרי נישט אין אָרדענונג. כ׳בין ווידער אַריין צום לעקפאָם, אָבער ווי נאָר ער האָט מיך דערזען האָט ער זיך אָפּגערופן צו מיר: גיי אין באַראַק, סיי ווי וועל איך דיך היינט באַפרייען פון דער אַרבעט, שפּעטער וועל איך דיר שוין אַרומבינדן דעם פוס.

זיינע ווערטער זענען מיר געווען אומפאַרשטענדלעך. וואָרעם וואָס זאָל באַדייטן דאָס, וואָס ער שיקט מיך צוריק אין באַראַק? וואָס הייסט דאָס, אַז סיי ווי וועט ער מיך היינט באַפרייען פון דער אַרבעט?

צוריקקומענדיק אין באַראַק האָט מען מיר אַנטקעגן געטראָגן אַ בשורה, אַז מ׳האָט מיך געזוכט. כ׳האָב נישט באַוויזן זיך גוט נאָכצו־

פּרעגן און אַ סטרעלאָק וואַקסט־אויס ווי פון אונטער דער ערד, נעמט מיך אָן פּאַר דער האַנט און פּרעגט מיך אויב מיין נאָמען איז קאַפּלאַן. איך שאָקל מיטן קאָפּ אויף „יאָ" און ער שלעפּט מיך אַוועק אין לאַגער־אַרעסט.

אין אַרעסט־שטיבל האָב איך אָנגעטראָפן נאָך עטלעכע מענטשן געבראַכטע אַהין ווי מיך. איך האָב לכתחילה נישט געוואָלט שלום מאַכן מיטן גורל: געקלאַפּט אין טיר פון דער נאַטשאַלסטוואָ און פּאַר־לאַנגט מיר צו זאָגן די סיבה פון אַרעסטירן מיך. פון הינטער דער טיר האָט מען מיר אָפּגעענטפערט, אַז מען וועט מיר שוין צוויסן טאָן. איך האָב אָבער נישט אויפגעהערט צו קלאַפּן אָן טיר, פּאַרלאַנגט אַוועק־צופירן מיך צום לעקפּאָם, אָדער אים ברענגען אַהער, ווייל דער פּוס איז מיר אָפּגעפּרוירן. דאָס שטיבל איז נישט באַהייצט און איך האָב שרעקלעכע יסורים. ערשט דאָן האָט ער מיר מגלה־סוד געווען, אַז מ׳שיקט מיך אָפּ אין אַ נייעם לאַגער אַריין און דאָרט וועט מען זיך שוין מיט מיר מטפל זיין ווי געהעריק.

די צאָל מענטשן אין אַרעסט איז כסדר געשטיגן, דערגאַנגען ביז צוואַנציק — ס׳רוב יידן.

די ווייטאָגן פון פוס זענען געווארן וואָס אַמאָל שטאַרקער. איך האָב געקלאַפּט אין טיר, געפּאָדערט דעם לעקפּאָם און מ׳האָט זי מיר נישט געעפנט. כ׳האָב בלית ברירה, אַוועקגעזעצט זיך אויף דער ערד און געריבן דעם פוס. דאָס האָט מיר אַביסל געלינדערט די יסורים.

בערך אַזייגער עלף ביינאַכט האָט מען אונדז אַרויסגעפירט אויפן הויף. די פראָסט האָט געקנאַקט ווי בוים־צווייגן וואָס שפּאַלטן זיך, אָדער ברעכן זיך פון זייער שטאַם. מ׳האָט געבראַכט אַן אויטאָ, וואָס האָט אונדז געדאַרפט אַוועקפירן צו דעם באַשטימטן פלאַץ, אָבער דער מאָטאָר זיינער איז געווען פאַרפרוירן און נישט געקאָנט זיך אָנצונדן. ערשט נאָך אַ שעה איז געלונגען אים אויפצומונטערן און ברענגען אים אין באַוועגונג. דעמאָלט זענען מיר אַרויף אויפן אויטאָ און לויטן באַפעל געדאַרפט זיצן האַלב־קניענדיק, איינגעבויגן, און אונטער דער שמירה פון עטלעכע סטרעלקעס.

די קעלט איז געווען אויסערגעווייניקלעך. מיר האָבן זיך געטוליעט איינער צום צווייטן און נישט געפילט קיין לעבעדיק אבר. בערך

אַ צוויי שעה זענען מיר אַזוי געפאָרן, אין אַזאַ פאַרגליווערטן צושטאַנד, אויף דעם אָפענעם לאַסט־אויטאָ און געמיינט, אַז מיר וועלן שוין אין ערגעץ נישט דערפאָרן, ווייל מיר וועלן זיך אויסענדיקן אויפן וועג.

מיר האָבן צווישן זיך קיין וואָרט נישט געקאָנט אויסרייַדן, ווייל די פאַרע פון מויל ווי נאָר זי איז אַרויס האָט זי געפרירט נאָך איידער דאָס וואָרט איז געבוירן געוואָרן. איך האָב געפילט, אַז די אויגן מיינע טרערן פון זיך זעלבסט און פרירן צו צו דער הויט פון פנים. אַ מאָדנע געפיל געווען. קאַלטע, געפרוירענע טרערן קלעפן אָן פּנים־הויט און בריען...

אין מיטן פאָרן האָב איך אויף מינוטן אויפגעהערט גלויבן, אַז דאָס, וואָס געשעט איז אַ המשך פון מיין אַמאָל. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז איך בין פאַרטראָגן געוואָרן, צי פאַרשלעפט געוואָרן אין אַ ווייסטן דזשונגל, אַז מיר אַלע זענען דזשונגל־מענטשן, לעבן ווי חיות, ווי וואַלד־חיות...

מיר האָבן זיך אָפגעשטעלט לעבן אַ וועלדל און מיר זענען אַראָפּ פון אויטאָ. צוליבן טיפן שניי זענען מיר געגאַנגען אייַנער הינטער דעם צווייטן כדי זיך נישט צו פאַרלירן. דער אָנפירער פון די סטרעל־קעס וואָס האָבן אונדז געהיט האָט אַליין נישט געוווסט דעם וועג. מיר האָבן אָנגעהויבן בלאָנדזשען. געגאַנגען רעכטס, לינקס, געשלעפט זיך נישט וויסנדיק ווהין.

איך האָב אויפגעהערט שפירן דעם ווייטאָג אין פוס, אוּן געוווסט, אַז אָפרוען איצט איז נאָך ערגער פון גיין, און איך האָב מיט די לעצטע כוחות געשלעפט די פיס.

ערשט פאַרטאָג האָבן מיר באַמערקט פון ווייטנס אַ ברענענדיקן שייטער און מיר האָבן פאַרשטאַנען, אַז מיר זענען אָנגעקומען אין לאַגער ווהין מ׳האָט אונדז איבערגעשיקט.

מיר האָבן זיך דערשלעפט ביז צום שייטער, אַוועקגעלייגט זיך אָנוואַרעמען די געפרוירענע גופים אונדזערע און איינער פון די סטרעלקעס וואָס האָט אונדז באַגלייט איז אַוועק מעלדן דעם לאַגער־נאַטשאַלניק וועגן אונדזער אָנקומען.

אין שטראף-לאגער

דער קאָמענדאַנט האָט אונדז אויפגענומען מיט אַ פּאָרציע זידל־ווערטער, וואָס וואָלט געסטייעט פּאַר אַ גאַנץ פּאָלק סאָלדאַטן. ער האָט אונדז אָנגערופן פּאַרבערעכער, סאַבאָטאַזשניקעס, מערזאָווצעס, און „געשיט" אין דער מאַמעס מאַמען אַריין...

ער האָט יעדן אויסגערופן לויטן נאָמען און יענער האָט געדאַרפט איבערזאָגן זיין נאָמען, דעם טאַטנס נאָמען, דעם אורטייל און די „סטאַטיאָ" לויט וועלכער מ׳איז פּאַרמשפט געוואָרן.

מיר זענען באַלד געווויר געוואָרן די סיבות צוליב וועלכע מיר זענען איבערגעשיקט געוואָרן אין שטראָפנאי־לאַגער. דער פּריערדי־קער נאַטשאַלניק האָט אונדז אַלעמען באַשולדיקט אין סאַבאָטאַזש, און אָנגעגעבן אַז מיר האָבן בכוונה נאָר אויסגעפילט 20—30 פּראָ־צענט פון דער נאָרמע.

וואָס שייך מיר האָט ער צוגעלייגט נאָך אַ חטא: קאָנטרעוואָלו־ציאָנערע אַגיטאַציע.

נישט מער און נישט ווייניקער, נאָר אַז איך האָב אַגיטירט קעגן דער רעוואָלוציע... קעגן דער מאַכט, קעגן רעזשים... עפּעס אַ קליי־ניקייט...

די באַשולדיקונגען קעגן מיר האָבן טאָקע אויסגעפילט עטלעכע זייטן פּאַפּיר און דאָרט איז צווישן אַנדערן געווען געשריבן, אַז זייענ־דיק אין דער לאַזשניע האָב איך געהעצט די לאַגער־מענטשן און געזאָגט, אַז דאָס עסן טויג נישט. איך זאָל אויך זיי האָבן געבונטעוועט

נישט אַרויסצוגיין צו דער אַרבעט. בכלל זענען די אַקטן קעגן מיר געווען פול מיט שקרים און אויסגעטראַכטע חטאים.

דעם גאַנצן באַשולדיקונגס־מאַטעריאַל סיי קעגן מיר און סיי קעגן די איבעריקע, האָט דער נאַטשאַלניק איבערגעוויזן פריער דער נ.ק.וו.ד. די לעצטע, נישט פירנדיק קיין שום אויספאָרשונג, האָט אויפן סמך פון דער באַשולדיקונג אָפגעשיקט אונדז אַלעמען אין שטראַפנאַי־לאַגער און ספעציעל מיר צוגעשריבן דעם חטא פון קאָנטרעוואָלו־ציאָנערער טעטיקייט און דערפאַר פאַרלאַנגט מיך צו האַלטן אין איזאָלאַציע אויף ברויט און וואַסער.

איך בין געווען דערשיטערט פון עלילת־דם קעגן מיר און זיך געזען ווי שוין אויף אייביק פארמשפט צו קאַטאָרזשנער אַרבעט, צו אַ לעבן וואָס האָט נישט מער קיין שום וועדט און קיין שום זין.

איך וואָלט געקאָנט אויפווייזן, אַז די אַלע באַשולדיקונגען קעגן מיר זענען נישט מער ווי אַ נקמה־אַקט מצד דעם נאַטשאַלניק, נאָר צי איז דען ווער גרייט געווען מיך אויסצוהערן, אָדער גלויבן אין דעם וואָס איך זאָג? און וועמען האָט דען געאַרט צי איך בין יאָ, אָדער נישט באַגאַנגען די פאַרברעכנס, וועלכע מ׳האָט זיך נישט באַמיט אַפילו אויסצופאָרשן?

זיצנדיק אַזוי ביים שייטער איז צוגעקומען צו אונדז דער קאָמענ־דאַנט פון לאַגער און געהאַלטן פאָר אונדז אַ דרשה. צום סוף האָט ער זיך געפרעגט וואָס מיר זאָגן צו די באַשולדיקונגס־אַקטן קעגן אונדז?

אַלע ווי איינער האָבן מיר בקול רם אָפגעענטפערט, אַז ס׳איז אַ בייזווילליקער ליגן, אַז אַלץ וואָס ס׳איז געשריבן וועגן אונדז איז שקר וכזב.

„נו, און אַרבעטן ווילט איר?" — האָט דער קאָמענדאַנט אַ פרעג געטאָן.

„יאָ, מיר ווילן אַרבעטן!"

„אין דעם וועל איך זיך ערשט שפעטער איבערצייגן, אָבער איין זאַך וויל איך, אַז ס׳זאָל אייך קלאָר זיין — ווען איר וועט אַרבעטן וועט אייך גוט זיין."

נאָך דעם צוזאַמענטרעף מיטן קאָמענדאַנט האָט מען אונדז אַריינ־

געפירט אין אַ באַראַק. איך האָב דער ערשטער באַקומען אַ וואַרעמען „ברוך הבא" פון די אונטערוועלטניקעס. אייגער האָט מיר אונטערגע־שטעלט אַ פוס, אַ צווייטער האָט מיר צוגעמאַכט ס׳מויל, און אַ דריטער, אַ פערטער, און נאָך עטלעכע האָבן מיך אָנגענומען און געהאַלטן פאַר די הענט און פיס און רעווידירט די טאַשן, געגישטערט און צוגענומען וואָס נאָר כ׳האָב געהאַט.

איך האָב מיך געפילט נעבעכדיק און אַלץ אין מיר האָט געקלאָגט. די נשמה האָט אין מיר געווויינט, פון די אויגן זענען גערונען טרערן. איך האָב אַ בליק געטאָן אויף די פרצופים און געזען ווהין כ׳בין אַריינגעפאַלן, צו וועמען מ׳האָט מיך איבערגעגעבן אין די הענט אַריין. איך האָב זיך דערמאָנט אָן דער שיף־רייזע מיט די אונטערוועלטניקעס און אָן די גיהנום־יסורים וואָס מיר האָבן געהאַט פון זיי אויסצושטיין.

איך האָב שוין צוגעשלעפט דאָס בינטל ביינער צו אַ פריטש צו און זיך אַרויפגעלייגט אָפרוען. איך האָב אַראָפגעצויגן דעם וואַילאק און ס׳איז מיר פינצטער געוואָרן פאַר די אויגן: די פינגער פון די פיס זענען געווען אינגאַנצן שוואַרץ. איך האָב אָנגעריבן דעם קליינעם פינגער און ער האָט אַ קנאַק געטאָן. איך האָב שוין מורא געהאַט זיך צוריבן צו די רעשט פינגער זיי זאָלן זיך נישט צעפאַלן.

ס׳איז שוין געווען נאָך די אויפנעם־שעהן אין דער אַמבולאַטאָריע און כ׳האָב נישט געהאַט צו וועמען זיך צו וועגדן. אויך אויפן קומענ־דיקן טאָג האָב איך נישט געהאַט וואָס צו רעכענען, ווייל צומאָרגנס איז אויסגעפאַלן זונטיק ווען די אַמבולאַטאָריע איז פאַרמאַכט.

זיצנדיק אַזוי אויף דער פריטשע האָט מיך דערקענט דער אונ־טערוועלטניק וועלכער האָט, אין שפיטאָל זייענדיק, געוואָנדן זיך צו מיר וועגן הילף קעגן זיין אימפאָטענץ. ער האָט זיך גאָרנישט געפרייט מיט מיר, צי דערפאָר ווייל ער האָט נאָך נישט געהאַט אָפגעוווּנען די פאָטענץ אָפילו נאָך דעם ווי כ׳האָב אים געראָטן צו עסן אַ סך פלייש, אָדער גאָר דערפאָר ווייל ער האָט אין מיר נישט געזען זיינס גלייכן. ער האָט מיך בלויז געפרעגט צי כ׳האָב עפעס צו פאַרקויפן, און גע־וואַרט אויף אַן ענטפער פון מיר.

אַזוי ווי איך האָב הינטער די וואַטענע הויזן געטראָגן אַ צווייטע פאָר, האָב איך געטראַכט אַז היות זיי זענען מיר נישט אַזוי נויטיק,

וועל איך זיי אים פֿאַרקויפֿן און איינהאַנדלען עפּעס עסנוואַרג. חוץ דעם וועט ער אפשר נאָכדעם האָבן אויף מיר אַ גוט אויג, און וועט מיך שיצן פון אַנדערע אונטערוועלטניקעס. אָבער ווי נאָר כ׳האָב זיי אַראָפּגעצויגן פון זיך און אים געגעבן צו באַטראַכטן, איז אונטערגעקומען אַן „אורקע", אַרויסגעריסן די הויזן פון דער האַנט און אַנטלאָפֿן מיט זיי.

נאָך דעם איז מיר צוגעקומען נאָך אַ צרה: מ׳האָט מיך אַראָפּגעשטופּט פון דער אויבערשטער פּריטשע וואָס איז געווען באַשטימט אויסדריקלעך פֿאַר אורקעס מיוחסים און כ׳בין געבליבן אָן אַן אָרט ווו זיך אַוועקצולייגן און האָב אויסגעזען ווי אַ הונט אַ וואַנדערער, צו קיינעם נישט אַנגעהעריק, קעגן וועמען יעדער איינער קאָן אויפֿהויבן אַ שטעקן און טרייבן, יאָגן, און אַפּילו אַנקלאָפּן די ביינער...

כ׳האָב אָנגעהויבן זוכן אַ פּלאַץ, אַווינקל, נאָר קיינער האָט מיר נישט געוואָלט האָבן לעבן זיך, נישט געוואָלט מיך צולאָזן צו זיך...

שפּעט, גאָר שפּעט, האָב איך זיך איינגעבעטן ביי אַן עלטערן אונטערוועלטניק מיך צו לאָזן זיך אַוועקלייגן אויף אַ פּריטשע לעבן אים. ער איז איינגעגאַנגען בתנאי, אַז כ׳זאָל אים אַוועקגעבן דאָס העמדל וואָס כ׳טראָג אויף זיך.

וואָס אַן אמת איז מיר דאָס העמדל אַ שאָד געווען. שוין באַלד ביי גאָרנישט געבליבן, שוין באַלד אַלץ אַראָפּאַרקויפט פון זיך. נאָר איך האָב נישט געהאַט קיין אַנדערן אויסוועג, האָב איך אַוועקגעגעבן מיין שכן, דעם אורקע, דאָס העמדל און זיך ענדלעך אַוועקגעלייגט, מיט זיין דערלויבעניש, אויף דער פּריטשע.

פּנימער. טייוולאָנישע פּנימער. זיי וואַרפֿן־אָן אַ פּחד. די אויגן זייערע זאָגן גלייך, מסרן, ווער זיי זענען. זייערע בליקן זאָגן שטענדיק וואָס זיי באַגערן. זייער גאַנצער אויסזען וואַרנט יעדן אייניעם נישט צו האָבן צו טאָן מיט זיי. אָבער ווי איז דאָס מעגלעך? ווי איז מעגלעך זיי אויסצומיידן ווען מען ווויניק מיט זיי אינאייניעם אונטער איין דאַך, מען גייט עסן מיט זיי צוזאַמען, מען שלאָפֿט מיט זיי אין איין בעט און מען אַרבעט מיט זיי אינאייניעם?

וואָרעם דער מינדסטער פון זיי האָט עטלעכע מאָרדן אויף זיין געוויסן. זיי גרויסן זיך אַפּילו מיט די אָפּגעטוענע פּאַרברעכנס, טאָ

גיי און וועד זייערס אַ חבר, לעב מיט זיי און וועד זייערס גלייכן, אַז האָסט נישט הינטער זיך קיין קרימינעלן עבר?

כ׳בין געווען שוואַך און דערשלאָגן. דער איצט און דער אַמאָל האָבן זיך צונויפגעגאָסן און וואָס מער איך האָב געוואָלט מאַכן אַ שטיקל סך־הכל פון מיין לעבן, בין איך נישט געווען פעאיק עס צו טאָן. מינוטנווייז האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז איך בין נישט איך. אַן אַנדערער בין איך. דאָס לעבן פון אַמאָל איז נישט מיינס, וואָרעם איך בין גאָר אַ געבוירענער אין גיהנום, צווישן גיהנום־מענטשן וווּ אייגנער שלינגט איין דעם צווייטן.

די ביינער מיינע האָבן זיך אַ ביסל אויסגעגלייכט און איך האָב זיך אַרומגעקוקט אויפן באַראַק.

אַ פּאָר בליקן פון אַ דערנעבנדיקער פריטשע האָבן מיך פלוצלונג היפּנאָטיזירט. זיי האָבן נישט אויפגעהערט צו קוקן אויף מיר. איך האָב שטאַרקער אויפגעהויבן מיינע אויגן ברעמען און דערזען:

אַ פּנים נישט ווי די פון די אונטערוועלטניקעס. אַ מענטשלעך פּנים, איידעלע שטריכן, מענטשלעכן אויסזען.

נאָר אַ פּאָר מינוט האָבן מיר, ליגנדיק אַזוי ביידע אויף די פּרי־טשעס, שטילערהייט אויסגעטוישט עטלעכע ווערטער פון וועלכע איך בין געווויר געוואָרן, אַז ער איז אַ פּאָליאַק פון לענינגראַד, עטוואָס שפּעטער, נאָכדעם ווי כ׳האָב געוווּנען בייַ אים צוטרוי, האָט ער ענו־מען שילדערן דאָס לעבן און די מענטשן אין אונדזער לאָגער, אַז די האָר אין קאָפּ האָבן זיך מיר אויפגעשטעלט. ליגנדיק אַזוי אויף דער פּריטשע האָט מיין גאָנצער גוף זיך צוזאַמענגעקאָרטשעט, איינגעצויגן זיך פאַר פּחד, פאַר די אונטערוועלטניקעס און זייערע מעשים.

אין טעג אַרום האָב איך טאַקע דערפאָרן, אַז נישט דער נאַטשאַל־ניק, נאָר די אונטערוועלטניקעס האָבן די מאַכט אין לאַגער, טאָן וואָס זיי ווילן, אַזוי ווייט, אַז מען האַלט אפילו נישט קיין וואַך־זעלנער, ווייל זיי האָבן מורא דאָ פאַר זייער לעבן.

גאַנצע טעג האָבן זיי געשפּילט אין קאָרטן, און אַך און ווי איז געווען צו דעם, וועלכער האָט נישט באַצאָלט וועט ער האָט פאַרשפּילט און געמאַכט „פּליטה".

די האַנט פון דעם אונטערוועלטניק האָט אַזאַ „קאָלעגע" שטענדיק דערגרייכט און „אויסגעגלייכט" דעם חשבון...

אַזאַ מעשה האָט פּאַסירט גראָד עטלעכע טעג פּאַר מיין אָנקומען אין לאַגער. מען האָט אין אַ קלאָזעט געפונען אַ טויטן קערפּער און ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזן איז איינער, אַ חברה־מאַן געפאַלן אַ קרבן און באַקומען זיין שטראָף פּאַר אַ נישט רעגולירטן קאָרטן־חוב.

די הויפּט־פּאַרבעכער אין לאַגער זענען אויך נישט אַרויס צו דער אַרבעט. זיי האָבן זיך אַרויסגעדרייט פון איר מיט פּאַרשידענע תירוצים און אַז עס האָט זיך זיי פּאַרגלוסט האָבן זיי סתם געוואָלט ווייזן, אַז זיי פרעגן נישט נאָכן נאַטשאַלניק און אָן שום סיבה נישט אַרויס פון באַראַק.

איך האָב ביסלעכווייז אָנגעהויבן באַנעמען ווהין איך בין אַרײַנ־געפאַלן. געוווסט אַז ביי מיטאָג מוז מען פעסט אַרומהאַלטן דאָס קעסעלע זופ, אַז אָוונט־צו מוז מען גלייך אויפעסן דאָס ברויט, אָדער עס גוט באַהאַלטן, ווייל אַז נישט קאָן אָן אורקע עס אַרויספליקן פון דער האַנט, אויפעסן עס אויפן אָרט און גאָרנישט קיין פּינטל טאָן מיטן אויג.

איך בין זיכער געווען, אַז דאָ גיי איך אונטער, אַז אַלע מיינע כוחות זענען צו שוואַך אַנטקעגן איין האַנט־הויב פון אָן אונטער־וועלטניק...

אָבער דאָך האָט מיר אין איינעם אַ טאָג אַביסל אָפּגעגליקט. געפּי־נענדיק זיך אויפן הויף האָט מיך דערקענט דער מאַגאַזינער פון לאַגער וועמען כ׳האָב געהיילט — אויף דער בארזשע פּאָרנדיק — בעת ער איז קראַנק געווען. ער האָט זיך דערפרייט מיט מיר, אַוועקגעפירט מיך אין זיין באַראַק און געגעבן מיר לייטיש אָפּצועסן.

— וואָס האָסטו אַזוינס געטאָן, אַז מ׳האָט דיר אָפּגעשיקט אַהער, אין וויסטן גיהנום אַריין? — האָט ער מיר געפרעגט זיצנדיק אַזוי אויף דער פריטשע האַנט ביי האַנט.

איך האָב אים אַלץ דערציילט וועגן מיר און אויך וועגן אָפּגע־פרוירענעם פוס. ער האָט אָבער סיי ווי גוט געוווסט וועגן מיין באַשול־דיקונגס־אַקט און אויך וועגן דעם, אַז דער נאַטשאַלניק פון מיין לאַגער האָט געפאָדערט מיך צו איזאָלירן און האַלטן אויף ברויט און וואַסער.

— נאָר לאַך זיך אויס פון אַלץ — האָט דער מאַגאַזינער מיך געטרייסט — דו וועסט דאָ נישט בלייבן. מיט אַזאַ געפרוירענעם פוס וועט מען דיך נישט האַלטן דאָ אין לאַגער.

איך האָב אים האַרציק געדאַנקט פאַר די טרייסט־וועדטער און גלאָזן זיך צוריק אין מיין באַראַק. אַריינקומענדיק אַהין, בין איך גלייך צו צו דער פריטשע און זיך אַרויפגעלייגט. דער פאַליאַק פון לענינגראַד האָט מיר דערמאָנט, אַז ס׳איז נייַ־יאָר 1941. איך האָב זיך פאַנאַנדערגעווויקלט, אויפגעהויבן די אויגן צום טונקעלן באַלקן און געשעפּטשעט צו זיך אַליין: „אָט איז אַ נייַ־יאָר אויף דער וועלט. ערגעץ־וווּ הוליעט מען איצט וויּ געהעריק, מען לאָזט זיך ווויילגיין. פאַראַן ערטער, ווואָהין עס דערגייען נישט די מלחמה־שפורן און דאָרט באַלעוועט מען איצט. אַ בלינדע וועלט. זעט נישט וואָס עס טוט זיך הינטער איר אייגענער פויערהאַנג, הינטער אירע פלייצעס. אָט איז דאָס לאַנד וואָס האָט אַזוי אויסגעטרומייטערט איבער דער גאַנצער וועלט איר יושר־אידיי, איר מענטשלעך־סאָציאַליסטישן רעזשים און צום סוף ליגן איבער אירע ברייטע שטחים צעוואָרפן אַרבעטס־לאָגערן פאַר המונים אומשולדיקע מענטשן וועמענס לעבנס און היימען וועלן רואינירט, צעשטערט. ווי איז דאָס מעגלעך? ווי אַזוי האָט עס געקאָנט געשען?

אַלץ אין מיר האָט געווויינט, דער פאַליאַק אויף דער דערנעבדי־קער פריטשע האָט מיטגעווויינט מיט מיר. מיין אָפּגעפרוירענער פוס האָט מיר שטאַרק ווויי געטאָן און אין די יסורים בין איך אייַנגעשלאָפן.

פאַרטאָגס האָב איך זיך אויפגעכאַפּט, געוואָלט אַראָפגיין פון דער פריטשע, און... נישט געהאָט די וואָילאָקעס מיינע. מ׳האָט זיי מיר צוגעגנבעט. איך בין געבליבן אַ געבונדענער צום געלעגער צו, נישט געקאָנט זיך באַוועגן. כ׳האָב געבעטן דעם פאַליאַק מיר צו ברענגען אַ טעפּל וואַרעמס און ער האָט גאָנץ גערן דערפילט מיין בקשה.

נאָך עטלעכע שעה איז אַריינגעקומען צו מיר דער מאַגאַזינער. כ׳האָב אים דערציילט, אַז מ׳האָט מיך געלאָזן אַ בארוועסן, צוגנבענדיק ביי מיר מיינע וואָילאָקעס. מיין באַקאַנטער איז בלויז אַרויס אויף אַ דרגע און גלייך צוריקגעקומען מיט אַ פּאָר וואָילאָקעס. מיט שטרענג־

קייט פון אַ מנהיג האָט ער געוואָרנט די חברה נישט צו וואַגן צוצונעמען זיי ביי מיר, ווייל דעמאָלט וועלן זיי האָבן צו טאָן מיט אים.

איך בין געווען דעם מאָמענט דאָנקבאַר פאַר זיין איינשטעלן זיך פאַר מיר און געזען דערין אַ ברעקל ליכט אין דער גרויסער, געדיכטער פינצטערניש.

די וויטאָגן פון פוס זענען געוואָרן אומדערטרעגלעכע. איך בין אַוועק צום דאָקטער, כאָטש ס׳איז געווען זונטיק. ער האָט מיך אָנגענומען ווי אַ דרינגענדיקן פאַל, באַקוקט דעם פוס און געזאָגט מיר אָן שום פאַרבאַהאלט, אַז ס׳איז שוין פאַראַן אַ גאַנגרענע אין פוס. ער וועט מיך דעריבער אָפשיקן אין שפּיטאָל אַריין ווו מ׳וועט מיר אים דאָרפן גלייך אַמפּוטירן.

איך האָב אויפגעציטערט, און דאָך זיך געשטאַרקט כדי צו פרעגן דעם דאָקטער עטלעכע ווערטער וואָס זענען אַרויס פון מויל צעריסענע, צעשראָקענע: — הייסט עס, דאָקטער, אַז עס זענען נישטאָ קיין שום אויסזיכטן צו ראַטעווען דעם פוס?

ער האָט געענטפערט אַנטשלאָסן, נישט קוקנדיק אין מיין זייט:

„עס זעט אַזוי אויס, ס׳איז שוין צו ווייט דערגאַנגען".

איך האָב אים געבעטן מיר צו מאַכן באָד־קאָמפרעסן ביזן אָפשיקן מיך אין שפּיטאָל. דער דאָקטער האָט געהאַלטן, אַז עס וועט נישט העלפן, נאָר פונדעסטוועגן, אויב איך ווייל, זאָל איך מיר אַליין דאָס מאַכן.

איך האָב טאַקע גלייך אָנגעהויבן מיר צוליגן באָר־קאָמפרעסן און די וויטאָגן האָבן עטוואָס נאָכגעלאָזט.

צומאָרגנס, מאָנטיק, איז דער פראָסט נאָך מער געשטיגן. כ׳האָב געפילט, אַז מיטן פוס ווערט פון מינוט צו מינוט ערגער. כ׳האָב אינגאַנצן אויפגעהערט צו קאָנען אַראָפשטעלן אים אויף דער ערד און פאַרשטייט זיך נישט געקאָנט טאָן אַ טריט. ביי יעדער קלייניקייט האָב איך געמוזט אָנקומען נאָך הילף און נישט געקאָנט אפילו אַליין גיין נאָכן עסן, געמוזט אַוועקגעבן אַ האַלב טעפל זופ פאַר ברענגען מיר דעם מיטאָג.

איך בין ווידער אַוועק צום דאָקטער. דער פוס איז מיר געשוואָלן געוואָרן. כ׳האָב באַקומען אַ ביסל היץ. דער דאָקטער האָט מיך גלייך

געוואלט אפשיקן אין שפיטאל, אבער דער פראסט איז געווען שטארק, האט געפייערט, און דאס פערדל וואס דער לאגער האט פארמאגט איז נישט אומשטאנד געווען אונטערצונעמען א „רייזע" איז שפיטאל ארײַן. א פערדל — א פאדלע איז עס געווען, אויסגעדארט ווי א שטשאק און שוואכע פיס. נישט האבנדיק קיין אנדערן אויסוועג בין איך צוריק ארײַן אין באראק. דער אורקע וועמען איך האב אוועק־געגעבן מיין העמד אבי ער זאל מיך לאזן ליגן אויף דער פריטשע, האט דערזעענדיק מיך געטענהט, אז כ׳בין שוין גענוג געלעגן לעבן אים, גענוג געשותפט אויף דער פריטשע און כ׳מעג אוועק זוכן זיך א צווייט ארט.

איך האב זיך קוים אפגעבעטן אויף נאך א טאג.

די נאכט איז אדורך און דער דריטער טאג פון דער וואך האט אויפגעשיינט. ווידער א שטארקע פראסט. די טעמפעראטור מיינע איז געשטיגן, דער גאנצער גוף מיינער האט געפיבערט. כ׳האב נישט געקאנט געבן א טריט, און דער דאקטער האט מיך שוין געלאזן אין קראנקן־צימער. אין מיין גרויסן אומגליק מיטן פוס בין איך געווען גליקלעך מיט דעם וואס כ׳האב זיך נישט געדארפט אומקערן צוריק אין באראק צו דער פארברעכער־וועלט. איך האב געזען, אז דער דאקטער אליין באאומרויקט זיך מיט מיין מצב און ער האט אנגע־הויבן זוכן מיטלען ווי אזוי מיך אפצושיקן אין שפיטאל ארײַן. ווייזט אויס, פארט נישט געוואלט נעמען אויף זיך די פאראנטוואָרטלעכקייט.

צומארגנס גאנץ פרי, האט מען צוזאמענגענומען עטלעכע לייכטע קראנקע, ארויפגעלייגט מיך אויפן וועגעלע וואס מ׳האט אויסגעבעט מיט שטרוי, צוגעדעקט מיך מיט דעקעס, און מ׳האט אונדז אוועק־געשיקט.

איך האב שטארק גענפיבערט, דאס פנים האט געסמאליעט פון פראסט, די געדאנקען אין מוח האבן מיך פארטראגן אין אנדערע וועלטן. טיילמאל האט זיך דאס רעאלע טראכטן איבערגעריסן, פאנאנ־דערגעפעדימט. פארגאנגענע און איצטיקע טעג האבן זיך אויסגע־מישט: די פרוי מיינע, באקאנטע, די אונטערוועלטניקעס, די „אורקעס" — אלץ איז פארביי פאר מיינע אויגן ווי אויף א פילם־טאשמע. פון

איין זייט האָב איך זיך געפילט באַפרייט פון אַ גרויזאַמער וועלט, אוז פון דער צווייטער זייט האָב איך מינוטנווייז געהאַט דעם איינדרוק אַז כ׳גיי אויס, אַז איך ענדיק־אויס מיין לעבן דאָ אין פֿאַלאַר־געגנט, די אַנדערע קראַנקע וועלן מיך פון פור אַראָפנעמען, אַוועקלייגן מיך אויף דער ערד און צודעקן מיט שניי וואָס וועט מיך איינפרירן שוין אויף שטענדיק.

דאָס פערדל האָט זיך געשלעפט טריט ביי טריט. בעסער האָט עס נישט געקאָנט גיין. נישט בעסער און נישט שנעלער. פון די האַלב־אויסגעקראָכענע גריווע האָר האָבן אַראָפגעהאָנגען ווייסע אייז־רער־לעך ווי ביי אַ קרישטאָלענע קאַנדעלאַברע. אויך די שוים פון מויל האָט אייגנגעפרוירן און נאָכגעהאָנגען ווי פֿאַרגליווערטע מילך־הויט.

די אַנדערע קראַנקע זענען נישט געזעסן אויפן וועגעלע, נאָר זענען געלאָפן אַרום אים, האָבן ווי געטאַנצט אַרום מיר אַזאַ מין טויט־טאַנץ, אַ געזעגענונגס־טאַנץ.

געדענק איך נישט ווי לאַנג מיר זענען אַזוי געפאָרן, ווי לאַנג מיר האָבן זיך אַזוי געשלעפט אין טיפן וואַלד. כ׳געדענק נאָר, אַז אין אַ געוויסן מאָמענט האָבן מיר זיך אָפגעשטעלט פאַר אַ הויז. די קראַנקע זענען גלייך אַרייגעלאָפן אינעווייניק און געלאָזט מיך ליגן. נאָך אַ שטיקל צייט איז אַרויסגעקומען אַ סאַניטאַר און דערזעענדיק מיך אַ פרירנדיקן אויף דער פור, האָט ער מיך אַ כאַפ־געטאָן אויף די הענט און אַרייגעטראָגן אין שפיטאָל אַריין.

אין צענטראל סאנאַראָריאָם

עטלעכע דאָקטוירים האָבן מיטן ערשטן אויגנבליק מיך דערקאָנט, אפילו אָנגערופן ביים נאָמען נאָר איך האָב געקוקט אויף זיי מיט שטאַרע בליקן און בין נישט מסוגל געווען אויסצורעדן אַ וואָרט.

מ׳האָט מיך גלייך אויסגעוואשן אויסגעבאָדן און אַריינגעלייגט אין אַ בעט.

כ׳בין גלייך אייַנגעשלאָפן. אַ סך געשלאָפן. אויפגעקומען ערשט שפּעט בייַנאַכט. וועז איך האָב זיך איבערגעוועקט האָב איך ביי מיין בעט געטראָפן דעם סאַניטאַר און זיין ערשטע פראַגע איז געווען צי כ׳וויל עסן.

— וואָס האָסטו מיר צו געבן? — האָב איך אַ פרעג געטאָן אביסל שוין אַ מונטערער.

— מאַנע־קאַשע געקאָכט אויף מילך און צוקער. וועסט עסן אַ סך?

— און וויפל קענסטו אַ שטייגער געבן?

— וויפל דוווילסט נאָר.

— טאָ גיב וויפל דו קאָנסט נאָר — האָב איך מיטן זעלבן טאָן צוריקגעענטפערט.

דער סאַניטאַר איז נעלם געוואָרן. עס האָט נישט לאַנג געדויערט און ער איז צוריקגעקומען מיט אַ פולע שיסל מאַנע־קאַשע.

— וועסט דאָס אויפעסן?

אויף זיינע ליפן איז געלעגן אַ שמייכל וואָס האָט זיך גלייך איבערגעטראָגן אין די אויגן־ווינקלען.

— כ׳וועל פֿרובירן סאַניטאַר — האָב איך אַ זאָג געגעבן און טאַקע נישקשהדיק געצווייפלט צי כ׳וועל אומשטאַנד זיין זיך אַן עצה צו געבן מיטן טעלער.

פונדעסטוועגן האָט עס נישט לאַנג געדויערט. לעפל נאָך לעפל, שלונג נאָך שלונג און איך האָב פֿאַרצוקט דאָס עסן, אויסגעריניקט די שיסל און — בין איינגעשלאָפן אין א זיסן שלאָף.

אינדערפרי האָט מען מיך אַוועקגעפירט אין כירורגישן זאַל. ערשט דאָ האָב איך געזען די גרויסע קלאָג מיינע. די פינגער פון לינקן פוס האָבן געפוילט, געקרישלט זיך. פון גרויסן פינגער איז שוין כמעט גאָרנישט געבליבן. אויך דער רעכטער פוס און די רעכטע האַנט זענען געווען אַנגעשוואָלן. די טעמפּעראַטור מיינע האָט אַריבערגע־שטיגן — 39, און אויב איז נאָך דאָס געווען ווייניק, האָב איך באַקומען אַ „סעפּסיס" — אַ בלוט־אַנטצינדונג. איך האָב זיך אָפּגע־געבן אַ חשבון, אַז ביי די פּרימיטיוע באַדינגונגען פון אַ לאַגער־שפּיטאָל זענען נישטאָ קיין גרויסע אויסזיכטן עפּעס אויפצוטון. אויך די דאָקטוירים האָבן אָנגענומען די לאַגע פאַר ערנסט און זיי האָבן עס פאַר מיר גאָרנישט אויסגאַהאַלטן.

אין זעלבן טאָג איז צו מיין בעטל צוגעקומען אַ דאָקטערשע וועלכע האָט געדארפט אויפנעמען ביי מיר פרטים וועגן אָפּגעפּרוירע־נעם פוס און צוזאַמענשטעלן אַ ראַפּאָרט כדי צו קענען מיך משפּטן פאַר סאַבאָטאַזש... איך האָב איר דערציילט דעם גאַנצן פאַרלויף פון מיין קראַנק ווערן, געשילדערט איר ווי אַזוי מ׳האָט מיך אין לאַגער געהאַלטן אַ גאַנצן טאָג און מיר נישט פאַרבונדן דעם פוס, דערציילט איר ווי אַזוי מיר האָבן שוין אַרומגעבלאָנקעט ביינאַכט אין פעלד, אין טיפן שניי, ביז מיר האָבן געפונען דעם שטראפנאי־לאַגער, און שפּעטער דאָס פאָרן גאַנצע שעהן אין אָפענעם וואָגן בעת אין דרויסן האָט די פראָסט אַזוי געסמאַליעט. די דאָקטערשע האָט קענטיק זיך איבערגענומען מיט דעם סיפור המעשה, ווארעם אַז כ׳האָב צופּע־ליק אויפגעהויבן דעם קאָפּ און אַ בליק געטאָן אויף איר, האָב איך געזען פון אירע אויגן רינען טרערן, פשוט, טרערן. איך בין שטאַרק

געירט געוואָרן. אַ ציטערנדיקע אינגאַנצן פון אויפרעגונג, האָט זי געזאָגט, אַז זי וועט גלייך צוזאַמענשטעלן אַ ראַפּאָרט, אָבער נישט מיר לרעה, נאָר קעגן דעם פּאַרברעכערישן באגיין זיך מיט מיר.

זי האָט זיך האַרציק געזעגנט מיט מיר און איז אָפּ פון בעט. איך בין איר דאַנקבאַר געווען פּאַר די מילדע רייד צו וועלכע איך בין גאָרנישט געווויגט געווען און פּאַר די טרערן, אין אויסדרוק פון מיט־לייד מיט מיר, כאָטש ס׳איז מיר אַלץ איינס געווען צי מען וועט וועמען ס׳איז באַשולדיקן און באַשטראָפן צוליב מיר, ווייל געזונט מאַכן דעם פּוס, האָט מיר אויסגעזען, וועט מען סיי ווי נישט קאָנען.

צומאָרגנס איז די טעמפּעראַטור מיינע דערגאַנגען ביז 40 גראַד. דער דאָקטער איז צוגעקומען צום בעט און זיך פּאַר מיר מתנצל געווען, געלאָזט מיר וויסן, אַז די היל־מיטלען זענען זייער באַ־שרענקטע, און די מעדיצינישע באַדינגונגען גאָר נישט קיין לייכטע. ער וויל דעריבער פון מיר, אַז איך אַליין זאָל צוהעלפן די דאָקטוירים אין פּראָצעס פון היילן מיך, און אין דער ערשטער ריי — גוט עסן, נאָרמאַל עסן כדי דורכצוהאַלטן און אויסמיידן, אַז דאָס האַרץ זאָל נישט אָפּגעשוואַכט ווערן.

איך האָב אים געהאָרכט און געגעסן וויפל עס האָט זיך נאָר געלאָזן. מיט און אַן אָפּעטיט. אין מיין שווערן מצב, האָב איך נישט געוואָלט הערן פון טויט, נישט געוואָלט זיך מיט אים דאָ באַגעגענען, געוואָלט לעבן, אָפּילו שטאַרק לעבן, ראַטעוועט זיך.

אַ טאָג שפּעטער האָבן צוויי סאַניטאַרן מיך אַוועקגעטראָגן אין כירורגישן זאָל אויף איבערצובונדן דעם פּוס. די דאָקטוירים האָבן דערווייל באַשלאָסן מיר צו מאַכן אַ שטיקל־אָפּעראַציע: עפענען דעם צווייטן געשוואָלענעם פּוס, אויך די האַנט, כדי אַרויסצולאָזן פון דאָרט דאָס בלוט און אַזוי אַרום אפשר גורם זיין, אַז די היץ זאָל אָפּפאַלן.

עס האָט זיך געשטעלט די פּראַגע: ווו וועט מען נעמען אַ זאַפּאַס פון באַנדאַזשן. דאָס שפּיטאָל האָט געהאַט וועיניק און ס׳איז אויך נישט געווען פון ווו צו נעמען.

נאָר דאָ — דאָ האָט זיך באַוויזן די דאָקטערשע מיט איר וואַרעם, מענטשלעך האַרץ. זי האָט צעריסן אירע עטלעכע אונטערהויזן און אַ העמד, און געמאַכט דערפון באַנדאַזשן.

ביז כלות הנפש האָב איך זיך איבערגענומען מיט איר אויסערגע־
וועלעכן טאַט. איך האָב געווייגט ווי אַ קליין קינד. נישט פון יסורים,
נישט פון ווייטאָג, נאָר פון געירטקייט, פון דער הארציקייט, פון
דער דאָקטערשע וועמען איך בין אַפילו נישט אומשטאַנד געווען
אויסצודריקן מיין טיפער דאַנקבאַרקייט.

אויפן דריטן טאָג האָט מען מיך ווידער אַריינגענומען אין כירור־
גישן זאַל, און דער דאָקטער צוקומענדיק צו מיר האָט ווידער איבער־
געחזרט אוֹן אַריינגערעדט אין מיר וועגן שלעכטן מצב פון שפיטאָל,
וועגן דעם, אַז מען אַרבעט אין פּרימיטיוועם באַדינגונגען, אַז ס׳איז
נישטאָ קיין נאַרקאָזע ,נישט קיין כלאָראָפאָרם, אַפילו נישט קיין
כירורגיש מעסער, און די אָפּעראַציע מוז מען דאָך מאַכן.

„מוז מען זי דורכאויס מאַכן, דאָקטער?״ — האָב איך אָננעמענ־
דיק זיין האַנט אים געפרעגט.

„דורכאויס ליבער, מיר זענען דעצידירט עס צו מאַכן כדי דיך
צו ראַטעווען. עס וועט דיר ווייַ טאָן, נאָר אַז וועסט שרייַען וועט עס
דיר לינדערן די ווייטאָגן.״

איך האָב נאָך באַוויזן צו זען דאָס מעסער. אַ געווייגלעך שטוב־
מעסער, אַן אָנגעשאַרפטס. דערנאָך האָב איך צוגעשלאָסן די אויגן,
נישט געוואָלט קוקן אוֹן מוראדיק געשריגן. זיי האָבן געשניטן. אויפ־
געשניטן דעם פוס. ביים בעט איז געשטאַנען אַ ברייטע שיסל אוֹן דאָס
בלוט האָט אַהין אַריינגערונען. איבער אַ האַלבע שיסל האָט זיך
אָנגעפילט, אַ האַלבע שיסל בלוט.

צוליב דעם שוואַכן צושטאַנד אין וועלכן כ׳האָב זיך געפונען האָט
מען דערווייל אָפּגעלייגט די זעלבע אָפּעראַציע אויף דער האַנט,
האָפענדיק אַז אפשר וועט דאָס אָפּגעלאָפענע בלוט פון פוס אויך
משפּיע זיין אויף דער האַנט.

עס איז פאַרביי אַ טאָג. די היץ האָט נאָך ווייטער אָנגעהאַלטן.
מיין שכן וועלכער איז געלעגן מיטן זעלבן „פעקל״ וואָס איך, האָט
„באַפרייט״ דאָס בעטל און איך האָב שוין געוווסט וואָס דאָס באַדייט.
איך האָב כסדר געקוקט אַהין און די לייַדיקייט האָט מיך געשראָקן.
אין מיינע אויגן האָט טויט זיך געקנוילט אויפן ווייסן ליילעך, און
מיר האָט זיך געדאַכט, אַז אָט, אָט שפרונגט ער אַריבער פון בעט צו

בעט, פון מיין פאַרשטאַרבענעם שכנס בעט צו מיר.

אָונט־צו האָב איך געזאָגט דעם דאָקטער, אַז איך פיל ווייטאָגן אין קאָפּ. ער האָט די ערשטע זאַך געהייסן צוגרייטן אַ צעטל פאַר מיר, וואָס איז אין שפּיטאָל געווען אַזאַ מין „פאַסיר־שיין" אויף יענער וועלט אַרויס... יעדן געשטאַרבענעם האָט מען אָנגעהאָנגען, ווי איך האָב שוין באַצייטנס באַוויזן צו זען, אַזאַ צעטל אויף דער האַנט אויף וועלכן ס׳איז געווען אָנגעשריבן דער נאָמען און פאַמיליע־נאָמען. מיט דעם צעטל אויף דער האַנט האָט מען אויך יעדן קובר געווען.

די נאַכט איז אַדורך אין יסורים, אין פיבער, און שפּעטער־צו בין איך איינגעשלאָפן און זיך איבערגעוועקט ערשט אינדערפרי.

ביים בעט איז שוין געשטאַנען דער דאָקטער און מיר אַ קעגן געטראָגן אַ וואַרעמען גוטמאָרגן.

„וועסט שוין לעבן בלייבן, קאַפּלאַן! אומבאַדינגט וועסטו בלייבן לעבן, נאָך דער נאַכט וואָס האָסט אויסגעהאַלטן".

און ער האָט מיר געדריקט די האַנט ווי ער וואָלט געמיינט מיך צו פאַרזיכערן, אַז כ׳בין שוין אַ דאָאיקער, אַז דאָס צעטל וואָס מ׳האָט פאַר מיר אָנגעגרייט איז פאַרלויפיק נישט מער נויטיק...

די היץ האָט טאַקע אָנגעהויבן אַראָפּפאַלן. זי איז אַראָפּ ביז 38, און נאָך ווייניקער. פון דער אָפּענער וונד פון פוס האָט געעיפושט, ווי פון אַ געהרגעטן, אַז ס׳איז פשוט נישט געווען צוצוגיין צו מיר. דער פוס האָט מיר נאָך פונדעסטוועגן געגוג ווייַ געטאָן, אַזוי, אַז יעדע באַוועגונג נישט ווייט פון בעט האָט מיך געאַרט, געקוועלט.

נאָך אַ וואָך צייט איז דאָס געשווילעכץ אויף דער האַנט אַביסל אָפּגעגאַנגען. די געפּאַר — לויט דעם ווי די דאָקטוירים האָבן איינגע־זען — איז פאַריבער. דעם פוס איבער וועלכן זיי האָבן זיך פריער געדונגען ווי ווייט מ׳באַדאַרף אים אַמפּוטירן: ביז צום קנעכל, אָדער ביז דער קני — אָט־אָ דעם פוס מיינעם האָט מען מיר שוין איבער־געלאָזט פאַר מיינעטוועגן, און איך האָב זיך מיט אים שטאַרק געפרייט.

די וונד גופא האָט זיך געהיילט גאָר געלאַסן. כ׳האָב אַ לענגערע צייט נישט געקאָנט אַראָפּשטעלן דעם פוס און אַז איך האָב עס יאָ געטאָן, האָב איך באַקומען שטאַרקע ווייטאָגן.

אין איינעם אַ טאָג האָט אַ גאָר גרויסע „שישקע" אינספעקטירט דעם שפיטאָל. דער פרעמדער מאַן איז פאַרביי מיין בעטל, אָן בליק געטאָן אויף מיר, און וויטער געגאַנגען זיין וועג.

אַביסל שפעטער איז געקומען צו לויפן דער כירורג פון שפיטאָל און מיך געפרעגט אויב כ׳בין אַ מאַסאַזשיסט.

„דאָס איז מיין ספעציאַליטעט" — האָב איך אים געענטפערט.

„טאָ פאַרווואָס־זשע האָסטו עס נישט געזאָגט גלייך, מיר נויטיקן זיך דאָ שטאַרק אין אַזאַ איינעם. מירן זיך באַמיען דיך שנעל אויס־צוהיילן, און געזונט מאַכן".

עס האָט זיך מיר געגלוסט אַ שמייכל טאָן. פון כירורג רייד האָב איך פאַרשטאַנען, אַז אויב כ׳וואָלט געווען אָ פשוטער בשר־ודם, וואָלט איך געדאַרפט ליגן און פוילן, נאָר אויב מען דאַרף מיר האָבן, וועט מען זיך צואיילן, באַמיען זיך מיך געזונט צו מאַכן.

„מילא, האָב איך צו זיך אַליין גערעדט, זאָל זיין אַזוי, זאָל זיין ווייל מען דאַרף מיך, אַבי כ׳זאָל וואָס שנעלער פטור ווערן פון די יסורים.

פון געשפּרעך מיטן דאָקטער איז מיר באַוווסט געוואָרן, אַז דער „גדול", וועלכער האָט וויזיטירט דאָס שפיטאָל, האָט זיי דערציילט, אַז איך האָב אים אַמאָל געמאַכט אַ מאַסאַזש, בעת ער איז געווען פאַרקילט, איז אים גלייך בעסער געוואָרן. ער האָט מיך צוליב דעם טאָקע געריפט פאַר די דאָקטוירים און זיי אַנגעזאָגט מיך אויסצונוצן צו אַרבעט אין שפיטאָל פון וואָס זיי וועלן זיין שטאַרק צופרידן.

צומאָרגנס האָט דער דאָקטער געהייסן מיר צולייגן צום פוס אַ קאָמפּרעס פון ריינעם שפּירט. ער האָט מיך פאַרגעבריט דערצו, אַז לכתחילה וועט עס מיך שטאַרק ברענען, אָבער דערפאַר וועט דער ספּירט ריין מאַכן די וווּנד גופא און דעם אָרט אַרום איר, און גלייך דערנאָך וועט דער פוס אָנהויבן זיך שנעל אויסהיילן.

בשעתן צולייגן דעם קאָמפּרעס האָב איך געמיינט, אַז כ׳ווער אינגאַנצן פאַרברענט, ווי כ׳וואָלט אים אין פייער אַריינגעלייגט. כ׳האָב אָנגעהויבן שרייען פון וווייטאָג, גערופן הילף. אַנגסטן האָבן מיך באַגאָסן.

ערשט נאָך אַ שעה האָט די ברענונג נאָכגעלאָזן, איך האָב געפילט אַ פֿאַרלייכטערונג און אָנגעהויבן זיך פילן פרייער און מונטערער.

פון יענעם טאָג אָן האָט מיר אָנגעהויבן גיין בעסער און בעסער. איך האָב צוביסלעך אַראָפגעלאָזן דעם פוס, און באַקומענדיק אַ פּאָר קוליעס, אָנגעהויבן אַרומשפּאַנען מיטן פוס, אין אָנהויב אַ פּאָר טריט נאָר און שפּעטער — מער און מער, ביז כ׳בין אַוועק אַ גאַנג, כאָטש טאַקע אַביסל אונטערגעלאָמט, אָבער דאָך מיט מיין אייגענעם פוס, וועלכן מ׳האָט מיר נישט אָפּגעשניטן, נישט ביז דער קני. און אַפילו נישט ביז צום קנעכל...

לעבעדיקע מתים

די ערגסטע אָפּטיילונג אין שפּיטאָל איז געווען די, ווו עס זענען געלעגן די „פּעלאגרא"־קראַנקע (אין די היטלער־לאַגערן האָט מען זיי גערופֿן: „מוזולמענער"). זיי האָבן געליטן פון אַטראָפּיע, וואָס איז זיי געקומען פון אונטערדערנערונג און פון פעלן פון כלערליי וויטאַמינען. ווי ס'איז באַקאַנט אין דער מעדיצין קורטשעט זיך אַלץ איין ביי דעם סאָרט קראַנקן. עס פאַרקלענערט זיך די לעבער, עס שרומפּן אין די נירן, דאָס האַרץ, די לונגען. דער מאָגן מיט די קישקעס פאַרלירן דאָס אינערלעכע שליים־הייטל, די קישקעס ווערן טיילווייז געלעכערט, דאָס עסן בלייבט נישט פאַרדייעט. די הויט פון קראַנקן ווערט גלאַנציק־גרוי, דער קראַנקער דאַרט־איין און גייט־אויס ווי א ליכט.

דאָס צימער פון די „פּעלאגרא"־קראַנקע האָט מען גערופֿן: דאָס צימער פון די „לעבעדיקע מתים".

דאָרט האָבן לעבנס זיך געלאָשן אָן א קרעכץ און אָן א וויי. ביסט אַרײַנגעקומען אַהין האָסטו זיי געקאָנט זען זיצנדיק ס'רוב אויף זייערע בעטן מיט גלאַנציקע אויגן, גלעזערנע. אויסגעדאַרטע, ביז צום דורכזען אַלץ וואָס טוט זיך אין אַזא סקעלעט־קערפּער. אַפילו זייער געברויך האָבן זיי געטאָן אונטער זיך, נישט פילנדיק גאָרנישט און נישט קאָנענדיק זיך העלפֿן.

לעבעדיקע מתים. זיי האָבן געפילט שטענדיק דעם טאָג פון שטאַרבן, אָבער אויסגעגאַנגען זענען זיי ווען קיינער אַרום האָט אפילו נישט געהערט זייער לעצטן אָטעם־צי.

נישט איינמאָל האָט געטראָפן: דער קראַנקער בעט אַ קאַרטאָפל. לויפט מען אין קוך אַריין ברענגען אַ קאַרטאָפל, און אַז מען קומט צוריק איז דער קראַנקער שוין אויסגעגאַנגען.

אָדער: ער נעמט אַ לעפל עסן אין מויל, האָלט אין מיטן שלונגען — און גייט אויס מיטן נישט־אַראָפגעשלונגענעם ביסן.

און אָט האָט ער אַ רוף געטאָן וועמען פון שפיטאָל־פערסאָנאָל, פאַרלאָנגט אַ טראָפן וואַסער, ציט טיי, וויל עס דורשט אים זייער. ברענגט מען שנעל אַריין דאָס ביסל וואַסער, ציט טיי, און ס׳איז נישטאָ וועמען עס צו דערלאַנגען.

אָפגעשטאָרבן. געלעבט און אָפגעשטאָרבן. געווען און נישטאָ מער... מען טוט אים אָן אַ צעטל אויף דער האַנט, מען נעמט אים אַראָפ פון בעט, דערנאָך פירט מען דעם גוף אַרויס נישט וויט פון שפיטאָל, מען איז קובר נישט טיף, קוים וואָס די ערד דעקט־צו, וויל ס׳איז צו שווער צו גראָבן, — די ערד איז געפרוירן ווי אַ שטיין.

געלעבט און געשטאָרבן. קיינער וויסט נישט וועגן זיי. אַ נאָמען וועט אין אַ שוואַרצן בוך פאַרשריבן, און דאָס איז אַלץ.

געווען טעג מיט אַכט־צען מתים אַזעלכע, טיילמאָל — אָפילו דאָפלט. וואָרעם עס זענען נישט געווען קיין מעדיקאַמענטן, אָדער זיי זענען קנאַפּ געווען און די דאָקטוירים האָבן נישט געהאַט קיין סך צו טאָן ביי די קראַנקע. דאָס אייגנציקע וואָס מ׳האָט געקאָנט טאָן, איז געבן אַביסל בעסערע באָשפייזונג דעם שווער קראַנקן. איז האָט ער געהאַט געגוג כוח איבערצוועלטיקן די קראַנקייט, איז ער נעבליבן לעבן, אָ נישט — אַ צעטל אויף דער האַנט...

קורצע טעג. אָט ווערט ליכטיק, עס שיינט די זון, עס דאַכט, אַז אַ גרויסער טאָג גייט־אויף און באָלד, אייַדער קוקסט זיך אַרום, פאַלט־צו די נאַכט, וואָס איז דאָ אַזוי שיין מיט אירע קאָליריקע פאָלאָר־שטראָלן פון וועלכע ס׳איז אַזוי שווער אָפצורייסן דאָס אויג; די נאַכט מיט אירע גרינע, געלע און אַנדערע ליכטער ווי צעצונדן פייערווערק.

אין איינעם פון אַזעלכע קורצע טעג האָב איך זיך באָקאַנט מיט אַ טשעכיש דאָקטער. ער איז געלעגן אין שפיטאָל אין אַ האָפענונגס־לאָז צושטאַנד. פון פעלן וויטאַמינען זענען ביי אים אָפגעשוואָכט

געווארן די נערוון, און ער ער איז נישט מסוגל געווען אַוועקצושטעלן די פיס אויף דער ערד. גרויסע צרות האָט ער געהאַט באַזונדערס ביים אָפּגעבן אורין, דערהויפט ביינאַכט.

אין אַ געשפּרעך מיט אים האָב איך געלאָזט פאַלן אַ געדאַנק, אַז כ׳וואָלט אים געוואָלט מאַכן אַ מאַסאַזש. קאָן זיין אַז דאָס וועט אים העלפן.

דער דאָקטער האָט מיר העפלעך געדאַנקט פאַר דער עצה־טובה און פאַרן גוטןווילן, אָבער ביי זיי אין טשעכיען — האָט ער מיר געגעבן צו פאַרשטיין — האָט מען צו אַזאַ קרענק נישט פּראַקטיצירט קיין מאַסאַזשן...

איך האָב זיך אָבער איינגעשפּאַרט, געזאָגט אים, אַז עס דאַרף דאָך אים נישט אַרן אויב כ׳וועל מאַכן אַ פּרווו. זענען אַזוי פאַרביי עטלעכע טעג ביז ער האָט זיך געלאָזט איבערredן.

אין איינעם אַן אָוונט האָב איך זיך גוט צוגעגרייט און געמאַכט דעם מאַסאַזש. איך האָב זיך דערביי שטאַרק אָנגעשטרענגט און ערשט נאָך דעם ווי כ׳בין אַוועק פון קראַנקן דאָקטערס בעט, האָב איך געזען אַרום זיך אַ קאַלוזשע בלוט, וואָס האָט אויסגערונען פון מיין וווּנדיקן פוס, וועלכער האָט בשעתן מאַכן דעם מאַסאַזש מיט מיר ווי געהעריק מיטגעאַרבעט...

וועג איך בין צומאָרגנס אַריינגעקומען אין צימער, האָב איך געזען דעם טשעכישן דאָקטער זיצן אויפן בעט אינגאַנצן אַ צעשטראַלטער. ער האָט אויסגעשטרעקט ביידע הענט צו מיר און צוציענדיק מיך צום בעט צו געזאָגט: „ווי מיט אַ כישוף־שטעקעלע האָט איר אַלע ווייטאָגן פון מיר אַוועקגענומען. ממש מיט איינמאָל. שוין אפגעגעבן לייכט די אורין, אַראָפּגעשטעלט די פיס און דאָס גיין איז מיר געוואָרן לייכטער אַלץ איר, אַלץ איר, קאַפּלאַן, גאָלדענע הענט״.

אויך איך האָב זיך געפרייט, און מיט מיר — די רעשט דאָקטוירים.

אויסגעהיילט איין דאָקטער איז מיר גלייך אונטערגעקומען אַ צווייטער פאַל, אויך אַ דאָקטער פון שפּיטאָל, וועמען איך האָב אָנגעבאָטן מיינע מאַסאַזשן. געווען איז עס נישט קיין אַנדערער ווי דער כירורג אַליין. ער האָט כסדר געלאָמט, געגאַנגען אָנגעלענט אָן

שטעקן און זיך אַ היפש ביסל געמאַטערט. ביי איינער אַן אַפּעראַציע האָט ער אַפילו געחלשט פון וויטאָגן אין סוס.

אַז איך האָב דערהערט וואָס עס האָט מיט אים פּאַסירט, בין איך אַוועק צו אים און פּאַרגעלייגט אַ סעריע מאַסאַזשן אויפן פוס. ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט אַביסל פּאַרוווּנדערונג, באַגלייט מיט אַ צינישׂ שמייכעלע אויף די ליפּן, וואָס האָט געמיינט צו זאָגן: וואָס אַ שטייגער הילף קאָנען אים, דעם כירורג, ברענגען די מאַסאַזשן? וועט ער דען נישט, דער גוטער כירורג, וואָס פּאַראַ מעדיקאַמענטן ער וואָלט געדאַרפט צום פוס, וועט ער דען נישט אַליין מיט וואָס ער וואָלט זיך געקאָנט העלפן?

איך האָב אים אָבער נישט געלאָזט צו־רו. געמאָלן דעם אופן פון די מאַסאַזשן וואָס כ'וויל מאַכן און דערביי אויסגעדריקט מיין טיפּן גלויבן, אַז זיי וועלן אים לייכטער מאַכן אויפן פוס. ער האָט ענדלעך מסכים געווען אין פּרינציפּ צו מיין פּאָרשלאָג, נאָר באַשלאָסן אָפּצוווּאַרטן אַן אַכט־צען טעג, ביז די אָנטצינדונג פון אישיאַס אויפן פוס וועט פאַרביי.

נאָך די צען טעג האָב איך זיך געזומען מטפל זיין מיטן כירורג. טאָג נאָך טאָג האָב איך אים געמאַכט מאַסאַזשן. די בעסערונג איז געקומען מיט יעדן מאַסאַזש וואָס כ'האָב אים געמאַכט, ביז... אין איינעם אַ טאָג האָט ער אַפילו אַוועקגעוואָרפן דעם שטעקן און דערנאָך פולשטענדיק געזונט געוואָרן.

די שפּיטאָל־דאָקטוירים האָבן נאָך דער מעשה מיטן כירורג באַשלאָסן מיך אייגצולאָדן אין זייער דאָקטוירים־צימער, כדי צו דעמאָנסטרירן פאַר זיי דעם אופן ווי אַזוי איך מאַך די מאַסאַזשן.

כ'האָב אָנגעטאָן אַ דאָקטאָרסקע פאַרטוך, דער כירורג האָט זיך אויסגעטאָן, אַוועקגעלייגט זיך אויפן טיש, און איך האָב אים מאַסאַזשירט, דעמאָנסטרירט דעם אופן ווי אַזוי איך טו עס און דערביי געשילדערט די ווירקונג פון מאַסאַזש אויף די נערוון בכלל און אויף דעם קראַנקן נערוו בפרט. די דאָקטוירים זענען געווען באַגייסטערט פון דער „מאַסאַזשן־לעקציע" און האָבן זיך אַרויסגעזאָגט פאַר מיין מיטאַרבעט אין שפּיטאָל.

דאָס בלייבן אין שפּיטאָל איז אָבער נישט געווען פון די לייכטע

זאַכן. איך האָב אָנגעהערט דעם שטראַפנאַי־לאַגער און אויב בין איך געזונט געווארן, האָט מען מיך געדאַרפט אָפשטעלן צוריק אין לאַגער אַריין.

די דאָקטוירים האָבן אָבער געמאַכט אַ שטיקל אסיפה און באַ־שלאָסן מיך צו באַשטעטיקן ווי דעם פעלדשער און מאַסאַזשיסט פון שפּיטאָל.

ביי דער הסכמה פון שפּיטאָל־נאַטשאַלניק איז דער באַשלוס אָנגענומען געווארן. איך האָב פון יענעם טאָג אָן פיגורירט ווי אַ קראַנ־קער פאַר דער נ.ק.ווי.ד., כדי זי זאָל נישט האָבן די שליטה איבער מיר און פאקטיש — געאַרבעט ווי אַ פעלדשער, געמאַכט מאַסאַזשן, אָוועק־געגומען ווייטאָגן אין פלייצע, אין זייט, אין אַנדערע קערפער־טיילן, און מען האָט נישט געווסט וואָס צו מאַכן מיט מיר.

דער דאקטער —
א שפיאן

דורך דער צייט וואָס כ׳האָב געמאַכט דעם כירורג די מאַסאַזשן אויפן פוס, האָבן מיר זיך גוט באַפריינדעט. ער האָט מיר דערציילט זיין טראַגעדיע:

ער שטאַמט פון נירנבערג, פון דער אַזוי באַרימט־געוואָרענער דייטשער שטאָט. זייענדיק לינק־געשטימט איז ער נאָך דער היטלער־איבערקערעניש אַוועק נאָך עסטרייך. צו יענער צייט האָט מיט דער דעמאָקראַטישער עסטרייך אָנגעפירט די דאָלפוס־רעגירונג און עס זענען פון צייט צו צייט איינגעאָרדנט געוואָרן קינדער־אויספלוגן נאָך סאָוויעט־רוסלאַנד. מיט איינעם אַזאַ טראַנספּאָרט האָט ער אַליין אָנגעפירט ווי אַ דאָקטער. אָנקומענדיק קיין רוסלאַנד האָט מען זיי געווויזן פון שענסטן און פון בעסטן. אים האָט אַלץ דאָ אימפּאָנירט. אַלץ איז אים געפעלן געוואָרן, פון אַלץ איז ער געווען באַגייסטערט, און ער האָט אויסגעדריקט זיין גרייטקייט און ווילן צו באַזעצן זיך אין ראַטנ־פאַרבאַנד. די באַלשעוויקעס האָבן זיך נישט קענגעשטעלט זיין פאַר־לאַנג, האָבן „באַוויליקט״ אָנצונעמען זיין בקשה און ער איז געבליבן אין לאַנד. נאָך אַ קורצער צייט האָט ער אַראָפגעבראַכט זיין פרוי און זיי האָבן זיך זייער פיין אייגעאָרדנט. במשך דער גאַנצער צייט האָט ער זיך דורכגעשריבן מיט די שוויגער־עלטערן, געשריבן זיי ענטו־זיאַסטישע בריוו און איז אויף אַן אמת געווען צופריידן פון לעבן.

דעם יאָרטאָג פון זייער זונס געבורט אין ראַטנפאַרבאַנד, האָבן זיי געוואָלט פייערן מיט גרויס פּאַראַד. צו דעם צוועק האָבן זיי

איינגעלאַדן די שוויגער־מוטער, כדי זי זאָל מיט אירע אייגענע אויגן זען ווי גליקלעך זיי לעבן זיך אויס אין לאַנד פון די סאָוויעטן.

אַ פּאָר טעג פאַר דער פאַמיליע־שמחה איז טאַקע די שוויגער אָנגעקומען. זיי האָבן געמאַכט פיבערהאַפטע צוגרייטונגען צום גע־בורטס־טאָג, איינגעלאַדן געסט, און פלוצלונג, עטלעכע שעה אייר־דער עס האָט זיך געדאַרפט אָנהויבן די שמחה, זענען צו זיי אין שטוב אַריין עטלעכע נ.ק.וו.ד.־לייט און אַרעסטירט די שוויגער, דאָס ווייב און אים אַליין.

זיי האָבן נישט געקאָנט באַגרייפן, וואָס עס האָט פאַסירט, גע־מיינט אַז אוודאי איז דאָ נישט מער ווי אַ מיספאַרשטענדעניש, מ׳וועט זיי גלייך אַרויסלאָזן און גאָר אַנטשולדיקן זיך פאַר זיי. אָבער געפינענדיק זיך אין אַרעסט האָבן זיי געזען, אַז ס׳איז גאָר־נישט קיין טעות. אים גופא האָט מען פאַרגעוואָרפן עטלעכע פאַר־ברעכנס: קאָנטאַקט מיט אויסלאַנד, פאַרבינדונגען מיט דער בור־זשואָזיע, און דער עיקר — שפּיאָנאַזש. ער האָט זיך קעגנגעשטעלט יעדער באַשולדיקונג, אויפגעוויזן, אַז אַ חוץ צו זיינע שוויגער־עלטערן האָט ער צו קיינעם נישט געשריבן. די טענה האָט מען אָבער קאַטעגאָריש אָפּגעוואָרפן, ווייל זי האָט מכלומרשט נישט געשטימט מיטן אמת.

טאַקע נישט געשטימט מיטן אמת... שרייבנדיק די בריוו צו די עלטערן האָט ער, ווי דער שטייגער פון אַ מענטש, וועלכער האָט איבערגעלאָזן פריינט פון אַלטע, אַלטע יאָר, אויך זיי געלאָזט גריסן. נו, קיין בעסערן באָוויזן אויף שפּיאָנאַזש באַדאַרף מען נישט. צו דעם טאַקע האָט ער אַראָפּגעבראַכט אויך די שוויגער, מכלומרשט צום געבורטס־טאָג פון קינד, אָבער אינדעראמתן: כדי דורך איר איבערגעבן מינדלעך אַלע שפּיאָנאַזש־ידיעות.

נאָך עטלעכע טעג האָט מען די שוויגער און די טאָכטער, — זיין ווייב, — אַרויסגעלאָזן פון אַרעסט און בויידע צוריקגעווויזן קיין עסטרייך, נאָך ווין און אים, אים אַליין האָט מען אַ „מתנה״ געגעבן צום געבורטס־טאָג פון זונעלע — צען יאָר קאָנצענטראַציע־אַרבעט אויף פאַרשיקונג.

„איך האָב נאָך גוט אָפּגעשניטן — האָט דער כירורג זיך אַליין געטרייסט — ביליק געהאַנדלט. אַנדערע באַקומען פּאַר אַזעלכע לייטישע באַשולדיקונגען פופצן און אַפּילו פינף און צוואַנציק יאָר".

עס איז זיך לייכט פאָרצושטעלן, אַז פון דאָקטערס ענטוזיאַזם און פון אַמאָליקן ראַדיקאַליזם איז גאָרנישט פאַרבליבן. אַלץ האָט זיך אויסגעוועפט. דאָס איינציקע, וואָס איז געבליבן אומפאַרענדערט איז געווען דער אורטייל אויף די צען יאָר פאַרשיקונג, כאָטש עס האָט גוט געמאַטערט די פראַגע, צי ווען עס וועט זיך ענדיקן דער טערמין פון די צען יאָר, וועט מען נישט פאַרלענגערן דאָס האַלטן אים אויף פאַרשיקונג.

איך ווייז ווונדער ביי קראנקע

מיינע מאַסאַזשן האָבן מיך באַרימט געמאַכט. די דאָקטוירים האָבן מיך נישט אויפגעהערט צו לויבן און נישט געווואוסט וואָס צו טאָן מיט מיר. אייגנמאָל האָט דער דאָקטער מיך מיטגענומען אויף זיין אָפּטייילונג, געוויזן מיר אַ צאָל לייכטע פעלעגריקער מיט אַט־ראָפּירטע מוסקולן פון העגט און פיס. די מענטשן זענען געלעגן מיט אייגעבויגענע קניען אָדער העגט.

איך האָב פאַרגעלייגט צו מאַכן זיי אַ סעריע לייכטע מאַסאַזשן מיט אַ צוגאָם פון אַ שטאַרקער דאָזע וויטאַמין „צ".

קיין שטאַרקע דאָזעס וויטאַמין „צ" זענען אין שפּיטאָל נישט געווען, און דאָס אייגציקע וואָס מ׳האָט זיי יאָ געקאָכט גאָבן איז געווען: אַ צוגאָב שיסעלע זויער קרויט מיט אוגערקעס. נישט האָבנדיק עפּעס אַנדערש — נישט קיין פרוכטן און נישט קיין אייגשפּריצונגען, זענען די קראַנקע, אַ דאַנק גימנאַסטישע איבונגען און דורך די מיר געמאַכטע מאַסאַזשן — פולשטענדיק אַרויס פון געפּאַר. די גלידער האָבן זיך ביסלעכווייז אויסגעגלייכט. די קראַנקע האָבן אָנגעהויבן באַוועגן מיט די פיס און אַפילו מסוגל געווען צו טאָן לייכטע אַרבעט.

מיין הצלחה האָט אימפּאָנירט דעם שפּיטאָל־נאַטשאַלניק, וועלכער האָט מיך אָנגעטאָן פון קאָפּ ביז פיס, וויל פון שטראָפּנאַי־לאַגער בין איך געקומען עירום ובחוסר כל.

די שפּיטאָל־דאָקטוירים האָבן געוואָלט מיר אויסדריקן אָנערקענונג און פאַרגעשלאָגן דעם הויפּט־דאָקטער אַריינצונעמען מיך אין

דער רשימה פון די שפּיטאָל־באַשעפטיקטע, כדי כ׳זאָל באַקומען אויך אַ פּאָר רובל פּאַר דער שוועסטער־פּאַראַנטוואָרטלעכער אַרבעט. אָבער דער הויפּט־דאָקטער האָט מורא געהאַט פּאַר דער נ.ק.וו.ד., אַז זי זאָל מיך נישט אויסגעפונען און וועלן האָבן איבער מיר די שליטה, האָט ער כסדר דוחה געווען דעם פּאַרשלאָג, און איך האָב ווייטער פיגורירט ווי אַ קראַנקער, וועלכער ליגט אין שפּיטאָל.

רוסישע טראגעדיעס

יעדער קולטורעלער מענטש אין ראַטנפאַרבאַנד, וועמען דער גורל האָט געבראַכט אין לאַגער אַריין, האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ טראַגעדיע. נאָך אַ גליק געווען, וואָס אין אַ פרייער מינוט האָט מען געקאָנט פאָר אַ מענטשן, צו וועלכן מ׳האָט געהאַט צוטרוי, אַראָפרעדן זיך פון האַרצן.

אין די אָוונטן, וען ס׳איז נישט געווען וואָס צו טאָן, איז מען זיך צונויפגעקומען און יעדער איינער האָט געעפנט זיינע וווּנדן, נאָכאַמאָל און ווידעראַמאָל איבערדערציילט, אָפטמאָל מיט רעזיגנאַציע, וועגן דעם ווי אַזוי „עס האָט פּאַסירט״, ווי אַזוי מ׳איז מגולגל געוואָרן אין לאַגער אַריין.

דער הויפט־דאָקטער פון שפּיטאָל איז געווען אַ הויכער, אַ שייגער. אָ גוט־געבויטער מאַנספערשוין מיט אַן איידעלן אויסזען. זיינע צרות האָבן געהאַט אַ ראַמאַנטישן באַדן:

ער איז געווען פאַרהייראַט צו אַ יינגער בילד־שיינער פרוי. זיי האבן געלעבט גליקלעך און צופרידן. וואָלט געגאַנגען אַלץ ווי עס באַדאַרף צו זיין, וען נישט דאָס, וואָס אין זיין וויבל האָט זיך פּלוצעם פאַרליבט אַ הויכער נ.ק.וו.ד.־אָפיציר און צעשטערט זיין אידיליש לעבן.

אַזוי ווי מ׳האָט געדאַרפט פון אים פּטור ווערן (און פּטור ווערן אין רוסלאַנד פון אַן „איבעריקן״ איז נישט שווער), האָט דער אָפּיציר אַנגעשריבן אַ קליין מסירהלע אַז ער, דער דאָקטער, איז

אַ קאָנטרעוואָלוציאָנער, וואָס אויב מ׳וועט אים לאָזן אויף דער פריי איז מי יודע אויב ס׳איז נישט איינגעשטעלט דער גאַנצער סאָוויעטישער רעזשים.

מער נישט. מער האָט מען נישט געשריבן. מער האָט מען אָבער אויך נישט באַדאַרפט. גלייך האָט מען אים אַרעסטירט, אָפּגעשיקט די „דיעלאָ" צו דער באַקאַנטער „טראָיקע" אין קרעמל און מען האָט אים „אַהיימגעשיקט" אַן אורטייל אויף צען יאָר.

„על פּי סאָוויעטישער הלכה — האָט דער דאָקטער זיך ביטער גיוויצלט אויף זיין אייגענעם חשבון — האָט מען געדאַרפט אויך אַרעסטירן מיין יינג, שיין ווייבל, ווייל זי האָט אויסבאַהאַלטן פון דער מאַכט אַ קאָנטרעוואָלוציאָנער, אַ פּאַרטיזאַנער. אָבער זי האָט דאָך געהאַט אַ פּראָטעקטאָר, טאַקע דעם זעלבן נ.ק.וו.ד.־אָפּיציר, האָט ער שוין אַלץ געדעקט".

„אָט אַזוי — האָט דער דאָקטער נאָך אַ קורצן איבעררייס פאַרענדיקט דעם סיפור־המעשה — אָט אַזוי האָט מען אַ תל־גענאַכט פון אַ שטיל באַשיידן פאַמיליע־לעבן. אויס ווייב, אויס שטוב און פאַר אַ צולאָג — צען יאָר פאַרשיקונג".

פון א מיניסטער
ווערט א לעקפאָם

אויף איינער אַ שפּיטאָל־אָפּטיילונג האָט געאַרבעט אַן עלטערער לעקפאָם. פון פּאַך איז ער גאָר געווען אַן אינזשעניר. די צוויי ספּע־ציאַליטעטן גייען טאַקע נישט געפּאָרט, דערפאַר אָבער האָבן זיי אַ בשותפותדיקע געשיכטע.

דער־אָ לעקפאָם־אינזשעניר איז בסך־הכל געווען נישט מער און נישט וויניקער ווי אַ מיניסטער אין דער ווייסרוסישער רעגירונג. פון זיין איינמאָל און נאָכאַמאָל דערציילן וועגן זיך האָט זיך באַקומען אַ ביז־גאָר אינטערעסאַנטע געשיכטע.

זיין מיניסטער־פונקציע האָט ער אויסגעפירט געטריי און ער־לעך, געווען איבערגעגעבן דעם כלל און זיינע ענינים.

אַז עס האָט זיך אָנגעהויבן די כוואַליע פון אַרעסטן וואָס האָט אַרומגעכאַפּט גאַנץ רוסלאַנד, און מ׳האָט געשליידערט אין טורמעס אומשולדיקע מענטשן, זיי פּאַרשיקט און אַפילו געשאָסן, האָט עס אים פּאַרדראָסן. זיין געוויסן האָט אים געפּייניקט. אין האַרצן בייַ זיך האָט ער געזאָגט: לא זו הדרך, נישט אַזוי קאָן מען בויען אַ סאָציאַ־ליסטישע מלוכה, און ער האָט באַשלאָסן אַרויסצוציען קאָנספּעקטענצן, ד. ה. נישט זיין מיטפּאַראַנטוואַרטלעך, נישט מיטמאַכן די בלוטיקע שפּיל, און ער האָט אין איינעם אַ טאָג זיך אָנגעגעבן אין דעמיסיע, פּשוט, אָפּגעזאָגט זיך פון צו זיין אַ מיניסטער.

מ׳האָט די דעמיסיע אָנגענומען און אויף זיין אָרט אַרויפּגעזעצט אַ צווייטן. דער פּרישער מיניסטער האָט אין אָנהויב נישט אַזוי גוט זיך אַריינטירט אין די ענינים פון מיניסטעריום און געקומען צו

אים אָפּט אין שטוב אַריין זיך באַראַטן וועגן פאַרשידענע זאַכן. ער פלעגט אים געבן העלפן, אַנווייזן, און נישט איינמאָל אַרויסשלעפּן פון פּלאָנטערס און אויסגעמיטן פאַר אים פאַרשידענע שטרויכלונגען.

דאָס אַלץ האָט אַזוי געדויערט ביז מ׳האָט דעם פּרישן מיניסטער אַראָפּגעזעצט פון בענקל און ווי דער שטייגער — אַרעסטירט פאַר סאַבאָטאַזש, קאָנטרעוואָלוציע, און נאָך פאַרברעכנס.

בעת די אויסמאַטערנדיקע חקירות פון זיין פאַרטרעטער דעם מיניסטער, האָט די נ.ק.וו.ד. זיך דערווּוסט, אַז ער פלעגט צו אים זיך קומען באַראַטן.

„דער בעסטער סימן פון קאָנטרעוואָלוציע — האָט דער לעק־פאָם און געוועזענער מיניסטער געחוזקט מיט גאָל און ביטערניש — אויף מיר האָט מען סיי ווי געהאַט אַן אויג פאַרן אָנגעבן זיך אין דעמיסיע, האָט די נ.ק.וו.ד. געלערנט פּשט, אַז דאָס האָב איך דעמיסיאָ־נירט כדי אַריינצוזעצן דעם פאַרטרעטער מיינעם, ער זאָל פאָרזעצן דעם סאַבאָטאַזש און די קאָנטרעוואָלוציאָנערע אַרבעט מיטן ציל צו צעברעכן די סאָוויעטן־מאַכט.״

דער חטא איז געווען אַ גרויסער און די שטראָף איז אים געגעבן געוואָרן נאָך מיט חסד: צען יאָר פאַרשיקונג, נישט מער. גאַנץ צו־געגלעך.

אָבער זינט דעמאָלט האָט דער געוועזענער מיניסטער נישט גע־וואָלט מער פיגורירן ווי אַן אינזשעניר. נישט געוואָלט מער טראָגן קיין פאַראַנטוואָרטלעכקייט.

„איך וויל נישט, האָט ער געגעבן צו פאַרשטיין, אַז אויב עס וועט זיך ערגעץ צעברעכן אַ שרייפל, זאָל מען מיר פאָרוואַרפן און באַשולדיקן אין סאַבאָטאַזש, קאָנטרעוואָלוציע. איך האָב עס געזוג״.

און ער איז אַוועק אַרבעטן ווי אַ לעקפאָם, אַ קליין מענטשעלע אין לאַגער. פאַראַנטוואָרטלעך פאַר אַלץ איז דער דאָקטער, און ער איז בלויז זיין אונטערגעאָרדנטער.

אויס מיניסטער. פאַרגעסן שוין יענע צייטן. אָפּגעריסן איז ער פון זיין היים, פון זיין לאַנד. ווייט פון דאָרט איז ער. אין ווייטן, ווייטן צפון, און ספּקט גאָר צי ער וועט נאָך אַמאָל, ווען עס איז אַרויס פון גיהנום.

די גרויסע „שישקע"

ער איז געווען סעקרעטאַר פון מאָסקווער קאַמסאַמאָל. אין סאַנ־
גאַראַדאָק איז ער געוואָרן אַ שרייבער אין דער שפּיטאָל־קאַנצע־
לאַריע. אין אַ שמועס מיט אים האָב איך אַ שפּאַסיקן פרעג געטאָן:
וואָס פאַר אַ חטא עס האָט אים דאָ אַהער אַראָפּגעבראַכט.

ער האָט זיך צעשמייכלט און אָפּנהאַרציק דערציילט:

„ס׳איז געווען נאָכן קיראָוו־מאַרד. מ׳האָט אָנגעהויבן אַרעסטירן די גאַנצע רוסישע אינטעליגענץ: פּראָפעסאָרן, דאָקטוירים, אינזשע־
ניערן, און ועל־כולם, פּאַרטיי־לייט, הויכע פּאַרטיי־פונקציאָנאַרן און אָפּילו פּאַרטיי־סעקרעטאַרן. אַזוי בין איך אויך אַרײַנגעפּאַלן. שפּע־
טער האָט מען זיך אַרומגעזען, אַז מ׳האָט אַביסל צופיל געגומען, האָט מען זיך אָפּגעהאַלטן, אָנגעהויבן זוכן און שאפן „דיעלעס" פאַר די וואָס מ׳האָט אַרעסטירט. נאָר מ׳האָט נישט געקאָנט דערגיין קיין טאָלק. גאַנצע בערג מיט דיעלעס האָבן זיך אָנגעזאַמלט און מ׳האָט נישט געוווסט, וועלכע מבטל מאַכן און וועלכע נישט. האָט מען באַ־
שלאָסן צו לאָזן אַזוי ווי ס׳איז. וועט עס זיצן — זאָל בלייבן זיצן".

„און איך — האָט דער סעקרעטאַר פון מאָסקווער קאַמסאַמאָל פּאַרענדיקט — בין אייגנער פון די פּאַרבליבענע זיצערס".

דער דעקאן
פון מאסקווער אוניווערסיטעט
איז זיך מודה...

אין אַ געוויסן טאָג איז צו אונדז אַנגעקומען דער דעקאַן פון מאָסקווער אוניווערסיטעט — אַ פראָפעסאָר פון געאָלאָגיע. די דאָקטוירים האָבן אַלץ געוואָלט טאָן כדי אים אויפצוהאַלטן אין שפיטאָל, זיי האָבן זיך באַצויגן צו אים מיט פיל דרך־ארץ. דער פראָפעסאָר איז געווען זייער אַ פריילעכער און שטענדיק ביים גוטן הומאָר.

אין די ערשטע טעג איז געשטאַנען די פראַגע ווו מ׳זאָל אים אייַנאָרדענען, אַז ער זאָל נישט פאַלן פון די כוחות. מ׳האָט אים אַריינגענומען אין דאָקטוירים־צימער און דאָרט געהאַלטן. געהייסן האָט עס, אַז דאָס איז בלויז אויף דערווייל, ביז מען וועט אויסגעפונען עפעס אַנטשפרעכנדיקס.

זיין צימער איז באַלד פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַן אָרט פאַר גייסטיקער אונטערהאַלטונג. די דאָקטוירים פלעגן זיך דאָרט צונויפקומען, אָפזיצן שעהן, ספעציעל אין די אָוונטן, און שמועסן, און אָנהערן זיך פון פראָפעסאָר פאַרשידענע אָפהאַנדלונגען און דערביי אויך זיך דערקוויקן מיט זיינס אַ שאַרפזין, צי גאָר אַ געלונגענעם וויץ. איך אַליין פלעג זיך אויך אַהין פאַרגנבענען, און אייַנהערן זיך אין אַלץ וואָס ס׳איז דאָרט געשעדט געוואָרן.

אין אַ געוויסן אָוונט האָט ער דערציילט ווי אַזוי מ׳האָט אים „געגומען", אָדער ווי מען זאָגט עס אין רוסיש: „קאַק פאָפאַל" (ווי אַזוי אַריינגעפאַלן).

אַנגעהויבן האָט עס זיך נאָכן קיראָוו־מאָרד. מ׳האָט זיך אַ נעם־געטאָן צו דער אינטעליגענץ. אין מאָסקווע זענען געווען אַן ערך פון אַ זיבעציק פראָפעסאָרן און זיי האָבן פלוצלונג אָנגעהויבן פאַר־שוווּנדן אייגער נאָכן אַנדערן. ער אַליין האָט זיך יעדע רגע געריכט, אַז אויך אים וועט מען קומען נעמען, האָט ער זיך פאַרגעבראַייט און געהייסן אויך דער פרוי זיינער זי זאָל אים צוגרייטן אַ פעקל וועש, כדי עס צו האָבן פאַר דער האַנט אין מאָמענט, וועלן ער וועט עס דאַרפן.

און כך הוה. אין אַ געוויסער נאַכט האָט מען אָנגעקלאַפּט אין טיר. די פרוי זיינע האָט זי׳ געעפנט און עס זענען אַריין עטלעכע נ.ק.וו.ד.־לייט און אַ זאָג־געטאָן: „בודטיע לוביאזני סאַביראַטסיאַ ס׳נאַמי (זייט אַזוי גוט און קומט מיט אונדז). איז ער געגאַנגען. נישט געפרעגט זיך גאָרנישט: נישט אָנגערופן זיך, נאָר געזומען דאָס צוגעגרייטע פעקל און אַוועק מיט די נ.ק.וו.ד.־מענטשן, וועלכע האָבן דערקלערט דער פרוי, אַז דאָס נעמט מען אים נאָר אויף עטלעכע שעה, בלויז כדי צו באַקומען פון אים עטלעכע אינפאָרמאַציעס אין וועלכע זיי נויטיקן זיך.

„בעת דער אויספאָרשונג — האָט דער פראָפעסאָר דערציילט — נאָך דעם ווי מ׳האָט שוין געהאַט אויפגענומען ביי מיר אַלע פּער־סאָנאַליען, האָב איך זיך אָפּגערופן צום קעגנאיבער מיר זיצנדיקן אויספאָרשער: „און איצט פאָרנאָטירט אַלץ, וואָס איך וועל אייך דערקלערן: אין דער מאָסקווער ווורשטן־פאַבריק האָב איך אַרייַנ־געטאָן סם אין ווורשט, אין אַ צווייטער פאַבריק האָב איך צעשניטן די טראַנסמיסיע־פאַסן, שרייבט, חבר אויספאָרשער״!

„נאָר יענער האָט געעפנט אויף מיר אַ פּאָר אויגן פול מיט פראַ־גע־צייכנס. ווי קומט עס, אַז דער דעקאַן פון אוניווערסיטעט זאָל רעדן אַזוינע רייד? און ער האָט אָנגעהויבן פרעגן, שטאָמלען מיטן מויל, אָבער איך האָב אים נישט געלאָזט קומען צום וואָרט און באַפוילן: שרייבט, וואָס איך הייס, אַלץ איז אמת, כ׳בין ביים פולן באַווווסט־זיין! יאָ, וואָרט, אונטער אייגער אַ בריק אין מאָסקווע האָב איך אַוועקגעלייגט אַן אויפרייס־באָמבע, פאַרשרייבט״...

מיר זענען געזעסן אין דאָקטוירים־צימער ווי פאַרשטיינערט,

אַנגעשפּיצט אַלע חושים, געפֿינט די מיילער און געהערט דעם דער־קאָן דערציילן:

„אַזוי האָב איך אויסגערעכנט אַ וועלכע ס׳איז 10 פֿאַרברעכנס און זיך אונטערגעשריבן מיטן פולן נאָמען. איר וועט אַוודאי פרעגן פֿאַרוואָס איך האָב עס געטאָן? וועל איך אייך זאָגן: מאחורי הפרגוד זענען צו מיר דערגאַנגען ידיעות, ווי אַזוי מ׳האָט באַהאַנדלט מיינע חברים פֿראָפעסאָרן, וועלכע האָבן זיך נישט „מודה" געווען, האָב איך איבערגעכיטרעוועט מיינע אויספֿאָרשער, אויסגעקליבן אַ צווייטן וועג"...

ביי דער געלעגנהייט האָט שוין דער פֿראָפעסאָר אויך דער־ציילט וועגן די קאָלעגן זיינע. איינעם פון די, וועלכע האָבן זיך נישט מודה געווען האָט מען אַריינגעשליידערט אין אַ קליין קאָלט צימערל מיט נאָך אַ קעלטערן צעמענטענעם דיל. מ׳האָט אים דאָרט אַזוי געלאָזן ליגן אויף דער ערד, אָן אַ קאָץ צום צודעקן זיך. אַפילו דעם מאַנטל, וואָס ער האָט געהאַט אויף זיך, האָט מען פון אים אַראָפּגענומען, ער זאָל נישט האָבן מיט וואָס זיך צוצודעקן.

אַ צווייטער פֿראָפעסאָר, וועלכער האָט אויך פֿאַר קיין פֿאַל נישט געוואָלט זיך מודה זיין אין נישט־באַאַנגענע חטאים, האָט מען אַריינגעוואָרפן אין אַ פינצטערן קעלער און דערנאָך אים אָנגעפילט מיט וואַסער ביז צו די קני.

אַ דריטן קאָלעגע האָט מען בעסער באַהאַנדלט. מען האָט אָבער יעדע צווי שעה געטוישט די וואַך און אים נישט געלאָזט איינשלאָפן. ווי נאָר ער האָט געכאַפּט אַ דרימל, האָט מען אים אויפגעוועקט, ביז ער האָט זיך אייגעבראָכן און אונטערגעשריבן אויף אַלץ, וואָס מ׳האָט נאָר געוואָלט.

„צוליב דעם אַלעם, האָב איך אויסגעפונען, אַז ס׳איז גלייכער זיך „מודה" צו זיין אין וואָס גרעסערע פֿאַרברעכנס, און אגב געוואָלט זען, ווי עס וועט אויסזען די באַציונג צו אַ פֿראָפעסאָר, אַ דער־קאָן פון אוניווערסיטעט — אַ פֿאַרסמער פון וווּרשט, אַן אונטער־לייגער פון באָמבעס."

„איך האָב נישט געמאַכט קיין שלעכטן שריט — האָט דער פֿראָפעסאָר זיך צעלאַכט און געצילט אַביסל אויפצוהייטערן אונדזער

דערשלאָגענע שטימונג — איך האָב נישט געמאַכט קיין שלעכטן שאַך־צוג. פאַרקערט — אַ גוטער מיטל געווען. מ׳האָט מיך נישט געפייניקט, מ׳האָט זיך נישט איזדעקעוועט איבער מיר, איך האָב זיך מודה געווען און באַקומען נאָר — שטעלט זיך פאָר — אַכט יאָר פאַרשיקונג. נישט מער פון אַכט יאָר, אינדערצייט ווען מיינע קאַלעגן, וועלכע האָבן זיך נישט מודה געווען זענען אויסגעשטאַנען מוראדיקע יסורים, באַליידיקונגען, מיטגעמאַכט שבעה מדורי גיהנום און צובאַקומען, יעדער צו 15, אָדער 25 יאָר טורמע און פאַרשיקונג״.

דעם פּראָפעסאָרס הייטערער טאָן האָט אונדז נישט אַרויסגעפירט פון אונדזער דערדריקטער שטימונג. מיר זענען געזעסן ווי געפלעפטע. קיינער האָט נישט געקאָנט עפענען ס׳מויל און עפעס אויסרעדן. מיר האָבן געהאַלטן די קעפּ אַראָפּגעלאָזן, געזעסן פאַרטרויערט, אבלדיק. וואָרעם אויב אַזוינס — האָט יעדער פון אונדז אַוודאי געטראַכט אין יענער מינוט — קאָן געשען מיט דער עליטע פון דער באַפעלקערונג, מיט דער סאַמע העכסטער שיכט, טאָ וועמען וועלן נאָך די נ.ק.וו.ד. שאַנעווען? ווער וועט זיך נאָך קענען אַרויסדרייען פון די הענט פון דער אַזוי גרויזאַמער אין רוסלאַנד נ.ק.וו.ד.?

דער פּראָפעסאָר האָט געזען ווי ווייט זיין סיפור־המעשה האָט אויף אונדז משפּיע געווען, האָט ער נישט געוואָלט אַז מיר זאָלן נאָך מער אַראָפּפאַלן ביי זיך און אַ זאָג געטאָן אינגאַנצן אַ פריילעכער: „נאָ פליעוואָט״ (אַ שפּיי דערויף). נישטאָ וואָס איבערצונעמען זיך. עס וועט גאָרנישט העלפן. לאָמיר פאַרגעסן אַן דעם, וואָס איז געווען אַמאָל...״

און ער האָט גענומען שפּילן אַ פאַרטיע שאַך...

א יידישער פראָפעסאָר, וואס האט געוואלט זען תל-אביב

אונדזער שפיטאָל האָט געגומען גרעסער ווערן. מען האָט אויס־געברייטערט און פאַרמערט די היילּ־אָפּטיילונגען. אין אַ געוויסן טאָג איז צוגעקומען אַן אויגן־ספּעציאַליסט אַ פּראָפעסאָר, אַ ייִד. ער איז געווען אַ הויכער, מיט אַן איידל געזיכט און אַ קליין צוגעשוירן בערדל ווי אַן אמתער סטאָיקער. ער האָט געקענט אַלע וועלט־שפּראַכן אין שריפט און אין וואָרט, צווישן זיי אויך — עברית.

זיין נאָמען איז געווען באָרימט אין גאַנץ ראַטנפאַרבאַנד און אָנגעגאַנגען ווי דער גרעסטער מומחה פון אויגן־קראַנקייטן. זייַנע מעדיציניש ווייסנשאַפטלעכע אָפּהאַנדלונגען אויפן געביט פון אָקו־ליסטיק האָבן זיך געדרוקט אין אַ סך אינלענדישע און אויסלענדישע מעדיציניש צייטשריפטן. אויף אַלע אינטערנאַציאָנאַלע דאָקטוירים־צוזאַמענפאָרן האָט ער פאַרטרעטן די רוסישע מעדיצין.

אַמאָל, מיט לאַנגע יאָרן צוריק האָט ער געהערט צו דער חובבי־ציון באַוועגונג אָבער שפּעטער נאָך דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע, האָט ער לאָיאַל געאַרבעט ווי אַ דאָקטער. מ׳האָט אים נישט געטשעפּט, געלאָזט רויק אַרבעטן, בפרט אַז מ׳האָט אים נישט געהאַט וואָס פאַרצווואַרפן.

געווינט האָט ער אין באָרימטן סטאַלינגראַד.

נאָר איינמאָל, בעת אַזאַ אינטערנאַציאָנאַלן דאָקטוירים־צוזאַמענ־פּאָר, האָט דאָס יידישע האַרץ נישט אויסגעהאַלטן און ער האָט

„אינצווישן" אַראָפגעכאַפט זיך אויף עטלעכע טעג קיין תל־אביב. געוואָלט זיך אָנזעטיקן כאָטש עטלעכע טעג מיט ארץ־ישראל־לופט, דערקוויקן דאָס האָרץ מיט יידישן אויפטו, יידישע דערגרייכונגען. עפּעס איז ער דאָך אַמאָל געווען פון די חובבי ציון.

אינדעראמתן האָט ער געהאַט שטאַרק חשק צו פאַרבלייבן, מוחל זיין דעם גרויסן כבוד און גרינגן לעבן אין רוסלאַנד, אַבי צו זיין צוזאַמען מיט יידן אויף יידישער ערד. נישט מער, וואָס די גאַנצע משפּחה איז דאָך געווען אין רוסלאַנד. וואָס וואָלט מיט זיי געווען געשען? האָט ער נאָך דריי טאָג אָפּזיין אין ארץ־ישראל מיט אַ שווער האָרץ פאַרלאָזט דאָס לאַנד, זייענדיק זיכער, אַז זיין פאַרברענגען אינ־קאָגניטאָ אין יידישן לאַנד וועט אַדורך אומבאַוווסט און נישט באַ־מערקט.

אָבער די נ.ק.וו.ד. האָט אומעטום אירע אויגן און אירע שפּיאָנען. ווי נאָר ער איז אַהיימגעקומען האָט מען אים אַרעסטירט.

וועג ער איז געזעסן אין טורמע איז אין שטאָט צופעליק פאָר־געקומען אַ פייערונג לכבוד די אָרטיקע פייערלעשער. איינער אַ סטראָזשאָק איז געשטאַנען מיט דער גומענער קישקע אין האַנט און זי על־פי־טעות געהאַלטן נידעריקער ווי מען דאַרף. פלוצלונג האָט פון דער קישקע אָנגעהויבן אַרויסשטראָמען אַ וואָסער־שטראָם און דאָס — גלייך אין די אויגן אַריין פון נ.ק.וו.ד.־נאַטאַשליניק אין סטאַלינגראַד. פונעם שטראָם וואָסער האָט דער נ.ק.וו.ד.־אָפּיציר פאָר־לוירן מאָמענטאַל די ראיה. מ׳האָט געבראַכט אַ דאָקטער און יענער האָט גאָרנישט געקאָנט העלפן. האָט מען זיך דערמאָנט אַן אים — דעם פראָפעסאָר אין טורמע.

מ׳האָט געבראַכט צו אים דעם חולה, ער האָט זיך פאַרנומען מיט אים אַן ערך פון אַ האַלבער שעה און אים צוריק געגעבן די זע־קראַפט.

אים האָט זיך צו יענער רגע געוואָלט אויסנוצן די געלעגנהייט, און ער האָט זיך אָפּגערופן צום נ.ק.וו.ד.־אָפּיציר: „איך האָב איצט דערפילט מיין מאַראַלישע פליכט, טו, געדענק, דאָס זעלבע מיט מיר. איך בין אומשולדיק, נעם מיך אַרויס פון דאַנעט".

דער נ.ק.וו.ד.־מאַן האָט זיך געשווירן מיט כלערליי שבועות, אַז

במשך אַ פּאָר שעה וועט ער אַלץ דערלײדיקן און אים אַרויסנעמען אויף דער פּריי, וועט אים אַפּילו אַליין אַהיימפירן. ווי דען אַנדערש? ער האָט דאָך אים געראַטעוועט די אויגן, דאָס גאַנצע לעבן זיינס.

נאָר דער נ.ק.וו.ד.־אָפּיציר איז נישט געקומען. נישט נאָך עט־לעכע שעה, און נישט צומאָרגנס. פון די שבועות האָט זיך גאָרנישט אויסגעלאָזט. פּינף יאָר פּאַרשיקונג — דאָס איז געווען דער אורטייל. פּינף יאָר פּאַרבינדונגען מיט דער בורזשואַזיע.

„אָבער די דריי טאָג אין תל־אביב האָבן דאָך געלוינט — האָט דער אויגן־פּראָפעסאָר מיר איינגערוימט אויפן אויער — זיי ליגן אייגעקריצט אין מיין יידיש האַרץ"...

א דענשטשיק
רעדט זיך אראָפּ פון הארץ

אין אַ געוויסן טאָג האָט דער הויפּט־דאָקטער מיר געבעטן צו גיין אַהיים צום פּאָליטרוק און מאַכן דער פרוי זיינער עטלעכע מאַסאַזשן אויף דער האַנט צוליב רעוומאַטישע ווייטאָגן פון וואָס זי ליידט. ער האָט דערביי צוגעשמייכלט און געזאָגט: „ווייסט דאָך, ברודער־לעבן, אַז אַ פּאָליטרוק דאַרף מען שטענדיק גיין אויף דער האַנט, בפרט דו... פּאָניאַל?" (פּאַרשטאַנען?)

אַזוי ווי דער פּאָליטרוק האָט געווינט אויסערן שפּיטאָל, האָט מען מיר געגעבן אַ באַגלייטער, טאָקע זיין דענשטשיק אַליין.

אויפן וועג האָט דער דענשטשיק מיך אויסגעפרעגט אייניצלהייטן וועגן די סיבות פון מיין פּאַרשיקונג. איך האָב אים אַלץ וועגן זיך דערציילט. הערנדיק אַז כ׳בין נישט קיין רוסישער, האָט זיך אים געעפנט דאָס מויל און ער האָט מיר אָנגעהויבן דערציילן, שילדערן, און קריטיקירן דאָס סאָוויעטישע לעבן.

„אונדזערע אַרבעטן טויגן אויף כּפרות — האָט ער זיך באַקלאָגט — מ׳יאָגט אַרויס די קישקעס, מען אַרבעט אויס 100 פּראָצענט, 200 פּראָצענט, מען מאַכט אַ טראַסק מיט די סטאַכאַנאָווצעס, און מען גיט זיך גאָרנישט קיין מי, אַז די אויסגעאַרבעטע זאַך זאָל זיין פון גוטער קוואַליטעט, זאָל טויגן צו עפּעס. אָט, למשל, האָט מען דאָ מיט אַ קורצער צייט צוריק געלייגט אַ שאָסיי, עס האָט אָפּגעקאָסט מי און מאַטערניש. מענטשן־שקלאַפן האָבן געטאָן די־אַ שוועריע אַרבעט! איצט זענען שוין פּאַראַן גריבער און לעכער און

מ׳וועט דעם זעלבן שאָסיי פונדאָסנייי מוזן בויען. פאַרוואָס? ווייל די וועלכע האָבן געהאַט די אויפזיכט איבער דער אַרבעט, האָבן נישט אין זינען געהאַט די קוואַליטעט. זיי האָבן אין באַריכט זייערן מודיע געווען וועגן שנעלן טעמפּ פון דער אַרבעט, וועגן נאָרמעס און סטאַכאַנאָווצעס, און גענוג. אַזוי איז דאָ אַלץ נישט מער ווי אויבערפלעכלעך, נישט דערבאַקן, נישט דערקאַכט. יאָ, אויבערפלעכלעך איז דאָס גאַנצע לעבן אונדזערס אין אונדזער פאַטערלאַנד."

איך האָב געשוויגן. די גאַנצע צייט האָב איך געשוויגן. מורא געהאַט אָנצורופן זיך אַ וואָרט, אַפילו חושד געווען, כאָטש איך האָב נישט געוווסט וועמען, אַז מען וויל אויסשפּרייטן אַ נעץ פאַר מיר, כדי כ׳זאָל אין איר אַרײַנפאַלן. איך האָב מיין באַגלייטער דערקלערט אַז וואָס שייך מיר, קאָן איך זיך בכלל נישט אַרויסזאָגן, ווייל איך האָב נאָך פשוט נישט געזען די ליכטיקע שיין — ווי מען זאָגט — און כ׳בין דאָך נאָך נישט געווען אויף דער פריי אין רוסלאַנד.

צום פאָליטרוק אין שטוב אַריין האָב איך געדאַרפט גיין עטלעכע מאָל. זיין דענשטשיק האָט מיך תמיד באַגלייט. ער האָט זיך וואָס אַמאָל געפילט מער היימישער מיט מיר, און ער האָט אָן מורא געהאַלטן אין איין שילדערן אין שוואַרצע פאַרבן דאָס ביטערע לעבן פון סאָוויעטישן מענטש.

איינמאָל האָט ער מיר אויפגעקלערט דעם „פאַרשיקונגס־סיסטעם" און די צעטיילונג פון די לאַגערן. ער האָט דערביי פעסטגעשטעלט קלאָר און דייטלעך: דער וואָס פאַלט אַריין אין לאַגער, איז כמעט אַ פאַרפאַלענער לעולם ועד.

דערנאָך האָט ער מיר געגעבן אַ געאָגראַפישע לאַגער־לעקציע:

דאָס לאַנד איז איינגעטיילט אין פינף ראַיאָנען.

דער ערשטער ראַיאָן — דאָס זענען די גרויסע שטעט ווי מאָסקווע, לענינגראַד, קיעוו, מינסק, א. אז. וו.

דער צווייטער ראַיאָן — שטעט ווי כאַרקאָוו, וויטעבסק און ענלעכע.

דער דריטער ראַיאָן — גאָר קליינע שטעטלעך.

דער פערטער ראַיאָן — די ווייטסטע געגנטן.

דער פינפטער ראַיאָן — די געגנטן אַרום די לאַגערן.

אַ פּאַראורטיילטער נאָכן אָפּזיצן זיין „סראָק", בלייבט ווייטער זיצן אויפן אָרט. ער אַרבעט דאָן ווי אַ „וואָלני נאַיאָמני" (אַ פּריי געדונגענער) אין לאַגער. ער ווינט מחוץ דער לאַגער־זאָנע. באַקומט צוגעטיילט אַ צימערל, אָדער אַ ווינונג, אויב ער ברענגט אַראָפּ זיין פאַמיליע.

נאָך פּינף יאָר גוטע אויפפירונג, וואָס הייסט: נאָכשפּיאָנירן חברים, צוהערן זיך וואָס זיי רעדן און צוטראָגן דער נ.ק.ווי.ד. קאָן ער אויסערגיין ווינען אין אַ נאָענט שטעטל. היינט איז זיך פאָרצושטעלן, אָז אויב מען האָט איינעם איינגעזעצט פון ערשטן ראַיאָן, וויפל יאָר עס דאַרף דויערן דאָס אַדורכגיין אַלע ראַיאָנען, כדי צוריקצוקומען צו דער אייגענער היים, צו דער אייגענער פאַמיליע, צו פרוי און קינד. ביים לעבן — זעלטן ווער...

איך האָב געהאַט דעם געפיל, אַז כ'בין דער ערשטער, פאַר וועלכן מיין באַגלייטער רעדט זיך אַזוי אָפּנהערציק, פריי אַראָפּ פונעם האַרצן.

„אָט זעסטו ווי מענטשן הונגערן דאָ, ווערן געשוואָלן, צישטאַרבן פון נישט גוטע דערנערונג. אָבער די דערשיינונג איז גילטיק נישט בלויז פאַר די לאַגערן. אויך אין גאַנץ רוסלאַנד הונגערט מען. עס פעלט עסן? חלילה. האָט דען דאָס צאַרישע רוסלאַנד נישט באַוואָרפן אַ שטיק וועלט מיט אירע תבואה־זאָפאַסן? אויך מיר וואָלטן עס געקאָנט באַווייזן. ביי אונדז איז אָבער היינט נישטאָ קיין ווירטשאַפט. דאָ וון עס דאַרף אַרבעטן אַ פאַכמאַן, אַרבעט אַ פאָליטרוק, אַ פּאַרטיי־מאַן וואָס האָט נישט קיין אַנונג אין דער אַרבעט, וואָס מען טרויט אים אָן."

„אויף די פעלדער שטייען סטויגעס תבואה און פוילן. פרוו נעמען אַ פאָר תבואה־קערנדלעך דראָט דיר דריי צי פינף יאָר. אָבער וועט זיי פוילן שטעלט מען צונויף אַן אַקט, אַז אַזאַ און אַזאַ צאָל תבואה איז געגאַנגען לאיבוד צוליב די און די סיבות, און שוין. אַלץ איז אין בעסטן אָרדענונג."

„אָזא אָרדענונג הערשט ביי אונדז אומעטום. אַלץ פאַרמאָגן מיר און גאָרנישט האָבן מיר. חוץ לאַגערן, קאַטאָרגע, שקלאַפערייַ, און אויף דער פריי הערשט די נ.ק.ווי.ד., די ביקס, דער רעוואָלווער."

איך האָב נישט פֿאַרשטאַנען ווי אַזוי דער דענשטשיק קאָן אַרויס־ברענגען פון מויל אַזעלכע רייד. איך האָב זיי מורא געהאַט צו הערן, און ער האָט זיך נישט געריכטעט מיט גאָרנישט נאָר געשאָלטן, געזידלט, געציטערט מיטן גאַנצן גוף בעתן רעדן, פון אויפֿרעגונג, פון איבערלעבונג.

„אָט בויט מען אַ באַן־ליניע — האָט דער דענשטשיק זיך געקאָכט, ווי עס וואָלט אים אַלץ אָנגעגאַנגען — אַ באַן־ליניע ביז צום אייז־ים. מיט וועלכע כוחות? מיט שקלאַפֿן. ווי אין אור־אַלטע צייטן. אָט פֿאַלן זיי, שטאַרבן אויס, ברענגט מען אַנדערע אויף זייער אָרט. עלעהיי מ'וואָלט אין רוסלאַנד געהאָדעוועט מענטשן נאָר כדי זיי זאָלן אפֿצובערענגען אַהער, אין די לאַגערן אַריין. באַלד וועט זיך אוודאי רוסלאַנד באָרימען פֿאַר דער וועלט מיט דער גיגאַנטישער אַרבעט, וואָס איז דאָ אַוועקגעטאָן געוואָרן. עפּעס אַ קלייניקייט? אַ באַן־ליניע ביז צום אייז־ים! אָבער וויפל מענטשלעכע לעבנס האָט דאָס אָפּגעקאָסט? אונטער יעדער באַן־שוועל ליגט באַגראָבן אַ מענטשלעך לעבן! וועט עס מאָנען?"

איך בין געגאַנגען לעבן אים און, ווי מיין שטייגער איז געווען בשעת ער האָט געריידט, געשוויגן. געהאַלטן אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, און געזען פֿאַר זיך בלויז די האַרטע פּאַרפּרוירענע ערד, וואָס האָט ווי איך געהערט און געשוויגן, געהערט און געשוויגן.

פֿאַר קיין פֿאַל איז מיר נישט געלונגען געוואָר צו ווערן פון דעם־שטשיק ווער ער איז, פון ווו ער קומט און פֿאַרוואָס ער איז פֿאַר־שיקט געוואָרן. ער האָט מיר אויסגעקוקט צו זיין אַ פּערזענלעכקייט, אַ מענטש פון שטאַרקן פּאָליטישן און געזעלשאַפֿטלעכן חוש. ער האָט אויסגעמיטן צו ענטפֿערן מיר אויף פּראָגעס וועגן זיין פּערזאָן, האָב איך אויפֿגעהערט צו פֿאַרלאָנגען ער זאָל זיך פֿאַר מיר אַנטפּלעקן. נאָר סיי ווי האָב איך געזען אין אים אַן אמתן זון פון רוסישן פֿאָלק, מיט אַ שטאַרקער ליבע צום לאַנד, פול מיט זאָרג פֿאַר זיין וווילשטאַנד, פול מיט ווייטאָג, צוליב דער אַזוי טראַגישער וויקלעכקייט.

פרויען קרבנות

איינמאָל איז אָנגעקומען אַ טראַנספּאָרט פרויען מיט אַקאַדעמישער בילדונג: דאָקטוירים פון פאַרשידענע ספּעציאַליטעטן, היגיעניסטינס, דענטיסטינס א.אז.וו. אַזוי ווי ביי אונדז איז געווען דער הויפּט־שפּיטאָל, האָבן מיר איבערגעלאָזט די וועלכע זענען פאָר אונדז נויטיק געווען, און די רעשט צוגעטיילט צו די קלענערע שפּיטעלער אין געגנט.

דער וויסטער גורל האָט געטראָפן די פרויען צוליב דעם, וואָס זייערע מענער זענען פאַראורטיילט געוואָרן ווי טראָצקיסטן. די שטראָף האָט מען זיי געגעבן דערפאַר, ווייל זיי האָבן נישט אויסגעגעבן דער נ.ק.וו.ד., אַז זייערע מענער זענען אַזעלכע פאַרעטער.

קיין אייניציקע פון די פרויען האָט נאָכן אַרעסט פון איר מאַן נישט באַקומען קיין שום ידיעה ווו ער געפינט זיך. אויך ביים פאַרשיקן זיי האָט מען נישט געזאָרגט, אַז מאַן און פרוי זאָלן זיך אָפּגעפונען, זאָלן זיין צוזאַמען אין לייד.

אין די פרויענס פּנימער האָבן זיך געשפּיגלט גוואַלדיקע פאַמיליע־טראַגעדיעס. אין יעדן בליק זייערן זענען געלעגן צער און וויטאָג.

מיר, אַליין אומבאַהאַלפענע, האָבן נישט געקאָנט מער ווי מיטזיפצן מיט זיי.

„הייל היטלער"
איז נישט קיין שפאס

אין 1941, גלייך נאָכן אויסברוך פון קריג מיט דייטשלאַנד, האָט מען אונדז צוגעשיקט אַ דאָקטערשע, פול מיט לעבן און טעמפּעראַמענט. זי איז אָקערשט אַוועק פון דער פריי, פון טיפּליס ווו זי האָט פּראַקטיצירט.

זי האָט גלייך ביים אָנקומען אויסגעשיט איר „פּעקל":

אין 1939 האָט זי אייגנעאָרדנט ביי זיך אין שטוב אַן אָוונט, פאַרבעטן געסט, נאָענטע פריינט. דער עולם האָט זיך אונטערגעהאַלטן, געווען אין אַ גוטער שטימונג, ווי עס שיקט זיך בעת מען טרינקט אַ גלעזל משקה. איינער פון די געסט האָט אין שפּאַס זיך אויסגעדריקט אַז אין דייטשלאַנד פירט מען זיך, אַז אַפילו ביי אַ גלעזל זאָגט מען אויך „הייל היטלער". אַלע האָבן זיך צעלאַכט, ווייטער זיך געוויצלט, געוויילט זיך ביז באָגין און מען איז זיך פונאַנדערגעגאַנגען.

ווען עס האָט אויסגעבראָכן די דייטש־רוסישע קריג אין 1941, האָט מען אַרעסטירט די גאַנצע געזעלשאַפט, וואָס האָט מיט אַ צוויי יאָר פריער פאַרבראַכט ביי איר אין שטוב. דעם אויסרופער „הייל היטלער" האָט מען מכבד געווען מיט צען יאָר, איר מיטן מאַן, פאַר אייגאַרדענען די מסיבה — צו פינף יאָר. **די איבעריקע אַנטיילנעמער** האָבן געקראָגן קלענערע שטראָפן, אַ חוץ די מוסרים **וועלכע זענען** געווען געשיצט דורך דער נ.ק.וו.ד.

א „פּירער" פון די אורקעס — אין שפּיטאָל

מ׳האָט געבראַכט אין שפּיטאָל אַריין אַן אָנפּירער פון די אורקעס. אין לאַגער וווּ ער איז געווען האָט ער אָנגעמאַכט דער מאַכט צרות צרורות און אַרויסגעבראַכט פון געדולד די נ.ק.וו.ד. צוליב זיינע פאַרברעכערישע איינפאַלן. נישט קאָנענדיק זיך אַן עצה געבן מיט אים אויפן גלייכן וועג, האָבן די נ.ק.וו.ד.־לייט אים „מכבד" גע־וועזן אויפן רוסישן שטייגער: צעשלאָגן אים, צעקאָפּעט און צעביילט אַזוי שטאַרק, אַז וועז מ׳האָט אים געבראַכט אין שפּיטאָל אַריין, איז ער געווען אינגאַנצן געשוואָלן און מען האָט נישט געגלויבט, אַז ער וועט נאָך בלייבן לעבן.

ביסלעכווייז האָט ער אָבער אָנגעהויבן קומען צו די כוחות. מיך האָט מען מכבד געווען צו מאַכן אים לייכטע מאַסאַזשן, וואָס האָבן אים טאַקע געהאָלפן.

דער פאַרברעכער־פּירער האָט געהאַט אין שפּיטאָל פון כל־טוב. אַלץ וואָס ער האָט געדאַרפט אָדער פאַרלאַנגט, האָבן די אורקעס אין שפּיטאָל אים אונטערגעטראָגן און מיט אַלץ פאַרזאָרגט.

שפּעטער, בעת דער אָמנעסטיע, וועז מען האָט מיך באַפרייט, האָט ער זיך שוין גוט געפילט. בעתן געזעגענען זיך מיט אים האָט ער אַ באָפעל געטאָן זיינע אורקעס זיי זאָלן מיך פאַרזאָרגן מיט אַ פּעקל מאַכאָרקע אין וועג אַריין. און כאָטש עס איז דעמאָלט נישט געווען פון די לייכטע זאַכן עס צו באַקומען, האָט נישט געדויערט מער פון אַ פּאָר מינוט און איינער פון דער „חברה" האָט מיר אַ דערלאַנג־געטאָן אין דער האַנט אַריין אַ פּעקל מאַכאָרקע.

דאָס האָט געדאַרפט זיין אַזאַ מין רעוואַנזש פאַר די מאַסאַזשן.

איך וועל א רעקאָנוואַלעסצענט

ביים אויסברייטערן דאָס שפּיטאָל האָט מען געעפנט אַ ספּעציעלע אָפּטיילונג פֿאַר רעקאָנוואַלעסצענטן. מען האָט דאָס געטאָן נאָכדעם ווי אַן אינספּעקציע האָט פּעסטגעשטעלט, אַז די קראַנקע ליגן אין שפּיטאָל מער צייט וויפּל זיי נויטיקן זיך דערין. דאָס ליגן אין שפּיטאָל איז באַגרענעצט געוואָרן ביז אַ צוויי־דריי חדשים. דערנאָך, אויב דער קראַנקער קאָן נאָך נישט צוריקגעשיקט ווערן אין לאַגער אַריין, דאַרף מען אים איבערפירן אין רעקאָנוואַלעסצענטן־אָפּטיילונג ביזן פולשטענדיק געזונט ווערן.

אַזוי האָב איך פיגורירט ווי אַ קראַנקער וועמענס צייט פון ליגן אין שפּיטאָל איז שוין פון לאַנג אַריבער, האָט מען מיר געמאָלדן, אַז כ׳וועל מוזן איבערגיין ווינען אין דער רעקאָנוואַלעסצענטן־אָפּטיילונג און אַרבעטן ווי פריער אין שפּיטאָל.

איינמאָל אין חודש האָט מען אויף דער רעקאָנוואַלעסצענטן־אָפּטיילונג סעגרעגירט די קראַנקע און ס׳רוב פון זיי אָפּגעשיקט אין די לאַגערן אַריין.

און כאָטש איך בין זיכער געווען מיט מיין „דזשאַב״ אין וועלכן זיי האָבן זיך שטאַרק געוויטיקט, פּלעגט מיר שטענדיק אין טאָג פון דער סעגרעגאַציע געבן אַ טיאָסקע ביים האַרץ, און איך פּלעג אויפצאַפּלען בלויז פון געדאַנק וועגן דער מעגלעכקייט אָפּגעשיקט צו ווערן אין לאַגער אַריין.

איך האָב געהאַט דעם כלל, אַז אין רוסלאַנד איז מען קיינמאָל נישט זיכער מיט זיך.

כולו טאָג

כולו טאָג. ס׳איז געקומען דער זומער און ס׳איז געוואָרן הוילע ליכט. אויס נעכט. פונקט ווי עס פלעגט אין ווינטער־צייט טאָג פאַר־שלונגען ווערן דורך נאַכט, אַזוי איז אין זומער געשען פאַרקערט — העלע ליכט.

אַ זייגער איינס ביינאַכט איז די זון אונטערגעגאַנגען אויף אַ מי־נוט, אונטערגעטוקט דעם קאָפּ, און גלייך זיך צוריק באַוויזן, געהויבן זיך העכער און העכער, געלויכטן, פאַרשיינט מיט איר פראַכט.

נאָר מיר פאַרשיקטע זענען געווען אינגאַנצן גלייכגילטיק צום טאָג, וואָס האָט אַזוי לאַנג זיך געצויגן, צום ליכט, וואָס האָט אַזוי פיל געהעלט.

אין חלל אַרום אונדז איז געווען כולו טאָג, און אויף דער נשמה, אויפן האַרץ, אויפן געמיט — כולו נאַכט.

די מלחמה מיט היטלערן

אין שפיטאל האָט מען געלעבט אָפּגעריסן פון דער דרויסנדיקער וועלט. מיר האָבן געזען פּאַר זיך נאָר קראַנקע מיט וועלכע מיר האָבן זיך מטפל געווען, טויטע־קערפערס איבער וועלכע מען האָט געמאַכט סעקציעס, און אגב, הנאה געהאַט פון דעם דורך אַלעמען געאַכטעטן אויגן־פּראָפעסאָר, דעם ייד, וועלכער האָט אונדז געוויזן די ספּע־ציעלע אויגן־קראַנקייטן.

מיר האָבן נישט געוווסט וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט. קיין צייטונגען זענען צו אונדז נישט דערגאַנגען. קיין ראַדיאָ האָבן מיר נישט געהאַט און ווייל אַ סך מענטשן האָבן נישט געגלויבט אין דער מעגלעכקייט וועלן־עס־איז אַרויס פון פּאַרשיקונג, האָבן מאַנכע, פון פּאַרצווייפלונג, אַ סוף געמאַכט צו זייער לעבן. נאָך מער האָבן עס געטאָן מענטשן אין די לאַגערן, וועלכע האָבן אַזוי אַרום געוואָלט אויך אַן עק מאַכן צו די ליידן.

איז גאָרנישט קיין וווּנדער, אַז מען איז אויפגעציטערט געוואָרן פון דער פלוצלונגדיקער ידיעה, אַז היטלער איז באַפאַלן דעם רא־טנפאַרבאַנד, האָט דערקלערט מלחמה דער ראַטנמאַכט.

די נייעס האָט אונדז געבראַכט דער שאָפער פון דער באַזע, מחמת זיי האָבן דאָרט געהאַט ראַדיאָ. די נייעס איז געגאַנגען פון מויל צו מויל, און אַז מיר זענען צומאָרגנס אויפגעשטאַנען האָבן אין סאַנ־גאָראַדאָק שוין אַרומגעוואַנדערט פּאַרשידענע מעשיות, על פי רוב געבויטע אויף אייגענע השערות. אַזוי האָט מען געוווסט צו דער־ציילן אויף זיכער, אַז די דייטשן וועלן בקרוב ארויסזעצן אַ דעסאַנט

אין אַרכאַנגעלסק. פון דאָרט וועלן זיי צוקומען צו די לאַגערן און צוזאַמען מיט די באַפרייטע גיין אויף צענטראַל־רוסלאַנד, און אַזוי אַרום שאַפן אין לאַנד גופא צוויי פראָנטן.

דאָס שפיטאָל האָט געפיבערט. עפעס האָט זיך אָנגעצונדן אַ פונק פון האָפענונג אין יעדן האַרץ. מ׳האָט אָנגעהויבן גלייבן, אַז עס קומט די שעה, אַז אָט שלאָגט אויס די שעה פון באַפרייונג.

מען האָט אויך געשמועסט וועגן פריילאָזן מענטשן, וועלכע וועלן זיך פרייווויליק שטעלן צום קאַמף מיט די היטלעריש חיילות.

באַלד האָט מען אונדז געבראַכט אַ צווייטע ידיעה, אַז עס איז דערקלערט געוואָרן אַן אַמנעסטיע פאַר פאָליאַקן און מען וועט זיי אין די נאַענטסטע טעג באַפרייען.

עטלעכע טעג נאָכן אויסברוך פון קריג מיט היטלערן איז געקומען דער הויפט־דאָקטער פון אַלע לאַגערן אויף אַן אינספעקציע. ביים אינספעקטירן די קראַנקע האָט מען אים געוויזן עטלעכע אויסקורירטע פאַלעגריקער אין רעזולטאַט פון מיינע מאַסאַזשן. דער גאַסט איז געווען באַגייסטערט פון דעם, וואָס ער האָט געזען און אויפן אָרט מיר פאַרגעשלאָגן מיטצופאָרן מיט אים קיין מאָסקווע, ווו ער וועט מיך אײַנאָרדענען אין אַ שפיטאָל און עס וועט מיר גוט זיין.

איך האָב אין אויגנבליק געזוכט אַ וועג ווי אַזוי זיך אַרויסצודרייען פון דער פראָפאָזיציע. איך האָב געטראַכט, אַז אויב כ׳וועל מסכים זיין צום דאָזיקן פאַרשלאָג, קאָן איך פאַרלירן יעדן שאַנס צו קאָנען אַרויס פון רוסלאַנד. איך בין באַלד געפאַלן אויף אַ פאַטריאָטישער המצאה און אָפגעענטפערט:

„איך מוז קודם כל גיין אויפן פראָנט און קעמפן קעגן היטלערן. כ׳זע דאָס ווי מיין ערשטע פליכט.״

דער הויפט־דאָקטער האָט מיין ענטפער אַראָפגעשלונגען אָבער נישט אויפגעגעבן זיין פאַרשלאָג און אַ זאָג־געטאָן:

„פונדעסטוועגן, לייג זיך איבער, אפשר דאָך...״

כ׳האָב טאַקע די זאַך נאָכאַמאָל גוט שוקל געווען און זיך געמאָלדן אין מיליטער אַריין.

מען באפרייט אונדז

מיר זענען אויף דער שוועל פון באַפרייונג. דאָס אין וועלכן מ׳האָט נישט געגלייבט, שטייט ממש פאַר דער טיר און רופט דיך. זאָגט דיר אָן אַז אָט באַלד, אָט באַלד וועסטו זיך געזעגענען מיט אַלץ און אַלעם דאָ, וועסט אַרויס אויף דער פריי.

נאָר ניין. עס קומט נישט אָן אַזוי גרינג. מען רעגיסטרירט יידן און פאַליאַקן אויף וועלכע ס׳איז חל די אַמנעסטיע. איינצלנע קראַנקע וועלן מוזן בלייבן. זיי וועלן נישט זיין בכוח צו גיין. מען וועט זיי איבערלאָזן.

איך האָב אַ קוק־געטאָן אויף דער רשימה און עס איז מיר פינצטער געוואָרן פאַר די אויגן. איך האָב זיך נישט געפונען צווישן די, וואָס פאַרלאָזן דאָס שפיטאָל. איך האָב זיך אָנגעהויבן נאָכפרעגן אויף דער סיבה, און מ׳האָט מיר געענטפערט: אַז דאָס איז דערפאַר, ווייל איך לאָם נאָך אונטער ביים גיין, ווייל מיין פוס איז נאָך נישט אויסגעהיילט. האָט מען דעריבער געקראָגן רחמנות אויף מיר און מיך איבערגעלאָזט.

איך האָב אָנגעהויבן קערן וועלטן, אינטערוועניրן. כ׳בין אַוועק צום הויפט־דאָקטער און אים געבעטן מיך צו לאָזן גיין מיט אַלע, אַז אַפילו אויף אַלע פיר וועל איך קריכן, אַבי צו זיין צווישן די באַפרייטע.

איך האָב געווייינט און געקלאָגט, געבעטן און געמאָנט ביז איך האָב געפועלט און מ׳האָט מיך צוגעשריבן צו דער ליסטע.

און דאַן — דאַן בין איך אַוועק צו די דאָקטוירים, צום פּערסאָנאַל, און צו די קראַנקע און מיט זיי זיך האַרציק געזעגנט.

ביי אַ סך פון זיי זענען געשטאַנען טרערן אין די אויגן. זיי האָבן אונדז מקנא געווען און אויסגעביטערט אין זיך דעם צער הלמאי זייער ישועה איז נאָך נישט געקומען...

און דערנאָך — דערנאָך איז געקומען די שעה די אויסגעטרוימטע שעה, די אַזוי אין יסורים אויסגעבענקטע שעה פון באַפרייונג און מיר האָבן זי אויפגענומען מיט ביידע הענט און זי צוגעדריקט צום האַרצן.

אויף דער פריי

ווי גליקלעך איז דער מענטש, ווען ער הערט אויף צו זיין אַ ציפער! וואָרעם, וואָס איז מען דען געווען אין תפיסה? אויפן עטאַפּ? אין לאַגער?

אַ ציפער!

אין תפיסה, בעתן גיין אויפן שפּאַציר —

אַ ציפער!

אין לאַגער, בעתן גיין צו דער אַרבעט און פון איר —

אַ ציפער!

ביים ברויט פאַרטיילן, צו פרישטיק, מיטאָג און צו אָוונט־ברויט —

אַ ציפער!

דער „איך", דער נאָמען, דער מענטש האָט דאָ נישט געהאַט קיין שום באַדייטונג.

און פלוצלונג — פלוצלונג פאַרשווינדט דאָס אַלץ, אַלע ציפערן צעפאַלן זיך ווי דורךווינט געטריבן, און עס שיילט זיך אויס — ד ע ר מ ע נ ט ש.

ס'ווערט פריילעך אויף דער נשמה. דער טראָט — לייכטער. די שטימונג — הייטערדיק, אַפילו יומטובדיק.

די עצבות, אַן איינגעוואַקסענע אין די ביינער לאָזט נאָך, טרעט אָפּ.

די דעפּרעסיע פאַרשווינדט.

עפּעס אַ קלייניקייט? — מיר גייען באַגעגענען די פּרייהייט!
מיר גייען צום טויער פון שפּיטאָל. טראָט נאָך טראָט.
מיט יעדן טראָט סך־הכּלען זיך פאַרגאַנגענע טעג. אָט טאַקע פון סאַמע אָנהויב אָן. זינט דעם אַריבערגיין די גרענעץ. דערנאָך — איין תּפיסה, אַ צווייטע, אַ דריטע, ווייטער עטאַפּ, צוואַנגס־לאַגערן, שקלאַפן־אַרבעט א. אַז. וו.

זיי לייגן זיך, די טעג פון יסורים אונטער די טריט מיינע, ווי זיי וואָלטן זיך געוואָלט איצט אַלע פאַרגראָבן, נישט מיטגיין מיט מיר אויף דער פּריי, אָבער עס העלפט נישט. איך זע זיך אין יענע טעג, אין יענע פינצטערע טעג: קעלט און פראָסט און מאַטערניש. אָט, אָט ברעך אויך זיך איין, איך ווער געשיקט אין שפּיטאָל, און פון דאָרט צוריק אין לאַגער אַריין, צו אונטערוועלטניקעס, וועלכע פאַר־נעמען נישט מיין געפּינען זיך צווישן זיי, מיט זיי צוזאַמען. און אָט ברעך איך זיך ווידער איין. עס זעט אויס ווי אַלץ עקט זיך, עס האַלט דער גוף ביים צעפאַלן. אַ שפּאַן פעלט אינגאַנצן פון טויט. מען פירט מיך ווידער אין שפּיטאָל אַריין. דער גוטער דאָקטער הייסט מיר צוביגדן אַ צעטל צו דער האַנט. מען דאַרף דאָך וויסן ווי אַזוי מיך צו פאַרשרייבן אין בוך פון די געשטאָרבענע. און דאָ — רַאַנג־לענישן מיטן מלאך־המוות. איך באַזיג דעם טויט. איך לעב שוין ווייטער. אָפּגעריסן פון דער וועלט, פון אַלץ, פון אַלעם. יאָ, ווער מיר וועלט? וואָס מיר וועלט? איז נאָך פאַראַן אַזאַ? איז זי נאָך נישט דערטרונקען אין ים פון בייז און שלעכטס? ווי אַזוי איז עס מעג־לעך? אָט האָט מען דאָך אויף דער־אָ ערד מיט מיליאָנעז לעבנס באַצאָלט פאַרן בלויזן צוזאָג צו ברענגען גוטס און ווילשטאַנד דעם מענטשן, נו, און וואָס איז פון דעם געוואָרן? ווי ביטער אַנטוישט האָבן די צוזאָגער? הא? וואָס איז טאַקע מיט דער וועלט? וון איז זי?

מיין וועלט אויף פאַרשיקונג: אין אַן אַרבעטס־פערד פאַרוואַנדלט געוואָרן. אַרבעטן און עסן. עסן און אַרבעטן. הונגערן און אַרבעטן, און אונטערוועלטניקעס לרוב. מיין וועלט אויף פאַרשיקונג...
און מיטאַמאָל — אויס. אויס מיט יענער וועלט. מען וועט

צוריק מענטש. עפּעס אַ קליניקייט? מיר גייען אַנטקעגן אונדזער פרייהייט!

כ׳שאַל פון פרייד און וואַרף־אַראָפּ די קייטן פון פאַרשקלאַפונג. איך נעם מיט טרערן אין די אויגן אָן די פרייהייט. איך פיל ווי זי טריפט אַזוי אַריין אין די אָדערן טראָפּ נאָך טראָפּ, און מיר הייבן אָן באַגרייפן אויף אַן אמת דעם נס, וואָס איז מיט אונדז געשען.

מיר מארשירן

מינוטן־לאַנג האָבן מיר געפאָכעט, וועט מיט דער האַנט און וועט מיט אַ טיכל, צו די וועלכע זענען פאַרבליבן אינעווייניק און געלעכצט און געגאָרט, ווי מיר, באַפרייט צו ווערן.

מ׳האָט פאַר אונדז געעפנט דעם טויער און מיר זענען אַרויס אויף דער פריי.

קוקנדיק צום שפיטאָל־צו איז געווארן קאַלעמוטנע אויפן האַרצן. אויפן הויף האָבן זיך געזאַמלט די דאָקטוירים און געקוקט צו אונדז.

עס זענען געשטאַנען: דער דעקאַן פון מאָסקווער אוניווערסיטעט, דער יידישער אויגן־פראָפעסאָר, דער געוועזענער מיניסטער אין ווייסרוסלאַנד, און לעבן זיי, ווי גלייכע מיט גלייכע, די אונטער־וועלטניקעס, די אורקעס.

אַ גרויל האָט אָנגענומען קוקנדיק איצט פון דרויסן אויף דעם געמיש פון מענטשן וועמען דער ביטערער גורל און די אַכזריותדיקע נ.ק.וו.ד. האָט צוזאַמענגעפירט.

דאָ, ווו מיר האָבן זיך געזאַמלט האָט מען אויסגעשטעלט טישן. מ׳האָט געעפנט יעדנס אַקטן און אָפּגעגעבן יעדן איינעם די דעפאָ־נירטע זאַכן: וועמען אַ זייגערל, וועמען אַ פינגערל, צי געלט.

מיינע זאַכן זענען נישט אָנגעקומען און איך בין געבליבן מיטן קוויט אין דער האַנט אויף עטלעכע צענדליק רובל, וואָס מ׳האָט ביי מיר צוגענומען.

דערנאָך האָט מען יעדן אָנגעטאָן. געגעבן פופייקעס, און הויזן און שיך. דאָס האָט מען געוואָלט אָודאי, אַז מיר זאָלן לייטיש אויס־

זען ווי עס פאַסט פאַר פרייע מענטשן... חוץ דעם האָט מען נאָך באַ־
קומען אַביסל געלט און צידה לדרך.

אייגער פון די מאַכט־פונקציאָנאַרן האָט זיך אַרויפגעשטעלט אויפן
טיש און געמאָלדן:

„איר קאָנט זיך אויסקלייבן וואָס איר ווילט: בלייבן אין לאַגער
ווי אַ וואַלני נאַיאָמני און באַקומען אַ שיינעם געהאַלט, איר קאָנט
פאָרן אין אַ קאָלכאָז און לעבן דאָרט, אָדער אַריינטרעטן אין דער
רויטער אַרמיי צי אין דער פוילישער אַרמיי".

ס'רוב פון אונדז האָט אויסגעווײלט די פוילישע אַרמיי, איין
אוקראַינער האָט זיך פאַרשריבן צו גיין אין דער רויטער אַרמיי, און
אַ קליינער טייל — אין קאָלכאָז.

עס האָבן זיך אָנגעקליבן המונים מענטשן, אַלע באַפרייטע פון
די אַרומיקע לאַגערן. פריינט און באַקאַנטע האָבן זיך געטראָפן,
ארויפגעפאַלן אויף זיך, געהאַלדזט, געקושט זיך, געווויינט פאָר פרייד
פון דערלעבן די דאָזיקע מינוט פון דורכהאַלטן און אויסהאַלטן די
פיין און לייד.

צווישן דעם גרויסן המון האָב איך אָפגעפונען דעם פריינט
טשארני פון טשערניכאָווער תפיסה און דעם געראָר חסיד פון פאַ־
ביאַניץ, וועלכער האָט ווי איך, געאַרבעט ווי אַ סאַניטאַר און ס'איז
אים אָפילו גוט געגאַנגען.

אַ סטאַרשי סטרעלאָק האָט זיך אַרויפגעשטעלט אויף אַ טיש און
געמאָלדן אַז כאָטש מיר זענען פריי, וועט מען אונדז באַגלייטן אין
וועג, ווייל עס גראַסירן אַרום פאַרבראָכער, אַנטלאָפענע פון די לאַ־
גערן, וואָס באַפאַלן, רויבן און מאָרדן.

מיר האָבן וואָס אַן אמת געצווייפלט אין דער ריכטיקייט פון
זיינע רייד, בפרט וועגן דער סיבה צוליב וועלכער זיין ווילן אונדז
באַגלייטן, אָבער, מיר האָבן דאָך נישט קיין ברירה געהאַט.

איך האָב זיך אָנגעטראָפן אויף אַ סטרעלאָק, וועלכער האָט זיך
מיט מיר האַרציק באַגריסט. ער האָט מיך אָנגענומען פאָר דער האַנט
און מיר אַ זאָג געגעבן:

„זעסט, איך האָב דיך אַהער געפירט און איצט פיר איך דיך

אַרויס פון דאָ. זעסט, מען דערלעבט אַלץ! מען גייט נאָך פון דאַנען אויך אַרויס".

„אוּדאי גייט מען אַרויס — האָט איך מיר געטראַכט — אַז עס ברעכט אויס אַ קריג צווישן רוסלאַנד און דייטשלאַנד; אַז מען שאַפט אַ פּוילישע אַרמיי אונטער דער רוסישער שוץ; אַז עס האָבן זיך געשאַפן אַזעלכע נישט פאַרויסגעזעענע סיטואַציעס, גייען מיר אַרויס... און ווען נישט דאָס?".

מיר זענען אַוועק צופוס אין דער ריכטונג פון דעם אייזנבאַן־פונקט קאָזשוווע. ביי דער זייט איז מיטגעפאָרן אין זיין אויטאָ און אונדז אָבסערווירט — דער נ.ק.וו.ד.־מאַן פרענקעל, אייגער פון די הויפּט־משגיחים איבער די לאַגערן.

ווען מיר זענען אַנגעקומען אויפן וואָקזאַל, האָט זיך גראָד אַריינגעשניטן מיט אַ געפּייפּעריי אַ פול־געפּאַקטער צוג, וואָס האָט — ווי עס האָט זיך באַלד אַרויסגעוויזן — געבראַכט די ערשטע רו־סישע פּליטים, פאַרטיי־פונקציאָנאַרן פון די פאַרנומענע געביטן דורך די דייטשע חיילות.

מיר האָבן זיך אַנגעהויבן פאַרשטעלן ווי דער מצב זעט אויס אויף די פראָנטן. אָבער אַזוי ווי מיר זענען נישט מסוגל געווען אין דעם מאָמענט צו טראָגן אויף זיך קיין גרויסע זאָרגן, האָבן מיר דער־ווייל זיך אַוועקגעלאָזט אין שטעטל, אַרויפגעגאַנגען אויפן מאַרק ווו אונדזערע אויגן האָבן אויפגעלויכטן פון דעם וואָס זיי האָבן געזען. מיר האָבן געקויפט שמאַנט, פאַמידאָרן, פרוכטן און געגעסן אַן סדר און נישט געקאָנט זיך אָנזעטיקן.

ווען מיר זענען צוריקגעקומען אויפן וואָקזאַל האָט שוין באַלד אַנגעהויבן טונקלען, דערנאָך איז די נאַכט צוגעפאַלן און אַזוי ווי עס זענען נישט געווען גענוג וואַגאָנעס פאַר אונדז, האָבן אייניצלנע זיך אַרויפגעכאַפּט אויף אַ פּאַסאַזשיר־צוג געבנדיק, ווי עס איז אַנ־געקומען אין רוסלאַנד, דעם קאָנדוקטאָר אין „יד" אַריין, די רעשט האָט זיך אויסגעצויגן אויף דער ערד און געשמאַק דורכגעשלאָפן די נאַכט.

צומאַרגנס האָט מען צוגעשטעלט פאַר אונדז פראַכט־וואַגאָנעס און מיר האָבן זיך אַוועקגעלאָזן אין וועג אַריין. ווידער האָט זיך אָנגעהויבן אַ וויסטע שלעפעניש פון פאָלאַר־געגנט ביז צענטראַל־רוסלאַנד, ווידער אומריינקייט, לייז און נישט דערעסנקייט.

מיר זענען דורכגעפאָרן ריזיקע פעלד־שטחים. אויף אַ סך פון זיי זענען געשטאַנען אָן אַ שיעור סטויגעס מיט תבואה, אָבער — צעפויליטע, צעטראָטענע.

און אַזוי ביז מיר זענען אָנגעקומען אין פוילישן לאַגער און מיר זענען דאָרט וואַרעם אויפגענומען געוואָרן. אַלץ איז נאָך געווען אין מצב פון שאָפן זיך. די אָפיצירן זענען נאָך קיין אָפיצירן נישט געווען, און די זעלנער — נאָך קיין זעלנער נישט.

די מיליטעריש עייניהייט האָט פאַרנומען אַ גרויסן שטח, וואָס איז געווען באַשטעלט מיט ביידלעך.

פאַרבייגייענדיק אַזאַ ביידל, האָט מען צו מיר פלוצלונג אַרוף־געטאָן אין מאַמע־לשון. איך בין שטאַרק צעטומלט געוואָרן און פונ־דעסטוועגן אויפגענומען די פראַגע וואָס האָט אין מיינע אויערן אַזוי מאָדנע געקלונגען:

„אפשר זייט איר אַ כהן, רעב יידז?" — האָט אַ שאַרף־שפיציק קולכל אַרויסגעקלונגען צו מיר פונעם ביידל.

איך האָב זיך צעשמייכלט, געכאַפּט אַ בליק אַריין און געזען דאָרט אַן עטלעכע מניינים יידן שטיין אין טליתים און דאַוונענען.

„מיר דאַרפן דוכענען — האָט דאָס זעלבע קולכל געריפן צו מיר בעת איך בין נאָך אַלץ געשטאַנען ווי געפלעפט — ס׳איז היינט סוכות, איז היינט".

זייער פרייד איז געווען גרויס, ווען איך האָב זיי געענטפערט, אַז איך בין טאַקע אַ כהן, ממש אַ כהן.

און כאָטש איך בין נישט געווען אַזאַ שטאַרקער דאַוונער, האָב איך נישט געקאָנט אָפזאָגן די נאָר־וואָס באַפרייטע יידן פון צו בענטשן זיי...

אין זעלבן טאָג נאָך האָב איך זיך געשטעלט פאַר דער קאָמיסיע, און אַזוי ווי עס זענען געווען זייער וויניק סאַניטאַרע כוחות, האָט מען מיך גלייך צוגענומען.

אין עטלעכע טעג שפּעטער איז געקומען אַ מעלדונג, אַז אַזוי ווי עס זענען נאָך פֿאַראַן געוויסע שווערקייטן ביים אָרגאַניזירן די אַרמיי, קאָן מען דערווייל גיין אויף אַרבעט אין די אַרומיקע קאָלכאָזן.

אין יענע ערשטע טעג פון געפינען זיך אין לאַגער, האָב איך אינטערווענירט ביים שטאָב וועגן אַרויסשיקן אַן עקספעדיציע אין די לאַגערן אַריין, וועלכע זאָל דאָרט אויפנעמען די צאָל געשטאָרבענע יידן און קריסטן, אָפּשטאַמיקע פון פוילן.

אין דעם ענין האָב איך אויך אינטערווענירט ביים גלח פון דער אַרמיי און ער איז אַפּילו גרייט געווען צו זיין איינער פון דער עקספעדיציע. אַ מעמאָראַנדום וועגן דעם איז אָוועקגעשיקט געוואָרן צו דער סאָוויעטן־רעגירונג, אָבער צו קיין ענטפער האָט מען נישט זוכה געווען

די ארבעט
אין די קאָלכאָזן

די מלחמה מיט דייטשלאַנד האָט זיך פונאַנדערגעפלאַקערט. די קאָלכאָזן האָבן זיך אויסגעליידיקט פון מענער, וועלכע זענען אַוועק אויפן פראָנט, און עס זענען נישט געווען גענוג אַרבעטס־הענט אויפן פעלד.

יעדן טאָג זענען געקומען פאָרשטייער פון די נאָענטע קאָלכאָזן און פאַרלאַנגט מענטשן צו דער אַרבעט.

אין איינעם אַ טאָג האָט אַ פאָרשטייער פון אַ קאָלכאָז זיך גע־וואָנדן צו אונדז וועגן אַ לעקפאָם. דער אָפיציר האָט מיך פאָרגע־שטעלט פאַר דעם שליח פון קאָלכאָז, וועלכער האָט מיר דערקלערט, אַז זיי זענען גרייט צו זאָרגן פאַר אַלע מיינע הצטרכותן און כ׳וועל נאָר קאָנען באַקומען ווי אַ צולאָג אַ „פאַיאָק״ (אַ סכום פון שפייז־פראָדוקטן, וואָס איז, אַגב, געווען מער ווערט פון געלט, בפרט אין יענע צייטן) אויב איך וועל אַרויספאָרן אויך אויף אַ צווייט דאָרף.

איך האָב קאַטעגאָריש אָפגעזאָגט און דעם אָפיציר האָב איינגערוימט אויפן אויער, אַז כ׳וויל בעסער עסן אין מיליטער טרוקן ברויט, ווי צו אַרבעטן ביי זיי.

פונדעסטוועגן איז מיר אויסגעקומען צו באַגלייטן ווי אַ לעקפאָם אונדזערע זעלנער־גרופּעס, וועלכע פלעגן פאָרן אין דאָרף אויף אַרבעט.

אין איינעם אַ דאָרף האָבן די זעלנער געדאַרפט שניידן קאַשע פון פעלד. אַזוי ווי די פּוילישע זעלנער זענען ס׳רוב געווען פויערים,

איז זיי די אַרבעט נישט געווען פרעמד, און זיי האָבן געשניטן די קאַשע מיט אַזאַ שנעלקייט און התמדה, אַז די קאָלכאָזניקעס האָבן זיי שטאַרק באַוונדערט.

נו, דאַרף מען דאָך געשניטענע קאַשע, ווי אַנדערע זאַגען, צוזאַמענבינדן אין סנאָפּעס, אויפשטעלן צום טרוקענעם, און דאַן עס אַהיימפירן אין שייער אַריין צום דרעשן. אָבער דאָ איז אַנדערש געשען. די פּוילישע זעלנער האָבן טאַקע געשניטן די קאַשע, נאָר די קאָלכאָזניקעס זענען נישט אַרויס אין פעלד זי אַראָפּנעמען.

איז געקומען צו רעגן און די קאַשע האָט אָנגעהויבן פוילן.

זענען געקומען בהמות און האָבן געגעסן, צעטרעטן די קאַשע און פון איר אַ תל געמאַכט.

שפּעטער איז געקומען דערווינטער, ס׳איז אַראָפּ אַ שניי און צוגעדעקט די פאַרפוילטע קאַשע.

אַ צוויט מאָל באַגלייטנדיק אַ גרופּע, וואָס איז געפאָרן אין קאָלכאָז אַריין אויף אַרבעט, בין איך געפונפן געוואָרן צום געוועזענעם פאָרזיצער פון קאָלכאָז, וועלכער איז גראָד געלעגן קראַנק. איך האָב אים באַטראַכט, געגעבן עטלעכע פילן און געזאָגט, אַז נאָך עטלעכע טעג וועט אים בעסער ווערן.

נאָך עטלעכע טעג בין איך געווויר געוואָרן, אַז דער קראַנקער האָט די פילן נישט געגומען, קלערנדיק, אַז אפשר האָב איך אים געוואָלט אָפּסמען.

קיין גרויסן קאָנטאַקט מיטן דאָרף האָבן מיר נישט געהאַט, אָבער פון איינצלנע געשפּרעכן מיט די קאָלכאָזניקעס האָט אַרויסגערעדט פון זיי אַ ווידערווילן צום קאָלכאָזישן לעבן, צו דער אַרבעט וואָס גיט זיי קוים אַ שטיקל ברויט, און דאָס איז אַ געגונגדיקע סיבה צוליב וואָס עס אַרט זיי נישט, ווען די תבואה ווערט קאַליע, ווען כלים אָדער מאַשינען, וואָס געהערן צו דער מלוכה ווערן רזרבירט א.אַ.וו.

נאָר ווי עס זאָל נישט האָבן געווען דער קאָנטאַקט מיט די פוילערים, איז ווי נאָר זיי האָבן געהערט, אַז ס׳איז מיט די זעלנער מיטגעקומען אַ לעקפאָם — פלעגן קומען צו מיר קינד־און־קייט מיט

אַלע מינים חולאתן, ווי איך וואָלט געווען אַ וועלט־באַרימטער פּראָפעסאָר און געקאָנט אַלע געזונט מאַכן אויפן אָרט.

אויף וויפל איך האָב געקאָנט האָב איך געהאָלפן מיט דעם באַשיידענעם ביסל מעדיקאַמענטן, וואָס איך האָב געהאַט צו מיין דיספּאָזיציע.

ווינטער־צייט האָט מען צוזאַמענגענומען פּעקלעך פּאַר די סאָל־דאַטן אויפן פראָנט. יעדער קאָלכאָזניק, וועלכער האָט געגעבן אַ פּעקל האָט געקאָנט קויפן אַ פלאַש בראָנפן. דאָס האָט מען אַזוי מיט דער משקה געוואָלט אָנרעגן דעם פויער צו שיקן אַ פּעקל פּאַרן זעלנער וועגן.

חוץ דעם האָט יעדער באַדאַרפט צושטעלן וואַרעמע הענטשקעס, געשטריקטע זאָקן, וואַרעמע אונטערוועש וכדומה.

דער פויער ביי וועלכן איך בין איינגעשטאַנען איז געווען אַ דלפון אין זיבן פאָלעס. זיין חיונה האָט ער געצויגן פון דעם, וואָס ער האָט געפּירט אַ וועגל האָלץ פון וואַלד אין דער דאָרפּס־קאָנצעלאַריע. לעבן זיין כאַטקע האָט ער געהאַט אַ שטיקל ערד, פיר איילן אויף פיר, און קוים וואָס ער האָט דורכגעלעבט דעם טאָג. דערביי איז ער געווען אַן אינוואַליד און זיין פויערטע, אַ קאַזאַטשעכע, אַ פאַרטיזאַנקע פון יאָר 1918.

מיין בעל־הבית איז אַוועק צום דאָרפּס־ראַט זיך באַקלאָגן הלמאי מען הייסט אים, דעם גרויסן אָרימאַן, צושטעלן אונטערוועש און וואַילאקעס, וואָס ער פאַרמאָגט נישט און האָט אויך נישט קיין געלט זיי צו קויפן.

אויף זיין פראַגע האָט מען אים נישט געענטפערט, בלויז אַ פרעג־געטאָן: „הייסט עס, אַז די באַלשעוויקעס געפעלן דיר נישט? ביים צאַר איז דיר בעסער געווען?"

אַ צעבראָכענער איז ער אַהיימגעלאָפן, גערופן דאָס ווייב זיינס און צו איר אַ זאָג געטאָן:

„נעם שנעל און פאַרקויף אַראָפּ דאָס לעצטע העמד, רעד נישט מער אויס קיין וואָרט און טראָג אַריין וואָס מען פאַרלאַנגט פון אונדז".

אין זעלבן דאָרף איז געווען אַ קלויסטער, וואָס האָט געדאַרפט דינען ווי אַ תבואה־מאַגאַזין. אָבער די תבואה איז שטענדיק געלעגן אין דרויסן און דער קלויסטער איז געשטאַנען פוסט און פאַסט. לויט ווי מען האָט מיר געזאָגט האָט זיך עס געמומען פון דעם, וואָס די פויערים האָבן בשום אופן נישט געוואָלט פאַרשוועכן זייער הייליקטום.

און כאָטש מ׳האָט טאַקע פאַרוואַנדלט די קלויסטערס אין מאַגאַזינען, צי אין אַנדערע אַנשטאַלטן, זענען אָבער די פויערישע שטיבער געווען פול מיט איקאָנעס. זיי האָבן גאַנץ געשמאַק תפילה געטאָן צו זיי, און נישט בלויז די אַלטע, נאָר אויך די יונגע, שוין סאָוויעטיש־דערצויגענע.

איינמאָל איז אין דאָרף אַריין אַראָפגעקומען אַ שטיקל „צירק". די גאַנצע באַפעלקערונג איז זיך צונויפגעקומען אין גרויסן זאַל פון דער שולע. יינגווארג איז געזעסן אויף די בענק און הויך געקנאַקט באַניקערן.

אין אַ געוויסן מאָמענט האָט זיך אויפגעשטעלט אַ לערערקע און אַ געשריי געטאָן: „טשטאָ זאַ בעזאָבראַזיע" (וואָס פאַראַ באַלייַדיקונג). און גלייך האָט זי צוגעגעבן: „איר פאַרחזרט דאָך דעם זאַל, חוץ דעם פאַרדאַרבט איר אייערע ציין".

גלייך האָט זיך אָבער צו איר דערקייקלט אַ שטים פון המון אַרויס:

— אַז עפּעס אַנדערש צו עסן איז נישטאָ. נישט די ציין פאַרדאַרבן מיר, נאָר דעם מאָגן וואָס איז ליידיק, וואָס מאָנט...

מיר פאָרן ארויס פון ראטנפארבאנד — קיין פערסיע

מען האָט אונדז איבערגעפירט קיין קאַזאַכסטאַן, אַ געגנט מיט אַ מוסלמענישער באַפעלקערונג, וואָס ווויינט אין שמוציקע ליימענע כאַטקעס, און פירט אַ פרימיטיוו לעבן.

אויף אַלע וואָקזאלן ווו מיר זענען אָנגעקומען האָבן מיר געטראָפן מאַסן פּליטים. אַלע זענען געווען פאַרלייזיקט, אומריין. דער טיפוס האָט געבושעוועט צווישן זיי און מענטשן זענען געפאַלן ווי די פליגן. און אַזוי ווי די מערסטע פּליטים זענען געווען יידן, איז דער אומקום צווישן זיי געווען גאָר אַ גרויסער.

הונגער און נויט זענען פונדאָסניי געגאַנגען האָנט ביי האָנט.

אין איינעם אַ טאָג האָט מען אונדז געמאָלדן, אַז מיר פאַרלאָזן ראַטנפאַרבאַנד און פאָרן קיין פערסיע. אונדזער פרייד האָט נישט געהאַט קיין גרענעץ און מיר האָבן געוואַרט אויף דער שעה ווי אויף אַ גרויס געווינס.

ערב דעם אַרויספאָרן האָט מען אונדז אָנגעזאָגט, אַז די סאָוויעטן דערמעגלעכן אונדז צו פאַרלאָזן אירע גרענעצן בתנאי, אַז מיר זאָלן נישט פירן קיין אַגיטאַציע קעגן זיי און נישט דערציילן קיין שלעכטס וועגן לעבן אין רוסלאַנד.

אַ שפּאַר ביסל צייט האָבן מיר זיך געשלעפּט צום קאספישן ים, און קומענדיק אַהין זענען מיר ארויף אויף אַ שיף און זיך געלאָזן צום פערסישן פראָנט.

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האָבן מיר זיך דערנענטערט צום

ברעג, און וועז מיר זענען אַהין צוגעקומען האָבן מיר נישט געקאָנט לאָדן צוליבן שטורעם וואָס האָט אָנגעהאַלטן אויפן ים.

נישט קאָנענדיק אַראָפּ פון דער שיף, האָט מען אונדז אַרויפּגעזאָרגט פון אונטן ווייס ברויט.

אַלעמענס בליקן זענען צוגעפאַלן צום ווייסן ברויט און זיך נישט געקאָנט אָפּרייסן. מיר האָבן שוין געהאַט פאַרגעסן, וועז מיר האָבן אַזא קלאָר ברויט געהאַט אין מויל.

צומאַרגנס זענען מיר אַראָפּ פון דער שיף. עס האָט אונדז באַגריסט און אָפּגענומען אַ פּוילישער סאָניטאָר. ער האָט אונדז דערציילט זאָכן, וואָס האָבן אויסגעקוקט צו זיין אומגלויבלעך, ווי למשל, אַז מען קריגט דאָ אַזוי פיל עסן, אַז מען לאָזט אַזש איבער.

מען האָט אונדז אין דער ערשטער ריי אַוועקגעפירט אין באַד אַריין, פאַרברענט אונדזער אַלעמענס אָנטוענקן און געגעבן אונדז נייע מלבושים. מיט דעם־אַ „אַקט" זענען מיר איינמאָל פאָר אַלעמאָל פטור געוואָרן פון דער אומריינקייט, וואָס האָט אונדז געפיניקט די גאַנצע צייט פון זיין אין לעבן אין רוסלאַנד.

נאָכן באַד האָט יעדער פון אונדז באָקומען אַ ביסל קליינגעלט צו קאָנען אַרייגיין אין אַ פריזיר־אָנשטאַלט און זיך אָפּראַזירן.

„וואָס טוט זיך דאָ? — האָט איינער ביים צווייטן געפרעגט. מען באָפאַלט גאָרנישט די קראָם? מען צעראַבעוועט נישט די סחורה? איז עס וואָר צי אַ פוסטער חלום?"

דער דאָקטער פון דער איינהייט און איך האָבן זיך אַוועקגעלאָזט אויף אַ שפּאַציר אין פאָרט־שטאָט. פלוצלונג איז צו אונדז צוגעקומען אַ פערסישער אָפּיציר, זיך דורכגערעדט אָביסל אין רוסיש און איינגעלאָדן אונדז אין אַ רעסטאָראַן.

דער דאָקטער האָט זיך אָביסל געקוועטשט, מיר האָבן דאָך אין די טאַשן געהאַט נאָר אַ פּאָר מטבעות אויף אָפּצורעזירן זיך און נישט מער.

„האָב נישט מורא דאָקטער, האָב איך איינגערוימט מיין מיטגייער אויפן אויער, דאָס איז אַן אייגלאָדונג אויף זיין חשבון".

מיר זענען אַריין אין רעסטאָראַן. דער קעלנער האָט אַוועקגעשטעלט אַ פלאָש בראַנפן מיט פאַרבייסעכץ. דערנאָך האָט ער צו־

געברענגט רייז, אַ פערטל הון פֿאַר יעדן איינעם, און אַזוי ווי עס איז צופֿעליק נישט געווען קיין קאַמפֿאַט, האָבן מיר נאָכגעגעסן פרוכטן.

דער פֿערסישער אַפּיציר האָט ווייזט אויס בחוש אויסגעפֿילט, אַז אונדזער מאָגן איז נאָך אומשטאַנד עפּעס־וואָס צו פֿאַרדייען, האָט ער גערופן דעם קעלנער, און אויסגעפֿרעגט אויף נאָך מינים עסנ־ווארג וואָס ער קאָן דערלאַנגען.

„קיין שום אַנדערע זאַכן מער" — האָט דער קעלנער מיט צער אָפּגעענטפֿערט.

„טאָ הויבט אָן נאָכאַמאָל פונדאָסנייי" — האָט דער אָפּיציר מיט אַ שמייכל אַ זאָג געטאָן צום קעלנער.

לפּנים וועגן האָבן מיר געמאַכט דעם אַנשטעל אַז ס׳איז נישט נויטיק, אַז מיר האָבן דאָך שוין געגעסן, און... מיר האָבן אָנגעהויבן פונדאָסנייי עסן ווי קיינמאָל נאָרנישט: צום ערשטן בראָנפן, דערנאָך רייז, שפּעטער אַ פערטל הון, און אַזוי ווי עס איז נישט געווען קיין קאַמפֿאַט — פֿאַרענדיקט די סעודה מיט פרוכטן.

אין מיטן עסן האָט מען גראָד אַוועקגערופן דעם אָפּיציר. מיר האָבן זיך געזעגנט, געדאַנקט אים האַרציק פֿאַר דעם גרויסן כיבוד.

קאָן איך נישט זאָגן, אַז מיר זענען נישט זאַט געווען נאָך די צוויי פּולע מיטאָגן, אָבער איבערגעגעסן מיט נאָך איינעם וואָלטן מיר זיך אויך נישט.

אַרויסגייענדיק פון רעסטאָראַן האָבן מיר געדאַרפט, וואָס אַן אמת, אַוועק צום פריזירער, אָבער מיר האָבן, זאָל אונדז לגנאי נישט זיין, פֿאַרטאַכליעווען דאָס ביסל קליינגעלט, וואָס מיר האָבן געהאַט אין טאַש.

מיר זענען פֿאַרביי אַ געשעפט און דערשמעקט דעם ריח פון גוטער כאַלווע, האָבן מיר געקויפט כאַלווע פֿאַרן גאַנצן געלט וואָס מיר האָבן פֿאַרמאַגט, און געבליבן דערווייל מיט די ווילדע בערד אויף די פנימער.

אין יענעם ערשטן טאָג אויסער די גרענעצן פון סאָוויעטן־רוסלאַנד איז צו אונדז נישט געווען קיין גלייכע.

נאָכוואָרט

די איניציאַטיוו אָנצושרייבן די איבערלעבונגען אין ראַטנפאָר־באַנד האָט מיר געגעבן ד״ר מאַקס ווייניריך מיט וועלכן איך בין געשטאַנען אין פאַרבינדונג אין די יאָרן 47—1946, בעת ער איז נאָך געווען דער לייטער פון „ייוואָ״.

אָנגערעגט דערצו האָבן מיך אויך: דער ליטעראַטור־קריטיקער אברהם שולמאָן פון פּאַריז בעת זיין ווילן אין ישראל, און אחרון אחרון חביב — דער ליבהאַרציקער פרייַנד, רעדאַקטאָר צאַנין, וועל־כער האָט דאָס בוך געבראַכט צום לעבן.

די ליטעראַטור וועגן יידישן חורבן און אומקום איז גענוג רייך.

עס וואָלט נאָר געדאַרפט געשאַפן ווערן אַן אַלגעמיינע ראַם, וואָס זאָל אַלץ כולל זיין.

דאָס איז נוגע דער היטלער־תקופה.

אָבער וואָס פאַר אַ בילד האָבן מיר פון דער סטאַלין־תקופה? וואָס ווייסן מיר וועגן אומקום פון יידן אין ראַטנפאַרבאַנד בכלל, און וועגן אומקום פון פוילישע יידן דאָרט בפרט?

גאַנץ אָרעם איז די ליטעראטור, וואָס וואַרפט אַ שייַן אויף דעם ווי אַזוי עס האָבן געהאַנדלט די באַלשעוויקעס אין באַצוג צו די יידן־פּליטים, וועלכע זענען אַריבער קיין רוסלאַנד כדי צו ראַטעווען זיך פון טויט ביי די דייטשן.

גרויס איז די צאָל אומגעקומענע יידן אין תפיסות, אין לאַגערן

און אין אַנדערע ערטער, ווו זיי האָבן געליטן נויט, הונגער און זע־
נען אויסגעמאַנגען פון פאַרשידענע קראַנקייטן.

ווי אַ ביישפיל נעם איך מיין משפחה און די נאָענטע פריינט:

איך האָב געהאַט אַ שוועסטער מיט אַ מאַן און קינד אויף דער רוסישער זייט. אין איינעם אַ טאָג האָט דער שוואָגער פאַרשפעטיקט צו דער אַרבעט מיט גאַנצע פופצן מינוט. ער האָט אָנגעגעבן די סיבה, אַז ער האָט זיך געמוזט פאַרנעמען מיט דער פרוי, וואָס איז צופעליק קראַנק געווען. מען האָט זיין אויפקלערונג נישט אָנגענומען. מען האָט אים אייגנגעזעצט אין תפיסה און דאָרט איז ער געשטאָרבן.

די שוועסטער מיטן קינד זענען אויסגעמאַנגען ווי ליכט פון הונגער און נויט.

געהאַט האָב איך צוויי שוועסטערן־טעכטער מיט זייערע מענער. אַלע זיי זענען אומגעקומען אין אַרבעטס־לאָגערן.

אומגעקומענע נאָענטע פריינט:

קאָפלאַן פייוול — העלדיש אומגעקומען ווי אַ פּאַרטיזאַן.

קאָלטאַן ליפמאַן מיט פרוי און קינד — אומגעבראַכט דורך די דייטשן נאָכדעם ווי די סאָוויעטן האָבן זיי נישט דערלויבט, בשעתן אויסברוך פון קריג מיט די דייטשן, זיך צו עוואַקואירן.

פאַמיליע שוואַרצמאַן — (מאַן, פרוי און קינד) — געשטאָרבן אין נויט.

משה שלומפער — אָפּגעפרוירן די פיס אין לאָגער, באַקומען אַ גאַנגרענע און אומגעקומען.

אַלע זיי זענען פון קאַליש.

גרינבערג — אַ קירזשנער פון קראַקע, — אומגעקומען אויף פּעלאַגרע אין לאָגער.

דאָס איז בלויז אַ מינימאַלער צושטייער צו דער גרויסער מצבה, וואָס דאָרף נאָך געשטעלט ווערן די צענדליקער, צענדליקער טויזנ־
טער יידן פון פוילן אומגעקומענע אין רוסלאַנד.

ליידער האָט מען נאָך ביז היינט נישט געפרווועט אויפזאַמלען אַזעלכע רשימות דורך גבית־עדות פון מענטשן, וועלכע האָבן גע־
לעבט אין ראַטנפאַרבאַנד.

זאָל מיין באַשיידן ביכל געבן אַ שטויס דער יידישער געזעל־

שאַפט צו טאָן עפעס אין דער ריכטונג. דער „יידישער אַרבעטער־קאָמיטעט", דער „ייוואָ" זענען די ערשטע באַרופענע אינסטאַנצן אויף אָנצוהויבן און דורכצופירן די דאָזיקע אַרבעט.

פאָרשידנאַרטיק זענען געווען די פאַלן מיט די פליטים אין ראַטנפאַרבאַנד:

1) מענטשן וועמען מ'האָט איינגעזעצט ביים אַריבערגיין די גרענעץ און זענען פאַרמשפט געוואָרן אויף פאַרשיקונג צו לאַגער־אַרבעט (ווי מיין פאָל);

2) מענטשן וועלכע זענען בשלום אַריבער די גרענעץ, האָבן געלעבט אויף דער פריי. מ'האָט זיי געגייט צו נעמען סאָוויעטישע פעסער און ווערן סאָוויעטישע בירגער, און ערשט נאָכדעם זיי פאַרשיקט אויף „פרייער" שקלאַפן־אַרבעט;

3) מענטשן וועלכע האָבן נישט געוואָלט נעמען קיין סאָוויעטישע פעסער און זענען פאַרשיקט געוואָרן אין לאַגערן צו צוואַנגס־אַרבעט;

4) מענטשן וועמען מ'האָט איינגעזעצט צוליב אַמאָליקער אַנגעהעריקייט צו קעגנערישע ריכטונגען (ספעציעל איז עס געווען נוגע בונדיסטן, ציוניסטן און אַנדערע, — געמסרטע דורך פלייסיקע יידישע קאָמוניסטן);

5) מענטשן איינגעזעצט צוליב האַנדל אַדער אַנדערע הטאים און זענען דערנאָך פאַרשיקט געוואָרן.

זאָל פאָר די צוקונפטיקע דורות נישט פאַרלוירן גיין דאָס בילד. זאָל געשריבן ווערן די געשיכטע ווי אַזוי יידן האָבן געלעבט אין ראַטנפאַרבאַנד און דאָרט געפונען זייער קבר.

דאָס בוך האָט געקאָנט דערשיינען מיט יאָרן צוריק. איך בין אָבער נישט געווען דעצידירט וואָס צו מאַכן מיט די אַזוי טראַגישע, אַזוי אמתע און אַזוי פערזענלעכע דערציילונגען פון די דאָקטוירים מיט וועלכע איך האָב געלעבט, פון דער רוסישער אינטעליגענץ מיט וועלכער איך האָב זיך געטראָפן אין די לאַגערן, און נאָך אַלץ „געלעבט" אונטערן שטיוול פון דער נ.ק.וו.ד.

און כאָטש זייערע נעמען ווערן נישט דערמאָנט אין בוך, וואָלט אָבער די מאַכט זייער לייכט זיי אָפּגעפונען.

היינט, גלויב איך שוין נישט אַז עס לעבט נאָך ווער פון זיי, און ווען יאָ, וואַרפט מען דאָך סיי ווי אַלדאָס שלעכטס ארויף אויף סטאַלינען מיט זיין באַנדע (כאָטש איך הויב נישט אָן צו גלויבן, אַז די היינטיקע הערשער זענען וויניקער אכזריותדיק פון די פאָרגענגער זייערע).

דאָס רוסישע לעבן אויף דער פריי האָב איך געשילדערט בלויז אין עטלעכע פראַגמענטן, פשוט צוליב דעם, ווייל איך האָב דאָך כמעט די פרייהייט נישט געזען אין רוסלאַנד.

ד ע ר מ ח ב ר

תל־אביב, 1.8.1958

אינהאלט:

זייט

פאַרוואַרט

מיר „גייען" אַריבער די גרענעץ 11

אין פשעמישלער תפיסה 21

דער טראַנספאָרט נאָך טשערניכאָוו 29

אין טשערניכאָווער תפיסה 33

ביטעס און קאָרעספאָנדענץ 51

ביכער 55

דער הונגער־סטרייק 57

דער נסיון פון אַ געראַר חסיד 62

דער ערשטער מאַי 64

קינדער 68

דער פאָליטרוק 71

די אורטיילן 73

דער עטאַפּ 77

אויף אַ שיף 84

אין דער פאָלאָר־סטרעפּע 88

מיט אַ באַרזשע אויף דער פעטשאָרע 94

מיר באַשאַפן אַ לאַגער 98

מיר בויען אַ שאָסיי 102

מען באַזייטיקט מיך פון דער אַרבעט 104

דער לאַגער 107

אין שפּיטאָל 112

אין אַ נייעם לאַגער 115

אין שטראַף־לאַגער 123
אין צענטראַל סאַנגאראַדאַק 133
לעבעדיקע מתים 140
דער דאָקטער — אַ שפיאָן 145
איך ווייז וווּנדער ביי קראַנקע 148
רוסישע טראַגעדיעס 150
פון אַ מיניסטער ווערט אַ לעקפאַם 152
די גרויסע „שישקע" 154
דער דעקאַן פון מאָסקווער אוניווערסיטעט איז זיך „מודה" . . 155
אַ יידישער פראָפעסאָר וואָס האָט געוואָלט זען תל־אביב . . . 159
אַ דענשטשיק רעדט זיך אַראָפּ פון האַרץ 162
פרויען־קרבנות 166
„הייל־היטלער" איז נישט קיין שפּאַס 167
אַ„פירער" פון די אורקעס אין שפּיטאָל 168
איך ווער אַ רעקאָנוואַלעסצענט 169
כולו טאָג 170
די מלחמה מיט היטלערן 171
מען באַפרייט אונדז 173
אויף דער פריי 175
מיר מאַרשירן 178
די אַרבעט אין די קאָלכאָזן 183
מיר פאָרן אַרויס פון ראַטנפאַרבאַנד קיין פערסיע 187
נאָכוואָרט 191